POLIROM Top 10+

A.P.

Cehov

Stepa și alte povestiri

În traducere nouă,
de Adriana Liciu

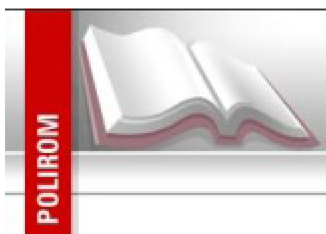
A.P.

Cehov

Stepa
şi alte povestiri

Traducere din limba rusă
și note de Adriana Liciu

POLIROM
2014

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-5046-0
ISBN PDF: 978-973-46-5047-7
ISBN print: 978-973-46-4355-4

Coperta: Carmen Parii
Pe copertă: Ivan Şişkin (1832-1898), *Băiat pe câmp*

AD VERBUM
Published with the support of the Institute for Literary Translation (Russia)
Translation of this publication and the creation of its layout were carried out with the financial support of the Federal Agency for Press and Mass Communication under the federal target program „Culture of Russia (2012-2018)".

ANTON PAVLOVICI CEHOV, una dintre figurile marcante ale literaturii ruse a secolului XIX, s-a născut la 17/29 ianuarie 1860, în oraşul Taganrog. Între anii 1867 şi 1879 face studii primare şi secundare în oraşul natal, manifestând o puternică pasiune pentru teatru şi scris. În 1879, cu o bursă primită din partea primăriei oraşului Taganrog, se înscrie la Facultatea de Medicină a Universităţii din Moscova, pe care o absolvă în 1884. Între timp, pentru a-şi ajuta familia, care întâmpină mari dificultăţi financiare după falimentul afacerii tatălui, începe colaborarea cu câteva reviste umoristice, unde publică schiţe, povestiri, anunţuri, reclame şi parodii. În 1884 îi apare prima carte, *Basmele Melpomenei*, ce reuneşte un număr de şase povestiri. Urmează *În amurg* (1887) şi prima sa piesă de teatru, drama *Ivanov*, reprezentată în premieră pe 5 octombrie 1887, la Moscova. În 1889, la Sankt Petersburg, apare volumul *Copiii. Povestiri de Anton Cehov*. În 1890 întreprinde un voiaj pe insula Sahalin, pentru recenzarea populaţiei, iar acesta devine sursa de inspiraţie pentru volumul *Insula Sahalin*, publicat în 1893, în câteva numere ale revistei *Russkaia Mîsl*. În 1896 are loc premiera piesei *Pescăruşul*, urmată de *Unchiul Vanea* (jucată pentru prima dată în 1899), *Trei surori* (cu premiera pe 31 ianuarie 1901) şi *Livada de vişini* (reprezentată în premieră pe 17 ianuarie 1904). Încă din timpul vieţii i se tipăreşte ediţia de *Opere*, apărută în zece volume, între anii 1899-1902. Grav bolnav de tuberculoză, se stinge în staţiunea Badenweiler din Germania, pe 2 iulie 1904, la vârsta de patruzeci şi patru de ani.

Stepa
(Povestea unei călătorii)

Din oraşul N., capitală de uiezd[1] din gubernia Z., în zorii unei zile de iulie plecă şi o apucă duruind pe drumul poştei o brişcă hodorogită, una dintre acele brişti antediluviene cu care merg astăzi în Rusia comis-voiajorii, proprietarii de vite şi preoţii săraci. Zdroncănea şi scârţâia la fiecare mişcare; îi ţinea ursuză hangul o căldare legată la spatele ei – şi erau de-ajuns aceste zgomote şi zdrenţele jalnice de piele care se bălăbăneau pe alcătuirea ei jerpelită ca să-ţi dai seama cât era de veche şi de bună de aruncat.

În brişcă şedeau doi locuitori din N: negustorul Ivan Ivanîci Kuzmiciov, fără barbă, cu ochelari şi cu o pălărie de pai, aducând mai mult a funcţionar decât a negustor, şi părintele Hristofor Siriiski, parohul bisericii Sfântul Nicolae din oraş, un bătrânel mic de statură, cu plete lungi, într-un anteriu cenuşiu din pânză, cu un ţilindru cu boruri largi şi cu un brâu cusut în mai multe culori. Cel dintâi se gândea absorbit la ceva şi scutura din cap ca să nu-l ia somnul; pe chipul lui, obişnuita uscăciune a omului care se ocupă cu afacerile se lupta cu blândeţea celui care tocmai s-a despărţit de ai lui şi a băut zdravăn; în timp ce al doilea se uita cu nişte ochişori umezi la lumea Domnului şi avea un zâmbet aşa de larg, încât părea să cuprindă chiar şi borul ţilindrului; faţa îi era roşie şi arăta ca îngheţată. Amândoi, atât Kuzmiciov, cât şi părintele Hristofor, se duceau acum să vândă lână. De rămas bun cu ai casei, mâncaseră pe săturate papanaşi cu smântână şi,

măcar că era dis-de-dimineaţă, băuseră. Erau amândoi într-o dispoziţie excelentă.

În afară de cei doi tocmai descrişi şi de vizitiul Deniska, care dădea neobosit bice celor doi căluţi murgi, sprinteni, în brişcă se mai afla un călător: un băiat de vreo nouă ani, cu faţa neagră de pârlită ce era şi udă de lacrimi. Era Egoruşka, nepotul lui Kuzmiciov. Cu permisiunea unchiului şi binecuvântarea părintelui Hristofor, se ducea să intre la un gimnaziu. Măicuţa lui, Olga Ivanovna, văduva unui secretar de colegiu şi sora bună a lui Kuzmiciov, iubitoare de oameni cultivaţi şi de societate nobilă, îşi înduplecase fratele, care se ducea să vândă lână, să îl ia cu el pe Egoruşka şi să îl dea la un gimnaziu; şi acum, fără să înţeleagă unde şi pentru ce se duce, băiatul şedea pe capră lângă Deniska, ţinându-se de cotul lui ca să nu cadă şi săltând precum un ceainic pe plită. De iute ce mergeau, cămaşa roşie i se umfla la spate ca o băşică, iar pălăria cea nouă, de vizitiu, cu pană de păun, îi aluneca întruna pe ceafă. Se simţea cum nu se poate mai nefericit şi îi venea să plângă.

Când brişca trecu pe lângă închisoare, Egoruşka se uită la santinelele care umblau agale de-a lungul zidului alb, înalt, la ferestrele mici cu gratii, la crucea care strălucea pe acoperiş, şi îşi aduse aminte cum, cu o săptămână în urmă, de ziua Maicii Domnului de Kazan, s-a dus cu măicuţa lui la hramul bisericii închisorii; iar şi mai înainte, de Paşti, mersese la închisoare cu bucătăreasa Liudmila şi cu Deniska, şi duseseră acolo cozonaci, ouă, plăcinte şi friptură de vacă; deţinuţii mulţumiseră şi se închinaseră, şi unul dintre ei îi dăruise lui Egoruşka nişte butoni de cositor făcuţi de el.

Băiatul nu şi-ar mai fi luat ochii de la locurile ştiute, dar blestemata de brişcă alerga pe lângă ele şi lăsa totul în urmă. După închisoare trecură în zbor, negre, afumate, potcovăriile, după ele cimitirul verde, unde ţi-e bine când stai, cu împrejmuirea lui de bolovani; de după ea se iviră vesel crucile şi monumentele albe care se pierd în frunzişul vişinilor şi de departe par

nişte pete albe. Egoruşka şi-a amintit că, atunci când înfloreşte vişinul, petele acelea albe se amestecă cu florile de vişin într-o mare albă; iar când vişinele se coc, monumentele şi crucile albe sunt presărate cu puncte ca sângele de purpurii. Dincolo de zid, sub vişini, dorm zi şi noapte tatăl lui Egoruşka şi bunica Zinaida Danilovna. Când bunica a murit, au pus-o într-un coşciug lung şi îngust şi i-au acoperit cu câte un pitac[2] ochii care nu voiau să se închidă. Până a murit a fost vioaie, şi aducea de la târg covrigi proaspeţi presăraţi cu mac, dar acum ea doarme, doarme…

Iar după cimitir apărură fumegând cărămidăriile. Fumul negru, gros, ieşea în rotocoale mari de sub acoperişurile lungi şi turtite din stuf şi o lua alene în sus. Cerul era smolit deasupra cărămidăriilor şi cimitirului, şi umbre mari, de la rotocoalele de fum, lunecau pe câmp şi peste drum. În fumul din preajma acoperişurilor se mişcau oameni şi cai plini de praf roşu…

După cărămidării se sfârşea oraşul şi începea câmpul. Egoruşka se întoarse să se uite pentru ultima oară la oraş, îşi lipi faţa de cotul lui Deniska şi izbucni într-un plâns amar…

— Ei, mai boceşti mult, plângăciosule? zise Kuzmiciov. Te smiorcăi întruna, răzgâiat ce eşti! Nu vrei să mergi, n-ai decât să rămâi. Nu te trage nimeni cu de-a sila!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, frate Egor, nu-i nimic…, murmură repede părintele Hristofor. Nu-i nimic, frate… Urmează calea Domnului… Nu după rău mergi, ci după bine. Învăţătura, după cum se spune, e lumină, iar lipsa de învăţătură – întuneric… Chiar aşa e.

— Vrei să te întorci? întrebă Kuzmiciov.

— V… vreau, răspunse Egoruşka suspinând.

— Întoarce-te, atunci. Că tot degeaba mergi, mai mare daraua decât ocaua.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, frate…, o ţinu pe-a lui părintele Hristofor. Urmează calea Domnului… Şi Lomonosov, uite, tot aşa a plecat, cu nişte

negustori de peşte, dar a ieşit din el un om pentru Europa întreagă. Învăţătura însuşită cu credinţă dă roade plăcute Domnului. Cum stă spus în rugăciune? „Întru slava Ziditorului, spre mângâierea părinţilor noştri, spre folosul bisericii şi al patriei…“ Aşa.

— Folosul e fel de fel…, zise Kuzmiciov aprinzându-şi o ţigară ieftină de foi. Învaţă câte unul douăzeci de ani, dar de pomană.

— Se-ntâmplă şi-aşa.

— Unuia ştiinţa îi foloseşte, altuia doar îi încâlceşte mintea. Soră-mea e o femeie neînţelegătoare, trage tot la nobilime şi vrea să facă din Egoruşka un învăţat, şi nu pricepe că eu, cu ocupaţia mea, aş putea să-l fac pe Egoruşka fericit pentru toată viaţa lui. Şi să-ţi mai spun un lucru, că dacă s-or duce toţi către învăţătură şi nobilime, n-o să mai aibă cine să facă negustorie şi să semene grâu. Am muri cu toţii de foame.

— Dar dacă o să facă toţi negustorie şi o să semene grâu, n-o să mai aibă cine să dobândească învăţătură.

Şi, considerând şi unul şi altul că au spus lucruri convingătoare şi cu greutate, Kuzmiciov şi părintele Hristofor arborară o mină gravă şi tuşiră amândoi. Deniska, care trăsese cu urechea la discuţia lor şi nu pricepuse nimic, scutură din cap şi, săltându-se uşor, dădu bice celor doi căluţi. Se lăsă tăcere.

Între timp, prin faţa ochilor călătorilor se desfăşura deja o câmpie largă, nemărginită, traversată de un şir de dealuri. Îngrămădindu-se şi ivindu-se unul de după altul, dealurile astea se contopesc într-o culme care merge pe partea dreaptă a drumului chiar până la orizont şi dispare în depărtarea liliachie; mergi, mergi, şi nu te dumireşti nicicum unde începe şi unde se sfârşeşte… Soarele privea deja din urmă, din spatele oraşului, şi încet, tacticos, îşi vedea de treaba lui. Mai întâi, mult în faţă, unde cerul se contopeşte cu pământul, pe lângă nişte moviliţe şi o moară de vânt ce seamănă de departe cu un omuleţ care îşi desface braţele, se întindea pe pământ o fâşie lată de un galben strălucitor; peste o clipă, aceeaşi fâşie se

aprinse ceva mai aproape, se întinse spre dreapta şi cuprinse dealurile; ceva cald atinse spinarea lui Egoruşka, fâşia de lumină, furişându-se pe la spate, trecu peste brişcă şi peste cai, se duse în întâmpinarea altor fâşii şi, brusc, toată stepa cea largă zvârli de pe ea penumbra dimineţii, zâmbi şi străluci de rouă.

Secara secerată, buruienile, laptele-cucucului, cânepa sălbatică, toate arămite de arşiţă, înroşite şi pe jumătate moarte, spălate acum de rouă şi dezmierdate de soare, înviau spre a înflori iar. Deasupra drumului zburau cu strigăte vesele coţofene, prin iarbă se chemau ţiştari, undeva la stânga, departe, plângeau nagâţii. Un stol de potârnichi speriate de brişcă îşi luară zborul, cu uşorul lor „trrr“, spre dealuri. Cosaşii, greierii, scripcarii şi coropişniţele îşi tărăgănau prin iarbă muzica lor monotonă şi scârţâită.

Dar nu trecu mult, şi roua se evaporă, aerul încremeni şi stepa, dezamăgită, îşi luă trista ei înfăţişare de iulie. Iarba se culcă, viaţa încetă. Dealurile pârlite, verzi-brun-cenuşii, în depărtare liliachii, cu nuanţele lor potolite, ca o umbră, câmpia cu depărtarea pâcloasă şi, răsturnat peste ele, cerul care în stepă, unde nu sunt păduri şi munţi înalţi, pare teribil de adânc şi de transparent, se arătau acum nesfârşite, încremenite de tristeţe…

Ce zăpuşeală şi posomoreală! Brişca aleargă, dar Egoruşka vede acelaşi lucru: cer, câmpie, dealuri… Muzica din iarbă se potolise. Coţofenele zburaseră, potârnichile nu se mai vedeau. Peste iarba pălită, neavând ce face, zboară ciori: toate seamănă una cu alta şi fac stepa şi mai monotonă.

Chiar deasupra pământului zboară un uliu, dând lin din aripi, şi deodată se opreşte în aer, ca şi cum s-ar gândi la plictisul vieţii, pe urmă scutură aripile şi zboară ca o săgeată peste stepă, şi e de neînţeles de ce zboară şi ce-i trebuie… Iar în depărtare dă din aripi moara…

Pentru variaţie, prin buruieniş licăreşte câte un craniu ori bolovan alb; se iţeşte pentru o clipă câte un idol cenuşiu de piatră ori o salcie albă uscată

cu o gaiţă albastră pe creanga din vârf, trece drumul în goană un ţiştar, şi iarăşi aleargă prin faţa ochilor buruieni, coline, ciori…

Dar iată, slavă Domnului, din faţă vine un car cu snopi. Chiar în vârf, culcată, o fată. Somnoroasă, toropită de arşiţă, înalţă capul şi se uită la cei ieşiţi în cale. Deniska cască gura la ea, căluţii îşi întind boturile spre snopi, brişca, scoţând un ţipăt ascuţit, se pupă cu carul, spice ţepoase ca o mătură se mută pe ţilindrul părintelui Hristofor.

— Aşa, dă peste oameni, graso! strigă Deniska. Uite câtamai mutra are, parcă-i muşcată de-un bondar!

Fata surâde somnolent şi, mişcând din buze, se culcă la loc… Dar iată că pe o colină se arată un plop singuratic; cine l-o fi sădit şi de ce aici – Dumnezeu ştie. Ţi-e greu să-ţi iei ochii de la silueta lui zveltă şi de la haina lui verde. O fi fericit frumosul ăsta? Vara arşiţă, iarna ger de crapă pietrele şi viscol, toamna nopţi de groază, în care vezi doar întunericul şi nu auzi nimic în afară de vântul scăpat din frâu care urlă furios; dar mai ales, toată viaţa singur, singur… Din spatele plopului, ca un covor galben-strălucitor, din vârful colinei chiar până la drum se întind lanuri de grâu. Pe colină grâul a fost deja cosit şi strâns în snopi, dar jos abia acum e cosit… Şase cosaşi stau în şir şi dau din coase, iar coasele lucesc vesel şi în tact, toate odată, fac: „Vjjj, vjjj!“. După mişcările muierilor care leagă snopii, după feţele cosaşilor şi după lucirea coaselor se vede ce dogoare şi ce zăpuşeală e. Un câine negru cu limba scoasă aleargă dinspre cosaşi spre brişcă, probabil cu intenţia de a se pune pe lătrat, dar rămâne locului la jumătatea drumului şi, cu o privire indiferentă, se uită la Deniska, care îl ameninţă cu biciul; nu-ţi mai arde de lătrat pe căldură! O muiere îşi îndreaptă mijlocul şi, ţinându-se cu amândouă mâinile de şalele care o dor, petrece cu privirea cămaşa de stambă roşie a lui Egoruşka. Că i-o fi plăcut culoarea roşie, că i-or fi venit în minte copiii ei, rămâne multă vreme nemişcată şi se uită în urma lui…

Dar uite că s-a dus şi grâul. Se desfăşoară iarăşi câmpia arsă, colinele pârlite, cerul dogoritor, iar deasupra pământului zboară iarăşi un uliu. În depărtare, ca şi mai înainte, dă din aripi moara, şi seamănă tot cu un omuleţ care îşi desface braţele. Ţi se acreşte să te uiţi la ea, şi ţi se pare că nu o să ajungi niciodată acolo, că fuge de brişcă.

Părintele Hristofor şi Kuzmiciov tac. Deniska dă bice căluţilor şi strigă la ei, iar Egoruşka nu mai plânge, se uită indiferent într-o parte şi-n alta. Arşiţa şi plictiseala stepei l-au istovit. I se pare că merge deja de multă vreme săltând în loc şi că soarele îi arde demult spinarea. Nu făcuseră încă nici zece verste, dar el deja îşi spune: „Ar fi timpul să ne mai odihnim!". Treptat-treptat, de pe faţa unchiului a dispărut blândeţea şi a rămas doar uscăciunea omului care se ocupă cu afacerile, iar uscăciunea asta dă obrazului ras, feţei numai piele şi os, mai cu seamă când e cu ochelarii şi când nasul şi tâmplele îi sunt pline de praf, o expresie inchizitorială, necruţătoare. În schimb, părintele Hristofor nu mai contenea să se uite uimit la lumea Domnului şi să zâmbească. Se gândea în tăcere la ceva frumos şi vesel, şi un zâmbet bun şi blând îi rămăsese pe faţă. Părea că gândul frumos şi vesel îi încremenise din pricina căldurii şi în creier…

— Ia zi, Deniska, ne mai ajungem noi azi căruţele din urmă? întrebă Kuzmiciov.

Deniska se uită la cer, se ridică niţel, dădu bice cailor şi abia pe urmă răspunse:

— Pe-nserat, de-o da Dumnezeu, le-ajungem…

Se auzi lătrat de câini. Vreo şase dulăi mătăhăloşi de stepă, repezindu-se ca şi cum atâta pândeau, se năpustiră cu lătrături turbate în calea briştii. Răi din cale-afară toţi, cu boturile numai câlţi şi cu ochii roşii de furie, înconjurară brişca şi, împingându-se pizmaşi unul pe altul, dădură drumul unui urlet răguşit. De înverşunaţi ce erau, păreau gata să sfâşie în bucăţi şi cai, şi brişcă şi oameni… Deniska, bucuros să-i întărâte şi să împartă nişte bice, nu scăpă prilejul şi, cu o expresie de bucurie răutăcioasă pe faţă, se

aplecă şi arse cu biciul un dulău. Câinii horcăiră şi mai abitir, caii o luară la goană, iar Egoruşka, care abia se mai putea ţine pe capră, uitându-se la ochii şi la colţii câinilor, înţelese că dacă ar fi să cadă, l-ar sfâşia într-o clipită, dar nu i se făcu frică, ci se uita cu aceeaşi bucurie răutăcioasă ca şi Deniska, şi îi părea rău că n-avea şi el un bici în mână.

Brişca ajunse în rând cu o turmă de oi.

— Stai! strigă Kuzmiciov. Ţine-i! Tprr…

Deniska se lăsă de tot pe spate şi trase de hăţuri. Brişca se opri.

— Vină-ncoace! strigă Kuzmiciov la cioban. Potoleşte-ţi blestemaţii ăştia de câini!

Ciobanul, un bătrân zdrenţăros şi desculţ, cu o căciulă groasă, cu o desagă murdară pe şold şi cu o bâtă lungă cu un cârlig la capăt – figură desprinsă din Vechiul Testament – potoli câinii şi, scoţându-şi căciula, se apropie de brişcă. O siluetă la fel de străveche stătea în picioare, nemişcată, la celălalt capăt al turmei şi se uita cu deplină lipsă de interes la cei veniţi.

— A cui e turma asta? întrebă Kuzmiciov.

— A lu' Varlamov! răspunse de să se-audă bătrânul.

— A lu' Varlamov! spuse şi ciobanul din celălalt capăt al turmei.

— A dat ieri pe-aici Varlamov?

— N-a dat deloc… Vechilu' dumnealui a dat, asta da…

— Hai, mână!

Brişca porni iar la drum, iar ciobanii cu dulăii lor răi rămaseră în urmă. Egoruşka se uita cu lehamite înainte, la depărtarea liliachie, şi deja începea să i se pară că moara care dădea din aripi se apropie. Se făcea tot mai mare şi mai mare, crescu de tot şi deja îi puteai desluşi bine cele două aripi. O aripă era veche, cârpită, cealaltă fusese făcută nu demult din lemn nou şi lucea în soare.

Brişca mergea drept, dar moara, cine ştie de ce, începu s-o ia către stânga. Merseră, merseră, dar ea tot spre stânga o lua şi nu pierea din ochi.

— Grozavă moară îi făcu Boltava lu' fiu-său! remarcă Deniska.

— Dar gospodăria nu se vede.

— Îi acolo, după râpa aia mică.

Peste puţin timp se ivi şi gospodăria lui Boltava, dar moara de vânt nu rămânea în urmă, se uita la Egoruşka cu aripa ei lucitoare şi îşi vedea de treabă. Vrăjitoare, ce mai!

II

Pe la amiază, brişca coti la dreapta, merse puţin la pas şi se opri. Egoruşka auzi un susur dulce de tot, liniştit, şi simţi pe obraz atingerea răcoroasă, ca de catifea, a unui alt fel de aer. Dintr-un deal pe care natura îl făcuse lipind între ele pietroaie masive, monstruoase, printr-o ţevuşcă din cucută, aşezată acolo de un binefăcător necunoscut, alerga un firicel subţire de apă. Cădea pe pământ şi, străveziu, vesel, strălucind în soare şi bodogănind în legea lui, părând a se închipui un torent puternic şi năvalnic, alerga iute undeva la stânga. Nu departe de deal, micuţul pârâiaş îşi găsea locul într-o băltoacă; razele fierbinţi şi pământul încins, sorbindu-l cu lăcomie, îi luau vlaga; dar un pic mai încolo se unea pesemne cu un pârâiaş ca şi el, pentru că la vreo sută de paşi de deal se vedea verdele unui rogoz des, înfoiat, din care, la apropierea briştii, îşi luară zborul ţipând trei becaţe.

Călătorii se traseră lângă pârâu să se odihnească şi să dea de mâncare la cai. Kuzmiciov, părintele Hristofor şi Egoruşka aşternură o foaie de pâslă în puţina umbră aruncată de brişcă şi de caii deshămaţi şi se aşezară la o gustare. După ce a băut nişte apă şi a mâncat un ou răscopt, gândul frumos şi vesel care adăsta din pricina căldurii în creierul părintelui Hristofor s-a cerut spus. Părintele se uită cu duioşie la Egoruşka, mustăci şi începu:

— Şi eu, frate, am învăţat. De la vârsta cea mai fragedă mi-a dat Domnul rostul şi înţelegerea, aşa că eu, fără să mă dau drept pildă, când eram ca tine îmi bucuram părinţii şi învăţătorii cu mintea mea. N-aveam cincisprezece ani, şi deja vorbeam şi compuneam versuri în latină ca şi în rusă. Ţin minte, eram purtător de cârjă la preasfinţitul Hristofor. Odată, îmi aduc aminte ca acum, de ziua numelui preacuviosului împărat Alexandr Pavlovici Blagoslovenîi, după liturghie, preasfinţitul şi-a scos odăjdiile în altar, s-a uitat cu duioşie la mine şi m-a întrebat: *„Puer bone, quam appelaris?“*[3]. Iar eu am răspuns: *„Christophorus sum“*. Iar el: „*Ergo connominati sumus*“, adică suntem tizi… Şi pe urmă mă întreabă, tot pe latineşte: „Al cui eşti?“. Şi eu îi răspund, tot pe latineşte, că sunt fiul diaconului Siriiski din satul Lebedinskoe. Când a văzut cât sunt de ager şi ce limpede răspund, preasfinţitul m-a binecuvântat şi a spus: „Scrie părintelui tău că o să îl am în grijă, iar pe tine o să te am în vedere“. Când au auzit discuţia pe latineşte, protoiereii şi preoţii care erau în altar au rămas şi ei foarte miraţi, şi cu toţii şi-au arătat mulţumirea lăudându-mă. Nu-mi mijise încă mustaţa, dar eu, frate, citeam deja pe latineşte, şi pe greceşte, şi pe franţuzeşte, ştiam filozofie, matematică, istorie şi toate ştiinţele. Dumnezeu mi-a dat o memorie de te şi mirai. Câteodată citeam doar de vreo două ori şi ştiam pe de rost. Învăţătorii şi binefăcătorii mei se minunau şi se gândeau că din mine o să iasă un bărbat tobă de carte, o făclie a bisericii. Şi chiar şi eu mă gândeam să mă duc la Kiev şi să învăţ mai departe, dar părinţii nu mi-au dat binecuvântarea. „Tu, a spus taică-meu, o să înveţi cât îi veacul, cât mai putem noi să te aşteptăm?“ Şi când am auzit vorbele astea, am lăsat ştiinţa şi mi-am văzut de învăţătură acolo. N-a ieşit din mine un învăţat, vezi bine, în schimb n-am nesocotit vrerea părinţilor, le-am făcut bătrâneţile liniştite şi i-am îngropat cu cinstire. Ascultarea are mai mare însemnătate decât postul şi rugăciunea!

— Pesemne că ai uitat deja toată învăţătura! îşi dădu cu părerea Kuzmiciov.

— Păi cum să nu uiţi? Am trecut deja, slavă Domnului, de şaptezeci! Din filozofie şi retorică îmi mai amintesc eu câte ceva, dar limbile şi matematica le-am uitat de tot.

Părintele Hristofor miji ochii, stătu puţin pe gânduri şi spuse cu voce înceată:

— Ce e fiinţa? Fiinţa este ceva de sine stătător, care nu mai are nevoie de nimic ca să se împlinească.

Suci capul într-o parte şi, înduioşat, zâmbi.

— Hrană spirituală! zise el. Chiar aşa e, materia hrăneşte carnea, iar hrana spirituală – sufletul!

— Ştiinţa cu ştiinţele, oftă Kuzmiciov, dar stai să vezi cu ce ştiinţă o să ne alegem noi dacă nu-l ajungem din urmă pe Varlamov.

— Omul nu-i ac, dăm noi de el. Pe-aici, prin locurile astea trebuie să se-nvârtă acum.

Deasupra rogozului zburară cele trei becaţe ştiute, şi în ţipătul lor se făcură simţite neliniştea şi ofensa că au fost alungate de la pârâu. Caii rumegau tacticos şi din când în când sforăiau; Deniska umbla pe lângă ei şi, străduindu-se să arate că nu îl interesează câtuşi de puţin castraveţii, plăcintele şi ouăle pe care le mâncau stăpânii, se cufundase cu totul în masacrarea tăunilor şi muştelor care se lipeau de burţile şi spinările cailor. Îşi plesnea victimele cu poftă, scoţând din gât un sunet aparte, răutăcios şi victorios, iar în caz de nereuşită măcăia înciudat şi petrecea cu privirea pe fiecare dintre fericiţii care scăpaseră cu viaţă.

— Deniska, ce tot faci acolo! Hai să mănânci! zise Kuzmiciov oftând din rărunchi şi dând astfel de ştire că el este deja sătul.

Deniska se apropie sfielnic de pâsla cu gustarea şi îşi alese cinci castraveţi mari şi galbeni, aşa-numiţii „gălbiori“ (să aleagă mai mici şi mai proaspeţi i-a fost ruşine), luă două ouă răscoapte negre şi crăpate, pe urmă, şovăind, temându-se parcă să nu i se dea peste mâna întinsă, atinse cu un deget o plăcintă.

— Ia, ia! îl zori Kuzmiciov.

Deniska luă hotărât plăcinta şi, trăgându-se mult într-o parte, se aşeză pe jos, cu spatele la brişcă. Îndată se făcu auzit un clefăit aşa de puternic, că până şi caii se întoarseră şi se uitară bănuitori la Deniska.

Isprăvind cu gustarea, Kuzmiciov luă din brişcă o desagă cu ceva şi îi spuse lui Egoruşka:

— Eu o să trag un pui de somn, dar tu uită-te din când în când să nu mi se ia desaga asta de sub cap.

Părintele Hristofor îşi scoase anteriul, brâul şi caftanul, şi Egoruşka, uitându-se la el, încremeni de mirare. Nici prin minte nu-i trecuse că preoţii purtau pantaloni, iar părintele Hristofor avea pe el nişte pantaloni de pânză adevăraţi, vârâţi în cizmele înalte, şi un vestonaş care îi era scurt, din pestriadină[4]. Uitându-se la el, Egoruşka găsi că în acest costum nepotrivit cu rangul lui, cu părul lung şi cu barba lui, părintele semăna foarte bine cu Robinson Crusoe. După ce se dezbrăcară, părintele Hristofor şi Kuzmiciov se întinseră la umbră sub brişcă, cu faţa unul la altul, şi închiseră ochii. Deniska, sfârşind de mestecat, se întinse cu burta în sus la soare şi îşi coborî şi el pleoapele.

— Mai aruncă şi tu câte o privire, să nu fure careva caii! îi spuse el lui Egoruşka şi adormi pe loc.

Se înstăpâni liniştea. Se auzeau doar fornăitul şi rumegatul cailor şi sforăielile celor care dormeau; undeva, nu aproape, plângea un nagâţ, şi la răstimpuri răsuna ţipătul celor trei becaţe care veneau în zbor ca să vadă dacă or fi plecat musafirii nepoftiţi; gâlgâind uşor, susura pârâiaşul, dar toate zgomotele acestea nu tulburau liniştea, nu trezeau aerul încremenit, ci dimpotrivă, făceau natura să moţăie.

Sufocat de zăpuşeala care se simţea şi mai abitir după ce mâncase, Egoruşka alergă în rogoziş şi, de-acolo, se uită de jur împrejur. Văzu ce văzuse şi înainte de amiază: câmpie, dealuri, cer, depărtare liliachie; doar dealurile erau mai aproape, dar moara nu mai era, rămăsese mult în urmă.

Din spatele micului deal pietros de unde curgea pârâiaşul, se înălţa un altul, mai neted şi mai lat: de el stătea lipită o aşezare micuţă, cu cinci-şase ogrăzi. Prin preajma izbelor nu se zăreau nici oameni, nici copaci, nici umbră, ca şi cum locul se sufocase în aerul dogorâtor şi se uscase. Neavând ce face, Egoruşka prinse în iarbă un scripcar, îl duse la ureche în pumnul închis şi stătu o groază să-l asculte cântând la scripca lui. Când se sătură de muzică, se luă după un roi de fluturi galbeni veniţi la adăpat în rogoziş şi, fără să bage de seamă, se pomeni iar lângă brişcă. Unchiul şi părintele Hristofor dormeau duşi; trebuie că aveau să doarmă vreo două-trei ceasuri, cât să se odihnească caii… Dar ce puteai să faci atâta amar de vreme şi unde să te ascunzi de zăpuşeală! Complicată treabă… Nici nu-şi dădu seama când îşi puse gura sub firul care şiroia prin ţevuşcă; gura i se răci şi simţi miros de dudău; întâi bău cu poftă, pe urmă în silă, până ce frigul înţepător din gură o luă la fugă prin tot trupul şi apa i se scurse pe cămaşă. După aceea se apropie de brişcă şi începu să se uite la cei care dormeau. Faţa unchiului arăta, ca şi mai înainte, uscăciunea omului care se ocupă cu afacerile. Fanatic al afacerii lui, tot timpul, chiar şi în somn şi după ce se ruga la biserică, în timp ce se cântau „Heruvimii“, se gândea la treburi, nu putea să uite nici o clipă de ele, şi acum, pesemne, visa baloturi cu lână, căruţe, preţuri, pe Varlamov… În schimb, părintele Hristofor, om blând, care ştia să glumească şi lua lucrurile uşor, nu ştiuse toată viaţa lui de vreo afacere care, precum un şarpe boa, să-i sugrume sufletul. În toate treburile, multe la număr, de care se apucase la vremea lui, mai mult decât treaba în sine îl atrăseseră tevatura şi legăturile cu oamenii care făceau parte din orice afacere. Aşa cum, în călătoria de-acum, îl interesau nu atât lâna, Varlamov şi preţurile, cât drumul lung, taclalele în timp ce mergeau, dormitul sub brişcă, mâncatul pe apucate… Şi acum, judecând după faţa lui, probabil că îl visa pe preasfinţitul Hristofor, vreo dispută latinească, pe preoteasa lui, nişte papanaşi cu smântână şi tot ce nu putea să viseze Kuzmiciov.

În timp ce Egoruşka se uita la feţele adormite, se auzi deodată, încet, un cântec. Undeva, mai departe, cânta o femeie, dar unde anume şi în ce parte, era greu să-ţi dai seama. Un cântec liniştit, tărăgănat şi trist, ca un bocet, şi pe care urechea abia îl prindea, se auzea ba din dreapta, ba din stânga, ba de sus, ba de sub pământ, ca şi cum un duh nevăzut umbla peste stepă şi cânta. Egoruşka se uita în toate părţile şi nu înţelegea de unde venea cântecul acela ciudat; dar pe urmă, ascultând cu atenţie, începu să i se pară că iarba cânta; în cântul acesta, ea, pe jumătate moartă, deja pierită, fără cuvinte, dar rugătoare şi din suflet, încredinţa pe cineva că nu e vinovată cu nimic, că soarele o arsese aşa, degeaba; că ea tare mai vrea să trăiască, că e încă tânără şi că ar fi frumoasă de n-ar fi arşiţa şi seceta; n-avea nici o vină, dar ruga pe cineva s-o ierte şi se jura că nu mai poate de durere şi de tristă ce e şi că îşi plânge de milă…

Egoruşka ascultă ce ascultă şi începu să i se pară că din pricina cântecului trist, tânguitor, aerul se făcuse mai înăbuşitor, mai fierbinte şi că încremenise… Ca să acopere cântecul, îngânând şi străduindu-se să tropăie, o luă la fugă spre rogoziş. De acolo se uită în toate părţile şi văzu cine cânta. Lângă izba din marginea cătunului stătea în picioare o muiere într-o cămaşă scurtă, cu nişte picioare lungi şi deşirată ca un cocostârc şi cernea ceva; din sită cădea leneş la vale un praf alb. Acum era limpede că ea cânta. La vreun stânjen de ea, în picioare, nemişcat, doar cu o cămăşuţă pe el şi fără căciuliţă, stătea un băieţel. Fermecat parcă de cântec, nu se clintea şi se uita undeva în jos, probabil la cămaşa roşie a lui Egoruşka.

Cântecul se stinse. Egoruşka o luă alene spre brişcă, şi iarăşi, neavând ce face, îşi făcu de lucru cu firul de apă. Şi din nou se auzi cântecul tânguitor. Cânta tot muierea aceea deşirată din cătunul povârnit. Pe Egoruşka îl apucă iarăşi urâtul. Lăsă ţevuşca şi ridică privirea. Ceea ce a văzut a fost atât de neaşteptat, că s-a şi speriat un pic. Deasupra capului său, pe un bolovan nu tocmai sigur, stătea în picioare băieţelul acela care avea pe el doar cămăşuţa, dolofan, burtos şi cu nişte picioruşe subţiri, cel care

stătuse mai înainte lângă femeie. Cu o mirare tâmpă şi nu lipsită de frică, de parcă avea în faţă cine ştie ce arătări, fără să clipească şi cu gura căscată, se uita la cămaşa roşie a lui Egoruşka şi la brişcă. Culoarea roşie a cămăşii era pentru el ceva atrăgător şi mângâietor, iar brişca şi oamenii care dormeau sub ea îl făcuseră curios; poate că, fără să ştie, din pricina plăcutei culori roşii şi a curiozităţii stârnite, o luase în jos şi se depărtase de casă, şi acum poate că se mira şi el de curajul lui. Egoruşka rămase mult cu ochii pironiţi la el, şi el la Egoruşka. Amândoi tăceau şi amândoi erau stingheriţi. După ce tăcură aşa de-ajuns, Egoruşka îl întrebă:

— Cum te cheamă?

Obrajii necunoscutului se umflară şi mai şi; sprijinindu-şi spatele de un bolovan, îşi holbă ochii, mişcă din buze şi răspunse cu o voce răguşită, de bas:

— Tit.

Mai mult de-atât nu şi-au spus unul altuia. După ce mai rămase un timp tăcut, fără a-şi lua ochii de la Egoruşka, misteriosul Tit ridică un picior, dibui cu călcâiul după un reazem şi se căţără pe bolovan; de-acolo, uitându-se ţintă la Egoruşka şi mergând de-a-ndaratelea, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu fie lovit pe la spate, se căţără pe bolovanul următor şi, tot aşa, urcă până dispăru după vârful colinei.

După ce l-a petrecut cu privirea, Egoruşka şi-a cuprins genunchii cu braţele şi şi-a plecat capul… Razele fierbinţi îi ardeau ceafa şi spatele. Cântecul jalnic şi tărăgănat ba se stingea, ba se auzea iarăşi prin aerul înăbuşitor, nemişcat, pârâiaşul susura monoton, caii rumegau, iar timpul nu se mai termina, parcă se oprise, încremenise. Parcă trecuseră deja o sută de ani de azi-dimineaţă… N-o vrea Dumnezeu ca Egoruşka, brişca şi caii să rămână aşa în aerul ăsta şi, ca şi colinele, să încremenească şi să rămână în vecii vecilor acolo?

Egoruşka ridică capul şi, cu privirea împăienjenită, se uită în faţa lui: zarea liliachie, care stătuse până atunci nemişcată, se legăna şi, împreună cu

cerul, se ducea undeva şi mai departe; trăgea după ea iarba cafenie, rogozişul, şi Egoruşka, cu o iuţeală nemaipomenită, o luă după zarea care fugea. O putere tăcută îl trăgea undeva, iar pe urmele lui veneau zăpuşeala şi cântecul obositor. Egoruşka lăsă capul în piept şi închise ochii…

Cel dintîi se trezi Deniska. Îl pişcase ceva, de-asta a şi sărit în sus, şi-a scărpinat la repezeală un umăr şi a grăit:

— Dumnezeii tăi, găsi-te-ar moartea!

Apoi se duse la pârâu, bău şi se spălă o groază. Fornăielile lui şi plescăitul apei îl scoaseră pe Egoruşka din piroteală. Băiatul se uită la faţa udă, numai stropi şi pistrui mari toată, de părea că e de marmură, şi întrebă:

— Plecăm curând?

Deniska se uită cât era soarele de sus şi răspunse:

— Cam aşa.

Se şterse cu poalele cămăşii şi, luându-şi un aer foarte grav, începu să sară într-un picior.

— Hai să vedem care ajunge mai iute la rogoziş! zise el.

Egoruşka era fără vlagă din pricina zăpuşelii şi pe jumătate adormit, dar tot sări şi alergă în urma lui. Deniska avea deja vreo douăzeci de ani, muncea ca vizitiu şi se pregătea de însurătoare, dar rămăsese tot copil. Îi plăcea grozav să înalţe zmeie, să alerge după porumbei, să joace arşice, să se-ntreacă la fugă şi se amesteca tot timpul în joaca şi ciorovăielile copiilor. Numai ce plecau ori se culcau stăpânii, că se şi îndeletnicea cu ceva de felul săritului într-un picior ori aruncatului cu pietricele. Orice om copt la minte, văzând încântarea sinceră cu care zburda în tovărăşia copiilor, numai cu greu se abţinea să spună: „Uite şi la netotul ăsta!“. În schimb, copiii nu vedeau nimic curios în faptul că un vizitiu în toată firea se amesteca în joaca lor: las’ să se joace, numai să nu se ia la bătaie! Precum căţeluşii, care nu se miră deloc dacă se bagă printre ei vreun dulău mare şi bun la suflet şi începe să se joace cu ei.

Deniska îl întrecu pe Egoruşka şi, după cât se văzu, rămase foarte mulţumit. Făcu cu ochiul şi, ca să arate că poate sări într-un picior oricât de departe, îl întrebă pe Egoruşka, nu vrea să sară cu el până la drum şi de-acolo, fără să-şi tragă sufletul, înapoi la brişcă? Egoruşka respinse această propunere, fiindcă gâfâia rău şi se înmuiase de tot.

Brusc, Deniska făcu o mutră foarte gravă, cum nu făcea nici când îl muştruluia Kuzmiciov ori când ridica bastonul la el; ciulind urechea, se lăsă încetişor pe un genunchi şi pe faţă îi apăru expresia aspră şi speriată a omului care aude o neghiobie. Rămase cu ochii pironiţi într-un punct, ridică încet palma făcută căuş şi, deodată, căzu la pământ cu burta-n jos şi îşi trânti căuşul palmei în iarbă.

— Ie! făcu el victorios cu o voce răguşită şi, ridicându-se, îi puse lui Egoruşka sub ochi un cosaş mare.

Socotind că îi fac o plăcere cosaşului, Egoruşka şi Deniska îl mângâiară cu câte un deget pe spinarea lată, verde, şi îi atinseră mustăţile. Pe urmă Deniska prinse un muscoi mare care supsese nişte sânge şi i-l oferi cosaşului. Acela, cu cea mai mare nepăsare, ca şi cum se cunoştea demult cu Deniska, mişcă din mandibulele lui care semănau cu o vizieră şi roase burta muscoiului. Îi dădură drumul, şi el, sclipindu-şi căptuşeala roz a aripilor şi lăsându-se în iarbă, începu de îndată să-şi ţârâie cântecul. Îi dădură drumul şi muscoiului; el îşi desfăcu aripile şi, fără burtă, zbură către cai.

De sub brişcă se auzi un oftat adânc. Se trezise Kuzmiciov. Îşi ridică iute capul, se uită neliniştit în zare şi, după privirea asta care lunecase indiferentă pe lângă Egoruşka şi Deniska, se vedea bine că, trezindu-se, gândurile îi zburaseră la lână şi la Varlamov.

— Părinte Hristofor, scoală, e timpul! zise el alarmat. Că dacă dormi, dorm şi treburile! Deniska, înhamă caii!

Părintele Hristofor se trezi cu acelaşi zâmbet cu care adormise. Somnul îi turtise faţa, i-o încreţise şi i-o făcuse parcă de două ori mai mică. După ce

se spălă şi se îmbrăcă, scoase fără grabă din buzunar o psaltire mică şi soioasă şi, stând cu faţa către răsărit, începu să citească în şoaptă şi să se închine.

— Părinte Hristofor! zise dojenitor Kuzmiciov. E vremea să plecăm, caii-s deja gata, şi dumneata, ce Dumnezeu…

— Îndată, îndată… mormăi părintele Hristofor. Catismele, trebuie să le citesc… Pe azi nu le-am citit încă.

— Se poate şi după cu catismele.

— Ivan Ivanîci, eu am regulile mele în fiecare zi… Nu se poate.

— Dumnezeu ţi-ar trece cu vederea.

Un sfert de ceas bătut pe muchie, părintele Hristofor stătu neclintit cu faţa spre răsărit şi mişcă din buze, iar Kuzmiciov, aproape cu ură, se uita la el şi ridica nerăbdător din umeri. Se înfuria mai cu seamă când, după fiecare „Slavă ţie", părintele Hristofor trăgea aer în piept, îşi făcea iute semnul crucii şi, dinadins tare, pentru ca ceilalţi să se închine şi ei, spunea de trei ori:

— Aleluia, aleluia, aleluia, slavă ţie, Doamne!

În sfârşit, zâmbi, se uită în sus la cer şi, punându-şi psaltirea în buzunar, spuse:

— *Fini*!

Un minut mai târziu, brişca porni la drum. Parcă mergea înapoi în loc să meargă înainte, iar călătorii aveau în faţa ochilor ceea ce văzuseră şi înainte de amiază. Colinele erau la fel, cufundate în zarea liliachie şi părând să nu se mai sfârşească; treceau în fugă buruieni, câte un bolovan, lanuri secerate, şi tot ciori şi ciori şi câte un uliu dând cu putere din aripi zburau deasupra stepei. Aerul era nemişcat de atâta zăpuşeală şi linişte, iar natura, supusă, încremenise tăcută. Nici o adiere, nici un zgomot viu, proaspăt, nici un norişor.

Dar iată, când soarele începu, în sfârşit, să coboare la apus, stepa, colinele şi aerul n-au mai suportat oprimarea şi, pierzându-şi răbdarea,

istovite, încercară să dea jos jugul. Pe neaşteptate, de după coline se arătă un nor buclat, cărunt, cenuşiu. Schimbă o privire cu stepa – eu, iată-mă, sunt gata – şi se încruntă. Brusc, în aerul încremenit se rupse ceva, vântul răbufni cu putere şi zgomot mare şi se învârteji şuierând prin stepă. Pe loc, iarba şi buruienile de anul trecut începură să murmure, praful de pe drum se ridică în spirală, porni în goană prin stepă luând după el paie, libelule şi pene, se înălţă spre cer rotindu-se într-o trombă neagră şi întunecă soarele. Prin stepă, de-a lungul şi de-a latul, poticnindu-se şi sărind, fugeau rotocoale, câte unul nimerea în vârtej, se rotea ca o pasăre, o lua în zbor spre cer şi acolo, prefăcându-se într-un punct negru, se făcea nevăzut. În urmă zbura altul, pe urmă al treilea, şi Egoruşka văzu cum două rotocoale se ciocniră în înaltul albastru şi se înlănţuiră ca într-o trântă.

Chiar de lângă drum îşi luă zborul un spurcaci. Licărindu-şi aripile şi coada, scăldat în soare, părea un peştişor de momeală ori un fluture de iaz, ale cărui aripi sunt totuna cu antenele când se iveşte deasupra apei, aşa încât antenele par să-i crească şi din faţă, şi din spate, şi din părţi… Tremurând în aer, ca o gâză, jucându-şi culorile pestriţe, spurcaciul zbură în înalt în linie dreaptă, apoi, pesemne speriat de norul de praf, zbură degrabă într-o parte şi se văzu încă mult timp licărind…

Dar iată, alarmat de vârtej şi nepricepând despre ce e vorba, din iarbă îşi luă zborul un cristei. Zbura cu vântul din spate, nu contra lui, ca toate păsările; de-aceea, penele i se zbârliră şi se umflă tot, de ajunse cât o găină, arătând mânios foc şi plin de prestanţă. Doar ciorile, ajunse la bătrâneţe în stepă şi obişnuite cu tărăboiurile lui, zburau liniştite pe deasupra ierbii sau, indiferente, neluând în seamă nimic, băteau cu ciocurile lor groase în pământul uscat.

Dincolo de coline se auzi un bubuit surd de tunet; veni o adiere răcoroasă. Deniska fluieră vesel şi dădu bice cailor. Părintele Hristofor şi Kuzmiciov, ţinându-şi pălăriile, îşi îndreptară privirile spre coline… Ar fi bine să dea o ploaie!

Părea a nu mai trebui mult, încă o opintire doar, ca stepa să iasă biruitoare. Dar o forţă nevăzută, copleşitoare, încătuşă vântul şi aerul, aşeză la loc praful şi, iarăşi, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, se lăsă liniştea. Norul se ascunse, colinele pârlite se posomorâră, aerul încremeni supus şi doar nagâţii, daţi peste cap, plângeau pe undeva şi îşi căinau soarta…

Şi pe urmă se lăsă repede seara.

III

În semiîntunericul înserării se ivi o casă mare fără etaj, cu un acoperiş de tablă ruginită şi cu ferestrele neluminate. Casa purta numele de han, măcar că nu avea nici un fel de acareturi şi stătea în mijlocul stepei, fără a fi împrejmuită în vreun fel. Ceva mai într-o parte se zărea, întunecată, o livadă mică şi amărâtă de vişini, iar sub ferestre, cu capetele grele plecate, dormea nişte floarea-soarelui. În livadă trăncănea o moară mică, pusă să sperie iepurii cu bătaia ei. Nimic altceva nu se vedea şi nu se auzea în preajma casei, doar stepa.

Nici nu apucă bine brişca să oprească în faţa intrării cu umbrar, că din casă se auziră glasuri bucuroase – unul de bărbat, celălalt de femeie – scheună uşa, şi lângă brişcă răsări într-o clipă o siluetă înaltă, numai piele şi os, agitându-şi braţele odată cu straiele. Era stăpânul hanului, Moisei Moiseici, un bărbat trecut de tinereţe, palid de tot la faţă şi cu o barbă frumoasă, neagră ca tuşul. Avea pe el o redingotă neagră ponosită, care atârna pe umerii lui înguşti ca în cuier şi care dădea din falduri exact ca din nişte aripi ori de câte ori Moisei Moiseici, de bucurie ori de spaimă, îşi plesnea palmele una de alta. În afară de redingotă, pe stăpânul hanului mai

erau şi nişte pantaloni de gheată, albi şi largi, şi o vestă de catifea cu flori roşcalii care păreau a fi nişte ploşniţe gigantice.

Recunoscându-i pe cei sosiţi, Moisei Moiseici înţepeni mai întîi de preaplinul simţămintelor, apoi îşi plesni palmele şi gemu. Redingota lui bătu din falduri, spinarea se arcui şi faţa palidă i se strâmbă într-un zâmbet, de s-ar fi zis că vederea briştii era pentru el nu numai plăcută, ci şi chinuitor de dulce.

— Ah, Dumnezeule, Dumnezeule! începu el cu un glas subţire şi cântat, sufocându-se, agitându-se şi împiedicându-i cu mişcările trupului său pe călători să coboare din brişcă. Aşa zi fericită pentru mine! Ah, ce să mă fac eu! Ivan Ivanîci! Părintele Hristofor! Şi ce *paniciok*[5] mic şi frumuşel şade pe capră, trăzni-m-ar Dumnezeu! Ah, Dumnezeule, păi stau pironit şi nu poftesc oaspeţii în casa mare? Poftiţi, vă rog preaplecat… Face-ţi-mi plăcerea! Daţi la mine toate lucrurile… Ah, Doamne!

La un moment dat, în timp ce scotocea după lucruri prin brişcă şi ajuta oaspeţii să coboare, Moisei Moiseici se întoarse brusc şi, cu o voce atât de sălbatică şi de gâtuită de ziceai că se îneacă şi chemă după ajutor, începu să strige:

— Solomon! Solomon!

— Solomon! Solomon! repetă în casă vocea de femeie.

Uşa de la intrare scheună şi în prag apăru un ovrei tânăr, mic de statură, roşcovan, cu un nas mare ca de pasăre şi cu chelie în mijlocul părului aspru şi creţ; era îmbrăcat într-un veston scurt, ponosit rău, cu poalele rotunjite şi cu mâneci scurte, şi cu nişte pantaloni tricotaţi, scurţi şi ei, aşa încât părea şi el scurt şi berc, ca o pasăre jumulită. Era Solomon, fratele lui Moisei Moiseici. În tăcere, fără să salute, doar cu un zâmbet oarecum ciudat, Solomon se apropie de brişcă.

— Au venit Ivan Ivanîci şi părintele Hristofor! îi spuse Moisei Moiseici pe un ton de parcă s-ar fi temut că n-avea să-l creadă. Iai, iai, ce minunăţie, aşa oameni buni să vină! Hai, Solomon, ia lucrurile! Poftiţi, dragi oaspeţi!

Nu mult după aceea, Kuzmiciov, părintele Hristofor şi Egoruşka şedeau într-o odaie mare, întunecoasă şi goală, la o masă veche de stejar. Masa era mai tot ce se afla în odaia aceea mare, fiindcă în afară de ea, de un divan lat cu o muşama găurită pe el şi de trei scaune, nu mai era nici o mobilă. Dar nici scaunelor nu s-ar fi hotărât oricine să le spună scaune. Toate erau un simulacru jalnic de mobilă, cu o muşama care îşi trăise traiul şi cu spătarele nefiresc de date pe spate, ceea ce le făcea să semene foarte bine cu nişte săniuţe de copii. Fiind greu de înţeles ce soi de comoditate avusese în vedere necunoscutul tâmplar îndoind atât de nemilos spătarele, îţi venea să crezi că vinovat de asta nu era tâmplarul, ci vreun atlet care, trecând pe-acolo şi vrând să se grozăvească cu forţa lui, îndoise spătarele scaunelor, iar pe urmă, apucându-se să le îndrepte, le îndoise şi mai rău. Odaia părea mohorâtă. Pereţii erau cenuşii, tavanul şi galeriile erau afumate, în podeaua numai crăpături se căscau găuri a căror provenienţă era greu de ghicit (se putea crede că le făcuse cu tocul acelaşi atlet), şi părea că şi zece lămpi să fi fost atârnate acolo, odaia n-ar fi fost mai puţin întunecoasă. Nici pe pereţi şi nici la ferestre nu era nimic care să le înfrumuseţeze. Dimpotrivă, pe un perete, într-o ramă gri de lemn, atârna un regulament cu vulturul bicefal, iar pe altul, într-o ramă ca şi aceea, o gravură cu inscripţia „Nepăsarea oamenilor“. La ce erau oamenii nepăsători nu se putea înţelege, întrucât gravura fusese înnegrită rău de timp şi pătată din belşug de muşte. În odaie era un miros de stătut şi de acru.

În timp ce îşi conducea oaspeţii acolo, Moisei Moiseici continuă să se încovoaie, să îşi plesnească palmele una de alta, să se facă mic şi să scoată exclamaţii pline de bucurie spre a se arăta cât se poate de politicos şi de amabil.

— Când au trecut pe-aici căruţele noastre? îl întrebă Kuzmici.

— O parte au trecut acuşica, de dimineaţă, iar ailaltă, Ivan Ivanîci, s-a odihnit aici la prânz şi a plecat pe seară.

— Dar… Varlamov a trecut ori n-a trecut pe-aici?

— Nu, Ivan Ivanîci. Ieri dimineaţă a trecut vechilul dumisale, Grigori Egorîci, şi a spus că dânsul trebuie că e acuşica în cătun la molocan[6].

— Bună treabă. Înseamnă că o să ajungem repede căruţele din urmă, şi pe urmă, fără zăbavă, la molocan şi noi.

— Dumnezeu vă aibă în paza lui, Ivan Ivanîci! se sperie Moisei Moiseici plesnindu-şi palmele. Unde vă duceţi pe timp de noapte? Cinaţi aici frumuşel şi rămâneţi peste noapte, şi mâine, cu ajutorul lui Dumnezeu, vă duceţi şi ajungeţi pe cine aveţi de-ajuns!

— N-avem, n-avem vreme… Iartă-ne, Moisei Moiseici, altă dată când o fi, dar acum n-avem vreme. Stăm un sfertişor de ceas şi plecăm, de înnoptat putem şi la molocan.

— Un sfert de ceas! scoase un ţipăt Moisei Moiseici. Doamne fereşte, Ivan Ivanîci! Mă faceţi să vă ascund palariile şi să pun lacatul la uşă! Luaţi barem o gustare şi un ceai!

— N-avem vreme de ceaiuri şi zaharuri, zise Kuzmiciov.

Moisei Moiseici lăsă capul într-o parte, se îndoi din genunchi, îşi întinse mâinile ca şi cum s-ar fi apărat de nişte lovituri şi, cu un zâmbet dulce şi chinuit, începu să se roage:

— Ivan Ivanîci! Părinte Hristofor! Dar fiţi aşa de buni şi luaţi un ceiuţ la mine! Dar chiar aşa om rău sunt eu, de nu puteţi să beţi la mine nici barem un ceai? Ivan Ivanîci!

— Cum nu, un ceiuţ putem să bem, oftă înţelegător părintele Hristofor. N-o să întârziem din atât.

— Ei, fie! se învoi Kuzmiciov.

Moisei Moiseici zvâcni, scoase un ah bucuros şi, strângându-se de parcă tocmai sărise din apă rece la căldură, alergă la uşă şi începu să strige cu glasul sălbatic şi gâtuit cu care îl chemase mai devreme pe Solomon:

— Roza! Roza! Samovarul!

După o clipă se deschise uşa şi intră în odaie, cu o tavă mare în mâini, Solomon. După ce puse tava pe masă, se uită batjocoritor undeva într-o

parte şi, ca şi mai înainte, zâmbi ciudat. Acum, la lumina lămpii, i se putea desluşi zâmbetul; era complicat rău şi exprima multe simţăminte, dar cu precădere unul: un dispreţ făţiş. Părea că se gândea la ceva caraghios şi stupid, că nu putea suferi pe cineva şi-l dispreţuia, că se bucura de ceva şi că aştepta un prilej spre a înţepa cu o ironie şi a izbucni în hohote de râs. Nasul lung, buzele grase şi ochii bulbucaţi, vicleni, păreau că abia îşi stăpânesc dorinţa de a izbucni în hohote. Uitându-se la faţa lui, Kuzmiciov zâmbi ironic şi îl întrebă:

— Solomon, dar de ce n-ai venit vara asta la noi la N., să-i prezinţi pe ovrei la iarmaroc?

Acum vreo doi ani, după cum îşi amintea foarte bine şi Egoruşka, la iarmarocul din N., în una dintre barăci, Solomon povestise scene din viaţa ovreiască şi se bucurase de mare succes. Pomenirea acestui lucru nu produse nici o impresie asupra lui Solomon. Fără să răspundă nimic, ieşi şi se întoarse peste puţin timp cu samovarul.

După ce isprăvi ce avea de făcut pe lângă masă, se duse într-o parte şi, încrucişându-şi braţele pe piept, cu un picior împins înainte, îşi aţinti privirea zeflemitoare asupra părintelui Hristofor. În atitudinea lui era ceva provocator, arogant şi dispreţuitor şi, în acelaşi timp, cât se poate de jalnic şi de comic, căci, cu cât îşi lua o poză mai falnică, cu atât săreau mai mult în ochi pantalonii scurţi, vestonul berc, nasul de caricatură, statura scundă şi tot aspectul de găină jumulită.

Moisei Moiseici aduse din altă odaie un taburet şi se aşeză la o oarecare distanţă de masă.

— Poftă bună! Ceai cu zahăr! începu el să-şi îmbie oaspeţii. Mâncaţi sănătoşi. Aşa de rari oaspeţi, aşa de rari, păi pe părintele Hristofor sunt deja cinci ani de când nu l-am mai văzut. Şi nu-mi spune nimeni al cui este acest *paniciok* aşa de frumos? întrebă el uitându-se duios la Egoruşka.

— E feciorașul soră-mii Olga Ivanovna, răspunse Kuzmiciov.

— Şi unde se duce?

— Să înveţe. Îl dăm la gimnaziu.

Moisei Moiseici, din politeţe, îşi luă o expresie mirată şi dădu din cap cu înţeles.

— O, asta este bine! zise el ameninţând samovarul cu degetul. Asta este bine! Din gimnaziu o să ieşi un domn, de o să ne scoatem cu toţii pălăria. O să fii deştept, bogat, cu ambiţie, iar mămica o să se bucure. O, asta este bine!

Tăcu puţin, îşi netezi genunchii şi începu pe un ton respectuos-glumeţ:

— Iertat să-mi fie, părinte Hristofor, dar eu mă pregătesc să-i scriu o hârtie arhiereului, că matale iei pâinea negustorilor. O să iau o hârtie timbrată şi o să scriu că părintele Hristofor, cum ar veni, are prea puţine parale, că s-a apucat de comerţ şi a început să vândă lână.

— Iacă, mă gândii şi eu la anii bătrâneţii…, zise părintele Hristofor şi începu să râdă. Trecui, frate, din rândul popilor în rândul negustorilor. Să fi stat acum acasă şi să mă rog la Dumnezeu, dar eu, hop în car, ca un faraon… Deşertăciune!

— În schimb, o să fie multe parale!

— Da' de unde! Praful de pe tobă o să fie, nu parale. Doar marfa nu-i a mea, e a lui gineri-miu, Mihailo.

— Şi de ce n-o duce el?

— Păi, fiindcă… Nu e încă pe picioarele lui. De cumpărat a cumpărat lână, dar ca s-o vândă nu-l ajută mintea, e tânăr încă. Şi-a cheltuit toţi banii, a vrut să se-mbogăţească şi să scoată ochii, dar pe unde a-ncercat nu-i dă nimeni nici cât a plătit el. Şi după ce-a umblat aşa vreun an, a venit la mine şi „Tătucă, fă-ţi milă, vinde lâna, că nu mă pricep deloc la treburile astea!“. Păi tocmai asta e. Când e ceva, ca acum, tătucă, dar înainte s-a putut şi fără tătuca. Când a cumpărat, n-a-ntrebat; acum, că l-a ajuns, hai la tătuca. Şi tătuca ce poate? Dacă nu era Ivan Ivanîci, tătuca nu făcea nimic. Bătaie de cap, asta-ţi dau!

— Da, e bătaie de cap cu copiii, staţi să vă spun eu! oftă Moisei Moiseici. Eu am şase. Pe unul învaţă-l, pe unul tămăduieşte-l, pe unul du-l în braţe, iar când se fac mari ai şi mai mare bătaie de cap. Dar nu-i numai acum, că şi în Sfânta Scriptură tot aşa a fost. A plâns Iacov când i-au fost copiii mici, dar când au crescut a-nceput să plângă şi mai rău!

— M-da… aprobă părintele Hristofor uitându-se gânditor la pahar. Eu, unul, n-am de ce să-l mânii pe Dumnezeu, am ajuns la limanul vieţii, deie Domnul fiecăruia… Fetele mi le-am dat după bărbaţi buni, feciorii mi i-am făcut oameni, şi acum sunt liber, mi-am îndeplinit datoria, pot să fac cum mi-e voia. Trăiesc în tihnă cu preoteasa mea, mănânc, beau şi dorm, mă bucur de nepoţi şi mă rog la Dumnezeu, nu-mi trebuie nimic mai mult. Sunt ca peştele în apă şi n-am nevoie de nimeni. N-am avut niciodată vreun necaz, şi acum dacă, să zicem aşa, m-ar întreba ţarul: „Ce îţi trebuie ţie? Ce dorinţă ai?“. Păi, nu-mi trebuie nimic! Am de toate, slavă Domnului. Nu-i nici un om mai fericit ca mine în tot oraşul. Păcate, iacă, am multe, dar până la urmă, doar Dumnezeu e fără de păcat. Păi nu-i aşa?

— Da, aşa e.

— Ei, sigur, dinţi n-am, spinarea mă doare de bătrâneţe, ce mai e… gâfâiala şi tot soiul… Bolesc, carnea n-are vlagă, păi na, judecă şi dumneata, mi-am trăit traiul! Merg pe optzeci! N-oi trăi o sută, ajunge.

Părintele Hristofor îşi aduse brusc aminte de ceva, pufni în pahar şi din pricina râsului îl apucă tusea. Moisei Moiseici, din politeţe, începu şi el să râdă şi să tuşească.

— Ce caraghioslâc! zise părintele Hristofor şi dădu din mână. Vine să mă vadă fiu-meu cel mare, Gavrila. El e cu medicina, e doctor de zemstvă în gubernia Cernigov… Buun… Şi-i spun eu: „Uite, gâfâială, una-alta… Eşti doctor, fă-l bine pe tătâne-tău!“. El mă dezbracă îndată, mă ciocăneşte, mă ascultă, aude el tot soiul de zgomote… mă apasă pe burtă, şi pe urmă zice: „Tătucă, dumneata, zice, trebuie să te tratezi cu aer comprimat“.

Părintele Hristofor izbucni într-un râs cu lacrimi, de se îneca, aşa că se ridică.

— Şi eu îi zic: „Dumnezeu cu el, cu aerul ăsta comprimat!“, făcu el printre lacrimi şi dădu din amândouă mâinile. „Dumnezeu cu el, cu aerul ăsta comprimat!“

Moisei Moiseici se ridică şi el şi, ţinându-se cu mâinile de burtă, izbucni într-un râs piţigăiat, ca un lătrat de căţeluş.

— Dumnezeu cu el, cu aerul ăsta comprimat! repetă părintele Hristofor printre hohote.

Moisei Moiseici o luă cu două note mai sus şi se porni pe aşa un râs, că de-abia se ţinea pe picioare.

— Oi, Doamne… gemea el printre hohote. Lasă-mă să-mi trag sufletul… Aşa m-ai făcut să râd, că… oh!… mor.

Râdea şi vorbea, dar între timp, speriat şi bănuitor, trăgea cu ochiul la Solomon. Acela stătea în aceeaşi poziţie şi zâmbea. Judecând după privirea şi zâmbetul lui, ura şi dispreţuia serios, dar asta se potrivea atât de puţin cu înfăţişarea lui jumulită, încât lui Egoruşka i se păru că Solomon îşi luase special poza aceea provocatoare şi expresia aceea caustică, ca să facă pe măscăriciul şi să-i facă să râdă pe dragii oaspeţi.

Kuzmiciov, după ce bău în tăcere vreo şase pahare, curăţă masa în faţa lui, luă o desagă, aceeaşi pe care şi-o pusese sub cap când dormise sub brişcă, îi dezlegă băierele şi o scutură. Din desagă se împrăştiară pe masă teancuri de bancnote.

— Cât mai avem timp, hai să socotim, părinte Hristofor, zise Kuzmiciov.

Văzând banii, Moisei Moiseici se fâstâci, se ridică şi, ca un om delicat care nu vrea să ştie secretele altora, ieşi din odaie mergând pe vârfuri şi dând din mâini. Solomon rămase unde era.

— În pachetele cu hârtii de-o rublă câte sunt? începu părintele Hristofor.

— Câte cincizeci… În alea de trei ruble sunt câte nouăzeci… De douăzeci şi cinci şi de o sută de ruble sunt puse în pachete de câte o mie. Dumneata numără şapte mii pentru Varlamov, şi eu o să număr pentru Gusevici. Dar uită-te bine, să nu greşeşti…

Egoruşka nu văzuse de când era el o grămadă de bani ca aceea care era acum pe masă. Trebuie că erau foarte mulţi bani, de vreme ce pachetul cu şapte mii opt sute, pe care părintele Hristofor îl pusese pentru Varlamov, părea mic de tot în comparaţie cu toată grămada. Altădată, un asemenea purcoi de bani l-ar fi uluit pe Egoruşka şi l-ar fi făcut să se întrebe câţi covrigi, plăcinte de cartofi cu carne şi bomboane cu mac se puteau cumpăra cu el; acum însă se uita nepăsător şi tot ce simţea era mirosul greţos de mere putrede şi de gaz care venea dinspre el. După atâta hurducat cu brişca, era sfârşit şi voia să doarmă. Capul îi cădea, ochii i se lipeau şi gândurile i se încâlceau ca nişte fire. Dacă s-ar fi putut, şi-ar fi lăsat cu desfătare capul pe masă, ar fi închis ochii ca să nu mai vadă lampa şi degetele care se mişcau peste grămezi şi şi-ar fi lăsat gândurile toropite, somnoroase, să se încurce şi mai tare. Când se silea să nu moţăie, lumina lămpii, ceştile şi degetele deveneau duble, samovarul se legăna, iar mirosul de mere putrede era şi mai tăios şi mai scârbos.

— Of, banii, banii! oftă părintele Hristofor zâmbind. O nenorocire! Acum Mihailo al meu trebuie că doarme şi visează că-i aduc grămada asta.

— Mihailo Timofeici al dumitale nu se pricepe, zise cu voce scăzută Kuzmiciov, s-a apucat de ce nu-i pentru el, dar dumneata înţelegi şi poţi să judeci. Dacă îmi dădeai mie, cum ţi-am spus, lâna voastră, şi te întorceai acasă, eu îţi dădeam, dar îţi dau şi-acum, câte cincizeci de copeici peste preţ, şi asta doar din respect…

— Nu, Ivan Ivanovici, oftă părintele Hristofor. Mulţumesc că te îngrijeşti… Da, dacă ar fi după voia mea, nici n-aş mai sta la discuţie, dar ştii şi dumneata, marfa nu-i a mea…

Intră în vârful picioarelor Moisei Moiseici. Străduindu-se, din delicateţe, să nu se uite la grămada de bani, se strecură spre Egoruşka şi îl trase pe la spate de cămaşă.

— Hai, *paniciok*, zise el încetişor, să vezi ce ursuleţ îţi arăt! Unul fioros, supărat! Ai-ai!

Adormit cum era, Egoruşka se ridică şi se luă moleşit după Moisei Moiseici să vadă ursul. Intră într-o cămăruţă, unde, înainte să vadă ceva, îi tăie suflarea mirosul de acru şi stătut care era şi mai puternic aici decât în odaia cea mare, şi care pesemne că de-aici se răspândea în toată casa. O jumătate din cămăruţă era ocupată de un pat mare acoperit cu o plapumă matlasată soioasă, iar cealaltă jumătate de o comodă şi de maldăre de bulendre de tot felul, de la fuste scrobite băţ până la pantalonaşi de copil şi bretele. Pe comodă ardea o lumânare de seu.

În locul ursului promis, Egoruşka văzu o ovreică foarte grasă cu părul despletit, într-o rochie de flanelă roşie cu picăţele negre, care, sucindu-se anevoie în spaţiul îngust dintre pat şi comodă, ofta şi scotea nişte gemete prelungi, ca şi cum avea dureri de măsele. Dând cu ochii de Egoruşka, făcu o figură plângăreaţă, oftă lung şi, înainte de a apuca el să se întoarcă, îi duse la gură o felie de pâine unsă cu miere.

— Manânca, copile, manânca! zise ea. Tu eşti aici fara mamica ta şi nu are cine sa-ţi dea sa manânci. Manânca.

Egoruşka începu să mănânce, deşi, după acadelele şi bomboanele cu mac pe care le mânca în fiecare zi la el acasă, nu găsi nimic gustos la mierea amestecată cu ceară şi cu aripi de albine. El mânca, iar Moisei Moiseici şi ovreica se uitau şi oftau.

— Şi unde te duci tu, copile? întrebă ovreica.

— Să învăţ, răspunse Egoruşka.

— Câţi are mama matale?

— Doar pe mine. Nu mai are altul.

— Oi, oi! oftă ovreica şi ochii i se duseră în sus. Vai de mamica, vai de mamica! Ce urât o sa-i mai fie şi ce-o să mai plânga! La anul îl trimitem şi noi la învaţatura pe Naum al nostru! Oi!

— Of, Naum, Naum! oftă Moisei Moiseici şi pielea începu să tremure nervos pe faţa lui palidă.

Plapuma soioasă începu să se mişte şi de sub ea se arătă un cap cârlionţat de copil, cu un gât subţirel de tot; doi ochi negri străluciră şi se pironiră curioşi pe Egoruşka. Moisei Moiseici şi ovreica, ţinând-o tot într-un oftat, se duseră lângă comodă şi începură să vorbească despre ceva pe ovreieşte. Moisei Moiseici vorbea cu voce joasă, de bas, şi sporovăiala lui ovreiască semăna în general cu un „hal-hal-hal-hal…“ continuu, iar soţia îi răspundea cu un glăscior subţire, de curcă, ieşid un fel de „tu-tu-tu-tu…“. În timp ce se sfătuiau, de sub plapuma murdară se ivi alt căpşor cârlionţat cu gât subţire, după el un al treilea, pe urmă al patrulea… Dacă Egoruşka ar fi avut o fantezie bogată, şi-ar fi putut închipui că sub plapumă stătea o hidră cu o sută de capete.

— Hal-hal-hal-hal…, spunea Moisei Moiseici.

— Tu-tu-tu-tu…, îi răspundea ovreica.

În încheierea consfătuirii, ovreica, oftând din rărunchi, se vârî în comodă, desfăcu acolo o cârpă verde şi scoase o turtă dulce mare, roşcalie, în formă de inimă.

— Ia, copile, zise ea dându-i turta dulce lui Egoruşka. Tu acum nu ai mamica, nu are cine sa-ţi dea un dar.

Egoruşka băgă în buzunar turta dulce şi bătu în retragere către uşă, fiindu-i deja peste puteri să mai respire aerul acru şi stătut în care locuiau gazdele. După ce se întoarse în odaia cea mare, se aşeză mai în voie pe divan şi îşi dădu frâu liber gândurilor.

Kuzmiciov tocmai isprăvise de numărat banii şi îi punea înapoi în desagă. Nu le arăta cine ştie ce respect, îi îngrămădea în desaga murdară fără nici o ceremonie, de parcă n-ar fi fost bani, ci hârţoage.

Părintele Hristofor discuta cu Solomon.

— Ei, ce mai spui, preaînţelepte Solomon? întrebă el căscând şi închinându-şi gura. Cum merge treaba?

— Despre ce treabă vorbiţi? întrebă Solomon şi se uită atât de oţărât, de parcă i s-ar fi făcut aluzie la vreo infracţiune.

— Aşa, în general… Ce mai faci?

— Ce mai fac? repetă întrebarea Solomon şi ridică din umeri. Ce fac toţi… Doar vedeţi: sunt lacheu. Sunt lacheu la frate-meu, fratele e lacheu la cei care vin, cei care vin sunt lachei la Varlamov, şi dac-aş avea zece milioane, Varlamov ar fi lacheu la mine.

— Adică de ce-ar fi el lacheu la tine?

— De ce? Păi pentru că nu există boier ori milionar care să nu lingă mâinile unui jidan răpănos pentru o copeică în plus. Eu sunt acum un jidan răpănos şi sărac, toată lumea se uită la mine ca la un câine, dar dacă aş avea bani, Varlamov s-ar ploconi în faţa mea ca Moisei în faţa voastră.

Părintele Hristofor şi Kuzmiciov se uitară unul la altul. Nici unul nici altul nu pricepuse ce spusese Solomon. Kuzmiciov se uită la el cu o privire severă şi goală şi întrebă:

— Adică tu, un prost, te pui pe picior de egalitate cu Varlamov?

— Eu nu-s încă chiar atâta de prost ca să mă pun pe picior de egalitate cu Varlamov, răspunse Solomon uitându-se batjocoritor la interlocutorii săi. Varlamov, măcar că e rus, e jidan răpănos în sufletul lui; pentru el viaţa înseamnă numai bani şi profit, pe când eu mi-am ars banii în sobă. Eu n-am nevoie nici de bani, nici de pământ, nici de oi, şi n-am nevoie să le fie frică de mine şi să-şi scoată căciulile când trec. Deci sunt mai deştept decât Varlamov al vostru şi aduc mai mult a om!

Nu trecu mult şi Egoruşka, pe jumătate adormit cum era, auzi cum Solomon, cu o voce surdă şi răguşită, sufocată de ură, rârâit şi repezit, începu să vorbească despre evrei; la început a vorbit ca lumea, ruseşte, dar

pe urmă a luat tonul celor care povesteau din viaţa evreilor şi a început să vorbească ca atunci, la bâlci, cu un exagerat accent evreiesc.

— Stai puţin… îl întrerupse părintele Hristofor. Dacă ţie nu ţi-e pe plac credinţa ta, schimb-o, dar s-o iei în râs e păcat; e cel din urmă om acela care îşi bate joc de credinţa lui.

— N-aţi înţeles nimic! îi curmă grosolan vorba Solomon. Eu spun ceva, dumneavoastră altceva…

— Uite, acum se vede bine că tu eşti un om prost, oftă părintele Hristofor. Eu te povăţuiesc cum mă pricep, şi tu te superi. Eu îţi spun ca bătrânii, cu binişorul, şi tu, ca un curcan: bla-bla-bla! Chiar că eşti ciudat…

Intră Moisei Moiseici. Se uită îngrijorat la oaspeţii lui şi la Solomon, şi pielea de pe faţa lui începu iarăşi să tremure nervos. Egoruşka îşi scutură capul şi se uită în jurul lui; zări pentru o clipă faţa lui Solomon, exact în momentul când era întoarsă pe trei sferturi spre el şi când umbra nasului lung îi tăia tot obrazul stâng; zâmbetul dispreţuitor amestecat cu umbra aceea, ochii strălucind batjocoritori, expresia arogantă şi tot aspectul lui jumulit, dublându-se şi jucând în ochii lui Egoruşka, îl făceau ca acum să nu mai semene cu un măscărici, ci cu o vedenie dintr-aceea pe care o visezi câteodată – cu necuratul, pesemne.

— Tare apucat îţi mai e, Moisei Moiseici, Dumnezeu să-l aibă în pază! zise zâmbind părintele Hristofor. Să-l fi aranjat şi mata undeva, ori să-l însuraţi, zău aşa… Parcă nu-i om…

Kuzmiciov se încruntă supărat. Moisei Moiseici se uită din nou îngrijorat şi scrutător la fratele lui şi la oaspeţi.

— Solomon, ieşi afară! zise el aspru. Ieşi!

Şi adăugă ceva pe evreieşte. Solomon dădu într-un râs întretăiat şi ieşi.

— Dar ce-a fost? îl întrebă speriat Moisei Moiseici pe părintele Hristofor.

— Se-ntrece cu gluma, răspunse Kuzmiciov. E neobrăzat şi fudul.

— Ştiam eu! zise îngrozit Moisei Moiseici plesnindu-şi mâinile. Oh, Doamne, Dumnezeul meu! Doamne, Dumnezeul meu! începu el să murmure încet. Dar domniile voastre fiţi buni şi nu vă supăraţi. Aşa ce om e, aşa ce om! Oh, Doamne Dumnezeul meu! E fratele meu bun, dar în afară de necazuri n-am văzut nimic de la el. Că, ştiţi, el…

Moisei Moiseici îşi roti un deget lângă tâmplă şi urmă:

— Nu e în toate minţile… e un om pierdut. Şi ce-o să fac cu el, nu ştiu! Nu iubeşte pe nimeni, nu respectă pe nimeni, n-are frică de nimeni… Ştiţi, îşi bate joc de toţi, spune numai bazaconii, scoate ochii la toată lumea. N-o să mă credeţi, dar odată a venit aici Varlamov, şi Solomon i-a spus vreo două de-a dat acela cu biciul, şi-n el şi-n mine… Şi în mine, de ce? Sunt eu vinovat? Dumnezeu i-a luat minţile, înseamnă că asta e voia lui Dumnezeu, sunt eu vinovat?

Trecură vreo zece minute, dar Moisei Moiseici continua să murmure încet şi să ofteze:

— Noaptea nu doarme şi se gândeşte, se gândeşte, se gândeşte întruna, dar la ce se gândeşte, Dumnezeu ştie. Te mai duci pe lângă el noaptea, dar atunci se supără şi râde. El nici la mine nu ţine… Şi nu vrea nimic! Tăticu când a murit ne-a lăsat şi mie şi lui câte şase mii de ruble. Eu mi-am cumpărat hanul, m-am însurat şi acuma am copilaşi, iar el şi-a ars banii în sobă. Aşa ce păcat, aşa ce păcat! De ce să-i ardă? Dacă nu-ţi trebuie, dă-mi-i mie, dar de ce să-i arzi?

Deodată scheună uşa la intrare şi podeaua începu să tremure sub paşii cuiva. Pe Egoruşka îl atinse o adiere uşoară; i se păru că o pasăre mare şi neagră a zburat pe-aproape şi a dat din aripi chiar lângă faţa lui. Deschise ochii… Unchiul, cu desaga în mâini, gata de drum, stătea chiar lângă divan. Părintele Hristofor, ţinându-şi ţilindrul cu boruri largi, saluta pe cineva şi zâmbea, dar nu blând şi nu cu duioşie, ca întotdeauna, ci cu respect şi încordat, ceea ce nu se potrivea cu chipul lui. Iar Moisei Moiseici, ca şi cum i s-ar fi frânt trupul în trei părţi, se clătina şi se străduia în fel şi chip să nu

se împrăştie. Doar Solomon, ca şi cum n-ar fi fost nimic, stătea în picioare într-un colţ, cu braţele încrucişate şi, ca şi mai înainte, zâmbea dispreţuitor.

— Luminăţia voastră, s-avem iertare, e murdar la noi! gemea Moisei Moiseici zâmbind dulce-chinuit, fără să-i mai vadă deja nici pe Kuzmiciov, nici pe părintele Hristofor, ci doar clătinându-se cu tot trupul, ca să nu se împrăştie. Noi suntem oameni simpli, luminăţia voastră!

Egoruşka se dezmetici. În mijlocul odăii, într-adevăr, stătea o luminăţie în persoana unei femei tinere, grase şi foarte frumoase, într-o rochie neagră şi cu o pălărie de pai. Înainte de a izbuti să-i vadă bine trăsăturile, lui Egoruşka îi veni în minte plopul acela înalt şi singuratic pe care îl văzuse în ziua aceea pe deal.

— A trecut azi pe aici Varlamov? întrebă glasul de femeie.

— N-a trecut, luminăţia voastră! răspunse Moisei Moiseici.

— Dacă îl vedeţi mâine, rugaţi-l să treacă pe la mine pentru o clipă.

Deodată, cu totul pe neaşteptate, la doar o jumătate de verşoc de ochii lui, Egoruşka văzu nişte sprâncene negre, de catifea, nişte ochi mari căprui şi nişte minunaţi obraji de femeie, cu gropiţe care revărsau pe întreaga faţă, cum se revarsă razele din soare, un zâmbet. Şi mirosea a ceva minunat.

— Ce băiat drăguţ! spuse doamna. Al cui e? Kazimir Mihailovici, uite ce minune! Dumnezeule, doarme! Bondocelul meu scump…

Şi doamna îl sărută cu foc pe Egoruşka pe amândoi obrajii, şi el zâmbi şi, crezând că era în somn, închise ochii. Uşa de la intrare scheună şi se auziră paşi zoriţi: cineva intră şi ieşi.

— Egoruşka! Egoruşka! se auzi şoapta plină a două voci. Scoală-te, plecăm!

Cineva, pare-se că Deniska, îl puse pe Egoruşka în picioare şi îl duse de mână; mergând, el deschise ochii pe jumătate şi o mai văzu o dată pe femeia cea frumoasă în rochie neagră, care îl sărutase. Stătea în picioare în mijlocul odăii şi, uitându-se la el cum pleacă, zâmbea şi dădea prietenoasă

din cap la el. Apropiindu-se de uşă, văzu un bărbat brunet, frumos şi vânjos, cu gambetă şi jambiere. Probabil că era însoţitorul doamnei.

— Tprr! se auzi din curte.

Lângă pragul casei, Egoruşka văzu o trăsură nouă, elegantă, cu o pereche de cai negri. Pe capră şedea un lacheu în livrea, cu un bici lung în mână. Nu ieşi decât Solomon să-i conducă pe cei ce plecau. I se strâmbase faţa de tare ce-i venea să râdă; se uita de parcă abia aştepta să plece oaspeţii ca să poată să-şi dea drumul şi să râdă în voie de ei.

— E contesa Draniţkaia, spuse în şoaptă părintele Hristofor, urcându-se în brişcă.

— Da, contesa Draniţkaia, repetă Kuzmiciov tot în şoaptă.

Impresia produsă de sosirea contesei fusese probabil foarte puternică, de vreme ce până şi Deniska vorbea în şoaptă, şi abia când brişca făcuse mai bine de un sfert de verstă şi când, în spate, la mare depărtare, în locul hanului s-a mai zărit doar o luminiţă pâcloasă, s-a hotărât să dea bice cailor şi să strige.

IV

Dar până la urmă, cine era oare acest misterios şi de neprins Varlamov despre care se vorbea atâta, pe care îl dispreţuia Solomon şi de care avea nevoie chiar şi frumoasa contesă? Şezând pe capră alături de Deniska, pe jumătate adormit, Egoruşka se gândea la acest om. Nu îl văzuse niciodată, dar auzise foarte des vorbindu-se de el şi nu de puţine ori şi-l închipuise. Ştia că Varlamov are câteva zeci de mii de deseatine de pământ, vreo sută de mii de oi şi foarte mulţi bani; despre felul cum trăia şi preocupările lui,

Egoruşka ştia numai că „se învârte pe-aici“ tot timpul şi că tot timpul îl căutau.

Multe auzise Egoruşka acasă la el şi despre contesa Draniţkaia. Şi ea avea câteva zeci de mii de deseatine, multe oi, o herghelie de cai şi mulţi bani, dar nu „se învârtea“, ci trăia la ea, la conacul ei bogat, despre care cunoscuţii şi Ivan Ivanîci, care fusese nu o dată la contesă cu treburi, povesteau multe lucruri ciudate; bunăoară, spuneau că în salonul contesei, unde atârnă portretele tuturor regilor polonezi, se află o pendulă mare în formă de stâncă, că pe stâncă stă un cal de aur cu ochi de briliante ridicat pe picioarele de dinapoi şi că pe cal şade un călăreţ de aur care, de fiecare dată când bate pendula, dă cu sabia în dreapta şi-n stânga. Mai spuneau că, de vreo două ori pe an, contesa dă un bal la care sunt invitaţi nobilii şi funcţionarii din toată gubernia, şi vine chiar şi Varlamov; toţi musafirii beau ceai din samovare de argint, mănâncă tot felul de lucruri neobişnuite (de pildă, iarna, de Crăciun, se dau zmeură şi fragi) şi dansează, iar muzica cântă zi şi noapte…

„Dar ce frumoasă e!“, se gândea Egoruşka amintindu-şi faţa şi zâmbetul ei.

Kuzmiciov trebuie să fi rămas şi el cu gândul la contesă, pentru că după ce făcuseră deja vreo două verste cu brişca, spuse:

— Dar o jumuleşte zdravăn acest Kazimir Mihailîci! Acum trei ani, ţii minte, când am cumpărat lână de le dânsa, a pus mâna pe vreo trei mii numai la ce-am cumpărat eu.

— De la un leah nici nu poţi să te-aştepţi la altceva, zise părintele Hristofor.

— Dar ei nici nu-i pasă. Cum se spune, tânără, dar proastă. Bate vântul prin capul ei!

Egoruşka, cine ştie de ce, ar fi vrut să se gândească numai la Varlamov şi la contesă, mai ales la aceasta din urmă. Creierul lui somnoros respingea gândurile obişnuite, se înceţoşa şi reţinea doar figurile fantastice, de basm,

care au însuşirea de a se naşte singure în creier, fără nici un fel de osteneală din partea celui care gândeşte, şi tot singure – trebuie doar să-ţi scuturi mai tărişor capul – dispar fără urmă; dar nici ce era în jur nu predispunea la gânduri obişnuite. La dreapta se vedeau nişte dealuri întunecate care păreau să acopere ceva misterios şi înspăimântător, la stânga, tot cerul de deasupra orizontului era cuprins de o vâlvătaie purpurie, şi era greu de ştiut dacă era vreun foc pe undeva sau se pregătea să răsară luna. Depărtarea se vedea ca ziua, dar gingaşa ei nuanţă liliachie, atinsă de întunericul nopţii, dispăruse, şi stepa se ascundea toată în întuneric, precum copiii lui Moisei Moiseici sub plapumă.

În serile şi nopţile de iulie deja nu mai ţipă potârnichile şi cristeii, nu cântă prin vâlcele de pădure privighetorile, nu miros florile şi, cu toate astea, stepa e minunată şi plină de viaţă. Abia s-a dus soarele şi întunericul învăluie pământul, că urâtul de peste zi e uitat, totul este iertat, şi stepa respiră uşor cu pieptul ei larg. Parcă din pricină că iarba nu-şi vede în întuneric bătrâneţea, din ea se înalţă o ţârâială tânără şi veselă, cum nu se-aude în timpul zilei; ţârâieli, şuierături, scrâşneli, başi, tenori şi soprane – totul se amestecă într-un vuiet monoton, necontenit, în care îţi place să te laşi în voia amintirilor şi a tristeţii. Ţârâiala monotonă te adoarme ca un cântec de leagăn; căruţa merge şi simţi că aţipeşti, dar iată că de undeva răzbate ţipătul speriat, întretăiat al unei păsări neadormite, sau răsună un sunet vag, parcă o voce, ceva ca un „a-a!“ mirat, şi moţăiala face pleoapele să se închidă. În schimb, se întâmplă să treci pe lângă o vâlcea unde sunt tufişuri şi auzi pasărea căreia oamenii stepei îi spun spliuk[7] strigând la cineva „*Spliu! spliu! spliu!*“[8], în timp ce alta râde în hohote ori începe să plângă isteric; aceea e o bufniţă. Pentru cine strigă ele şi cine le ascultă în câmpia asta, Dumnezeu ştie, dar strigătul lor are în el multă tristeţe şi tânguire… Miroase a fân, a iarbă uscată şi a flori târzii, dar e o mireasmă dulce şi delicată.

Vezi tot prin întuneric, dar e greu să desluşeşti culorile şi contururile. Totul pare altfel decât e. Mergi, şi deodată vezi în faţă, chiar lângă drum, o siluetă care aduce a călugăr; nu se mişcă, aşteaptă şi ţine ceva în mână… N-o fi vreun tâlhar? Silueta se apropie, creşte, iat-o în rând cu brişca, şi vezi că nu e un om, ci o tufă singuratică ori un pietroi. Siluete dintr-acestea nemişcate, care par a aştepta pe cineva, stau pe coline, se ascund după gorgane, se uită din buruienişuri, şi toate aduc a oameni şi îţi trezesc bănuieli.

Iar când răsare luna, noaptea se face palidă şi tandră. Negurile parcă nici n-ar fi fost. Aerul e limpede, proaspăt şi cald, vezi bine peste tot şi chiar poţi să distingi lângă drum nişte tije de buruieni. Departe de tot se văd cranii şi pietre. Pe fondul luminos al nopţii, siluetele suspecte, aducând a călugări, par a fi mai negre şi a se uita mai încruntat. Tot mai des, prin ţârâitul monoton, tulburând aerul nemişcat, răsună „a-a!"-ul mirat al cuiva şi se aude ţipătul unei păsări care nu doarme ori poate aiurează. Umbre lăbărţate plutesc pe câmpie ca norii pe cer, iar în depărtarea neştiută, dacă te uiţi mult timp atent la ea, se înalţă şi se grămădesc una în alta imagini ciudate… Cam înfricoşătoare. Dar te uiţi la cerul verde-pal, presărat cu stele, pe care nu e nici un norişor, nici o pată, şi înţelegi de ce aerul cald e nemişcat, de ce natura e la pândă şi se teme să se mişte: îi e frică şi îi pare rău să piardă fie şi o clipă de viaţă. De adâncimea şi necuprinsul cerului îţi poţi da seama doar la mare şi în stepă, noaptea, la lumina lunii. Te înspăimântă, e frumos şi alină, se uită duios şi te ademeneşte, dar alinarea lui te face să ameţeşti.

Mergi un ceas, mai mergi unul… Se iveşte în cale, ca un moşneag tăcut, câte un gorgan ori, ca o babă, o piatră pusă acolo Dumnezeu ştie de cine, şi când, fără zgomot, zboară pe deasupra pământului o pasăre de noapte, îţi vin în minte, încet-încet, legendele stepei, poveştile celor întâlniţi pe drum, basmele doicii care era de fel din stepă şi tot ce ai izbutit să vezi singur şi să pătrunzi cu sufletul. Şi atunci, în ţârâitul gâzelor, în siluetele şi gorganele

suspecte, în cerul adânc, în lumina lunii, în zborul păsării de noapte, în tot ceea ce vezi şi auzi, încep să se facă simţite o solemnitate a frumuseţii, tinereţe, forţă şi o pătimaşă sete de viaţă; sufletul răspunde acestui loc aspru, minunat, şi vrea să zboare peste stepă odată cu pasărea de noapte. Şi în solemnitatea frumuseţii, în preaplinul fericirii se simte ceva ca o strângere de inimă, o tristeţe, de parcă stepa ştie că e singură, că bogăţia şi inspiraţia pe care le dă se vor pierde fără folos pentru omenire, necântate de nimeni şi fără ca nimeni să aibă nevoie de ele, şi prin murmurul bucuros auzi chemarea ei tristă, deznădăjduită: un cântăreţ! un cântăreţ!

— Tprr! Noroc, Pantelei! Toate bune?

— Slavă Domnului, Ivan Ivanîci!

— Nu-l văzurăţi pe Varlamov, fraţilor?

— Nu, nu-l văzurăm.

Egoruşka se trezi şi deschise ochii. Brişca stătea pe loc. Pe drum, pe partea dreaptă, până departe, se întindea un convoi de căruţe pe lângă care umblau de colo-colo nişte oameni. Toate căruţele, fiind încărcate cu baloturi mari de lână, păreau foarte înalte şi umflate, iar caii – mici şi scurţi de picioare.

— Asta înseamnă că noi o să ne ducem acum la molocan! zise tare Kuzmiciov. Ovreiul ne-a spus că Varlamov înnoptează la molocan. Atunci, rămâneţi cu bine, fraţilor! Dumnezeu cu voi!

— Cu bine, Ivan Ivanîci! răspunseră câteva voci.

— Ce-aţi zice, fraţilor, spuse cu o voce vioaie Kuzmiciov, să-l luaţi cu voi pe flăcăiaşul meu? Ce să-l mai trambalăm degeaba cu noi? Pantelei, pune-l pe un balot de-al tău, să meargă şi el cătinel, şi vă ajungem noi din urmă. Hai, Egor, du-te!

Egoruşka coborî de pe capră. Câteva mâini îl luară pe sus, îl suiră undeva sus, şi se trezi pe ceva mare, moale şi umezit de rouă. Acum i se păru că cerul era aproape de el, iar pământul departe.

— Hei, ia şi paltonaşul! strigă de undeva de jos Deniska.

Paltonul şi bocceluţa aruncate de jos căzură lângă Egoruşka. Iute, nevrând să se gândească la nimic, Egoruşka îşi puse sub cap bocceluţa, se înveli cu paltonul şi, întinzându-şi picioarele cât erau de lungi şi zgribulindu-se din pricina umezelii, începu să râdă mulţumit.

„Să dorm, să dorm, să dorm…“, îşi spunea în gând.

— Ia, diavolilor, nu care cumva să-l necăjiţi! se auzi de jos glasul lui Deniska.

— Cu bine, fraţilor! Dumnezeu cu voi! strigă Kuzmiciov. Îmi pun nădejdea-n voi!

— Fii fără grijă, Ivan Ivanîci!

Deniska trăsni caii, brişca scoase un ţipăt şi porni, dar acum nu pe drum, ci undeva într-o parte. Vreo două minute a fost linişte, ca şi cum convoiul adormise, nu se auzea decât cum, în depărtare, se stingea încet zdrăngănitul căldării legate la spatele briştii. Dar iată că în capătul din faţă al convoiului cineva strigă:

— Kiriuha, dă-i drumul!

Căruţa cea mai din faţă scârţâi, după ea alta, alta… Egoruşka simţi cum căruţa în care era culcat se clatină şi scârţâie şi ea. Convoiul porni. Continuând să râdă de mulţumit ce era, Egoruşka apucă mai bine cu mâna frânghia cu care era legat balotul, îşi potrivi în buzunar turta dulce şi adormi cum adormea el de obicei acasă, la el în pat…

Când se trezi, soarele răsărise deja; un gorgan îl acoperea, dar el, străduindu-se să împrăştie lumină asupra lumii, îşi trimitea cu îndârjire razele în toate părţile şi scălda orizontul în aur. Lui Egoruşka i se păru că soarele nu e la locul lui, fiindcă ieri răsărise din spate, iar astăzi cu mult mai la stânga… Dar nici locul acela nu semăna cu cel de ieri. Coline nu mai erau deja, şi oriunde te uitai se întindea fără de sfârşit câmpia tristă, brun-cenuşie; ici-colo mai răsărea câte un gorgan mic şi zburau ciorile de ieri. În faţă, departe, se zăreau clopotniţele şi izbele albe ale unui sat; cum era duminică, hoholii[9] stăteau acasă, coceau şi fierbeau – se vedea după fumul

care ieşea pe toate coşurile şi adăsta ca un văl vineţiu şi străveziu peste sat. Printre izbe şi dincolo de biserică se zărea albastrul unui râu, iar după el – zarea înceţoşată. Dar nimic nu semăna mai puţin cu ceea ce fusese ieri decât drumul. Ceva neobişnuit de larg şi de întins, care te ducea cu gândul la bogatâri[10], se aşternea în locul drumului prin stepă; era o fâşie de culoarea cenuşii, bătătorită bine şi acoperită cu praf, ca toate drumurile, dar lată de câteva zeci de stânjeni. Lărgimea ei îi trezi lui Egoruşka nedumerire şi îl purtă în lumea basmelor. Cine mergea pe aici? Cui îi trebuia asemenea întindere? Era de neînţeles şi ciudat. Puteai chiar să te gândeşti că în Rusia nu dispăruseră încă oamenii uriaşi, cu pasul mare, de felul lui Ilia Muromeţ şi al lui Solovei tâlharul, şi că tot mai trăiau caii bogatârilor. Uitându-se la drum, Egoruşka îşi închipui vreo şase care înalte gonind unul lângă altul, ca acelea văzute de el în pozele din istoria sfântă; la carele acelea sunt înhămaţi şase cai sălbatici şi turbaţi, şi cu roţile lor uriaşe ridică până la cer nori de praf, iar caii sunt mânaţi de oameni din cei care pot să-ţi apară în vis ori atunci când vezi lucrurile ca în basme. Ce bine s-ar potrivi toate astea, dacă ar exista, cu stepa şi cu drumul ăsta!

Pe partea dreaptă, cât era drumul de lung, vedeai stâlpi de telegraf cu două sârme. Lângă un sat, făcându-se tot mai mici şi mai mici, dispărură în spatele izbelor şi al frunzişurilor, apoi se arătară din nou în depărtarea liliachie, în chip de beţişoare mici şi subţirele, ca nişte creioane înfipte în pământ. Pe sârme şedeau ulii, găi şi vrăbii şi se uitau indiferente la convoiul care trecea.

Egoruşka stătea culcat în cea mai din urmă căruţă, şi de-aceea putea să vadă tot convoiul. Erau vreo douăzeci de căruţe, şi la fiecare trei căruţe era un vizitiu. Lângă căruţa din spate, în care era Egoruşka, mergea un bătrân cu o barbă albă, la fel de pirpiriu şi de firav ca părintele Hristofor, dar cu faţa, maronie de pârlită ce era, aspră şi îngândurată. Poate că nu era nici aspru, nici îngândurat, dar pleoapele roşii şi nasul lung şi ascuţit făceau ca faţa lui să aibă o expresie severă şi uscată, cum au oamenii obişnuiţi să se

gândească tot timpul la lucruri serioase şi de unii singuri. Ca şi părintele Hristofor, avea un ţilindru cu boruri largi, dar nu de boier, ci unul de pâslă, brun-cenuşiu, care semăna mai degrabă cu un con retezat decât cu un ţilindru. Picioarele le avea desculţe. Rămas pesemne cu un obicei deprins în iernile geroase, când nu o dată îi fusese dat să degere pe lângă convoi, în timp ce mergea se tot lovea peste şolduri şi tropăia din picioare. Băgând de seamă că Egoruşka se trezise, se uită la el şi spuse, zgribulindu-se ca de ger:

— A, te trezişi, voinicule! Eşti fecioraşul lui Ivan Ivanovici?

— Nu, nepotul…

— Al lui Ivan Ivanîci, da? Io, uite, scosei cizmele şi ţopăi desculţ. Am picioarele bolnave, degerate, da' fără cizme îs mai slobod… Mai slobod, voinicule… Fără cizme adică… Nepot zici? Apăi e om bun dumnealui, n-am ce zice… Să-i dea Dumnezeu sănătate… N-am ce zice… De Ivan Ivanîci zic… Se duse la molocan… Of, Doamne, aibi milă de noi!

Bătrânul vorbea ca şi cum nu mai putea de frig, oprindu-se întruna şi fără să deschidă cum trebuie gura; iar sunetele ce aveau nevoie de apropierea buzelor le spunea prost, bâlbâit, parcă i-ar fi îngheţat limba. Nu zâmbi deloc cât vorbi cu Egoruşka şi păru aspru.

Două căruţe mai în faţă, cu un bici în mână, mergea un om cu un palton roşietic lung, cu şapcă şi în cizme cu carâmbii răsfrânţi. Acesta nu era bătrân, avea vreo patruzeci de ani. Când se întoarse, Egoruşka văzu o faţă lungă şi roşie, cu o bărbuţă rară de ţap şi cu un neg buretos sub ochiul drept. Pe lângă acest neg foarte urât, mai avea o particularitate care sărea imediat în ochi: în mâna stângă ţinea biciul, iar din dreapta dădea de parcă dirija un cor nevăzut; din când în când îşi punea biciul la subraţ, şi atunci dirija cu amândouă mâinile şi bâzâia ceva pe sub nas.

Căruţaşul care venea la rând era un lungan care se ţinea drept, cu umerii căzuţi şi cu spatele plat ca o scândură. Mergea ţeapăn, de parcă mărşăluia ori înghiţise un drug, braţele nu i se bălăbăneau, ci atârnau ca două beţe drepte, şi păşea ca un lemn, în felul soldăţeilor de jucărie, aproape fără să

îndoaie genunchii şi străduindu-se să facă pasul cât mai mare cu putinţă; în timp ce bătrânul ori posesorul negului buretos făceau câte doi paşi, el izbutea să facă doar unul, ceea ce făcea să pară că merge mai încet decât toţi şi că rămâne în urmă. Era legat la faţă cu o cârpă şi pe cap i se vedea ceva ca o tichie de călugăr; era îmbrăcat într-un suman scurt de hohol, presărat tot cu petice şi în nişte şalvari albaştri, iar în picioare avea opinci din coajă de tei.

La cei care erau mai departe, Egoruşka nu mai ajunse cu privirea. Se întinse pe burtă, găuri puţin balotul şi, ca să-şi facă de lucru, începu să răsucească firişoare de lână. Bătrânul care mergea pe jos se arătă a nu fi atât de aspru şi de serios cum te putea face să crezi chipul lui. Odată ce se puse pe vorbă, nu mai conteni.

— Tu unde mergi? întrebă tropăind din picioare.

— Să învăţ, răspunse Egoruşka.

— Să înveţi? Aha… Păi, să-ţi ajute Maica Domnului. Aşa. O minte-i bună, dar două îs mai bune. Dumnezeu dă unuia o minte, altuia două minţi, iar altuia şi trei… Altuia trei, păi da… Una-i mintea cu care l-a născut mumă-sa, a doua e de la învăţătură şi a treia de la traiu' bun. Aşa că uite, frăţioare, e bine de omu' care are trei minţi. Aceluia şi de trăit şi de murit îi e mai uşor. De murit… Apăi om muri cu toţii cum ne-o fi.

Moşul se scărpină pe frunte, se uită cu ochii lui roşii sus, la Egoruşka, şi îşi urmă vorba:

— Maxim Nikoliaci, boierul din Slavianoserbsk, îşi duse şi dânsul flăcăiaşu' anu' ce trecu la învăţătură. Nu ştiu cum s-o descurca el acolo cu ştiinţa, dar e un flăcăiaş bun, nimic de zis… Să le dea Dumnezeu sănătate, îs boieri de toată lauda. Da, îl duse şi dânsu' la învăţătură… La Slavianoserbsk nu-i aşa şcoală să te ducă, cum ar veni, la mare ştiinţă de carte. Nu-i… Dar oraşul e bun, nimic de zis… E şcoală din cea obişnuită, pentru oameni simpli, dar pentru învăţătură înaltă, din acelea nu-s… Nu-s, păi da. Cum îţi zice?

— Egoruşka.

— Adică, Egorii… Pe douăzeci şi trei aprilie e sfântul mare mucenic Egorii Biruitorul. Eu am numele de la sfântul Pantelei. Pantelei Zaharov Holodov… Holodovii noi suntem… De loc, eu îs născut, poate-oi fi auzit, la Tim, în gubernia Kursk. Fraţii mei sunt înscrişi târgoveţi şi îs meşteşugari la oraş, dar eu îs ţăran… Am rămas ţăran. Acu' vreo şapte ani am venit încoace… acasă adică. Şi la ţară am fost, şi la oraş… La Tim, adică, am fost. Pe-atunci, mulţumesc lu' Dumnezeu, erau toţi vii şi sănătoşi, dar acuma nu ştiu… O mai fi murit vreunul… Da' le e şi vremea, că îs toţi bătrâni, îs unii mai bătrâni ca mine. Moartea, nimic de zis, e bună, numai, vezi bine, să nu mori fără să te căieşti. Nu-i rău mai mare ca moartea fără smerenie. Moartea fără smerenie e bucuria diavolului. Dar dacă vrei să mori cu căinţă, ca să nu-ţi fie adică oprită împărăţia lui Dumnezeu, roagă-te marii muceniţe Varvara. Ea pune o vorbă pentru tine. Ea, asta e hotărât lucru… Fiindcă locu' ăsta i l-a menit ei Dumnezeu în cer, adică, pentru ca fiecare să aibă tot dreptu' să se roage la ea pentru căinţă.

Pantelei murmura şi nu părea să-şi facă griji dacă era sau nu auzit de Egoruşka. Deşi vorbea moale, pe sub nas, fără să urce şi fără să coboare vocea, izbuti să spună într-un răstimp scurt multe. Toate cele spuse de el erau nişte frânturi care aveau foarte puţină legătură una cu alta şi care nu îl interesau câtuşi de puţin pe Egoruşka. Poate că vorbea doar ca să-şi cerceteze cu voce tare, acum, de dimineaţă, după o noapte petrecută în tăcere, gândurile: erau toate acasă? După ce isprăvi cu căinţa, începu să vorbească iarăşi de acel Maxim Nikolaevici din Slavianoserbsk:

— Da, şi l-a dus pe flăcăiaş… L-a dus, păi da…

Unul dintre căruţaşii care mergeau mult mai în faţă zvâcni deodată, se năpusti într-o parte şi începu să izbească cu biciul în pământ. Era un bărbat voinic, lat în umeri, la vreo treizeci de ani, cu părul bălai şi creţ şi, după cum arăta, foarte puternic şi sănătos. Judecând după mişcările umerilor şi ale biciului, după setea pe care o arăta toată fiinţa lui, dădea în ceva viu. De

el se apropie în fugă un alt căruţaş, mărunt şi vânjos, cu o barbă neagră mare şi deasă, îmbrăcat cu o vestă şi cu cămaşa peste pantaloni. Acela, izbucnind într-un râs gros şi tuşind, începu să strige:

— Fraţilor, Dâmov a omorât o viperă! Zău!

Sunt oameni a căror inteligenţă poate fi apreciată corect după glas şi râs. Bărbosul cu barbă neagră făcea parte tocmai dintre aceşti fericiţi: în glasul şi în râsul lui se simţea o prostie fără margini. Isprăvind de lovit, bălaiul Dâmov ridică de jos cu coada biciului şi, râzând, aruncă spre căruţe ceva care aducea cu o sfoară.

— Ăsta nu e viperă, e şarpe de casă, strigă cineva.

Omul cu pas de lemn şi legat la faţă se duse repede către şarpele omorât, se uită la el şi îşi lovi unul de altul braţele ca două beţe.

— Ocnaş ce eşti! strigă el cu o voce surdă, plângăreaţă. De ce-ai omorât bietul şarpe? Ce ţi-a făcut el, blestematule? Iacă, a omorât bietul şarpe! Păi dacă ţi-ar face şi ţie aşa?

— Nu trebuia să omoare un şarpe de casă, asta aşa-i…, murmură Pantelei liniştit. Nu trebuia… Nu era viperă. Doar arată a şarpe, dar e făptură liniştită, nevinovată… Ţine la om… Şarpele de casă…

Lui Dâmov şi bărbosului cu barbă neagră li se făcu probabil ruşine că râseseră tare şi, fără să răspundă la cârteli, o luară încet spre căruţele lor. Când ultima căruţă ajunse în dreptul locului unde era şarpele omorât, omul legat la faţă, care stătea aplecat peste el, se întoarse către Pantelei şi, cu lacrimi în glas, îl întrebă:

— Moşule, zi şi matale, de ce-a omorât şarpele?

Ochii lui, aşa cum se uita acum la Egoruşka, erau mici şi stinşi, faţa îi era cenuşie, bolnavă, şi parcă stinsă şi ea, iar bărbia era roşie şi umflată rău.

— Moşule, zi, de ce l-a omorât? spuse iar mergând în rând cu Pantelei.

— De prost, îl mâncau palmele, de-aia l-a omorât, răspunse bătrânul. Că nu trebuia să omoare şarpele, păi da… Dâmov îi, asta se ştie, un bezmetic, omoară tot ce i se nimereşte sub mână, iar Kiriuha nu se bagă. Trebuia să

sară, dar el ha-ha-ha şi ho-ho-ho… Dar tu, Vasea, nu te amărî… De ce să te amărăşti? L-au omorât, lasă-i în plata Domnului… Dâmov îi bezmetic, iar pe Kiriuha nu-l ajută mintea… Nu-i nimica… Oameni proşti, nu pricep nimic, lasă-i în plata Domnului. Uite, Emelian nu se-atinge niciodată de ce nu trebuie. Niciodată, păi da… Fiindcă e om cu carte, da' ei – nişte proşti… Emelian, el… El nu se-atinge.

Auzindu-şi numele, căruţaşul în palton roşietic şi cu negul buretos, cel care dirija corul invizibil, rămase în loc, aşteptă până când Pantelei şi Vasea ajunseră în dreptul lui şi păşi alături de ei.

— Despre ce-i vorba? întrebă el cu o voce răguşită, sugrumată.

— Păi uite, Vasea se amărî, zise Pantelei. Îi spusei şi eu una-alta, să nu se amărască, adică… Of, picioarele mele bolnave, degerate! Ooof! Vă găsiră furnicăturile taman în zi de duminică, ziua Domnului!

— E de la mers, făcu Vasea.

— Nu e, băiete, nu… Nu-i de la mers. Când merg parcă mi-i mai uşor, da' când mă culc şi mă încing, moartea e pe mine. Îs mai în voie când merg.

Emelian cel cu paltonul roşietic trecu între Pantelei şi Vasea şi dădu din mână, pregătindu-se parcă de cântat. După ce dădu puţin, lăsă mâna să cadă şi gâfâi cu deznădăjde.

— Mi s-a dus vocea! zise el. Ce năpastă! Toată noaptea şi toată dimineaţa mi-a sunat în cap „Doamne miluieşte“, ce-am cântat de noi de trei ori la cununie la Marinovski; îmi stă în cap şi în gât… ca şi cum aş cânta, dar nu pot! N-am glas!

Tăcu o clipă gândindu-se la ceva, apoi urmă:

— Cincisprezece ani am fost în cor, poate nici n-avea nimeni aşa voce în toată fabrica de la Lugansk, dar de când m-a-mpins dracu' acum trei ani să mă scald în Doneţ, de-atunci nu mai pot să iau nici o notă curată. Am răcit la gât. Şi eu fără voce sunt ca muncitorul fără braţe.

— Păi da, încuviinţă Pantelei.

— Tot ce ştiu e că s-a zis cu mine, atât.

În timpul ăsta, Vasea dădu cu ochii fără să vrea de Egoruşka. Ochii i se aprinseră şi se făcură şi mai mici.

— Merge şi un domnişor cu noi! zise el şi îşi acoperi nasul cu mâneca, ruşinându-se parcă. Ia te uită ce căruţaş! Rămâi cu noi, să umbli cu convoiul şi să cari lână.

Gândul că în acelaşi trup puteau să stea laolaltă un domnişor şi un căruţaş i se păru pesemne foarte curios şi ingenios, căci începu să hihăie de mama focului şi continuă să întoarcă pe toate feţele această idee. Emelian se uită şi el în sus la Egoruşka, dar nu făcu decât să arunce o privire absentă. El era ocupat cu gândurile lui, şi dacă nu ar fi fost Vasea, nici n-ar fi observat prezenţa lui Egoruşka. Nu trecură nici cinci minute, că dădu din nou din mână, şi pe urmă, descriindu-le tovarăşilor lui de drum frumuseţea acelui „Doamne miluieşte“ de la cununie, de care îşi adusese aminte noaptea, îşi puse biciul sub braţ şi dădu din amândouă mâinile.

La o verstă de sat, convoiul se opri lângă o fântână cu cumpănă. Coborând ciutura, Kiriuha cel cu barbă neagră se puse cu burta pe margine şi îşi vârî în gaura întunecată capul lăţos, umerii şi o parte din piept, astfel că Egoruşka îi vedea doar picioarele scurte care abia atingeau pământul; văzându-şi capul oglindit departe, în fundul fântânii, Kiriuha se bucură şi izbucni într-un râs gros, prostesc, iar ecoul fântânii îi răspunse la fel; când se ridică, faţa şi obrajii îi erau precum o stambă roşie. Primul dădu fuga să bea Dâmov. Bea râzând, tot dezlipindu-se de ciutură şi spunându-i lui Kiriuha ceva hazliu, apoi se înecă, şi tare, de răsună stepa, zise vreo cinci cuvinte urâte. Egoruşka nu ştia înţelesul acelor cuvinte, dar ştia bine că sunt urâte. Ştia sila pe care o manifestau în tăcere faţă de ele rudele şi cunoscuţii lui şi, fără să ştie de ce, împărtăşea şi el acest sentiment şi era obişnuit să creadă că numai oamenii beţi şi scandalagiii se bucură de privilegiul de a rosti tare aceste cuvinte. Îşi aduse aminte cum fusese omorât şarpele şi, luând aminte la râsul lui Dâmov, simţi un fel de ură faţă de acest om. Şi se

nimeri ca Dâmov să-l vadă chiar atunci pe Egoruşka coborând din căruţă şi ducându-se spre fântână; începu să râdă tare şi strigă:

— Fraţilor, moşul a născut azi-noapte un băieţel!

Pe Kiriuha îl apucă tusea de tare ce râdea cu râsul lui gros. Începu să mai râdă cineva, iar Egoruşka se înroşi şi îşi spuse odată pentru totdeauna că Dâmov era un om foarte rău.

Cu capul lui bălai şi creţ, fără căciulă şi cu cămaşa descheiată pe piept, Dâmov părea frumos şi teribil de puternic; în fiecare mişcare a lui se simţea zurbagiul şi voinicul care îşi cunoaşte preţul. Îşi juca umerii, îşi punea mâinile în şolduri, vorbea şi râdea mai tare decât toţi şi avea o înfăţişare de parcă se pregătea să ridice cu o mână ceva foarte greu şi să-i lase pe toţi cu gura căscată. Privirea lui zănatică şi batjocoritoare lunecă peste drum, peste convoi şi peste cer fără să se oprească nicăieri, căutând parcă să mai omoare, neavând ce face şi de cine să râdă. După cât se vedea, nu-i era frică de nimeni, nu se sfia de nimic şi, cu siguranţă, nu-l interesa câtuşi de puţin părerea lui Egoruşka… Iar Egoruşka îi ura deja din tot sufletul capul bălai, faţa curată şi forţa, îi auzea cu silă şi frică râsul şi se gândea ce cuvânt de ocară să-i spună drept răzbunare. Pantelei se apropie şi el de ciutură. Scoase din buzunar un păhărel verde de candelă, îl şterse cu o cârpă mică, luă cu el apă din ciutură şi bău, apoi mai luă o dată, înfăşură păhărelul în cârpă şi îl puse la loc în buzunar.

— Moşule, de ce bei din candelă? se miră Egoruşka.

— Unul bea din ciutură, altul bea din candelă, zise bătrânul ocolind răspunsul. Fiecare în felul lui… Tu bei din ciutură, ei, bea sănătos…

— Puicuţa mea, măicuţă, frumoaso, zise deodată Vasea cu o voce duioasă, înlăcrimată. Puicuţa mea!

Ochii îi erau aţintiţi în depărtare, se aprinseseră, zâmbeau, şi faţa căpătase aceeaşi expresie pe care o avusese mai înainte, când se uitase la Egoruşka.

— Cui îi spui aşa? întrebă Kiriuha.

— E o vulpiţă… stă pe spate şi cântă, zici că-i un căţeluş…

Îşi îndreptară cu toţii privirea într-acolo căutând vulpea, dar ochii lor nu dădură de nimic. Doar Vasea vedea ceva cu ochişorii lui cenuşii şi stinşi şi era entuziasmat. Vederea lui, după cum s-a convins mai pe urmă Egoruşka, era uimitor de pătrunzătoare. Vedea aşa de bine, încât pustiul brun-cenuşiu al stepei era pentru el tot timpul plin de viaţă şi nu era pustiu. Era de-ajuns să se uite în depărtare, că şi vedea o vulpe, un iepure, o dropie ori vreo altă jivină care se ţine cât mai departe de oameni. Să vezi un iepure care o zbugheşte ori o dropie care îşi ia zborul nu e greu, asta vede oricine merge prin stepă, dar nu oricui îi stă în putere să vadă jivine sălbatice ducându-şi traiul acasă la ele, atunci când nu fug, nu se ascund şi nu se uită speriate în toate părţile. Vasea însă, el vedea vulpi jucându-se, iepuri spălându-şi lăbuţele, dropii îndreptându-şi aripile, spârcaci ciugulindu-se. Având văzul atât de ascuţit, Vasea avea, pe lângă lumea pe care o vedeau toţi, încă o lume, o lume a lui, inaccesibilă oricui altcuiva şi, pesemne, foarte frumoasă, de vreme ce atunci când el o privea şi se entuziasma era greu să nu-l invidiezi.

Când convoiul porni mai departe, la biserică bătea pentru liturghie.

V

Convoiul trase într-o parte faţă de sat, pe malul râului. Soarele ardea ca şi în ziua care trecuse, aerul era nemişcat şi posomorât. Pe mal erau câteva sălcii, dar umbra nu le cădea pe pământ, ci pe apă, unde stătea degeaba, în timp ce sub căruţe era zăpuşeală şi te-apuca urâtul. Apa, albastră de la cerul care se oglindea în ea, era tare ispititoare.

Căruţaşul Stiopka, spre care se îndreptă abia acum atenţia lui Egoruşka, un hohol de vreo optsprezece ani, cu un cămăşoi lung, neîncins cu nimic şi cu nişte şalvari largi, nestrânşi jos, care fluturau în mers ca nişte steaguri, se dezbrăcă la repezeală, o luă la goană în jos pe malul abrupt şi se aruncă în apă. Se cufundă de vreo trei ori, pe urmă se lăsă pe spate şi pluti cu ochii închişi de mulţumire. Faţa îi zâmbea şi se încreţea, ca de gâdilat, de durere şi de poftă de râs.

Într-o zi cu dogoare, când n-ai unde te ascunde de arşiţă şi de zăpuşeală, plescăitul apei şi suflul gălăgios al cuiva care se scaldă acţionează asupra auzului ca o muzică frumoasă. Dâmov şi Kiriuha, uitându-se la Stiopka, se dezbrăcară iute şi, unul după altul, râzând în gura mare şi savurându-şi dinainte plăcerea, se aruncară în apă. Şi micul râu, liniştit şi modest, răsună de fornăială, plescăială şi ţipete. Kiriuha tuşea, râdea şi striga de ziceai că voiau să-l înece, iar Dâmov se năpustea după el şi încerca să-l prindă de un picior.

— Hei-hei-hei! striga el. Stai că te prind!

Kiriuha hohotea şi nu mai putea de plăcere, dar expresia feţei lui era la fel ca pe uscat: tâmpă, buimacă, ca şi cum cineva se furişase pe la spate şi-l trăsnise în cap. Egouruşka se dezbrăcă şi el, dar nu se lăsă în jos pe mal, ci îşi luă avânt şi zbură de sus, de la un stânjen şi jumătate. Descrise un arc prin aer, căzu în apă şi se duse mult în jos, dar nu ajunse la fund; o forţă rece şi plăcută la atingere îl luă pe sus şi îl aduse înapoi la suprafaţă. Scoase capul şi, gâfâind, dând drumul la băşicuţe de aer, deschise ochii; dar pe râu, taman lângă faţa lui, se reflecta soarele. Mai întîi scântei orbitoare, pe urmă curcubeie şi pete întunecate îi intrară în ochi; se grăbi să se cufunde din nou, deschise ochii în apă şi văzu ceva verde, semănând cu cerul într-o noapte cu lună. Din nou, aceeaşi forţă, nelăsându-l să atingă fundul şi să stea la răcoare, îl aduse la suprafaţă; ţâşni şi trase aer atât de adânc, încât nu numai pieptul, ci şi stomacul i se umplu de răcoare. Apoi, ca să ia de la apă tot ce putea ea să dea, se lăsă în voia tuturor plăcerilor: se desfătă culcat pe

spate, împroşcă, făcu tumbe, înotă şi pe burtă, şi pe-o parte, şi pe spate, şi în picioare, cum îi venea, până obosi. Malul celălalt, cu stufărişul lui des, era aurit de soare, şi stuful îşi pleca peste apă capetele frumos înflorite. Undeva, stuful tresări, se înclină cu florile lui şi scoase un „trosc“: Stiopka şi Kiriuha scormoneau după raci.

— Un rac! Uitaţi-vă, fraţilor: un rac! strigă victorios Kiriuha şi, într-adevăr, arătă un rac.

Egoruşka înotă şi el spre stufăriş, se cufundă şi începu să scotocească pe la rădăcini. Răscolind nămolul cleios şi lipicios, dădu de ceva care, la pipăit, era ascuţit şi scârbos, poate chiar un rac, dar în momentul acela cineva îl apucă de un picior şi îl trase în sus. Înecându-se şi tuşind, Egoruşka deschise ochii şi văzu înaintea lui faţa care râdea, udă, a zurbagiului Dâmov. Care sufla greu şi, judecând după ochii lui, voia s-o ţină înainte cu năzdrăvăniile. Îl ţinea zdravăn pe Egoruşka de picior şi ridicase deja cealaltă mână ca să-l apuce de gât, dar Egoruşka, scârbit şi cu frică, parcă de teamă că zdrahonul avea să-l înece, se smulse din mâna lui şi-i strigă:

— Prostule! Poate-ţi dau una-n mutră!

Simţind că nu era de-ajuns pentru a-şi exprima ura, se gândi puţin şi adăugă:

— Ticălosule! Porc de câine!

Dar Dâmov, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, nu-i mai dădea deja atenţie lui Egoruşka, ci înota spre Kiriuha şi striga:

— He-he-hei! Hai să prindem peşte! Hai să prindem peşte, fraţilor!

— Păi de ce nu? se arătă de acord Kiriuha. Trebuie că e mult peşte-aici…

— Stiopka, dă o fugă-n sat şi cere un voloc de la ţărani!

— Nu-ţi dau!

— Îţi dau! Tu cere! Zi-le şi tu că în numele în Dumnezeu, că pelerini suntem şi noi pân-la urmă!

— Asta aşa-i!

Stiopka ieşi din apă, se îmbrăcă iute şi, cu capul gol, cu şalvarii largi fluturând, porni în fugă spre sat. După sfada cu Dâmov, apa îşi pierduse tot farmecul pentru Egoruşka. Ieşi şi începu să se îmbrace. Pantelei şi Vasea, cu picioarele atârnând, şedeau pe malul abrupt şi se uitau la cei care se scăldau. Emelian, gol, stătea în apă până la genunchi, chiar lângă mal, şi se ţinea cu o mână de ierburi ca să nu cadă, iar cu cealaltă se mângâia pe trup. Cu spetele lui osoase, cu negul sub ochi, cum se chircea având vădit frică de apă, era de tot râsul. Faţa îi era serioasă, severă, şi se uita la apă supărat, parcă era gata s-o ia la rost că din pricina ei răcise cândva în Doneţ şi nu mai avea voce.

— Dar tu de ce nu te scalzi? îl întrebă Egoruşka pe Vasea.

— Iac-aşa… Nu-mi place…, răspunse Vasia.

— De ce ai bărbia aşa umflată?

— Mă doare… Eu, domnişorule, am lucrat la fabrica de chibrituri… Doctorul aşa şi spuse, că de-acolo mi se umflă măxilaru'. Acolo-i aer nesănătos. Şi nu doar mie, li s-a umflat măxilaru' la încă trei flăcăi, la unu i-a şi putrezit de tot.

Nu trecu mult şi se întoarse Stiopka cu un voloc. Dâmov şi Kiriuha, de-atâta stat în apă, se învineţiseră şi răguşiseră, dar se apucară bucuroşi să prindă peşte. Mai întâi se duseră într-un loc adânc, în dreptul stufărişului; lui Dâmov îi venea apa până la gât, iar lui Kiriuha, scurt cum era, îi trecea de cap. Kiriuha începu să înghită apă şi să scoată băşicuţe de aer, iar Dâmov, înţepându-se în rădăcinile ţepoase, cădea şi se încurca în voloc, şi amândoi se tăvăleau şi făceau gălăgie, iar prinsul peştelui se lăsa doar cu o zbenguială.

— Îi adânc, horcăia Kiriuha. Nu-i de prins aici!

— Nu smuci, împieliţatule! striga Dâmov încercând să pună volocul cum trebuie. Ţine cu amândouă mâinile!

— Acolo nu prindeţi voi! le strigă de pe mal Pantelei. Doar speriaţi peştii, nătărăilor! Da-ţi-vă mai la stânga! E apa mai mică!

Deodată, pe deasupra volocului luci un peşte mare; cu toţii scoaseră un ah, iar Dâmov dădu cu pumnul în locul unde dispăruse peştele şi pe faţă i se întipări ciuda.

— Ai-ai! strigă Pantelei şi bătu din picioare. Scăparăţi bibanul! S-a dus!

Strecurându-se mai la stânga, Dâmov şi Kiriuha dădură de un loc mai puţin adânc, şi acolo trecură la treabă serios. Cum erau la vreo trei sute de paşi de căruţe, se vedea cum, muţi şi abia mişcând picioarele, încercând să intre cât mai adânc în stufăriş, trăgeau volocul şi, ca să sperie peştele şi să-l gonească în volocul lor, dădeau cu pumnii în apă şi foşneau prin stuf. De-acolo se duseră spre celălalt mal, traseră acolo volocul, după care, încântaţi nevoie mare, ridicând mult genunchii, se întoarseră la stufăriş. Îşi tot spuneau ceva, dar ce – nu se-auzea. Şi soarele îi ardea pe spate, îi ciupeau muştele, şi trupurile, din vineţii se făcuseră roşii-purpurii. În urma lor, cu o găleată în mână, cu cămaşa suflecată până la subţiori şi ţinându-i poala cu dinţii, mergea Stiopka. De câte ori izbuteau să prindă ceva, el ridica în sus peştele prins şi, făcându-l să sclipească în soare, striga:

— Ia uitaţi ce biban! Îs deja cinci bucăţi ca ăsta!

Se vedea cum, după ce scoteau volocul, Dâmov, Kiriuha şi Stiopka scormoneau o groază prin mâl, puneau ceva în găleată, iar ceva aruncau; din când în când, dădeau din mână în mână câte ceva ce nimerise în voloc, se uitau cu curiozitate şi pe urmă aruncau şi aceea….

— Ce-aveţi acolo? le strigau de pe mal.

Stiopka răspundea ceva, dar era greu de desluşit ce spunea el acolo. Dar, iată, iese din apă şi, ţinând găleata cu amândouă mâinile, uitând să-şi mai lase jos cămaşa, o ia la fugă înspre căruţe.

— E deja plină! strigă el suflând anevoie. Daţi-mi alta!

Egoruşka se uită în găleată: era plină; din apă îşi scotea botul urât o ştiucă tânără, iar lângă ea mişunau raci şi nişte peştişori. Egoruşka îşi vârî

mâna până la fund şi agită apa; ştiuca dispăru sub raci, iar în locul ei se iviră deasupra un biban şi un lin. Vasea se uită şi el în găleată. Ochii i se aprinseră şi faţa i se făcu duioasă, ca mai înainte, când văzuse vulpea. Scoase ceva din găleată, duse la gură şi începu să mestece. Se auzi un crănţănit.

— Fraţilor! se minună Stiopka, Vaska mănâncă un porcuşor de viu! Ptiu!

— Ăsta nu e porcuşor, e o fâţă, făcu liniştit Vasea mestecând mai departe.

Scoase din gură codiţa peştişorului, se uită duios la ea şi o băgă la loc în gură. În timp ce Vasea mesteca şi crănţănea cu dinţii, lui Egoruşka i se păru că ce avea în faţa ochilor nu era om. Bărbia umflată, ochii stinşi, văzul neobişnuit de pătrunzător, codiţa de peşte din gură şi duioşia cu care mesteca fâţa îl făceau să semene cu un animal.

Lui Egoruşka i s-a făcut lehamite să mai stea lângă el. Dar se şi isprăvise cu pescuitul. Trecu pe lângă căruţe, se gândi puţin şi, de plictiseală, o luă agale spre sat.

Peste puţin timp stătea deja în biserică şi, punându-şi fruntea pe spatele cuiva care mirosea a cânepă, asculta cum cântau în strană. Liturghia se apropia deja de sfârşit. Egoruşka nu pricepea nimic din cântarea bisericească, aşa că rămase indiferent. Ascultă ce ascultă, căscă şi începu să cerceteze cefele şi spinările. În una dintre cefe, roşcovană şi udă de la abia isprăvitul scăldat, îl recunoscu pe Emelian. Ceafa era tunsă rotund şi mai sus decât se obişnuia; tâmplele erau şi ele tunse mai sus decât trebuie, iar urechile roşii ale lui Emelian, care ieşeau ca două frunze de brustur, păreau a se simţi nelalocul lor. Uitându-se la ceafă şi la urechi, Egoruşka se gândi cine ştie de ce că Emelian nu era probabil prea fericit. Îşi aminti dirijatul lui, vocea răguşită, cât de sfielnic arăta în timp ce se scălda, şi simţi că îi e tare milă de el. Vru să îi spună ceva care să îl mângâie.

— Sunt şi eu aici! zise el trăgându-l de mânecă.

Oamenii care au cântat într-un cor ca tenori sau başi, şi mai cu seamă cei cărora li s-a întâmplat, fie şi măcar o dată în viaţă, să dirijeze, au obiceiul să se uite sever şi ursuz la băieţi, iar obiceiul acesta nu îi părăseşte nici când încetează să mai cânte. Întorcându-se către Egoruşka, Emelian se uită la el pe sub sprâncene şi zise:

— Stai potolit, eşti la biserică!

Atunci Egoruşka se strecură în faţă, mai aproape de iconostas. Acolo văzu nişte oameni interesanţi. În partea dreaptă, în faţa tuturor, stăteau pe un covor un domn şi o doamnă. Fiecare avea în spate un scaun. Domnul, îmbrăcat cu un costum din şantung de mătase proaspăt călcat, stătea nemişcat ca un soldat care prezintă onorul, ţinându-şi în sus bărbia rasă, albastră. În gulerul care stătea băţ, în bărbia albastră, în chelia mică şi în baston se făcea simţită multă demnitate. De atâta demnitate, grumazul îi era încordat, iar bărbia trăgea în sus cu atâta putere, încât capul părea gata să se desprindă dintr-o clipă în alta şi să îşi ia zborul în sus. Iar doamna, grasă şi în vârstă, cu un şal alb de mătase, stătea cu capul plecat într-o parte şi se uita de parcă tocmai făcuse cuiva un serviciu şi voia să spună: „Ah, lasă, nu trebuie să-mi mulţumeşti! Îmi displace…“. În jurul covorului, ca un zid gros, stăteau hoholii.

Egoruşka se apropie de iconostas şi începu să sărute icoanele. În faţa fiecărei icoane făcea fără grabă o plecăciune până la pământ, se uita înapoi la lume, pe urmă se ridica şi săruta icoana. Atingând cu fruntea podeaua rece, simţea o mare plăcere. Când din altar ieşi paracliserul cu un cleşte lung ca să stingă lumânările, Egoruşka sări degrabă de jos şi se repezi înspre el.

— Aţi împărţit anafura?

— Nu e, nu… bombăni ursuz paracliserul. Aici nici…

Liturghia se sfârşise. Egoruşka ieşi fără grabă din biserică şi se duse să hoinărească prin piaţă. Văzuse în viaţa lui destule sate, pieţe şi ţărani, ca să-i mai trezească vreun interes cele care i se iveau acum în faţa ochilor.

Neavând ce face, ca să-şi omoare cumva vremea, intră într-o dugheană care avea atârnată deasupra uşii o fâşie lată de stambă roşie. Dugheana avea două jumătăţi largi şi prost luminate: în una se vindea marfa cea roşie, iar în cealaltă erau butoaie cu catran şi atârnau de tavan nişte gâtare; din cea de a doua venea un miros atrăgător de piele şi de catran. Podeaua dughenei fusese stropită; părea să o fi stropit cineva cu mare fantezie şi liber-cugetător, căci era acoperită de modele şi de semne cabalistice. După tejghea, cu burta sprijinită pe o măsuţă de scris, stătea negustorul, îndopat, cu o faţă lată şi cu o barbă rotundă; velicorus, după cât părea. Bea ceai sugând o bucăţică de zahăr şi după fiecare înghiţitură scotea un oftat adânc. Chipul lui exprima nepăsare deplină, dar în fiecare oftat se auzea un: „Ei, stai, îţi arăt eu ţie!“.

— Dă-mi de o copeică seminţe de floarea soarelui! îi spuse Egoruşka.

Negustorul înălţă sprâncenele, ieşi de după tejghea şi puse în buzunarul lui Egoruşka seminţe de o copeică, de măsură servindu-i un borcănaş de pomadă gol. Lui Egoruşka nu-i venea să plece. Cercetă o groază cutiile cu turtă dulce, stătu puţin pe gânduri şi întrebă arătând spre nişte turte dulci mici, din Viazemsk, care, de vechi ce erau, se făcuseră cărămizii:

— Cât sunt turtele astea?

— Două la o copeică.

Egoruşka scoase din buzunar turta dulce pe care i-o dăruise seara ce trecuse ovreica şi întrebă:

— Dar turtele ca asta cât sunt la tine?

Negustorul luă turta în mână, o privi pe toate părţile şi ridică o sprânceană.

— Ca asta? întrebă el.

Pe urmă ridică cealaltă sprânceană, se gândi puţin şi răspunse:

— Două la trei copeici…

Se lăsă tăcere.

— Matale al cui eşti? întrebă negustorul turnându-şi ceai dintr-un ceainic frumos de aramă.

— Sunt nepotul lui Ivan Ivanîci.

— Ivan Ivanîci sunt mai mulţi, oftă negustorul; se uita peste capul lui Egoruşka la uşă şi, după ce mai tăcu o vreme, întrebă:

— Un ceiuţ nu doreşti matale?

— Poate…, se învoi Egoruşka nu foarte încântat, deşi tare îi era dor de ceaiul de dimineaţă.

Negustorul îi turnă un pahar şi i-l dădu cu ce mai rămăsese din bucăţica de zahăr. Egoruşka se aşeză pe un scaun pliant şi începu să soarbă. Vru să mai întrebe cât costă un funt de migdale trase în zahăr, dar când să deschidă vorba despre asta intră un cumpărător, iar patronul, punându-şi paharul deoparte, trecu la treabă. Îl duse pe cumpărător în jumătatea în care mirosea a catran şi vorbi mult cu el despre ceva. Cumpărătorul, un om încăpăţânat rău şi care, după cât se părea, ştia ce face, dădea întruna din cap în semn că nu e de acord şi mergea de-ndaratelea spre uşă. Negustorul îl convinse de ceva şi începu să-i toarne ovăz într-un sac mare.

— Ovăz e aista? zise mâhnit cumpărătorul. Aista nu e ovăz, e pleavă, râd şi curcile… Ne, am să mă duc la Bondarenko!

Când Egoruşka se întoarse la râu, pe mal fumega un foc mic. Căruţaşii îşi făceau mâncarea de prânz. În fum stătea Stiopka şi, cu un linguroi ştirbit, amesteca într-un ceaun. Ceva mai la o parte, cu ochii roşii de fum, şedeau Kiriuha şi Vasea şi curăţau peştele. Pe volocul acoperit cu mâl şi alge pus în faţa lor strălucea un peşte şi se târau nişte raci.

Emelian, care se întorsese nu demult de la biserică, şedea alături de Pantelei, dădea din mână şi cânta abia auzit cu un glăscior răguşit: „Ţie Doamne…“. Dâmov umbla pe lângă cai.

Isprăvind de curăţat, Kiriuha şi Vasea puseră peştele şi racii vii în găleată, îi spălară şi îi deşertară din găleată în apa fiartă.

— Să pun slănină? întrebă Stiopka luând spuma cu lingura.

— La ce? Peştele îşi lasă zeama lui, răspunse Kiriuha.

Înainte să ia cazanul de pe foc, Stiopka presără în apă trei pumni de crupe de mei şi o lingură de sare; la urmă gustă, plescăi din buze, linse lingura şi gâfâi mulţumit de el: asta însemna că mâncarea era deja gata.

Toţi, în afară de Pantelei, se aşezară în jurul cazanului şi îşi puseră lingurile la treabă.

— Hei! Daţi-i şi flăcăiaşului o lingură! îi luă la rost Pantelei. Că o vrea şi el să mănânce!

— Mâncarea noastră e ţărănească!… oftă Kiriuha.

— Şi a ţărănească merge bine dacă ai poftă.

După ce i se dădu o lingură, Egoruşka începu să mănânce, dar fără să se aşeze, ci stând în picioare chiar lângă cazan, şi uitându-se în el ca într-o groapă. Fiertura mirosea tare a peşte, iar printre crupele de mei se nimereau întruna solzi; racii nu puteai să-i agăţi cu lingura, aşa încât mesenii îi scoteau din cazan direct cu mâinile, cel mai puţin reţinut fiind Vasea, care îşi vâra nu numai mâinile, ci şi mânecile. Cu toate astea, fiertura i se păru lui Egoruşka foarte gustoasă şi îi aminti de supa de raci pe care o făcea acasă mama lui în zilele de post. Pantelei şedea mai la o parte şi mesteca nişte pâine.

— Moşule, dar tu de ce nu mănânci? îl întrebă Emelian.

— Nu mănânc io raci… Dă-i încolo! făcu bătrânul şi se întoarse cu scârbă.

În timp ce mâncau, sporovăiau toţi de zor. Din discuţia lor, Egoruşka înţelese că toţi noii lui cunoscuţi, indiferent de diferenţele de vârstă şi de fire, aveau ceva comun, care îi făcea să semene: toţi erau oameni cu un trecut minunat şi cu un prezent urât de tot; despre trecutul lor, toţi până la unul, vorbeau cu înflăcărare, dar prezentul îl priveau aproape cu dispreţ. Rusului îi place să-şi amintească, dar nu-i place să trăiască. Egoruşka nu ştia încă asta şi, până să se termine fiertura, el a fost adânc încredinţat că în jurul cazanului şedeau oameni bătuţi şi umiliţi de soartă. Pantelei povestea

că în vremurile trecute, când încă nu existau căi ferate şi se ducea cu căruţele la Moscova şi la Nijnii, câştiga aşa de mult că nu avea unde să mai pună banii. Şi ce negustori erau pe vremea aceea, ce peşte, ce ieftin era totul! Acum drumurile sunt mai scurte, negustorii mai zgârciţi, pâinea mai scumpă, totul s-a fărâmiţat şi s-a strâmtat din cale-afară. Emelian spunea că el fusese înainte în cor la fabrica din Lugansk, că avusese o voce minunată şi că citea fără greş notele, dar că acum nu mai e decât un mujic şi că trăieşte din mila unui frate care îl trimite cu caii lui şi îi ia jumătate din ce câştigă. Vasea lucrase odinioară la o fabrică de chibrituri; Kiriuha fusese vizitiu la nişte oameni cumsecade şi era socotit cel mai destoinic din tot districtul când era vorba de o troică. Dâmov, feciorul unui mujic înstărit, trăise în îndestulare, o dusese într-o petrecere şi nu ştiuse de necazuri, dar cum a făcut douăzeci de ani, taică-său, om aspru, vrând să-l deprindă cu munca şi temându-se să nu ajungă vreun neisprăvit, a început să-l trimită cărăuş, ca pe un coate-goale. Singur Stiopka tăcea, dar şi pe faţa lui pe care nu mijise mustaţa se vedea că înainte trăise mult mai bine decât acum.

Dâmov, amintindu-şi de taică-său, se opri din mâncat şi se posomorî. Se uită pe sub sprâncene la toţi şi rămase cu privirea la Egoruşka.

— Păgânule, scoate căciula din cap! zise el cu bădărănie. Ce-o mai fi şi-asta, să mănânci cu căciula? Mai eşti şi boier!

Egoruşka îşi scoase pălăria şi nu spuse nimic, dar nu mai simţi gustul mâncării şi nu auzi cum îi luau apărarea Pantelei şi Vasea. Pieptul începu să îi fiarbă de furie şi hotărî, cu orice preţ, să-i arate el neobrăzatului.

După ce terminară de mâncat, o luară cu toţii cătinel către căruţe şi se prăvăliră la umbră.

— Moşule, plecăm curând? îl întrebă Egoruşka pe Pantelei.

— Când o da Dumnezeu, om pleca… Acuma nu-i de plecat, e dogoare… Of, Doamne, cum e voia ta, stăpânul nostru… Culcă-te, flăcăiaş!

Peste puţin, de pe sub căruţe se auziră sforăieli. Egoruşka ar fi vrut să plece iar în sat, dar după ce chibzui puţin, căscă şi se culcă lângă bătrân.

VI

Convoiul rămase toată ziua la râu, şi abia la asfinţit părăsi locul.

Egoruşka se culcă din nou pe balotul lui; căruţa scârţâia încet şi se legăna, pe lângă ea mergea pe jos Pantelei care tropăia, se bătea peste şolduri şi bolborosea; prin aer ţârâia ca şi deunăzi muzica stepei.

Egoruşka, culcat pe spate şi cu mâinile sub cap, se uita la cer. Văzu cum asfinţitul aprindea zarea, apoi cum zarea se stinge; îngerii păzitori, acoperind orizontul cu aripile lor aurii, se pregăteau de culcare; ziua trecuse cu bine, se lăsa liniştită, binevenită, noaptea, şi ei puteau să stea în tihnă acasă la ei, în cer… Egoruşka vedea cum, încet-încet, cerul se întuneca şi se lăsa pe pământ bezna, cum se aprindeau, una după alta, stelele.

Cine ştie de ce, când te uiţi mult, fără să-ţi desprinzi ochii, la cerul adânc, gândurile şi sufletul îşi sunt copleşite de conştiinţa singurătăţii. Începi să te simţi – iremediabil – singur, şi tot ce socoteai înainte apropiat şi al tău este acum infinit de departe de tine şi nu mai are nici un preţ. Stelele care privesc de pe cer deja de mii de ani, chiar cerul de nepătruns şi întunericul, indiferente la scurta viaţă a omului, atunci când rămâi singur cu ele, ochi în ochi, şi încerci să le pătrunzi înţelesul, te apasă pe suflet cu tăcerea lor; îţi vine în minte singurătatea care aşteaptă pe fiecare dintre noi în mormânt, şi esenţa vieţii ţi se pare dezolantă, înspăimântătoare…

Egoruşka se gândi la bunica lui care dormea acum în cimitir, sub vişini; îşi aminti cum zăcea în coşciug cu pitacii de aramă pe ochi, cum pe urmă au acoperit-o cu capacul şi au coborât-o în mormânt; îşi aminti şi pufnetul surd al bulgărilor de pământ în capac… Şi-o închipui pe bunica lui în coşciugul strâmt şi întunecos, părăsită de toţi şi neputincioasă. Văzu în închipuire cum bunica se trezeşte deodată şi, neînţelegând unde se află, bate în capac, cheamă în ajutor, şi până la urmă, sfârşită de groază, moare din nou. Şi-i închipui morţi pe măicuţa lui, pe părintele Hristofor, pe contesa Draniţkaia,

pe Solomon. Dar oricât se strădui să se închipuie pe el în mormântul întunecos, departe de casă, părăsit, neputincios şi mort, nu izbuti; pentru el nu admitea posibilitatea să moară, şi simţea că nu va muri niciodată…

Iar Pantelei, căruia îi venise deja timpul să moară, mergea pe jos şi îşi prefira gândurile.

— Nimic de zis… îs boieri buni…, bolborosea el. Duseră flăcăiaşu' la învăţătură, da' cum i-o fi lui acolo, asta nu ştiu… La Slavianoserbsk, zisei, nu-i şcoală să te facă mare învăţat… Nu e, păi da… Da' e un flăcăiaş bun, nimic de zis… O să crească şi o să-l ajute pe taică-său. Tu, Egorii, eşti micuţ acuma, dar când te-oi face mare, o să-ţi ţii tu părinţii. Aşa a lăsat Dumnezeu… Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta… Avui şi io copilaşi, dar arseră… Şi nevasta a ars, şi copilaşii… Aşa a fost, în noaptea de Bobotează a luat foc izba… Io nu eram acasă, mă dusesem la Oriol. La Oriol… Maria a fugit pe uliţă, da' şi-aduse aminte de copii, că erau înăuntru, dormeau, dădu fuga înapoi şi arse cu copiii… Da… A doua zi le-au găsit doar oscioarele.

Pe la miezul nopţii, căruţaşii şi Egoruşka şedeau iar în jurul unui foc mic. Până să se aprindă buruienile, Kiriuha şi Vasea se duseră după apă, undeva într-o vâlcea; dispăruseră în întuneric, dar se auzeau întruna zdrăngănitul găleţilor şi vorba lor; însemna că vâlceaua nu era departe. Lumina de la foc aşternea pe pământ o pată mare, care juca; luna răsărise, dar, dincolo de pata cea roşie, întunericul părea de nepătruns. Cum le bătea lumina în ochi, căruţaşii vedeau doar o parte din drum; abia se zăreau în întuneric, ca nişte mormane de o formă nedesluşită, căruţele cu baloturi şi caii. La douăzeci de paşi de foc, unde drumul se învecina cu câmpul, era o cruce de mormânt din lemn, lăsată pe-o parte. Până să se aprindă focul, cât s-a putut vedea departe, Egoruşka băgă de seamă că o cruce la fel de veche şi de aplecată era şi pe partea cealaltă a drumului.

Întorcându-se cu apa, Kiriuha şi Vasea umplură un ceaun şi îl proptiră bine pe foc. Stiopka, cu linguroiul ştirbit în mână, îşi ocupă locul în fumul

de lângă ceaun şi, uitându-se gânditor la apă, aştepta să apară bolborocii. Pantelei şi Emelian şedeau în tăcere unul lângă altul şi se gândeau la ceva. Dâmov stătea culcat pe burtă, cu capul sprijinit în mâini, şi se uita la foc; umbra lui Stiopka juca pe el, când acoperindu-i faţa frumoasă, când lăsând-o să se ivească brusc… Kiriuha şi Vasea umblau ceva mai încolo după buruieni şi vreascuri. Egoruşka, cu mâinile în buzunare, stătea în picioare lângă Pantelei şi se uita cum mânca focul iarba.

Se odihneau cu toţii gândindu-se fiecare la ale lui şi mai aruncând câte o privire crucii pe care jucau pete roşii. Un mormânt singuratic are ceva trist, visător şi cum nu se poate mai poetic… Îl auzi cum tace, şi în tăcerea asta se simte prezenţa sufletului acelui necunoscut care zace sub cruce. Oare îi e bine sufletului ăstuia în stepă? Nu tânjeşte oare într-o noapte cu lună? Iar lângă mormânt, stepa pare tristă, posomorâtă şi dusă pe gânduri, iarba şi mai tristă, iar greierii par a ţipa mai cu reţinere… Şi nu e trecător pe care să nu-l tulbure sufletul singuratic, şi care să nu se uite la mormânt până ce rămâne mult în urmă şi e acoperit de întuneric…

— Moşule, de ce e pusă crucea asta? întrebă Egoruşka.

Pantelei se uită la cruce, pe urmă la Dâmov şi întrebă:

— Mikola, nu-i ăsta locu' unde-au omorât cosaşii nişte negustori?

Dâmov se ridică în silă într-un cot, se uită la drum şi răspunse:

— Ăsta e…

Se lăsă tăcere. Kiriuha luă un mănunchi de ierburi uscate şi pârâitoare, le făcu ghem şi le vârî sub ceaun. Din foc ieşiră vâlvătăi, Stiopka dispăru în fumul negru, iar pe drum, prin întuneric, fugi pe lângă căruţe umbra crucii.

— Da, i-au omorât…, zise în silă Dâmov. Negustorii erau tată şi fiu, se duceau să vândă icoane. S-au oprit nu departe de-aici, la hanul pe care-l ţine acum Ignat Fomin. Bătrânul s-a cam întrecut cu băutura şi s-a apucat să se laude că are bani mulţi la el. Negustorii, se ştie, sunt oameni lăudăroşi, să te ferească Dumnezeu… Nu rabdă să n-arate la de-ăştia ca noi cât îs de breji.

Şi la vremea aia trăseseră la han nişte cosaşi. Ei, şi-au auzit cum se lăuda negustorul şi-au băgat la cap.

— Of, Doamne… Maică Precistă! oftă Pantelei.

— A doua zi, cum s-a luminat, spuse Dâmov mai departe, negustorii s-au pregătit de drum, iar cosaşii s-au băgat în vorbă cu ei. „Haidem împreună, înălţimea voastră. Că-i mai vesel, da' şi frica-i mai mică, că ăsta-i loc nebătut…“ Negustorii, ca să nu li se spargă icoanele, mergeau la pas, taman bine pentru cosaşi…

Dâmov se ridică în genunchi şi se întinse.

— Da, urmă el căscând. Toate bune, dar când negustorii au ajuns în locul ăsta, cosaşii s-au pus cu coasele pe ei. Fiul era voinic, a-nhăţat coasa unuia şi dă-i şi el… Ei, dar l-au doborât, cum nu, că erau vreo opt oameni. I-au tăiat pe negustori de nu le-a rămas bucăţică vie; şi-au isprăvit treaba şi i-au cărat de pe drum pe amândoi, pe tată într-o parte şi pe fiu în cealaltă. În faţa crucii ăsteia, pe partea ailaltă, mai e o cruce… Dac-o mai fi, nu ştiu… De-aici nu se vede.

— E, zise Kiriuha.

— Cică bani au găsit puţini.

— Puţini, confirmă Pantelei. Vreo sută de ruble au găsit.

— Da, şi după aia trei dintre ei au murit, că şi negustorul îi hăcuise rău cu coasa… Li s-a dus tot sângele. Unuia negustorul i-a tăiat o mână, şi cică a fugit vreo patru verste fără mână şi tocmai la Kurikov l-au găsit, pe o moviliţă. Şedea pe vine, cu capul pe genunchi, parcă se gândea, dar când s-au uitat mai bine, era fără suflet, murise…

— După urma de sânge l-au găsit…, zise Pantelei.

Se uitară cu toţii la cruce şi din nou se lăsă tăcere. De undeva, probabil din vâlcea, răzbătu ţipătul trist al unei păsări: „Spliu! spliu! spliu!…“

— Sunt mulţi oameni răi pe lume, zise Emelian.

— Mulţi, mulţi! îi dădu dreptate Pantelei şi se trase mai aproape de foc, părând înspăimântat. Mulţi, urmă el cu voce scăzută. Multe am văzut io la

viaţa mea, din cele văzute şi nevăzute… Păi oameni răi… Sfinţi şi cuvioşi am văzut mulţi, dar la păcătoşi nici nu pot să le ţin socoteala… Mântuieşte-ne şi ai milă de noi, Maică Precistă… Ţiu minte că odată, să tot fie treizeci de ani de-atunci, dacă nu şi mai mult, am dus un negustor din Morşansk. Negustorul era om cunoscut, arătos şi cu bani… negustorul… Om bun, nimic de zis… Va să zică, mergem noi şi se oprim să înnoptăm la un han. Dar în Rusia hanurile nu-s cum îs aici la noi. Acolo curţile îs acoperite ca ţarcurile pentru vite, ori ca şurile pentru snopi din locurile unde gospodăria-i ţinută cu cap. Doar că şurile-s mai înalte. Ei, şi tragem noi acolo, şi toate bune. Negustoru' meu în odaie şi io la cai. Cum şi trebuie. Şi iacă, fraţilor, îmi fac io rugăciunea, adică de culcare, şi mă duc să umblu prin curte. Da' era o noapte-ntunecoasă de să-ţi scoţi ochii, nu vedeai nimic. Fac io aşa câţiva paşi, uite, ca de-aci până la căruţe, şi văz: licărea o lumină. Ce-o mai fi şi-asta? Ziceam că gospodarii se culcaseră demult, şi afar' de mine şi negustor alţi clienţi nu mai erau… De unde lumină? Mă luară gândurile… Mă duc io mai aproape… către lumina aia… Doamne, ai milă de noi şi mântuie-ne, Maică Precistă! Mă uit, chiar la pământ văd o ferestruică cu gratii… la casă adică… Mă culc la pământ şi mă uit; când mă uit, mi-ngheaţă sufletu-n mine…

Kiriuha, silindu-se să nu facă zgomot, vârî pe foc un mănunchi de buruieni. Bătrânul aşteptă ca buruienile să nu mai pârâie şi sfârâie, şi abia pe urmă povesti mai departe.

— Mă uit io, văd acolo un beci, unu' mare, întunecos de te băga-n sperieţi… Pe un butoi ardea un felinăraş. În mijlocul beciului stau în picioare vreo zece oameni în cămăşi roşii cu mânecile suflecate şi ascut nişte cuţite lungi… Hait! va să zică, nimeriserăm într-un cuib de tâlhari… Ce să fac? Dau eu fuga la negustor, îl trezesc încetişor şi zic: „Nu te speria, cucoane, dar am dat de belea… Am nimerit într-un cuib de tâlhari“. El odată se schimbă la faţă şi întrebă: „Şi-acu' ce ne facem, Pantelei? Că am la mine bani mulţi şi-s de la nişte orfani… Cu mine fie ce-o fi, zice, voia lui

Dumnezeu, nu mi-e frică că mor, da' banii orfanilor, zice, e mare păcat să se prăpădească…". Şi ce porunceşti să facem? Porţile-s închise, n-ai pe unde nici pe sus nici pe jos… Că dacă era gard, gardu-l sări, da-i curte acoperită!… Ei, zic, nu te speria cucoane, roagă-te la Dumnezeu. Că n-o vrea Domnul să fie obijduiţi nişte orfani. Stai pe loc, zic, şi fă-te că nu ştii, şi-n timpu' ăsta mi-o veni mie ceva în minte… Buun… Mă rog io la Dumnezeu, şi mă-ndrumă Dumnezeu… M-am urcat pe tarantasul meu şi binişor de tot, să n-audă careva, m-am apucat să rup paie din acoperiş până am făcut o gaură şi m-am strecurat afară. Afară va să zică. P'ormă am sărit de pe acoperiş şi-am rupt-o la fugă pe drum cât m-au ţinut picioarele. Am fugit, am fugit, de-a ieşit sufletu' din mine… Vreo cinci verste am fugit, dacă nu şi mai mult… Şi m-a ajutat Dumnezeu şi-am văzut un sat. Dau fuga la o izbă şi-ncep să bat în fereastră. „Creştinilor, zic, aşa şi-aşa, nu lăsaţi să piară un suflet de creştin…" I-am sculat pe toţi din somn… S-au adunat mujicii şi au venit cu mine… Care cu o frânghie, care cu o bâtă, care cu o furcă… Am rupt porţile hanului şi ne-am şi dus în beci… Tâlharii isprăviseră să-şi ascută cuţitele şi se pregăteau să-l taie pe negustor. I-au înhăţat mujicii pe toţi cum erau, i-au legat şi i-au dus la comenduire. De bucurie, negustorul le-a dăruit trei de-o sută de ruble şi mie cinci bani de aur şi mi-a scris numele să mă pomenească. Cică pe urmă au găsit în beci o groază de oase de oameni. Oase, da… Înseamnă că ei prăduiau oamenii, îi omorau şi pe urmă îi îngropau, să nu fie urme… Ei, pe urmă i-au dat la Morşansk pe mâna călăilor.

Sfârşind de povestit, Pantelei se uită pe rând la ascultătorii lui. Aceia tăceau şi se uitau la el. Apa fierbea deja, şi Stiopka luă spuma.

— Untura-i gata? îl întrebă în şoaptă Kiriuha.

— Stai niţel… Acuşi.

Stiopka, fără să-şi ia ochii de la Pantelei şi parcă temându-se, nu cumva să înceapă să povestească fără el, dădu fuga la căruţe şi se întoarse degrabă cu o ceaşcă mică de lemn în care începu să desfacă untura de porc.

— Altădată m-am dus tot cu un negustor…, reluă Pantelei tot cu voce scăzută şi fără să clipească. Îl chema, ţin minte ca acu', Piotr Grigorici. Era om bun… negustor… Am tras, tot aşa, la un han… El la odăiţă, io pe lângă cai… Hangiii, bărbat şi nevastă, păreau oameni de treabă, blânzi, argaţii tot aşa, ziceai că-s toate bune şi la locul lor, doar că, fraţilor, nu mă lua somnu', inima mea simţea ceva! Simţea, ce mai! Şi porţile deschise, şi lume multă-n jur, da' parcă mi-era frică, nu-mi era a bine. Toţi dormeau demult, era în toiul nopţii, curând trebuia să ne sculăm, doar io stăteam culcat în chibitcă cu ochii deschişi, ca o bufniţă. Şi, fraţilor, numai ce-aud: pâş! pâş! pâş! Cineva se furişa spre chibitcă. Scot io capu', mă uit – o muiere doar în cămaşă, desculţă… „Ce-ţi trebuie, zic, femeie?“ Da' ea tremura toată, nici nu mai avea faţă… „Scoală, zice, om bun! E nenorocire… Stăpânii au pus gând rău… Vor să-i facă de petrecanie negustorului tău. Am auzit io, zice, cum şuşoteau stăpânu' cu stăpâna…“ Ei, nu degeaba-mi bătea mie inima. „Da' tu cine eşti?“ o-ntreb. „Păi, zice, îs bucătăreasa lor…“ Buun… Ies io din chibitcă şi mă duc la negustor. Îl scol şi-i spun: „Aşa şi-aşa, zic, Piotr Grigorici, treaba nu-i tocmai curată… O să mai dormi, înălţimea ta, da' acu', cât mai e timp, îmbracă-te, zic, şi frumuşel, cât mai departe de păcat…“ Nici n-a-nceput bine să se-mbrace, că uşa s-a deschis şi, când mă uit – Maică Precistă! – intră la noi în odăiţă hangiul cu hangiţa şi trei argaţi… Va să zică îi puseseră la cale şi pe argaţi… Că, uite, negustorul are bani mulţi, îi împărţim… Toţi cinci aveau în mână câte un cuţit lung… Câte un cuţit… Încuie hangiu' uşa şi zice: „Făceţi-vă rugăciunea, călătorilor… Şi dac-ncepeţi să strigaţi, zice, nu mai apucaţi nici să vă rugaţi…“ Ce să mai strigi? Că de frică ne-nghiţisem şi limba, nici vorbă de strigat… Negustorul dă-n plâns şi zice: „Creştinilor! Voi, zice, v-aţi pus în gând să mă omorâţi că v-au ispitit banii mei. Aşa să fie, nu-s eu nici ăl dintâi, nici ăl de pe urmă; nu-s puţini fraţii noştri negustori tăiaţi pe la hanuri. Dar pentru ce, fraţi pravoslavnici, să-l tăiaţi pe vizitiul meu? De ce să-l prăpădiţi pe el pentru banii mei?“. Şi vorbea de mai mare jalea! Şi hangiu-i zice: „Păi, zice, dacă-l

lăsăm viu, e primu’ care ne dă-n vileag. Ce mai contează, zice, că omori unu’ ori că omori doi. Tot aia te-aşteaptă… Hai, făceţi-vă rugăciunea şi nu vă mai întindeţi la vorbă, gata!“. Şi ne punem noi, negustoru’ şi cu mine, în genunchi unul lângă altul, şi-ncepem să plângem şi dă-i şi roagă-te la Dumnezeu. Dânsul îşi pomenea copilaşii, io eram tânăr la vremea ceea, voiam şi io să trăiesc… Ne uităm noi la icoane, ne rugăm, da’ cu atâta jale, că mă trec lacrimile şi-acu’… Şi hangiţa, muiere, de!, se uită la noi şi zice: „Sunteţi oameni buni, zice, nu ne pomeniţi de rău pe lumea ailaltă şi nu ne cereţi capu’ înaintea lui Dumnezeu, că noi de nevoie facem asta“. Ne-am rugat, ne-am rugat, am plâns, am plâns, şi uite că Dumnezeu ne-a auzit. I s-a făcut milă, adică… Chiar în clipita când hangiul l-a luat pe negustor de barbă, ca să-i taie adică gâtu’ cu cuţitu’, numai ce bate cineva din curte în ochiul de fereastră! Noi ne-am şi lăsat pe vine, şi hangiului i s-au lăsat mâinile… Ăl de bătea mai şi striga: „Piotr Grigorici, zice, aici eşti? Pregăteşte-te, că plecăm!“. Când au văzut hangiii că veniseră după negustor, s-au speriat şi-au şi luat-o la fugă… Şi noi am alergat în curte, am înhămat şi duşi am fost…

— Dar cine-a bătut în ochiul de fereastră? întrebă Dâmov.

— În ochiul de fereastră? Trebuie că un sfânt de-al lui Dumnezeu ori un înger. Că cine alt… Când am ieşit din curte nu era nici un om pe uliţă… De la Dumnezeu a fost!

Pantelei mai povesti şi altele, şi în toate povestirile lui îşi aveau locul lor „cuţitele lungi“ şi se simţeau scornelile. Să fi auzit aceste povestiri de la altcineva sau le născocise singur, demult, şi pe urmă, când ţinerea de minte îl mai lăsase, amestecase cele trăite cu cele născocite şi nu le mai putea deosebi? Se poate şi una şi alta, de mirare este însă că acum, şi cât a mai durat drumul, de câte ori se întâmpla să povestească, se vedea bine că dădea întâietate născocirilor şi că nu vorbea niciodată de cele trăite de el. Egoruşka lua acum de bune toate cele auzite şi credea fiecare cuvânt, dar după aceea i s-a părut ciudat că un om care bătuse la viaţa lui toată Rusia,

care văzuse şi ştia multe, un om căruia îi muriseră arşi nevasta şi copiii, punea atât de puţin preţ pe viaţa lui plină cu de toate, încât, de fiecare dată când şedeau în jurul focului, ori tăcea, ori vorbea despre ceva ce nu fusese.

Cât au mâncat, au tăcut cu toţii gândindu-se la cele ce tocmai auziseră. Viaţa e înfricoşătoare şi minunată, şi de-aceea, oricât de îngrozitoare povestire ai spune în Rusia, oricât ai împodobi-o cu nişte cuiburi de tâlhari, cu zeci de cuţite lungi şi de miracole, ea va evoca întotdeauna în sufletul ascultătorului ceva care chiar s-a întâmplat, şi poate doar cineva care a fost prea ispitit de învăţătură va încerca neîncredere, dar şi acela are să tacă. Crucea de la marginea drumului, baloturile sumbre, întinderea necuprinsă şi soarta oamenilor adunaţi în jurul focului – toate acestea erau ele însele atât de fantastice şi de înfricoşătoare, încât ar fi făcut ca fantasticul unei născociri ori al unui basm să pălească şi să se confunde cu viaţa.

Mâncau cu toţii din ceaun, doar Pantelei şedea singur mai la o parte şi mânca dintr-o strachină de lemn. Lingura lui nu era ca ale celorlalţi, ci era din lemn de chiparos şi avea o cruciuliţă. Egoruşka, uitându-se la el, şi-a amintit de păhărelul de candelă şi l-a întrebat încet pe Stiopka:

— Moşul de ce stă singur?

— E de credinţă veche, i-au răspuns în şoaptă Stiopka şi Vaska, uitându-se de parcă ar fi spus că are vreun cusur ori vreun viciu ascuns.

Duşi pe gânduri, tăcură cu toţii. După povestirile acelea de groază nu le mai ardea să vorbească despre lucruri obişnuite. Deodată, în liniştea aceea, Vasea se îndreptă şi, aţintindu-şi ochii stinşi într-un punct, ciuli urechile.

— Ce-i? îl întrebă Dâmov.

— Merge cineva, răspunse Vasea.

— Unde-l vezi?

— Uite-l! Abia-abia se vede…

Acolo unde se uita Vasea nu se vedea nimic, doar întunericul; îşi încordară cu toţii auzul, dar nu auziră paşi.

— Pe drum merge? întrebă Dâmov.

— Nu, pe câmp… Vine-ncoace.

Trecu un minut în tăcere.

— S-o plimba prin stepă negustorul care-i îngropat aici, zise Dâmov.

Se uitară cu toţii cu coada ochiului spre cruce, apoi se uitară unul la altul şi, dintr-o dată, se puseră pe râs; li se făcuse ruşine de frica lor.

— De ce să se plimbe? zise Pantelei. Noaptea umblă doar ăi pe care nu-i primeşte pământul. Dar cu negustorii ceia nu-i aşa… Negustorii ceia primiră cunună de mucenici…

Dar iată că se auziră paşi. Cineva mergea cu grabă.

— Duce ceva, zise Vasea.

Începură să audă iarba foşnind şi buruienile trosnind sub picioarele celui care mergea, dar nu se vedea nimeni dincolo de lumina focului. Într-un sfârşit, paşii răsunară în apropiere şi cineva tuşi; lumina şovăitoare se dădu de-o parte, pâcla de pe ochi dispăru şi căruţaşii văzură deodată în faţa lor un bărbat.

Ori din pricina licăririi focului, ori pentru că toţi voiau să vadă mai întâi faţa omului, atât de ciudat ieşi totul, că la prima privire toţi văzură mai întîi la el nu faţa şi nu îmbrăcămintea, ci zâmbetul. Era un zâmbet neobişnuit de bun, de larg şi de blând, ca al unui copilaş trezit din somn, un zâmbet din acela molipsitor, la care e greu să nu răspunzi tot cu un zâmbet. Când se uitară bine, văzură că necunoscutul era un om la vreo treizeci de ani, lipsit de frumuseţe şi cât se poate de oarecare. Era un hohol lung, cu un nas lung, cu mâini lungi şi cu picioare lungi; una peste alta, totul părea lung la el, doar gâtul era atât de scurt, încât îl făcea cam adus de spate. Avea o cămaşă albă, curată, cu gulerul lucrat, şalvari albi şi cizme noi, iar pe lângă căruţaşi părea dichisit. Ţinea în mână ceva mare, alb şi, la prima vedere, ciudat, iar pe după umăr i se vedea ţeava unei puşti, lungă şi ea.

Ajungând din întuneric în cercul de lumină, se opri, parcă încremenind, şi vreo jumătate de minut se uită la căruţaşi ca şi cum ar fi vrut să spună:

„Uitaţi ce zâmbet am!“. Pe urmă înaintă spre foc, zâmbi şi mai luminos şi spuse:

— Poftă bună, fraţilor!

— Poftim la masă! răspunse Pantelei pentru toţi.

Necunoscutul puse lângă foc ce ţinea în mână – era o dropie omorâtă – şi mai dădu o dată seară bună.

Se apropiară cu toţii de dropie şi se uitară cu luare-aminte la ea.

— Asta da pasăre! Cu ce i-ai venit de hac? întrebă Dâmov.

— Cu alice de lup… Cu celelalte nu faci nimic, că nu te lasă să te-apropii… Luaţi-o voi, fraţilor! V-aş da-o cu douăzeci de copeici.

— Păi ce să facem noi cu ea? Că e bună friptă, dar fiartă e talpă de tare, nu poţi nici să muşti…

— Păcat! Dacă aş duce-o la curtea boierească, mi-ar da pe ea cincizeci de copeici, da-i departe – cin'şpe verste!

Necunoscutul se aşeză, îşi dădu jos puşca şi o puse lângă el. Arăta somnoros, galeş, zâmbea, mijea ochii din pricina focului şi, după cât părea, se gândea la ceva foarte plăcut. Îi dădură o lingură. Începu să mănânce.

— Şi cine zici că eşti? întrebă Dâmov.

Necunoscutul nu auzi întrebarea; nu răspunse şi nici măcar nu se uită la Dâmov. Pesemne că omul acesta zâmbitor nici nu simţea gustul mâncării, fiindcă mesteca cumva dus, leneş, iar lingura o ducea la gură ba prea plină, ba fără nimic în ea. Beat nu era, dar îi umbla prin cap ceva, bezmetic.

— Te-am întrebat cine eşti? mai spuse o dată Dâmov.

— Eu? tresări necunoscutul. Konstantin Zvonîk, din Rovnoe. E la patru verste de-aici.

Şi vrând să arate de la bun început că nu-i un mujic de rând, ci unul mai cu stare, Konstantin se grăbi să adauge:

— Noi ţinem o prisacă şi creştem porci.

— Stai cu taică-tău ori singur?

— Nu, acuma stau singur. M-am tras deoparte. Luna asta, după Sfântul Petru, m-am însurat. Sunt însurat acuma!… Acu' e a optsprezecea zi de când ne-am luat cu cununie.

— Bună treabă! zise Pantelei. Nevastă, păi da… E binecuvântarea lui Dumnezeu…

— Muierea tânără stă acasă şi doarme şi el umblă teleleu prin stepă, râse Kiriuha. Mai rar aşa om!

Konstantin, ca şi cum i-ar fi atins coarda cea mai sensibilă, tresări, începu să râdă, se aprinse la faţă…

— Doamne-Dumnezeule, da' ea nici nu-i acasă! zise el scoţând repede lingura din gură şi uitându-se bucuros şi mirat la toţi. Nu e! S-a dus la maică-sa pentru două zile! S-a dus, şi eu sunt ca unul neînsurat, zău…

Konstantin dădu din mână şi îşi suci capul; voi să-şi urmeze gândul, dar bucuria care îi lumina faţa îl împiedica. Ca şi cum nu se aşezase bine, îşi schimbă poziţia, începu să râdă şi dădu din nou din mână. Îi era ruşine să-şi arate în faţa unor oameni străini gândurile care îi dădeau bucuria şi în acelaşi timp nu-şi putea înfrâna dorinţa de a-şi împărtăşi bucuria.

— S-a dus la Demidovo la maică-sa! zise el roşind şi schimbând locul puştii. Mâine se-ntoarce… A zis că până-n prânz e înapoi.

— Şi nu ţi-e urât? întrebă Dâmov.

— Doamne-Dumnezeule, cum să nu-mi fie? Abia ne-am luat, şi a şi plecat… Păi? Ei, e cam îndrăcită, Doamne iartă-mă! Da-i aşa de frumoasă şi de bună, şi e pusă pe râs şi pe cântat, da' ia foc îndată! Când i-acasă îmi vâjâie capul, dar fără ea umblu ca prostu' prin stepă, parc-am pierdut ceva. De la prânz umblu, de-mi vine să urlu.

Konstantin se şterse la ochi, se uită la foc şi începu să râdă.

— O iubeşti, înseamnă…, zise Pantelei.

— E aşa de frumoasă şi de bună, spuse din nou Konstantin fără să asculte – aşa de gospodină, de deşteaptă şi de cuminte, că-n toată gubernia nu găseşti una ca ea la nişte oameni simpli. A plecat… Da-i e dor, ştiu eu! O

ştiu eu, gaiţa! A zis că mâine până-n prânz se întoarce… Şi ce poveste e! numai că nu strigă Konstantin, ridicând brusc vocea şi schimbându-şi poziţia, că acuma mă iubeşte şi i-e dor, dar nu vrusese să se mărite cu mine!

— Ia şi mănâncă! zise Kiriuha.

— Nu vrusese să se mărite cu mine! îi dădu înainte Konstantin fără să asculte. Trei ani m-am canonit cu ea! O vedeam la iarmaroc la Kalacik, o iubeam de credeam că mor, îmi venea să-mi pun ştreangul de gât… Eu la Rovnoe, ea la Demidovo, douăzeci şi cinci de verste de la unul la altul, ce puteam să fac? I-am trimis peţitori, dar ea: nu vreau! Ei, gaiţă ce eşti! Ce n-am făcut, ba cercei, ba turtă dulce, şi miere juma' de pud – nu vreau! Ce să fac! Că, dacă te gândeşti bine, ce pereche eram eu pentru ea? Ea e tânără, frumoasă, ca un argint viu, eu sunt bătrân, acuşi fac treizeci de ani, şi frumos nevoie mare: că barbă mare şi stufoasă – ioc, şi obrazul – numai bube tot. Cum să fiu eu de-o seamă cu ea! Doar că, asta da, trăim îndestulaţi, dar şi ei, Vrahamenkii, trăiesc bine. Trei perechi de boi şi doi argaţi ţin. M-am îndrăgostit, fraţilor, şi m-am smintit… Nu dorm, nu mănânc, îmi umblă tot felul de gânduri prin minte şi ce harababură e în capul meu, să te ferească Dumnezeu! Tare mai vreau s-o văd, dar ea e la Demidovo… Şi ce credeţi? Să mă bată Dumnezeu dacă mint, de trei ori pe săptămână mă duceam acolo pe jos ca să mă uit la ea. Mi-am lăsat şi treaba de izbelişte! Aşa mi s-a întunecat mintea, că am vrut chiar să mă tocmesc argat la Demidovo, să fiu adică mai aproape de ea. Nu mai puteam de cât mă chinuiam! Maică-mea a chemat o femeie care face descântece, taică-miu de zece ori a pus mâna pe bici. Ei, şi trei ani m-am dat de ceasul morţii, şi-odată gata, am hotărât: afurisit să fiu, mă duc la oraş şi mă fac birjar… Dacă nu mi-e dat, nu mi-e dat! De Paşti m-am dus la Demidovo să mă mai uit o dată, ultima, la ea…

Konstantin îşi dădu capul pe spate şi se porni pe un râs încetişor, vesel, ca şi cum păcălise tare iscusit pe cineva.

— Mă uit, ea era cu nişte flăcăi la râu, urmă el. M-a luat cu rău… Am chemat-o la o parte, şi ce nu i-am spus, cred că preţ de-un ceas… Şi i-am căzut drag! Trei ani nu mă iubise, dar pentru ce i-am spus m-a-ndrăgit!

— Şi ce vorbe i-ai spus? întrebă Dâmov.

— Ce vorbe? Păi mai ştiu eu? Atunci, ca apa pe jgheab, fără să-mi trag sufletul: ta-ta-ta-ta! Dar acuma nu mai spun nici o vorbă din asta… Ei, şi a venit după mine… S-a dus acum, gaiţa, la maică-sa, şi eu fără ea, uite-mă, prin stepă. Nu pot să stau acasă! Nici să mă tai nu pot!

Konstantin îşi trase anevoie picioarele de sub el, se întinse pe pământ cu mâinile sub cap, pe urmă se ridică şi se aşeză iar în capul oaselor. Au înţeles cu toţii foarte bine că omul acesta era îndrăgostit şi fericit, fericit până la durere; zâmbetul, ochii şi fiecare mişcare exprimau o fericire chinuitoare. Nu-şi găsea locul şi nu ştia în ce poziţie să stea şi ce să facă ca să nu-l dea gata preaplinul gândurilor plăcute. După ce şi-a deşertat sufletul în faţa acestor străini, s-a aşezat în cele din urmă liniştit şi, uitându-se la foc, a rămas dus pe gânduri.

Vederea acestui om fericit le-a căzut greu tuturor: şi-ar fi dorit şi ei fericire. Îi luară pe toţi gândurile. Dâmov se ridică şi o luă încet pe lângă foc, şi după mers, după mişcarea umerilor, se vedea că tânjeşte şi că-i e dor. Stătu puţin locului, se uită la Konstantin şi se aşeză.

Dar focul nu mai avea mult până să se stingă. Lumina nu mai pâlpâia, iar pata roşie se subţiase, pălise… Şi cu cât se trecea focul, cu atât se vedea mai bine noaptea cu lună. Acum se desluşeau deja drumul cât era de lat, baloturile, hulubele, caii care rumegau; pe partea cealaltă se desena neclar cealaltă cruce…

Dâmov îşi sprijini obrazul în palmă şi începu să îngâne un cântec de jale. Konstantin zâmbi somnoros şi îi ţinu isonul cu un glăscior subţirel. Cântară amândoi vreo jumătate de minut şi amuţiră…. Emelian tresări, începu să mişte din coate şi să freamete din degete.

— Fraţilor, zise el rugător. Haideţi să cântăm ceva sfânt!

Ochii i se umplură de lacrimi.

— Fraţilor! zise din nou, apăsându-şi o mână pe inimă. Haideţi să cântăm ceva sfânt.

— Eu nu ştiu, zise Konstantin.

Nici unul nu se învoi. Atunci Emelian începu să cânte singur. Dădea din amândouă mâinile, dădea din cap, deschidea gura, dar din gâtul lui nu ieşea decât un şuierat răguşit. Cânta cu mâinile, cu capul, chiar şi cu negul, cânta cu patos şi cu durere, şi cu cât i se încorda pieptul mai tare, ca să smulgă din el măcar o notă, cu atât mai tăcut îi devenea suflul…

Egoruşka fu cuprins şi el, ca toţi ceilalţi, de alean. Se duse la căruţa lui, se căţără pe balot şi se întinse. Se uita la cer şi se gândea la fericitul Konstantin şi la nevasta lui. De ce se căsătoresc oamenii? De ce sunt pe lume femei? Egoruşka îşi punea întrebări fără răspuns şi se gândea că bărbatului trebuie că-i e bine dacă are tot timpul lângă el o femeie care să-l mângâie, veselă şi frumoasă. Îi veni în minte, cine ştie de ce, contesa Draniţkaia, şi se gândi că trebuie să fie tare plăcut să trăieşti cu o femeie ca ea; el, mă rog, ar lua-o bucuros de nevastă dacă nu i-ar fi ruşine. Îşi aminti sprâncenele ei, pupilele, trăsura, pendula cu călăreţ… Noaptea liniştită şi caldă se lăsa peste el şi îi şoptea ceva la ureche, iar lui i se părea că femeie aceea frumoasă se apleca spre el, că se uită la el zâmbind şi vrea să-l sărute…

Din foc mai rămăseseră doar doi ochi mici şi roşii care se făceau tot mai mici şi mai mici. Căruţaşii şi Konstantin şedeau pe lângă ei, întunecaţi, nemişcaţi, şi păreau mult mai mari decât înainte. Amândouă crucile se vedeau la fel, şi departe-departe, undeva pe drumul mare, se vedea o luminiţă roşie – pesemne că tot cineva care făcea o fiertură.

„Maica noastră Rusia este capul lumii-ntregi“, prinse să cânte deodată cu un glas sălbatic Kiriuha, dar se înecă şi tăcu. Ecoul stepei îi prinse glasul, i-l duse cu el, şi părea că prin toată stepa se rostogoleşte pe roţile ei grele însăşi prostia.

— E vremea să mergem! zise Pantelei. Sus, copii.

Cât înhămară, Konstantin umblă pe lângă căruţe şi îşi lăudă nevasta.

— Cu bine, fraţilor! strigă el când convoiul se urni. Mulţumesc că m-aţi poftit la masă! O să mă duc la alt foc. Nu mai pot!

Şi într-o clipă dispăru în beznă, şi i se mai auziră încă mult timp paşii ducându-l spre locul unde ardea focul cel mic, ca să-şi împărtăşească fericirea şi altora.

A doua zi, când Egoruşka se trezi, abia se lumina; soarele nu răsărise încă. Convoiul stătea. Un bărbat cu chipiu alb şi cu un costum dintr-un material cenuşiu ieftin, stând călare pe un armăsar mic, căzăcesc, lângă căruţa cea mai din faţă, discuta ceva cu Dâmov şi cu Kiriuha. Drept înainte, la vreo două verste de convoi, se vedeau, albe, nişte hambare lungi şi joase cu acoperişuri de ţiglă, pe lângă care nu se zăreau nici curţi, nici copaci.

— Ce sat e ăsta, moşule? întrebă Egoruşka.

— Astea, flăcăiaşule, îs cătune armeneşti, răspunse Pantelei. Aici trăiesc armeni. Oameni cum trebuie, nimic de zis… armenii.

Omul în costum cenuşiu isprăvi de vorbit cu Dâmov şi Kiriuha, strânse frâul armăsarului şi se uită spre cătune.

— Treburi, ce crezi! oftă Pantelei uitându-se şi el la cătune şi chircindu-se din pricina răcorii dimineţii. A trimis un om în cătun după o hârtie şi acela nu mai vine… Stiopka era de trimis!

— Dar cine-i el, moşule? întrebă Egoruşka.

— Varlamov.

Dumnezeule! Egoruşka sări iute, se lăsă pe genunchi şi se uită la chipiul alb. În omuleţul mic de statură, cu nişte cizme mari în picioare, care şedea pe un căluţ urât şi vorbea cu mujicii la o oră când oamenii cumsecade dorm, era greu de recunoscut misteriosul Varlamov cel cu neputinţă de găsit, pe care îl căutau toţi, care întotdeauna „se învârtea“ şi care avea mult mai mulţi bani decât contesa Draniţkaia.

— Om bun, nimic de zis… spuse Pantelei uitându-se spre cătune. Să-i dea Dumnezeu sănătate, e un domn de ispravă… Varlamov adică, Semion Alexandrîci… Pe oameni ca dânsu', fraţilor, se sprijină pământu'. Păi da… N-au cântat cocoşii, dar dânsu' e-n picioare… Altu' ar dormi ori ar sta la palavre cu musafirii, dar dânsu-i prin stepă cât e ziua de lungă… Se-nvârte… Cesta nu-şi scapă din mână treburile… Nuuu! Ăsta om!…

Varlamov vorbea despre ceva fără să scape cătunul din ochi; calul, de nerăbdare, se muta de pe un picior pe altul.

— Semion Alexandrîci, strigă Pantelei scoţându-şi pălăria, îngăduiţi să-l trimitem pe Stiopka! Emelian, strigă-i lui Stiopka să se ducă!

Dar iată că, în sfârşit, se desprinse de cătun un călăreţ. Lăsându-se mult pe-o parte şi agitând deasupra capului cravaşa, făcând parcă pe djighitul, vrând parcă să-i uimească pe toţi cu măiestria şi curajul lui, zbura cu o repeziciune de pasăre spre convoi.

— Ăsta trebuie că-i vreun vechil de-al lui, zise Pantelei. Vechili, să tot aibă vreo sută de oameni, dacă nu mai mulţi.

Ajungând în dreptul căruţei din faţă, călăreţul strânse frâul şi, scoţându-şi şapca, îi întinse lui Varlamov un carnet. Varlamov scoase câteva hârtii din carnet, le citi şi răcni:

— Dar unde-i zapisca lui Ivanciuk?

Călăreţul luă înapoi carnetul, luă la rând hârtiile şi ridică din umeri; începu să spună ceva, pesemne să se dezvinovăţească, şi ceru voie să se mai ducă o dată în cătun. Calul lui Varlamov prinse să joace, parcă stăpânul i se făcuse mai greu. Varlamov începu şi el să joace în şa.

— Du-te de-aici! strigă el furios ridicând cravaşa la călăreţ.

Pe urmă întoarse calul şi, uitându-se la hârtiile din carnet, o luă la pas de-a lungul convoiului. Când se apropie de căruţa de la urmă, Egoruşka îşi încordă văzul, ca să se uite mai bine la el. Varlamov era deja bătrân. Faţa lui pârlită de soare, simplă, de rus, cu o bărbuţă căruntă, era roşie, udă de rouă şi acoperită cu vinişoare albastre; ea exprima aceeaşi uscăciune de om care

se ocupă cu afacerile ca şi faţa lui Ivan Ivanîci, acelaşi fanatism de afacerist. Cu toate astea, ce deosebire se simţea între el şi Ivan Ivanîci! Unchiul Kuzmiciov avea întotdeauna pe faţă, pe lângă uscăciunea de om care se ocupă cu afacerile, şi frica şi grija că n-o să-l găsească pe Varlamov, că o să întârzie, că o să-i scape un preţ bun; nimic de acest fel, propriu oamenilor mărunţi şi care depind de alţii, nu se vedea nici pe chipul, nici în toată înfăţişarea lui Varlamov. Omul ăsta făcea singur preţurile, nu căuta pe nimeni şi nu depindea de nimeni; în ciuda înfăţişării care nu spunea nimic, în toată făptura lui, până şi în felul cum ţinea cravaşa, se simţea că ştie că are putere şi că e obişnuit să fie stăpân în stepă.

Trecu pe lângă Egoruşka fără să-i arunce o privire; doar calul îl învrednici pe Egoruşka cu atenţia lui, privindu-l cu ochii lui mari şi proşti, dar şi asta cu nepăsare. Pantelei îi făcu o plecăciune lui Varlamov; acesta, observând, spuse fără să-şi desprindă privirea de pe hârtii şi rârâind:

— Să trrăieşti, bătrrâne!

Pe cât se vedea, discuţia lui Varlamov cu călăreţul, ca şi cravaşa ridicată, făcuseră ca întreg convoiul să simtă ceva apăsător. Se vedea pe feţele tuturor. Călăreţul, descurajat de mânia celui care avea puterea, stătea fără şapcă şi cu frâul lăsat lângă căruţa din faţă, tăcea şi parcă nu-i venea să creadă că o luase de dimineaţă aşa de prost.

— E iute bătrânu'…, murmură Pantelei. Iute rău! Da' om bun, nimic de zis… Nu obideşte pe degeaba… Nimic de zis…

Isprăvind de cercetat hârtiile, Varlamov vârî carnetul în buzunar; armăsarul, înţelegându-i parcă gândurile, nu mai aşteptă îndemnul, tresări şi o luă la galop pe drumul mare.

VII

Noaptea următoare, căruţaşii făcură din nou popas şi îşi fierseră terciul. De astă dată, se simţi din capul locului la toţi un fel de tristeţe. Era zăpuşeală, şi măcar că beau mai mult, setea nu li potolea deloc. Roşie şi posomorâtă, parcă bolnavă, apăruse luna; stelele se posomorâseră şi ele, întunericul se făcuse mai dens, zarea mai pâcloasă. Părea că natura presimte ceva şi e chinuită de aşteptare.

În jurul focului nu mai erau nici însufleţirea şi nici pofta de vorbă din ajun. Îi cuprinsese pe toţi urâtul, vorba le era moale şi fără chef. Pantelei doar ofta, se văicărea de picioare şi pomenea întruna moartea care te ia pe nepregătite.

Dâmov, culcat pe burtă, tăcea şi mesteca un pai; pe faţa lui se citeau scârbă, de parcă i-ar fi mirosit urât de la pai, răutate şi oboseală… Vasea se jeluia că-l doare falca şi prevestea vreme rea; Emelian nu dădea din mâini, ci şedea nemişcat şi se uita încruntat la foc. Era trist şi Egoruşka. Mersul la pas îl obosise şi, din pricina zădufului de peste zi, îl durea capul.

Când terciul a fost gata, Dâmov, de urât ce-i era, începu să se ia de ceilalţi.

— Te-ai pus moţ cu negul ăla al tău şi hop, primul cu lingura! zise el, uitându-se cu răutate la Emelian. De lacom ce eşti! Te-ai învăţat să fii primul la ceaun. Că de, a fost cântăreţ şi-acuma se crede boier. Cântăreţi de-ăştia sunt cu grămada la drumul mare, cer de pomană!

— Ce-ai de ce te iei de mine? întrebă Emelian, privindu-l şi el cu răutate.

— Uite, ca să nu te mai înfigi primul la ceaun. Să nu crezi că e mare scofală de capul tău!

— Zi-i nătărău şi pace! şuieră Emelian.

Ştiind cum sfârşeau cel mai adesea discuţiile de felul acesta, Pantelei şi Vasea se amestecară încercând să-l convingă pe Dâmov să nu se ia la harţă de pomană.

— Cântăreţ…, nu se lăsă scandalagiul, râzând dispreţuitor. Păi aşa poate să cânte orişicare. Şezi frumos în pridvorul bisericii şi cânţi: „Daţi-mi şi mie, fie-vă milă, în numele lui Hristos!“. Halal!

Emelian tăcea. Tăcerea lui îl înfurie pe Dâmov. Se uită cu şi mai multă ură la fostul cântăreţ şi zise:

— Nu-mi pun mintea cu tine, că ţi-aş arăta eu ce-i de capul tău!

— Da' ce tot vrei de la mine, bădăranule? Ce-ţi fac eu?

— Cum mi-ai zis? întrebă Dâmov îndreptându-se, şi ochii i se făcură roşii. Cum? Bădăran, eu? Da? Stai că-ţi arăt eu! Na, du-te după ea!

Dâmov îi smulse lui Emelian lingura din mână şi o zvârli de nu se mai văzu. Kiriuha, Vasea şi Stiopka săriră s-o caute, iar Emelian se uită rugător şi întrebător la Pantelei. Faţa i se făcu deodată mică, se încreţi şi, clipind repede, fostul cântăreţ începu să plângă ca un copil.

Egoruşka, căruia Dâmov îi era deja demult nesuferit, simţi că aerul a devenit brusc înăbuşitor şi că îi arde faţa de la flăcările focului; ar fi vrut s-o ia la fugă către convoi, în întuneric, dar ochii răi şi plictisiţi ai scandalagiului îl atrăgeau spre el. Arzând de dorinţa de a spune ceva cum nu se poate mai usturător, înaintă spre Dâmov şi, sufocându-se, zise:

— Mai rău ca tine nu se poate! Nu pot să te sufăr!

După asta ar fi trebuit să fugă la convoi, dar nu putu să se desprindă din loc şi continuă:

— Pe lumea ailaltă o să arzi în iad! O să te spun lui Ivan Ivanîci! Să nu-ndrăzneşti să-l jigneşti pe Emelian!

— Nu mai spune! zâmbi ironic Dâmov. Purceluşu', nu i-a uscat încă caşul la gură, şi vine să-mi comande mie. N-oi vrea să te urechez?

Egoruşka simţi că nu mai are aer; începu deodată să tremure din tot trupul – nu i se mai întâmplase niciodată aşa ceva – să bată din picioare şi

să ţipe:

— Bateţi-l! Bateţi-l!

Lacrimile îi ţâşniră din ochi; i se făcu ruşine şi, clătinându-se, o luă la fugă spre convoi. Ce efect a avut ţipătul lui n-a mai văzut. Culcat pe balot, plângând, cu mâinile şi picioarele zvâcnind, şoptea:

— Mamă! Mamă!

Şi oamenii aceia, şi umbrele din jurul focului, şi baloturile întunecate, şi fulgerul care scăpăra minut de minut în depărtare – totul i se părea acum din altă lume şi înspăimântător. Cuprins de groază şi de disperare, se întreba cum şi de ce nimerise el într-un loc străin, în tovărăşia unor mujici îngrozitori? Unde sunt acum unchiul, părintele Hristofor şi Deniska? De ce nu mai vin? N-or fi uitat de el? La gândul că a fost uitat şi lăsat în voia sorţii, îl luă cu frig şi îl apucă aşa o groază, că de câteva ori dădu să sară de pe balot şi, fără să se mai uite înapoi, să o rupă la fugă pe drum, înapoi, dar amintirea crucilor întunecate, mohorâte, care aveau să îi iasă negreşit în cale, şi fulgerul care scăpăra în depărtare îl opriră… Şi doar când şoptea „mamă! mamă!" parcă se mai uşura puţin…

Căruţaşii trebuie să fi fost şi ei înspăimântaţi. După ce Egoruşka a fugit de lângă foc, mai întîi au rămas mult timp tăcuţi, pe urmă au vorbit cu voce scăzută, înăbuşită, despre ceva care avea să vină, spunând că trebuie să se pregătească să plece… Au mâncat iute, au stins focul şi au început să înhame în tăcere caii. După neliniştea şi vorba lor întretăiată se vedea că presimţeau o nenorocire.

Înainte să pornească la drum, Dâmov se apropie de Pantelei şi îl întrebă încet:

— Cum îi zice?

— Egorii…, răspunse Pantelei.

Dâmov, punând un picior pe roată, apucă frânghia cu care era legat în patru balotul şi se săltă. Egoruşka îi văzu faţa şi capul creţ. Faţa era palidă, obosită şi serioasă, dar acum nu mai exprima răutate.

— Egor! zise el încet. Hai, arde-mi una!

Egoruşka se uită cu mirare la el; chiar atunci scăpără un fulger.

— Nu-i nimic, hai, arde-mă! zise iar Dâmov.

Şi fără să mai aştepte să-l ardă ori să vorbească cu el Egoruşka, sări jos şi zise:

— Tare mi-e urât!

Pe urmă, mutându-se de pe un picior pe altul, mişcând din umeri, porni alene în lungul convoiului, repetând cu un glas în care se amestecau jalea şi ciuda:

— Tare mi-e urât! Doamne! Şi tu nu te supăra, Emelea, zise trecând pe lângă Emelian. Noi nu mai avem viaţă, vai de viaţa noastră!

În dreapta scăpără un fulger şi, parcă reflectându-se într-o oglindă, scăpără imediat şi în depărtare.

— Egorii, ţine! strigă Pantelei dându-i de jos ceva mare şi întunecat.

— Ce-i asta? întrebă Egoruşka.

— O rogojină! O să tragă o ploicică, ia să te acoperi.

Egoruşka se ridică puţin şi se uită în jur. Văzu cum se înnegrea zarea şi cum, chiar mai des decât la fiece minut, clipea o lumină palidă. Negura, parcă de grea ce era, se lăsa spre dreapta.

— Moşule, o să fie furtună? întrebă Egoruşka.

— Of, picioarele mele betege, degerate! răsună melodios glasul lui Pantelei, care nu-l auzise şi tropăia de zor.

La stânga, de parcă hârşâise cineva un chibrit de cer, licărea şi se stingea o fâşie palidă, fosforescentă. Se auzea cum undeva, foarte departe, cineva se plimba pe un acoperiş de tablă. Trebuie că umbla desculţ pe acoperiş, căci tabla bodogănea surd.

— O să toarne, nu glumă! strigă Kiriuha.

La dreapta, între zare şi orizont clipi un fulger, atât de viu, că lumină toată partea aceea de stepă şi locul unde cerul senin se întâlnea cu negura. Un nor înfricoşător înainta fără grabă, ca o masă compactă; de marginea lui

atârnau zdrenţe mari şi negre; nişte zdrenţe asemănătoare, împingându-se una pe alta, se îngrămădeau la orizont, şi la dreapta şi la stânga. Sfâşiat şi zdrenţuit cum arăta, norul părea beat şi pus pe rele. Tunetul bombăni acum desluşit, nu înăbuşit. Egoruşka se închină şi îşi puse iute paltonul.

— Tare mi-e urât! se auzi dinspre căruţele din faţă strigătul lui Dâmov, şi după glas se vedea că îl apucă iar furia. Urât!

Dintr-o dată, vântul răbufni cu aşa o putere, că numai că nu-i smulse lui Egoruşka bocceluţa şi rogojina; zvâcnind, rogojina se repezi în toate părţile, dând peste balot şi peste faţa lui Egoruşka. Vântul galopa şuierând prin stepă, se răsucea nebuneşte, şi vuia aşa de tare prin ierburi, că nu se mai auzea nici tunet, nici scârţâit de roţi. Sufla din norul cel negru, aducând cu el nori de praf şi miros de praf şi de ţărână udă. Lumina lunii prinse să se întunece, parcă devenea murdară, stelele se posomorâră şi mai tare, şi se vedea cum, pe marginea drumului, se grăbeau undeva înapoi norii de praf şi umbra lăsată de ei. După cât se vedea, vârtejurile, rotindu-se şi ridicând de pe pământ praf, ierburi uscate şi pene, se înălţau până chiar sub cer; rostogolurile de câmp zburau, cu siguranţă, şi ele, chiar pe lângă norul cel negru, şi de bună seamă că şi ele erau înfricoşate! Dar prin praful care făcea ochii să se lipească nu se vedea nimic în afară de strălucirea fulgerelor.

Egoruşka se gândi că în clipa aceea va începe să toarne, aşa că se aşeză pe genunchi şi se acoperi cu rogojina.

— Pan-teleei! strigă cineva din faţă. A… a…va!

— N-aaud! răspunse tare şi cântat Pantelei.

— A..a…va! Aria…a!

Tunetul bubui mânios, se rostogoli pe cer de la dreapta la stânga, pe urmă înapoi, şi încremeni lângă căruţele din faţă.

— Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot, şoptea Egoruşka închinându-se – cerul şi pământul sunt pline de slava ta…

Negura de pe cer îşi deschise gura şi slobozi un fum alb; în clipa următoare bubui din nou tunetul; abia amuţi, şi fulgerul străluci aşa de larg,

că Egoruşka văzu printr-un gol al rogojinii tot drumul cel mare până hăt departe, toţi căruţaşii şi până şi jiletca lui Kiriuha. Zdrenţele negre din stânga se ridicau deja, şi una, mai din topor, mai greoaie, ca o labă cu degete, se întinse spre lună. Egoruşka hotărî să închidă repede ochii, să nu se mai uite şi să aştepte până s-o isprăvi tot.

Ploaia, cine ştie de ce, nu mai începea. Egoruşka, nădăjduind că norul avea să treacă pe lângă ei, se uită pe sub rogojină. Era un întuneric înfricoşător. Egoruşka nu-l văzu nici pe Pantelei, nici balotul, nici pe el nu se văzu; trase cu ochiul la locul unde fusese luna, dar acolo era la fel de întuneric ca şi în căruţă. Iar fulgerele păreau în beznă mai albe şi mai orbitoare, încât îl durură ochii.

— Pantelei! chemă Egoruşka.

Nu veni nici un răspuns. Dar iată că, în sfârşit, după ce mai smuci o dată rogojina, vântul fugi cine ştie unde. Se făcu auzit un zgomot egal şi domol. O picătură mare şi rece căzu pe genunchiul lui Egoruşka, alta îi alunecă pe mână. Egoruşka băgă de seamă că genunchii nu îi erau acoperiţi şi dădu să pună rogojina mai bine, dar chiar atunci începu să cadă şi să răpăie ceva pe drum, pe urmă pe hulube, pe balot. Ploua. Ca şi cum s-ar fi înţeles, ploaia şi rogojina începură să-şi spună ceva la repezeală, vesel şi mai mult decât supărător, ca două gaiţe.

Egoruşka şedea pe genunchi, mai bine zis, pe cizme. Când ploaia începu să bată în rogojină, îşi aplecă trunchiul în faţă, ca să-şi apere cu el genunchii care se udaseră cât ai clipi; genunchii izbuti să şi-i acopere, în schimb, în mai puţin de o clipă simţi în spate, pe noadă şi pe pulpe, o umezeală pătrunzătoare, neplăcută. Se aşeză iar ca mai înainte, îşi lăsă genunchii neacoperiţi, în ploaie, şi începu să chibzuiască cum să facă să potrivească mai bine, chit că nu vedea nimic, rogojina. Dar braţele îi erau deja ude, prin mâneci şi pe după guler curgea apa, umerii îi erau îngheţaţi. Şi hotărî să nu facă nimic, ci să stea nemişcat şi să aştepte până se sfârşeşte tot.

— Sfânt, sfânt, sfânt…, şoptea el.

Deodată, chiar deasupra capului, cerul se rupse trosnind îngrozitor, asurzitor. Egoruşka se cocârjă şi îşi ţinu respiraţia, aşteptând să-i cadă pe ceafă şi pe spate sfărâmături din el. Ochii i se deschiseră fără voie şi văzu cum pe degetele lui, pe mânecile ude şi pe şiroaiele care fugeau de pe rogojină ţâşni şi clipi de vreo cinci ori o lumină orbitoare, tăioasă. Se auzi o nouă bubuitură, la fel de puternică şi de înspăimântătoare. Cerul nu mai uruia deja, nu mai duruia, ci scotea nişte sunete seci, pârâitoare, ca lemnul uscat.

„Trrah! tah! tah! tah!“, bătu sacadat tunetul, se rostogoli pe cer, se poticni şi, pe undeva, pe la căruţele din faţă ori mult în urmă, se prăvăli cu un „trra!“ duşmănos, întretăiat…

Până atunci fulgerele fuseseră doar înspăimântătoare, dar tunetul le făcu sinistre. Lumina lor vrăjitorească pătrundea sub pleoapele închise şi trecea rece prin tot trupul. Cum să faci ca să nu le mai vezi? Egoruşka hotărî să stea cu faţa în partea cealaltă. Cu grijă, parcă temându-se să nu fie văzut, se aşeză în patru labe şi, alunecând cu palmele pe balotul ud, se întoarse.

„Trah! tah! tah!“, îi trecu în goană pe deasupra capului, căzu sub căruţă şi se rupse: „Rrra!“.

Ochii i se deschiseră din nou fără voie, şi Egoruşka văzu o nouă ameninţare: după căruţă veneau trei uriaşi, nişte namile cu lănci lungi. Un fulger străluci pe tăişurile lăncilor lor şi îi lumină. Erau nişte matahale cu feţele acoperite, cu capetele plecate şi cu mersul greu. Păreau triste, posomorâte şi adâncite în gânduri. Poate că nu mergeau în urma convoiului cu gânduri rele, dar apropierea lor te băga în sperieţi.

Egoruşka se întoarse iute la loc şi, tremurând tot, strigă:

— Pantelei! Moşule!

„Trah! tah! tah!“, îi răspunse cerul.

Egoruşka deschise ochii să se uite, erau acolo căruţaşii? Fulgerul scăpără în două locuri şi lumină drumul până în zare, tot convoiul şi toţi căruţaşii. Pe drum curgeau pârâiaşe şi săreau bolboroci. Pantelei mergea pe

lângă căruţă, pălăria lui înaltă şi umerii erau acoperiţi cu o rogojină mică; făptura lui nu arăta nici frică, nici grijă, parcă îl surzise tunetul şi îl orbise fulgerul.

— Moşule, uriaşii! îi strigă Egoruşka plângând.

Dar moşul nu auzi. Mai în faţă mergea Emelian. El, acoperit cu o rogojină mare de sus până jos, avea acum formă de triunghi. Vasea, care nu era acoperit cu nimic, mergea ţeapăn ca de obicei, ridicând mult picioarele şi fără să îndoaie genunchii. În lumina fulgerelor, convoiul părea că stă pe loc, căruţaşii păreau încremeniţi, iar Vasea părea că a rămas cu un picior în aer…

Egoruşka îl strigă din nou pe Pantelei. Neprimind răspuns, nu se mai clinti, şi deja nu mai aştepta să se sfârşească odată. Era sigur că o să-l omoare chiar în clipa aceea un trăsnet, că ochii o să i se deschidă fără să vrea şi că o să-i vadă pe uriaşii aceia înspăimântători. Şi nu se mai închină, nu-l mai strigă pe bătrân, nu se mai gândi la mama lui; îl înţepeniră frigul şi gândul că urgia n-avea să se mai sfârşească niciodată.

Dar deodată se auziră glasuri.

— Egorghii, dormi ori ce faci? strigă de jos Pantelei. Dă-te jos! Ai surzit, nătăfleţ mic!…

— Ce furtună! zise o voce necunoscută, de bas, gâfâind de parcă dăduse pe gât un pahar zdravăn de vodcă.

Egoruşka deschise ochii. Jos, lângă căruţă, stăteau Pantelei, triunghiul care era Emelian şi uriaşii. Uriaşii erau acum mult mai mici de statură şi când Egoruşka se uită mai bine la ei, se dovediră a fi nişte mujici obişnuiţi care ţineau pe umeri nu lănci, ci furci de fier. Între Pantelei şi triunghi se vedea luminată fereastra unei izbe mici. Aşadar, convoiul se oprise într-un sat. Egoruşka aruncă rogojina de pe el, îşi luă bocceluţa şi se grăbi să coboare din căruţă. Acum, când erau aproape oameni care vorbeau şi o fereastră luminată, nu-i mai era frică, deşi tunetul trosnea la fel ca înainte şi fulgerele brăzdau tot cerul.

— Straşnică furtună, nimic de zis…, murmura Pantelei. Slavă Domnului… Mi se muiară puţintel picioarele de la ploicică, da' nu-i nimic. Coborâşi, Egorghii? Hai, du-te înăuntru în izbă… Nu-i nimica…

— Sfânt, sfânt, sfânt…, şuieră Emelian. E sigur c-a trăsnit pe undeva… De-aici sunteţi? îi întrebă el pe uriaşi.

— Nu, din Glinovo… Din Glinovo suntem. La boierii Plater muncim.

— La treierat?

— La tot felu'. Acu' mai strângem grâu'. Da' ce mai fulgere, ce mai fulgere! Demult n-a mai fost furtună ca asta…

Egoruşka intră în izbă. Îl întâmpină o bătrână slabă şi gârbovită, cu o bărbie ascuţită. Ţinea în mână o lumânare de seu, mijea ochii şi ofta din greu.

— Ce mai furtună ne trimise Ăl de sus! zise ea. Şi-ai noştri rămaseră în stepă peste noapte, ce-or fi îndurat amărâţii de ei! Dezbracă-te, tăicuţă, dezbracă-te…

Tremurând de frig şi zgribulindu-se de scârbă, Egoruşka scoase de pe el paltonul ud fleaşcă, pe urmă desfăcu larg braţele şi picioarele şi nu mai mişcă. Până şi cea mai mică mişcare trezea în el senzaţia nesuferită de ud şi de frig. Mânecile şi spatele cămăşii erau ude, pantalonii i se lipeau de picioare, părul îi şiroia…

— Flăcăiaş, da' de ce stai răşchirat? zise bătrâna. Vino de şezi!

Mergând cu picioarele depărtate, Egoruşka se apropie de masă şi se aşeză pe o laviţă lângă capul cuiva. Capul se mişcă, şuieră aerul pe nas, molfăi şi se linişti. După cap urma pe laviţă o movilă acoperită cu un cojoc de oaie. Era o muiere care dormea.

Bătrâna, oftând, ieşi şi se întoarse repede cu un harbuz şi-un pepene galben.

— Ia de mănâncă, tăicuţă! Altceva n-am să te ospătez…, zise ea căscând, pe urmă cotrobăi pe la masă şi scoase un cuţit lung şi ascuţit care

semăna foarte bine cu cuţitele cu care îi taie tâlharii pe negustori pe la hanuri. Mănâncă, tăicuţă!

Egoruşka, tremurând ca de friguri, mâncă o felie de pepene galben cu pâine neagră şi pe urmă o felie de harbuz de la care i se făcu şi mai frig.

— Ai noştri rămaseră în stepă peste noapte…, ofta întruna bătrâna cât a mâncat el. Să aprinz o lumânare la icoană, da' nu ştiu ce făcu Stepanida cu ea. Mănâncă, tăicuţă, mănâncă…

Bătrâna căscă şi, aruncându-şi pe spate mâna dreaptă, îşi scărpină cu ea umărul stâng.

— O fi vreo două acu', zise ea. Acuşi e vremea să ne sculăm. Ai noştri rămaseră în stepă peste noapte…. Or fi uzi leoarcă…

— Bunică, zise Egoruşka, mi-e somn.

— Culcă-te, tăicuţă, culcă-te…, oftă bătrâna căscând. Doamne-Iisuse-Hristoase! Dormii şi io, şi numai ce-aud că parcă bate cineva. Mă scol, mă uit, furtuna asta de ne-o trimise Dumnezeu… Dădui s-aprind lumânărica, da' n-o găsii.

Vorbind singură, trase de pe laviţă nişte trenţe, pe care trebuie că dormea ea, luă dintr-un piron de lângă cuptor două cojoace şi se apucă să-i aştearnă lui Egoruşka.

— Nu se mai potoleşte furtuna asta, dondănea ea. De nu s-ar aprinde pe undeva. Ai noştri rămaseră în stepă peste noapte… Culcă-te, tăicuţă, dormi… Domnul să te aibă-n pază, nepoţele… Bostanu' nu-l mai strâng, când te-oi trezi poate mănânci.

Oftatul şi căscatul bătrânei, respiraţia egală a muierii care dormea, semiîntunericul izbei şi zgomotul ploii în spatele ferestrei trăgeau la somn. Lui Egoruşka îi fu ruşine să se dezbrace de faţă cu bătrâna. Îşi scoase numai cizmele, se culcă şi se înveli cu un cojoc.

— S-a culcat flăcăiaşul? se auzi după o clipă, şoptit, glasul lui Pantelei.

— S-a culcat! răspunse tot în şoaptă bătrâna. Patimile, patimile Domnului! Tună, tună, şi nu dă semn să contenească…

— Acuşi trece…, şopti Pantelei aşezându-se. S-a mai potolit… Băieţii s-au dus pe la izbe, dar doi rămaseră pe lângă cai… Băieţii… Că n-ai ce face altminteri… Ca să nu-i fure, caii… Uite, şed şi eu o ţâră şi mă duc să-i schimb… Că n-ai ce face, îi fură…

Pantelei şi bătrâna şedeau unul lângă altul la picioarele lui Egoruşka şi vorbeau şoptind şuierat, cu vorba întretăiată de cât oftau şi căscau. Iar Egoruşka nu izbutea deloc să se încălzească. Era acoperit cu cojocul greu şi călduros, dar tremura din tot trupul, mâinile şi picioarele îi erau scuturate de spasme, dârdâia până şi pe dinăuntru… Se dezbrăcă sub cojoc, dar tot nimic. Frigurile erau tot mai rele.

Pantelei se duse să-i schimbe pe cei care stăteau cu caii. Când se întoarse, Egoruşka era treaz şi dârdâia tot. Simţea pe cap şi pe piept o apăsare, îl chinuia ceva şi nu ştia dacă era şopoteala celor doi bătrâni ori mirosul greu de oaie. De la pepeni îi rămăsese în gură un gust neplăcut, ca de cocleală. Şi-l mai pişcau şi puricii.

— Moşule, mi-e frig! zise şi nu-şi recunoscu glasul.

— Dormi, nepoţele, dormi…, oftă bătrâna.

Tit se apropie de pat cu piciorușele lui subţiri şi dădu din mâini, pe urmă crescu până în tavan şi se făcu moară. Părintele Hristofor, dar nu cum şedea în brişcă, ci cu odăjdiile şi cu sfeştocul în mână, umbla încet în jurul morii şi o stropea cu apă sfinţită, şi ea nu mai dădea din aripi. Ştiind că aiura, Egoruşka deschise ochii.

— Moşule! chemă el. Dă-mi apă!

Nu răspunse nimeni. Egoruşka simţi că nu mai poate respira şi că trebuie să se ridice. Se sculă, se îmbrăcă şi ieşi din izbă. Se făcuse deja dimineaţă. Cerul era posomorât, dar nu mai ploua. Tremurând şi strângând pe el paltonul ud, Egoruşka umbla prin curtea murdară ascultând liniştea; dădu cu ochii de un grajd mic acoperit cu stuf, cu uşiţa pe jumătate deschisă. Aruncă o privire înăuntru, intră şi se aşeză într-un ungher întunecos pe nişte tizic.

Capul îi era greu, gândurile i se amestecau, avea gura uscată şi-i făcea greaţă gustul de metal. Îşi întoarse pălăria pe toate părţile, îi îndreptă pana de păun şi îşi aduse aminte cum se dusese cu măicuţa lui să o cumpere. Vârî mâna în buzunar şi scoase de-acolo un cocoloş maroniu şi lipicios de chit. Cum nimerise chitul ăsta în buzunarul lui? Se gândi puţin, îl mirosi: mirosea a miere. Aha, e turta dulce evreiască! Ce s-a înmuiat, săraca!

Egoruşka se apucă să-şi cerceteze paltonul. Paltonul lui era gri, cu nasturi mari de os, cu model de redingotă. Ca orice lucru nou şi scump, acasă nu stătea atârnat în hol, ci în dormitor, lângă rochiile mamei, iar să-l îmbrace avea voie numai în zilele de sărbătoare. Privindu-l, simţi că-i pare rău pentru el, îi veni în minte că şi el şi paltonul, amândoi, fuseseră lăsaţi în voia sorţii, că n-aveau să se mai întoarcă acasă, şi de tare ce începu să plângă numai că nu căzu de pe tizicul pe care stătea.

Un câine mare şi alb, murat de ploaie, cu botul numai smocuri, ca nişte papiote, intră în grajd şi, cu o privire curioasă, se uită ţintă la Egoruşka. Părea a chibzui: să latre ori nu? Hotărând că nu trebuie să latre, se apropie precaut de Egoruşka, mâncă chitul şi plecă.

— Îs ale lu' Varlamov! strigă cineva pe uliţă.

După ce plânse pe săturate, Egoruşka ieşi din grajd şi, ocolind o baltă, o luă agale pe uliţă. Pe drum, chiar în faţa porţii, stăteau căruţele. Căruţaşii, uzi, murdari pe picioare, sleiţi şi somnoroşi, umblau pe-acolo ori şedeau pe hulube. Egoruşka se uită la ei şi se gândi: „Urât şi greu mai e să fii mujic!". Se apropie de Pantelei şi se aşeză lângă el pe o hulubă.

— Moşule, mi-e frig! zise vârându-şi mâinile în mâneci.

— Lasă, nu mai e mult şi-ajungem, căscă Pantelei. Las' că te-ncălzeşti.

Convoiul porni devreme, cât încă nu era cald. Egoruşka zăcea pe balot şi tremura de frig, deşi soarele se arătă curând pe cer şi uscă şi îmbrăcămintea lui, şi balotul, şi pământul. Abia închise ochii, că îi şi apărură Tit şi moara. Îi era greaţă şi simţea o greutate în tot corpul. Îşi încordă toate puterile ca să alunge aceste imagini, dar cum pieiră, se năpusti

la el scandalagiul Dâmov cu ochii roşii şi cu pumnii ridicaţi, când răcnind, când tânguindu-se: „Mi-e tare urât!“. Trecu pe armăsarul lui mic, căzăcesc, Varlamov, trecu pe jos, cu zâmbetul şi dropia lui, Konstantin cel fericit. Şi ce grei, ce nesuferiţi şi plicticoşi erau toţi oamenii ăştia!

O dată – asta a fost deja pe seară – a ridicat capul ca să ceară de băut. Convoiul stătea pe un pod mare care se întindea peste un râu lat. Jos se vedea deasupra râului un fum întunecat, iar prin el se vedea un vapor care remorca un şlep. În faţă, dincolo de râu, se vedea un munte mare, pestriţ, presărat cu case şi biserici; la poalele muntelui, pe lângă nişte vagoane de marfă alerga o locomotivă…

Până atunci, Egoruşka nu văzuse nici vapoare, nici locomotive, nici râuri late. Uitându-se acum la ele, nici nu se speria nici nu se mira; faţa lui nu exprima nici măcar curiozitate. Simţea doar greaţă, şi se puse degrabă cu pieptul pe marginea balotului. Vărsă. Pantelei, văzând, gâfâi şi clătină din cap.

— Se îmbolnăvi flăcăiaşul nostru! zise el. Trebuie c-a răcit la burtă… flăcăiaşul… Prin loc străin… Nu-i bine deloc!

VIII

Convoiul se opri nu departe de debarcader, la un han mare pentru negustori. Coborând din căruţă, Egoruşka auzi un glas foarte cunoscut.

Cineva îl ajută să coboare şi zise:

— Noi am venit încă de ieri seară… V-am aşteptat aici toată ziua. Am vrut să v-ajungem din urmă ieri, dar n-am avut cum să facem, o luasem pe alt drum. Aoleu, ce ţi-ai mototolit paltonaşul! Să vezi ce-ţi face nenişorutău!

Egoruşka se uită la faţa de marmură a celui care vorbea şi îşi aduse aminte că era Deniska.

— Nenişoru-tău şi părintele Hristofor îs acum în odaie, urmă Deniska, beau ceai. Haidem!

Şi îl duse pe Egoruşka într-o casă cu etaj, mare, întunecoasă şi mohorâtă, care semăna cu lăcaşul pentru săraci din N. După ce merseră printr-o săliţă, pe o scară întunecoasă şi pe un coridor îngust, Egoruşka şi Deniska intrară într-o cămăruţă unde, într-adevăr, şedeau la masă şi beau ceai Ivan Ivanîci şi părintele Hristofor.

Văzându-l pe băiat, pe feţele celor doi bătrâni se citiră mirare şi bucurie.

— A-a, Egor Nikola-aici! cântă părintele Hristofor. Domnul Lomonosov.

— A, nobili domni! spuse Kuzmiciov. Poftiţi vă rog.

Egoruşka îşi scoase paltonul, le sărută mâna unchiului şi părintelui Hristofor şi se aşeză la masă.

— Ei, cum ai ajuns, *puer bone?* îl şi năpădi cu întrebările părintele Hristofor turnându-i ceai şi, după cum îi era obiceiul, zâmbind radios. Te-ai săturat, aşa-i? Să te ferească Dumnezeu de mersul cu convoiul ori cu căruţa cu boi! Mergi, mergi, Doamne iartă-mă, te uiţi înainte, şi stepa-i întruna şi-ntruna cum a fost, întinsă: nu-i vezi capătul cu ochii! Asta nu-i călătorie, e curată belea. Dar de ce nu-ţi bei ceaiul? Bea! Cât n-ai fost cu noi şi te-ai târâit cu convoiul, am avut izbândă cu toate treburile. Slavă Domnului! I-am vândut lâna lui Cerepahin, şi încă ce bine am vândut-o, deie Domnul la toată lumea… Ne-a mers bine.

Cum dăduse cu ochii de ai lui, Egoruşka simţise o nevoie de nestăvilit să se jeluiască. Fără să asculte ce spunea părintele Hristofor, se gândea cu ce să înceapă şi de ce anume să se vaiete mai întâi. Dar vocea părintelui Hristofor i se păru neplăcută şi tăioasă, nu-l lăsa să se concentreze şi îi încurca gândurile. Nu stătu nici cinci minute, se sculă de la masă, se duse la divan şi se culcă.

— Ei, poftim! se miră părintele Hristofor. Păi ceaiul?

Tot gândindu-se cu ce să înceapă să se vaiete, Egoruşka îşi lipi fruntea de speteaza divanului şi, brusc, începu să plângă în hohote.

— Ei, poftim! repetă părintele Hristofor ridicându-se şi îndreptându-se spre divan. Ce-i cu tine, Gheorghi? De ce plângi?

— Sunt… sunt bolnav! îngăimă Egoruşka.

— Eşti bolnav? se nelinişti părintele Hristofor. Ei, dar asta nu-i bine deloc, frate… Să te fi îmbolnăvit pe drum? Ai, ai, păi ce om eşti tu, măi frate… a?

Îi puse lui Egoruşka o mână pe cap, îl trase de obraz şi zise:

— Da, capul îţi arde… Trebuie că ai răcit ori că ai mâncat ceva… Roagă-te la Dumnezeu.

— Să-i dăm nişte chinină…, spuse Ivan Ivanîci îngrijorat.

— Nu, ar fi bine să mănânce ceva fierbinte… Gheorghi, vrei o supică?

— Nu… nu vreau, răspunse Egoruşka.

— Dar te ia cu frig?

— Mai devreme m-a luat, dar acum… acum mi-e cald rău. Mă dor toate….

Ivan Ivanîci se apropie de divan, îi puse lui Egoruşka mâna pe cap, gâfâi îngrijorat şi se întoarse la masă.

— Uite ce, dezbracă-te şi culcă-te, zise părintele Hristofor, ai nevoie să dormi.

Îl ajută pe Egoruşka să se dezbrace, îi dădu o pernă şi îl acoperi cu o pătură, iar peste pătură puse paltonul lui Ivan Ivanîci, pe urmă se depărtă în vârful picioarelor şi se întoarse la masă. Egoruşka închise ochii şi, în aceeaşi clipă, începu să i se pară că nu era în odaie, ci pe drumul mare, lângă foc; Emelian dădea din mână, iar Dâmov, cu ochii roşii, stătea culcat pe burtă şi se uita batjocoritor la Egoruşka.

— Bateţi-l! Bateţi-l! strigă Egoruşka.

— Aiurează…, zise coborând vocea părintele Hristofor.

— Ce belea! oftă Ivan Ivanîci.

— O să trebuiască să-i facem o frecţie cu ulei şi cu oţet. Cu ajutorul lui Dumnezeu, până mâine se face bine.

Ca să scape de visele apăsătoare, Egoruşka deschise ochii şi începu să se uite la foc. Părintele Hristofor şi Ivan Ivanîci băuseră deja ceaiul şi vorbeau despre ceva în şoaptă. Cel dintîi zâmbea fericit şi, după cât se vedea, nu-i ieşea din minte gândul că se alesese cu un câştig frumos la lână; îl înveselea nu atât câştigul, cât gândul că la întoarcerea acasă o să adune toată familia lui mare, o să facă şiret cu ochiul şi o să izbucnească în râs; mai întâi o să-i păcălească pe toţi şi o să le spună că a vândut lâna sub preţ, dar pe urmă o să-i dea ginerelui Mihailo portofelul doldora de bani şi o să-i spună: „Poftim, ţine! Uite cum trebuie să faci afaceri!". Dar Kuzmiciov nu arăta mulţumit. Pe faţa lui era întipărită ca şi mai înainte expresia uscată şi preocupată a omului de afaceri.

— Ei, să fi ştiut că Cerepahin o să dea atât, zise el cu voce scăzută, nu-i mai vindeam acasă lui Makarov alea trei sute de puduri! Ce ciudă mi-e! Dar cine-a ştiut că aici au ridicat preţul?

Un om cu cămaşă albă luă samovarul şi aprinse candela din faţa icoanei din colţ. Părintele Hristofor îi şopti ceva la ureche; acela îşi luă o figură misterioasă, conspirativă – am înţeles, adică, ieşi şi, întorcându-se după puţin timp, vârî sub divan o oală. Ivan Ivanîci îşi aşternu să doarmă pe jos, căscă de câteva ori, îşi făcu rugăciunea pe-ndelete şi se culcă.

— Şi mâine, la catedrală cred că o să…, zise părintele Hristofor. Îl cunosc acolo pe eclesiarh. Ar trebui la preasfinţit după liturghie, dar se spune e bolnav.

Căscă şi stinse lampa. Acum nu mai era decât lumina candelei.

— Cică nu primeşte, urmă părintele Hristofor dezbrăcându-se. Aşa că o să plec fără să-l văd.

Îşi scoase anteriul, şi Egoruşka îl văzu în faţa sa pe Robinson Crusoe. Robinson amestecă ceva într-o farfurioară, se apropie de Egoruşka şi şopti:

— Lomonosov, dormi? Hai, scoală! Îţi fac o frecţie cu ulei şi cu oţet. Face bine, tu doar roagă-te lui Dumnezeu.

Egoruşka se ridică repede şi se aşeză în capul oaselor. Părintele Hristofor îi scoase cămaşa şi, chircindu-se şi suflând sacadat, de parcă se gâdila singur, începu să-i fricţioneze lui Egoruşka pieptul.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh…, şoptea el. Întinde-te pe burtă! Uite-aşa! Mâine o să fii sănătos, dar de-acum să nu mai păcătuieşti… Aoleu, ce frigi! Nu cumva v-a prins furtuna pe drum?

— Pe drum.

— Păi cum să nu te-mbolnăveşti! În numele Tatălui, al Fiului şi-al Sfântului Duh… Cum să nu te-mbolnăveşti!

După ce îl fricţionă, părintele îi puse lui Egoruşka cămaşa, îl înveli, îi făcu semnul crucii şi plecă de lângă el. Pe urmă Egoruşka îl văzu cum se ruga la Dumnezeu. Se vede că bătrânul ştia foarte multe rugăciuni, pentru că stătu mult în faţa icoanelor şi se rugă. După ce se rugă, făcu semnul crucii peste ferestre, peste uşă, peste Egoruşka şi peste Ivan Ivanîci, se culcă pe un divănaş, fără pernă, şi se acoperi cu anteriul lui. Pe coridor, pendula bătu de zece. Egoruşka se gândi că mai erau multe ore până dimineaţă, îşi lipi amărât fruntea de speteaza divanului, şi de-acum nu mai încercă să scape de visele pâcloase şi apăsătoare. Dar dimineaţa veni mult mai repede decât crezuse el.

I s-a părut că nu stătuse mult cu fruntea lipită de speteaza divanului, dar când a deschis ochii, prin amândouă ferestrele se întindeau spre podea raze piezişe de soare. Nu erau acolo nici părintele Hristofor, nici Ivan Ivanîci. Odăiţa fusese dereticată, era lumină, era plăcut şi mirosea a părintele Hristofor, care răspândea întotdeauna miros de chiparos şi de albăstrele uscate (cu albăstrele uscate făcea acasă sfeştoc şi împodobea cutia icoanei, şi mirosul îi intrase în piele). Egoruşka se uită la pernă, la razele piezişe, la cizmele lui care acum erau curate şi stăteau frumos lângă divan, şi începu să

râdă. I se păru ciudat că nu stătea pe balot, că e uscat totul în jur şi că pe tavan nu sunt fulgere şi nu tună.

Sări de pe divan şi începu să se îmbrace. Se simţea minunat; din tot răul din ajun, numai în picioare şi în ceafă mai simţea o slăbiciune. Va să zică, uleiul şi oţetul fuseseră de folos. Îşi aminti vaporul, locomotiva şi râul cel lat pe care le văzuse ca prin ceaţă ieri, şi dădu zor să se îmbrace ca să alerge pe chei şi să se uite la ele. Se spălase şi îşi punea cămaşa lui roşie, când broasca de la uşă ţăcăni şi părintele Hristofor se arătă în prag cu ţilindrul lui, cu cârja şi cu anteriul de mătase cafenie peste caftanul de pânză. Zâmbind şi radiind (bătrânii care tocmai se întorc de la biserică radiază întotdeauna), puse pe masă o prescură şi un pachet, făcu o rugăciune şi zise:

— Domnul ne trimise mila lui! Ei, cum te simţi?

— Acuma bine, răspunse Egoruşka sărutându-i mâna.

— Slavă Domnului… Că de la liturghie… M-am dus să mă văd cu eclesiarhul, că îl cunosc. M-a poftit la el să bem un ceai, dar nu m-am dus. Nu-mi place să cad cu noaptea-n cap pe capul oamenilor, aibă-i Dumnezeu în paza lui!

Îşi scoase anteriul, se netezi pe piept şi, fără grabă, desfăcu pachetul. Egoruşka văzu o cutie mică de tinichea cu icre negre moi, o bucăţică de batog şi o franzelă.

— Am trecut pe lângă o pescărie şi, uite, am cumpărat, zise părintele Hristofor. Nu-i sărbătoare, să ne răsfăţăm, dar m-am gândit că de vreme ce-avem acasă pe cineva bolnav, ni s-o ierta păcatul. Şi sunt icre bune, de nisetru…

Omul cu cămaşă albă aduse samovarul şi o tavă cu tacâmuri.

— Mănâncă, zise părintele Hristofor, punând icre pe o feliuţă de pâine şi dându-i-o lui Egoruşka. Acuma mănâncă şi plimbă-te, că vine vremea învăţăturii. Dar ţine seamă, să-ţi fie mintea la carte şi să înveţi cu sârguinţă, ca să tragi folos. Ce trebuie pe de rost, pe de rost să înveţi, iar unde trebuie să spui cu cuvintele tale ce înţeles e cuprins acolo, cu cuvintele tale să spui,

fără să iei din altă parte. Şi dă-ţi osteneală să înveţi toate ştiinţele. Unul ştie foarte bine matematică, dar de Petru Movilă n-a auzit, altul ştie de Petru Movilă, dar nu poate să explice ce-i cu luna. Nu, tu să înveţi în aşa fel, ca să înţelegi tot! Învaţă latină, franceză, germană, geografie, sigur, istorie, religie, filozofie, matematică… Şi când o să le ştii pe toate, fără grabă, dar rugându-te la Dumnezeu şi punând râvnă, să-ţi iei o slujbă. Când o să le ştii pe toate, o să-ţi fie uşor, pe orice cale ai apuca. Doar să înveţi şi să te pregăteşti pentru binele tău, şi-atunci Dumnezeu o să-ţi arate ce anume să fii. Doctor, judecător, inginer…

Părintele Hristofor puse un pic de icre pe o bucăţică mică de pâine, şi-o vârî în gură şi zise:

— Apostolul Pavel spune: nu vă lăsaţi furaţi de învăţăturile străine cele de multe feluri. Fireşte, de sunt necromanţie şi vorbe mincinoase, ori de chemi spirite de pe lumea cealaltă, ca Saul, ori de înveţi nişte ştiinţe de la care nu e folos nici pentru tine, nici pentru ceilalţi, mai bine nu învăţa. Trebuie să îţi însuşeşti numai ce a fost binecuvântat de Dumnezeu. Ia închipuieşte-ţi tu… Sfinţii apostoli vorbeau în toate limbile – învaţă şi tu mai multe limbi; Vasile cel Mare a învăţat matematică şi filozofie – învaţă şi tu; sfântul Nestor a scris istorie – învaţă şi scrie şi tu istorie. Ia pildă de la sfinţi…

Părintele Hristofor sorbi din farfurioară, îşi şterse mustăţile şi îşi întoarse capul într-o parte şi-n alta.

— Bun! zise el. Eu am învăţat ca pe timpuri, multe le-am şi uitat deja, şi tot trăiesc altfel decât ceilalţi. Nici nu încape vreo comparaţie. Bunăoară, după vreun prânz la care e multă lume ori la vreo adunare, dacă spun ceva pe latineşte sau ceva din istorie sau din filozofie, le face plăcere şi oamenilor şi-mi face plăcere şi mie… Sau uite, tot aşa, când vine tribunalul districtual şi e de luat jurământul: toţi ceilalţi preoţi se sfiesc, în timp ce eu sunt familiar cu judecătorii, cu procurorii şi cu avocaţii: vorbesc ca un om cu carte, beau un ceai cu ei, râd, îi întreb tot felul de lucruri pe care nu le

ştiu… Şi le face plăcere. Vezi tu, aşa e… Ştiinţa e lumină, neştiinţa e întuneric. Învaţă! Uşor nu e, sigur: în ziua de azi învăţătura costă mult… Măicuţa ta e văduvă, trăieşte din pensie, şi tot…

Părintele Hristofor se uită speriat la uşă şi urmă în şoaptă:

— Ivan Ivanîci o să te ajute, n-o să te lase. N-are copii, o să te ajute, n-ai grijă.

Îşi luă un aer grav şi şopti şi mai încet:

— Atâta să ai grijă, Gheorghi, să te ferească Dumnezeu să uiţi de mama ta şi de Ivan Ivanîci. Să-ţi cinsteşti mama porunceşte Scriptura, iar Ivan Ivanîci e binefăcătorul tău şi-ţi ţine loc de tată. Dacă o să ieşi om cu carte şi, ferească Dumnezeu, o să începi să te însingurezi şi să dispreţuieşti oamenii pentru că sunt mai proşti, va fi vai de tine!

Părintele Hristofor ridică o mână şi repetă cu un glăscior subţirel:

— Vai de tine, vai de tine va fi!

Părintele Hristofor se pusese pe vorbit şi, cum se spune, nu se mai oprea; n-ar mai fi terminat până la prânz, dar se deschise uşa şi intră Ivan Ivanîci. Unchiul spuse grăbit bună ziua, se aşeză la masă şi începu să bea la repezeală ceaiul.

— Ei, am scos-o la liman cu toate treburile, zise el. Aş putea să şi plec acasă, dar uite că mai am o grijă, să-l aranjez pe Egoruşka. Soră-mea mi-a spus că undeva pe-aici locuieşte o prietenă de-a ei, Nastasia Petrovna, poate-l ia în gazdă.

Scotoci în portofel, scoase de-acolo o scrisoare mototolită şi citi:

— „Nastasiei Petrovna Toskunova, la casa ei, pe strada Malaia Nijniia." Trebuie să mă duc chiar acum s-o caut. Nu termini bine una şi-începi alta!

Şi fără să mai stea prea mult după ceai, Ivan Ivanîci şi Egoruşka ieşiră pe poarta hanului.

— Nu termini bine una şi-ncepi alta! bombănea unchiul. Te-ai lipit de mine ca scaiul, că nu vă mai ajunge! Voi cu învăţătura şi cu nobleţea, eu să mă canonesc cu voi…

Când au trecut prin curte, căruţele şi căruţaşii nu mai erau deja, plecaseră cu toţii dis-de-dimineaţă la debarcader. Într-un colţ îndepărtat al curţii se zărea, întunecată, cunoscuta brişcă; lângă ea stăteau caii şi mâncau ovăz.

„Rămâi cu bine, brişcă!“, zise în gând Egoruşka.

Mai întâi trebuiră să meargă mult la deal pe bulevard, pe urmă trecură printr-o piaţă-bazar mare, şi acolo Ivan Ivanîci întrebă un vardist unde e strada Malaia Nijniia.

— Oho! râse vardistul. E departe, tocmai spre islaz!

Pe drum erau birje, dar unchiul nu-şi permitea slăbiciunea de a merge cu birja decât în cazuri excepţionale şi la sărbătorile mari. Făcură amândoi cale lungă pe străzi pavate, pe urmă merseră pe străzi care aveau doar trotuare, nu şi pavaj, iar în cele din urmă ajunseră pe nişte străzi care nu aveau nici trotuare, nici pavaj. Când picioarele şi gura îi duseră, în sfârşit, pe strada Malaia Nijniia, roşii amândoi, îşi scoaseră pălăriile şi îşi şterseră frunţile.

— Spuneţi-mi, vă rog, se adresă Ivan Ivanîci unui bătrânel care şedea pe bancă în faţa unei porţi, ştiţi cumva unde e casa Nastasiei Petrovna Toskunova?

— Nu e nici o Toskunova pe-aici, răspunse bătrânul după ce se gândi puţin. Nu cumva Timoşenko?

— Nu, Toskunova…

— S-avem iertare, Toskunova nu există…

Ivan Ivanîci ridică din umeri şi porni încet mai departe.

— Nu mai căutaţi! strigă în urma lui bătrânul. Dacă vă spun că nu e, nu e!

— Ascultă, mătuşică, se adresă Ivan Ivanîci unei bătrâne care vindea seminţe de floarea soarelui şi pere la o tarabă în colţul străzii, e cumva pe-aici casa Nastasiei Petrovna Toskunova?

Bătrâna se uită mirată la el şi începu să râdă.

— Da’ ce, mai stă Nastasia Petrovna în casa ei? întrebă ea. Dumnezeule mare, păi îs de-acu’ opt ani de când şi-a măritat fata şi i-a dat casa lu’ gineri-său! Acu’ stă ginerele acolo.

Iar ochii ei spuneau: „Păi bine, proştilor, nici atâta lucru nu ştiţi?“.

— Şi dânsa unde stă acum? întrebă Ivan Ivanîci.

— Iisuse Hristoase! se miră bătrâna lovindu-şi palmele. Păi dânsa demult stă cu chirie! Îs de-acu’ opt ani de când i-a lăsat casa lu’ gineri-său. Ce vorbă-i asta!

Se aştepta pesemne ca Ivan Ivanîci să se mire şi el şi să strige: „Nu se poate!“, dar el întrebă foarte liniştit:

— Şi unde stă cu chirie?

Precupeaţa îşi suflecă mânecile şi, arătând cu braţul gol, începu să ţipe cu un glas piţigăiat:

— Ţineţi-o tot drept, drept, drept… Uite, şi cum treceţi de căsuţa a roşie, pe mâna stângă se face o ulicioară. Şi vă duceţi pe ulicioara asta şi vedeţi acolo a treia poartă pe dreapta…

Ivan Ivanîci şi Egoruşka ajunseră la căsuţa roşie, cotiră la stânga, pe ulicioară şi se îndreptară spre a treia poartă de pe dreapta. Şi de-o parte şi de alta a acestei porţi cenuşii, foarte vechi, era un gard cenuşiu, dărăpănat rău: partea dreaptă se aplecase de tot în faţă şi stătea să cadă, şi cea stângă se lăsase invers, spre curte, dar poarta se ţinea dreaptă şi părea a nu fi ales încă în ce parte să cadă, înainte ori înapoi. Ivan Ivanîci deschise portiţa: în faţa ochilor lui şi ai lui Egoruşka se întindea o curte mare, năpădită de buruieni şi de scaieţi. La vreo sută de paşi de casă era o căsuţă cu acoperiş roşu şi obloane verzi. O femeie grasă, cu mânecile suflecate şi cu un şorţ pe care îl ţinea ridicat, stătea în mijlocul curţii, arunca ceva pe jos şi ţipa cu acelaşi glas piţigăiat ca şi precupeaţa:

— Pui!…pui! pui!

În spatele ei şedea un câine roşcat cu urechi ascuţite. Văzând musafirii, se năpusti la portiţă şi începu să latre cu o voce de tenor (toţi câinii roşcaţi

latră aşa).

— Pe cine căutaţi? strigă femeia, ducându-şi palma în dreptul ochilor ca să se apere de soare.

— Bună ziua! strigă şi Ivan Ivanîci, agitând bastonul în faţa câinelui roşcat. Spuneţi-mi, vă rog, aici locuieşte Nastasia Petrovna Toskunova?

— Aici! Dar ce treabă aveţi cu ea?

Ivan Ivanîci şi Egoruşka se duseră spre ea. Ea, uitându-se bănuitoare la ei, repetă:

— Ce treabă aveţi cu ea?

— Sunteţi cumva chiar Nastasia Petrovna?

— Chiar ea!

— Bucuros de cunoştinţă… Să vedeţi, vă aduc salutări de la vechea dumneavoastră prietenă Olga Ivanovna Kneazeva. Iar acesta e băiatul ei. Eu, poate vă mai amintiţi, sunt fratele ei, Ivan Ivanîci… Doar sunteţi de-a noastră, din N. Acolo, la noi, v-aţi şi născut, v-aţi şi măritat…

Se lăsă tăcere. Femeia cea grasă, uitându-se prostită, rămase cu privirea la Ivan Ivanîci, parcă necrezând şi neînţelegând, apoi se aprinse la faţă şi îşi plesni mâinile; din şorţ i se împrăştie ovăzul, din ochi îi ţâşniră lacrimi.

— Olga Ivanovna! chiţăi ea, suflând greu din pricina emoţiei. Porumbiţa mea dragă! Vai de mine, tăicuţilor, ce-o fi cu mine că stau ca o proastă? Îngeraşul meu, frumuşelul meu…

Îl îmbrăţişă pe Egoruşka, îi udă faţa cu lacrimile ei şi o luă plânsul de-a binelea.

— Doamne! spunea frângându-şi mâinile. Băieţelul Olecikăi! Ca să vezi bucurie! E leit maică-sa! Maică Precistă! Da’ de ce staţi în curte? Poftiţi în casă!

Plângând, gâfâind şi vorbind în timp ce mergea, o luă iute spre casă, cu musafirii după ea.

— N-am dereticat! zise ea intrând cu musafirii într-un salonaş fără aer, înţesat tot cu icoane şi cu ghivece cu flori. Ai, ai, Maică Precistă! Vasilisa,

du-te de deschide barem obloanele! Îngeraşul meu! Frumos de nu pot să spun! Nici n-am ştiut că Olecika are aşa un băieţel!

Când gazda, obişnuită deja cu musafirii, se potoli, Ivan Ivanîci îi ceru îngăduinţa de a vorbi cu dânsa între patru ochi. Egoruşka se duse în altă odaie; acolo era o maşină de cusut, la fereastră era agăţată o colivie cu un graur, iar icoane şi flori erau la fel de multe ca în salonaş. Lângă maşina de cusut stătea în picioare, nemişcată, o fetiţă pârlită de soare, cu nişte obraji dolofani, ca ai lui Tit, îmbrăcată într-o rochiţă curată de stambă. Se uită fără să clipească la Egoruşka şi, după cât se vedea, era tare stingherită. Egoruşka se uită la ea, tăcu puţin şi întrebă:

— Cum te cheamă?

Fetiţa mişcă din buze, făcu o figură plângăreaţă şi răspunse încet:

— Atka…

Asta însemna Katka.

— Să stea la dumneavoastră, spunea şoptit în salonaş Ivan Ivanîci, dacă o să fiţi aşa de bună, şi noi o să vă dăm zece ruble pe lună. Băiatul nostru nu-i răzgâiat şi e cuminte…

— Nu ştiu ce să vă spun, Ivan Ivanîci! zicea cu voce plângăreaţă şi oftând Nastasia Petrovna. Zece ruble sunt bani buni, dar să iau un copil străin mi-e frică! Deodată cade bolnav, ori cine…

Când îl chemară din nou pe Egoruşka în salon, Ivan Ivanîci era deja cu pălăria în mână şi îşi lua rămas bun.

— Va să zică îl las şi rămâne la dumneavoastră, spunea el. Cu bine! Egor, tu rămâi aici! i se adresă apoi nepotului. Să nu faci pozne şi să o asculţi pe Nastasia Petrovna… Cu bine! Vin din nou mâine.

Şi plecă. Nastasia Petrovna îl mai îmbrăţişă o dată pe Egoruşka, îl făcu îngeraş şi, înlăcrimată, începu să pună masa. Trei minute mai târziu, Egoruşka şedea deja lângă ea, răspundea la întrebările ei fără de sfârşit şi mânca o ciorbă grasă şi fierbinte.

Iar seara, şezând iar la masa aceea, cu capul sprijinit într-o mână, o asculta pe Nastasia Petrovna, care, ba râzând, ba plângând, îi povestea despre tinereţea mamei lui, despre propria căsătorie, despre copiii ei… În sobă ţipa un greiere şi, abia auzit, sfârâia arzătorul lămpii. Gazda vorbea cu voce scăzută şi scăpa întruna degetarul, iar Katia, nepoţica ei, se băga după el sub masă şi de fiecare dată rămânea acolo mai mult, uitându-se pesemne la picioarele lui Egoruşka. Iar Egoruşka asculta şi se uita moţăind la faţa bătrânei, la negul cu păr, la dârele lăsate de lacrimi… Şi se simţea trist, trist de tot! I se puse să doarmă pe un cufăr şi i se spuse că dacă o să vrea să mănânce peste noapte, să iasă pe coridoraş şi să ia de pe fereastra de-acolo puişorul acoperit cu o farfurie.

A doua zi de dimineaţă au venit să-şi ia rămas bun Ivan Ivanîci şi părintele Hristofor. Nastasia Petrovna s-a bucurat şi se şi pregătea să pună samovarul, dar Ivan Ivanîci, foarte zorit, a dat din mână şi a spus:

— N-avem timp de ceaiuri şi zaharuri! Plecăm într-o clipă.

Înainte de a-şi lua rămas bun, se aşezară cu toţii şi rămaseră un minut tăcuţi. Nastasia Petrovna ofta şi, cu ochii în lacrimi, se uita la icoane.

— Ei, începu Ivan Ivanîci ridicându-se, va să zică, rămâi…

Brusc, faţa lui îşi pierdu uscăciunea de om de afaceri şi se înroşi uşor. Zâmbi trist şi spuse:

— Uite ce, învaţă… N-o uita pe maică-ta şi ascult-o pe Nastasia Petrovna. Dacă o să înveţi bine, eu n-o să te las, Egor.

Scoase portofelul din buzunar, se întoarse cu spatele la Egoruşka, scormoni îndelung după mărunţiş şi, găsind o grivnă[11], i-o dădu lui Egoruşka. Părintele Hristofor oftă şi, fără grabă, îl binecuvântă pe Egoruşka.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh… Învaţă, zise el. Dă-ţi osteneala, frate… Dacă mor, să ţii minte. Uite, primeşte şi de la mine o grivnă…

Egoruşka îi sărută mâna şi începu să plângă. Sufletul lui îi spunea că n-avea să-l mai vadă niciodată pe bătrânul acesta.

— Am făcut deja cerere la gimnaziu, Nastasia Petrovna, spuse Ivan Ivanîci cu o voce de parcă era în odaie un mort. Pe şapte august să-l duceţi la examen… Ei, cu bine! Rămâneţi cu Dumnezeu. Cu bine, Egor!

— Dar barem un ceai să fi luat! gemea Nastasia Petrovna.

Cum privirea îi era împăienjenită de lacrimi, Egoruşka nici nu văzu când ieşiră unchiul şi părintele Hristofor. Se repezi la fereastră, dar deja nu mai erau în curte, iar de la poartă fugea înapoi, cu simţul datoriei împlinite, câinele roşcat care tocmai terminase de lătrat.

Fără să ştie nici el de ce, Egoruşka se smulse din loc şi ieşi într-un suflet afară. Când ieşi în fugă pe poartă, Ivan Ivanîci şi părintele Hristofor, făcând cu mâna – primul cu bastonul, al doilea cu cârja – dispăreau după colţ. Egoruşka simţi că odată cu oamenii aceia dispărea pentru el, ca un fum, pentru totdeauna, tot ce trăise până atunci; se lăsă fără vlagă pe bancă şi, cu lacrimi amare, salută viaţa nouă, necunoscută, care începea acum pentru el.

Oare cum o să fie această viaţă?

1888

1. Judeţ.
2. Monedă de cinci copeici.
3. Copil bun, cum te cheamă? (în lat., în orig.)
4. Ţesătură grosolană de in sau de bumbac, din fire de toate culorile, făcută de obicei în casă.
5. Diminutiv de la *pan* (pol.) – boier, moşier.
6. Molocani – adepţi ai unei vechi secte ruse, care nu mâncau carne, ci numai lapte şi produse din lapte, şi evitau vărsarea de sânge.
7. De la verbul *spati* – a dormi (rusă).
8. Dorm, dorm, dorm (rusă).
9. Denumire peiorativă dată ucrainenilor.
10. *Bogatâr* – erou epic rus (rusă).
11. Monedă de zece copeici.

Doamna cu căţelul

I

Se spunea că pe faleză apăruse o figură nouă: o doamnă cu un căţel. Dmitri Dmitrici Gurov, care stătea deja de două săptămâni la Ialta şi se obişnuise aici, începu să se intereseze şi el de noile figuri. Şezând în pavilion la Verno, a văzut cum pe faleză trecea o doamnă tânără, blondă, mică de statură, cu beretă; în urma ei alerga un şpiţ alb.

Şi pe urmă a tot întâlnit-o în grădina publică şi în scuar, de câteva ori pe zi.

Se plimba singură, mereu cu aceeaşi beretă şi cu şpiţul alb; nimeni nu ştia cine e, şi chiar aşa o şi numeau: doamna cu căţelul.

„Dacă e aici fără soţ şi fără cunoscuţi, s-a gândit Gurov, n-ar strica să fac cunoştinţă cu ea“.

Nu împlinise încă patruzeci, dar avea deja o fiică de doisprezece ani şi doi fii la gimnaziu. Îl căsătoriseră devreme, când era încă student în anul doi, şi acum soţia lui îi părea mai bătrână decât el cu încă o dată şi jumătate. Era o femeie înaltă, cu sprâncene întunecate, dreaptă, importantă, solidă şi, cum spunea ea singură despre sine, care gândeşte. Citea mult, nu scria cu „ъ“[1] în scrisori, îi spunea soţului Dmitri, nu Dimitri, iar el o considera în secret mărginită, fără orizont, lipsită de graţie, se temea de ea şi nu-i plăcea să fie acasă. Să o înşele începuse deja demult, o înşela des şi, probabil, din

această cauză vorbea întotdeauna de rău femeile, iar când se discuta în prezenţa lui despre ele, le numea aşa:

— Rasă inferioară!

I se părea că are o experienţă suficient de amară pentru a le numi cum dorea, dar fără „rasa inferioară“ nu putea trăi nici două zile. În societatea bărbaţilor se plictisea, nu era la largul lui, cu bărbaţii era necomunicativ, rece, dar când se afla printre femei se simţea dezinvolt şi ştia despre ce să vorbească cu ele şi în ce fel să se poarte; şi chiar să şi tacă îi era uşor în preajma lor. În înfăţişarea lui, în caracterul, în toată firea lui era ceva atrăgător, greu de definit, care făcea ca femeile să fie disponibile pentru el, le atrăgea; ştia asta, şi el însuşi era atras de o forţă spre ele.

O experienţă repetată nu o dată, într-adevăr amară, îl învăţase demult că orice apropiere care e la început o variaţie plăcută pentru viaţă şi se prezintă ca o aventură agreabilă şi uşoară, pentru oamenii ca lumea, mai ales pentru moscoviţi, care sunt greu de urnit şi nehotărâţi, devine inevitabil o întreagă problemă, extrem de complicată, şi situaţia ajunge până la urmă împovărătoare. Dar la fiecare nouă întâlnire cu o femeie interesantă, această experienţă parcă îi luneca din memorie, şi dorea să trăiască, şi totul părea atât de simplu şi de amuzant.

Şi iată, odată, spre seară, mânca într-o grădină, şi doamna cu beretă s-a apropiat fără grabă ca să se aşeze la masa de-alături. Expresia ei, mersul, rochia, pieptănătura, îi spuneau că e din lumea bună, căsătorită, pentru prima dată la Ialta, singură, şi că se plictiseşte aici… În povestirile despre uşurătatea moravurilor locale era mult neadevăr, el dispreţuia povestirile de felul ăsta, ştiind că cele mai multe aveau ca autori nişte persoane care ar păcătui ele însele bucuroase dacă ar putea; dar când doamna se aşeză la masa vecină, la trei paşi de el, îşi aminti aceste povestiri despre victorii facile, despre excursii în munţi, şi gândul ispititor la o legătură rapidă, trecătoare, la o idilă cu o femeie necunoscută, căreia nu-i ştii numele şi

prenumele, puse brusc stăpânire pe el. Ademeni cu duioşie şpiţul, şi când el se apropie, îl ameninţă cu degetul.

Doamna se uită la el şi, imediat, coborî privirea.

— Nu muşcă, spuse ea şi se înroşi.

— Pot să îi dau un os? şi când ea dădu afirmativ din cap, el întrebă prietenos: Sunteţi demult la Ialta?

— De vreo cinci zile.

— Iar eu, pentru mine e deja a doua săptămână de când adăst pe-aici.

Urmă o scurtă tăcere.

— Timpul trece repede, deşi e aşa o plictiseală aici! a spus ea fără să se uite la el.

— E un fel de-a spune că e plictisitor. Mic-burghezul trăieşte pe undeva pe la Belevo sau Jizdra lui, şi nu i se pare că e plictisitor, dar vine aici şi: „Ah, ce plictiseală! Ah, ce praf!". De zici că a venit din Granada.

Ea a râs. Pe urmă şi-au văzut în tăcere de cină, ca nişte necunoscuţi; după masă au plecat însă unul lângă altul – şi s-a înfiripat o discuţie uşoară, şăgalnică, de oameni liberi, mulţumiţi, cărora puţin le pasă şi încotro se duc, şi despre ce vorbesc. S-au plimbat şi au vorbit despre cât de ciudat e luminată marea; apa avea o nuanţă liliachie, atât de diafană şi de caldă, şi pe ea luna lăsa o dungă aurie. Au vorbit despre zăpuşeala care e după o zi toridă. Gurov a povestit că el este moscovit, că de formaţie e filolog, dar lucrează la o bancă; s-a pregătit cândva să cânte la o operă particulară, dar s-a lăsat păgubaş, are la Moscova două case… Iar despre ea a aflat că a crescut la Petersburg, dar că s-a măritat la S., unde stă deja de doi ani, că va sta la Ialta încă vreo lună şi că, probabil, avea să vină şi soţul ei, care doreşte şi el să se odihnească. Nu a putut explica nicicum unde lucra soţul ei – la consiliul de administraţie al guberniei ori la administraţia locală a guberniei, şi asta i s-a părut şi ei caraghios. Şi Gurov a mai aflat că o cheamă Anna Sergheevna.

Pe urmă, în cameră, s-a gândit la ea, la faptul că mâine, cu siguranţă, se va întâlni cu el. Aşa trebuia să fie. Culcându-se, i-a venit în minte că, nu demult, ea era încă elevă de pension, învăţa încă, ca fiica lui acum, şi-a amintit câtă timiditate şi stângăcie era în râsul ei, în discuţia cu un necunoscut – probabil că era prima dată în viaţa ei când era singură într-o astfel de situaţie, când e urmărită şi privită, şi i se vorbeşte numai cu un scop ascuns, pe care ea nu poate să nu îl ghicească. Şi-a amintit de gâtul ei subţiratic, firav, ochii cenuşii, frumoşi.

„Are totuşi ceva care-ţi face milă“, s-a gândit el şi l-a prins somnul.

II

Trecuse o săptămână de când făcuseră cunoştinţă. Era o zi de sărbătoare. În camere era înăbuşitor, iar pe străzi se ridicau vârtejuri de praf şi zburau pălăriile. Simţeai întruna nevoia să bei, şi Gurov tot trecea pe la pavilion şi îi oferea Annei Sergheevna ba apă cu sirop, ba îngheţată. N-aveai unde să te ascunzi.

Seara, când vremea s-a mai domolit, s-au dus pe dig să privească sosirea vaporului. Pe chei erau mulţi plimbăreţi; se strânseseră să întâmpine pe câte cineva, ţineau buchete. Iar aici erau evidente două caracteristici distincte ale elegantei mulţimi de la Ialta: doamnele în vârstă erau îmbrăcate tinereşte şi se aflau acolo mulţi generali.

Fiindcă marea era agitată, vaporul a sosit târziu, când deja apunea soarele, şi înainte de a acosta s-a rotit o groază. Anna Sergheevna se uita cu lornionul la vapor şi la pasageri, căutând parcă nişte cunoscuţi, şi când i s-a adresat lui Gurov ochii îi străluceau. A vorbit mult, iar întrebările îi erau

sacadate, şi uita imediat ce întrebase; pe urmă şi-a pierdut lornionul în mulţime.

Mulţimea elegantă s-a împrăştiat, deja nu se mai distingeau figurile, vântul se potolise de tot, iar Gurov şi Anna Sergheevna stăteau, ca şi cum aşteptau să vadă dacă nu cumva mai coboară cineva de pe vapor. Anna Sergheevna deja tăcea şi mirosea nişte flori, fără să se uite la Gurov.

— S-a mai îndreptat timpul spre seară, a spus el. Unde mergem acum? Să mergem undeva, nu?

Ea nu a răspuns nimic.

Atunci el s-a uitat ţintă la ea şi, brusc, a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o pe gură, şi l-a pătruns mireasma şi umezeala florilor, şi imediat s-a uitat speriat în jur: nu i-o fi văzut cineva?

— Să mergem la dumneata…, a spus el încet.

Şi au plecat iute împreună.

La ea în cameră era zăpuşeală, mirosea a parfumul pe care şi-l cumpărase de la un magazin japonez. Gurov, uitându-se la ea acum, se gândea: „Ce întâlniri îţi rezervă viaţa!“. Din trecut păstra amintirea unor femei mărinimoase, lipsite de griji, pe care dragostea le făcea vesele, recunoscătoare lui pentru fericire, fie ea şi foarte scurtă; şi a altora – ca, de pildă, soţia lui – care iubeau fără sinceritate, cu discuţii inutile, manieriste, cu isterii, cu o mină de parcă nu era dragoste, nu era pasiune, ci ceva mai important; şi a două-trei foarte frumoase, reci, cărora le trecea fulgerător pe faţă o expresie rapace, o dorinţă îndârjită de a lua, de a smulge de la viaţă mai mult decât poate să dea ea, şi acestea nu erau în prima tinereţe, erau femei capricioase, iraţionale, dominatoare, lipsite de inteligenţă, şi când Gurov se răcea de ele, frumuseţea lor îi trezea ură, şi dantelele de pe lenjeria lor i se păreau atunci solzi.

Dar acum, totuşi, timiditatea asta, stângăcia tinereţii lipsite de experienţă, senzaţia de penibil; şi o impresie de zăpăceală, ca şi cum, brusc, ar fi bătut cineva la uşă. Anna Sergheevna, această „doamnă cu căţelul“,

avea faţă de cele petrecute o atitudine cumva aparte, foarte serioasă, ca faţă de propria cădere – aşa se părea, şi lucrul ăsta era ciudat şi nelalocul lui. Trăsăturile feţei i se lăsaseră, se ofiliseră, şi de-o parte şi de alta a feţei îi atârna trist părul lung, stătea dusă pe gânduri, abătută, exact păcătoasa dintr-un tablou vechi.

— Nu e bine, a spus ea. Acum chiar dumneata vei fi primul care n-o să mă mai respecte.

Pe masa din cameră era un pepene roşu. Gurov îşi tăie o felie şi începu să mănânce fără grabă. Trecu cel puţin o jumătate de ceas în tăcere.

Anna Sergheevna era impresionantă, degaja o puritate de femeie cinstită, naivă, care nu prea trăise; singura lumânare care ardea pe masă abia îi lumina faţa, dar se vedea că o apasă conştiinţa.

— De ce aş înceta să te respect? întrebă Gurov. Nu ştii nici tu ce spui.

— De m-ar ierta Dumnezeu! zise ea, şi ochii i se umplură de lacrimi. E îngrozitor.

— Parcă te-ai justifica.

— Cu ce să mă justific? Sunt o femeie proastă, josnică, mă dispreţuiesc şi n-am cum să gândesc la justificare. Nu pe soţul meu l-am înşelat, ci pe mine. Şi nu numai acum, înşel deja demult. Soţul meu e poate un om cinstit, bun, dar e un lacheu! Nu ştiu ce face acolo, ce slujbă are, ştiu doar că e un lacheu. Când m-am măritat cu el, aveam douăzeci de ani, eram chinuită de curiozitate, doream ceva mai bun; că există, îmi spuneam, un alt fel de viaţă. Voiam să trăiesc! Să mă bucur de viaţă, să trăiesc… Ardeam de curiozitate… dumneata nu înţelegi asta, dar Dumnezeu mi-e martor, n-am mai putut să mă stăpânesc, s-a întâmplat ceva cu mine, n-am putut fi oprită, i-am spus soţului meu că sunt bolnavă, şi am venit aici… Şi aici am umblat întruna, ca în delir, ca o nebună… şi uite, am devenit o femeie ticăloasă, parşivă, pe care o poate dispreţui oricine.

Gurov se plictisise deja să asculte, îl irita tonul naiv, căinţa asta aşa de neaşteptată şi de neavenită; dacă nu ar fi fost lacrimile din ochii ei, s-ar fi

putut crede că glumea ori că juca vreun rol.

— Nu înţeleg, ce vrei? zise el încet.

Ea îşi ascunse capul la pieptul lui şi se strânse în el.

— Crede-mă, crede-mă, te implor…, spuse. Iubesc viaţa cinstită, curată, am oroare de păcat, nu ştiu nici eu ce fac. Oamenii simpli spun: s-a vârât necuratul. Şi eu pot să spun acum despre mine că m-a împins necuratul.

— Gata, gata… bâiguia el.

Se uita în ochii ei ficşi, speriaţi, o săruta, vorbea încet şi mângâietor, şi ea se linişti puţin, şi veselia îi reveni; începură amândoi să râdă.

Pe urmă, când ieşiră, pe faleză nu mai era nici ţipenie, oraşul cu chiparoşii lui arăta complet mort, dar marea mai fremăta şi se izbea de ţărm; un barcaz se legăna pe valuri, şi pe el licărea somnoros un felinar mic. Au găsit o trăsură şi au plecat la Oreanda.

— Chiar acum, jos, în hol, ţi-am aflat numele de familie: pe tablă e scris von Diederitz. Soţul tău e neamţ?

— Nu, bunicul lui a fost, pare-se, neamţ, dar el e pravoslavnic.

La Oreanda au stat pe o bancă, nu departe de biserică, s-au uitat la mare şi au tăcut. Ialta abia se vedea prin ceaţa dimineţii, pe vârfurile munţilor stăteau nemişcaţi nori albi. Frunzele nu mişcau pe copaci, ţipau cicadele, şi zgomotul surd, monoton al mării, venit de jos, vorbea de somnul veşnic, liniştit, care ne aşteaptă. Aşa vuia jos când nu existau nici Ialta, nici Oreanda, vuieşte acum şi va vui la fel de indiferent şi surd când noi n-o să mai fim. Şi în această permanenţă, în deplina indiferenţă faţă de viaţa şi moartea fiecăruia dintre noi, se făureşte poate zălogul veşnicei noastre salvări, al necontenitei mişcări a vieţii pe pământ, al necontenitei desăvârşiri.

Şezând alături de tânăra femeie ce părea atât de frumoasă şi de liniştită în lumina zorilor, şi fermecat de vederea acestui decor de basm – marea, munţii, cerul necuprins – Gurov se gândea că, de fapt, dacă stai să te gândeşti, totul e minunat pe lumea asta, totul în afară de ce gândim şi facem

noi înşine când uităm de ţelurile înalte ale existenţei, de demnitatea noastră de oameni.

Se apropie cineva – un paznic, probabil – se uită la ei şi plecă. Şi lucrul ăsta neînsemnat păru şi el ceva misterios, frumos. Văzură venind vaporul de la Feodosia, luminat de zarea dimineţii, dar fără lumini.

— E rouă pe iarbă, zise Anna Sergheevna după o clipă de tăcere.

— Da. E timpul să mergem acasă.

S-au întors în oraş.

Pe urmă s-au întâlnit în fiecare zi la amiază, pe faleză, luau masa, se plimbau, admirau marea. Ea se plângea că doarme prost şi că e de speriat cum îi bate inima, punea mereu aceleaşi şi aceleaşi întrebări, neliniştită ba de gelozie, ba de teama că el nu o respectă de-ajuns. Şi deseori, în scuar ori în grădină, când nu era nimeni în preajmă, o trăgea brusc spre el şi o săruta pătimaş. Trândăveala totală, sărutările astea ziua în amiaza mare, trăgând cu ochiul, cu frica de a nu fi văzuţi, căldura, mirosul de mare şi necontenita apariţie în faţa ochilor a unor oameni trândavi, eleganţi şi sătui, l-au făcut parcă să renască: îi spunea Annei Sergheevna cât e de frumoasă, de atrăgătoare, nu mai avea răbdare de pasionat ce era, nu se depărta de ea nici cu un pas, iar ea cădea deseori pe gânduri şi îl tot ruga să îşi dea seama că nu o respectă, că nu o iubeşte deloc şi că vede în ea doar o femeie decăzută. Aproape în fiecare seară, când se făcea mai târziu, plecau undeva în afara oraşului, la Oreanda sau la cascadă; şi plimbarea era reuşită, impresiile erau de fiecare dată, negreşit, minunate, înălţătoare. Aşteptau venirea soţului. Dar a venit o scrisoare, în care el anunţa că are ceva la ochi şi îşi implora soţia să revină cât mai repede acasă. Anna Sergheevna începu să se grăbească.

— Asta e bine, că plec, i-a spus ea lui Gurov. E chiar soarta.

A luat o trăsură, iar el a condus-o. Au mers o zi întreagă. Când s-a urcat în vagonul trenului expres şi s-a auzit al doilea semnal, ea a spus:

— Să te mai privesc… Să te mai privesc o dată. Aşa.

Nu a plâns, dar era tristă, parcă bolnavă, şi faţa îi tremura.

— O să mă gândesc la dumneata… o să-mi amintesc, a spus ea. Dumnezeu să te aibă în pază, rămâi cu bine. Nu-mi păstra o amintire rea. Ne luăm rămas bun pentru totdeauna, aşa trebuie, fiindcă n-ar fi trebuit să ne întâlnim deloc. Ei, Dumnezeu să te aibă în pază.

Trenul plecă iute, luminile lui dispărură curând, şi peste o clipă nu se mai auzi nici zgomotul, ca şi cum totul fusese aranjat special ca să curme cât mai repede această dulce uitare de sine, această nebunie. Şi, rămânând singur pe peron şi uitându-se în depărtarea întunecată, Gurov auzi strigătul greierilor şi bâzâitul firelor de telegraf cu senzaţia că abia s-a sculat din somn. Şi s-a gândit că, uite, în viaţa lui a mai fost o aventură ori un episod, şi că s-a terminat deja şi asta, şi acum a rămas amintirea… Era emoţionat, trist şi simţea o uşoară părere de rău; doar această femeie tânără, cu care nu avea să se mai vadă niciodată, nu fusese fericită cu el; fusese amabil şi cordial cu ea, totuşi, în comportarea lui faţă de ea, în tonul şi mângâierile lui se strecura o uşoară notă de ironie, îngâmfarea cam grosolană a bărbatului fericit, care mai era şi de aproape două ori mai în vârstă decât ea. Ea îi spunea tot timpul că e bun, deosebit, elevat; evident, îl văzuse altfel decât era în realitate, înseamnă că fără să vrea a înşelat-o…

Aici, în gară, mirosea deja a toamnă, seara era rece.

„E timpul să plec şi eu în nord, s-a gândit Gurov ieşind de pe peron. E timpul!“

IV

La Moscova casele erau deja ca iarna, se încălzeau sobele şi dimineaţa, când copiii se pregăteau pentru şcoală şi beau ceaiul, era întuneric, şi

dădaca aprindea pentru scurt timp focul. Începeau deja gerurile. Când cade prima zăpadă, în prima zi de mers cu sania, e plăcut să vezi pământul alb, acoperişurile albe, respiri uşor, bine, şi atunci îţi aminteşti de anii tinereţii. Teii şi mestecenii bătrâni, albi de chiciură, au un aer blajin, şi îţi sunt mai la inimă decât chiparoşii şi palmierii, şi în apropierea lor nu-ţi mai arde deja să te gândeşti la munţi şi la mare.

Gurov era moscovit, şi s-a întors la Moscova într-o zi geroasă, frumoasă, şi când şi-a pus blana şi mănuşile calde şi s-a plimbat pe Petrovka, şi când, sâmbătă seara, a auzit zvon de clopote, recenta călătorie şi locurile în care fusese şi-au pierdut pentru el tot farmecul. Încet-încet, s-a cufundat în viaţa Moscovei, citea deja cu lăcomie câte trei ziare pe zi şi spunea că nu citeşte ziare moscovite din principiu. Îl atrăgeau deja restaurantele, cluburile, recepţiile, jubileele şi se simţea măgulit că este frecventat de avocaţi şi de artişti cunoscuţi şi că la clubul Doktorski joacă cărţi cu un profesor. Putea deja să mănânce o porţie întreagă de seliancă[2] la tavă…

Va trece o lună, şi amintirea Annei Sergheevna, i se părea lui, va fi acoperită de o ceaţă şi doar rareori va visa la ea cu un zâmbet înduioşat, cum visa şi la celelalte. Dar a trecut mai bine de o lună, a venit miezul iernii, iar în memorie era totul limpede, ca şi cum s-ar fi despărţit de Anna Sergheevna abia ieri. Şi amintirile se înflăcărau tot mai mult. Că în liniştea serii răzbăteau la el în cabinet glasurile copiilor care îşi făceau lecţiile, că auzea o romanţă sau pianul mecanic la restaurant, sau că urla viscolul în cămin, deodată îi învia în minte totul: şi ce fusese pe dig, şi zorii zilei cu ceaţă pe munţi, şi vaporul de la Feodosia, şi sărutările. Umbla la nesfârşit prin cameră, şi îşi amintea, şi zâmbea, şi pe urmă amintirile treceau în visări, şi trecutul se amesteca în închipuire cu ce va fi. Pe Anna Sergheevna nu o visa, ea mergea după el peste tot, ca o umbră, şi îl urmărea. Închizând ochii, o vedea, ca vie, şi i se părea mai frumoasă, mai tânără, mai gingaşă decât era; şi pe el se vedea arătând mai bine decât fusese atunci, la Ialta. Ea

se uita seara la el din dulapul cu cărţi, din cămin, dintr-un colţ, îi auzea respiraţia, foşnetul mângâios al lucrurilor cu care era îmbrăcată. Pe stradă petrecea cu privirea femeile, căuta, poate semăna vreuna cu ea… Şi deja îl chinuia o dorinţă puternică de a împărtăşi cuiva amintirile lui. Dar acasă nu putea vorbi despre dragostea lui, iar în afara casei nu avea cu cine. Nici cu locatarii şi nici la bancă. Şi despre ce să vorbească? Oare iubise atunci? Oare fusese ceva frumos, poetic, sau edificator, sau pur şi simplu interesat în relaţia lui cu Anna Sergheevna? Şi se întâmpla să vorbească învăluit despre dragoste, despre femei, şi nimeni nu pricepea despre ce e vorba, şi numai soţia lui mişca din sprâncenele ei negre şi spunea:

— Ţie, Dmitri, nu ţi se potriveşte deloc rolul de fante.

Într-o noapte, ieşind de la clubul Doktorski cu partenerul lui de joc, un funcţionar, nu s-a putut stăpâni şi a spus:

— Dacă ai şti ce femeie fermecătoare am cunoscut la Ialta!

Funcţionarul s-a aşezat în sanie şi a plecat, dar deodată s-a întors şi a strigat:

— Dmitri Dmitrici!

— Ce este?

— Ai avut dreptate adineauri: nisetrul avea un uşor miros!

Aceste cuvinte, atât de banale, cine ştie de ce, îl scoaseră din sărite pe Gurov, i se părură înjositoare, murdare. Ce obiceiuri sălbatice, ce feţe! Ce nopţi fără nici o noimă, ce zile neinteresante, şterse! Joc de cărţi în draci, lăcomie, beţie, discuţii la nesfârşit despre acelaşi lucru. Activităţile inutile şi discuţiile despre acelaşi lucru iau cea mai preţioasă parte din timp, toată vlaga, şi până la urmă rămâne o viaţă fără aripi, ciuntă, ceva de nimic, iar să pleci şi să fugi nu se poate, parcă ai sta într-o casă de nebuni ori într-o carceră!

Gurov n-a dormit toată noaptea, era scos din fire, şi pe urmă l-a durut capul toată ziua. Şi în nopţile următoare a dormit prost, stătea în pat şi se

gândea ori umbla dintr-un colţ în altul. S-a săturat de copii, s-a săturat de bancă, n-are chef să se ducă nicăieri, nici să vorbească, despre nimic.

În decembrie, de sărbători, se pregăti de drum şi îi spuse soţiei că se duce la Petersburg să intervină pentru un tânăr – apoi plecă la S. Pentru ce? Nu ştia nici el bine. Voia să o vadă pe Anna Sergheevna şi să stea de vorbă cu ea, să aranjeze o întâlnire, dacă s-o putea.

A sosit la S. de dimineaţă şi a luat la hotel cea mai bună cameră, în care podeaua era acoperită toată cu un postav cenuşiu soldăţesc şi pe masă era o călimară cenuşie de atâta praf, cu un călăreţ pe cal, ţinând în mâna ridicată o pălărie, şi fără cap. Portarul i-a dat informaţiile necesare: von Diederitz locuieşte pe strada Staro-Goncearnaia, are casa lui – nu e departe de hotel, trăieşte bine, în bogăţie, are caii lui, îl cunoaşte toată lumea în oraş. Portarul spunea aşa: Drâdâriţ.

Gurov s-a dus mergând agale pe Staro-Goncearnaia şi a căutat casa. Chiar în faţa casei era un gard lung, cenuşiu, terminat cu ţepe.

„Gardul ăsta te face să evadezi“, se gândi Gurov uitându-se ba la ferestre, ba la gard.

Îşi spuse: azi e zi liberă, şi soţul e probabil acasă. Dar e totuna, oricum ar fi fost lipsit de tact să intre în casă şi să provoace tulburare. Dar dacă trimite un bileţel poate să cadă în mâinile soţului, şi atunci se poate duce totul de râpă. Cel mai bine e să lase lucrurile la voia întâmplării. Şi a tot umblat pe stradă şi pe lângă gard şi a aşteptat întâmplarea. A văzut cum a intrat pe poartă un cerşetor şi au sărit câinii la el, pe urmă, după vreun ceas, s-a auzit cântându-se la pian, şi sunetele ajungeau la el slab, nedesluşit. Probabil, Anna Sergheevna cânta. Uşa principală se deschise brusc şi pe ea ieşi o bătrânică, iar în urma ei alergă ştiutul şpiţ. Gurov vru să cheme câinele, dar începu deodată să-i bată inima, şi de emoţie nu-şi putu aminti numele şpiţului. Mergea, şi ura tot mai înverşunat gardul cenuşiu, şi se gândea deja enervat că Anna Sergheevna l-a uitat, şi că poate se distrează

deja cu altul, şi că e cât se poate de firesc în situaţia unei femei tinere care e silită să vadă de dimineaţă până seara gardul ăsta.

S-a întors în camera lui şi a stat multă vreme pe canapea, neştiind ce să facă, pe urmă a mâncat de prânz, pe urmă a dormit mult. „Ce stupid şi agitat e totul, se gândi trezindu-se şi uitându-se la ferestrele întunecate: era deja seară. Poftim, ce-mi trebuia să dorm? Acum ce-o să fac la noapte?“

Şedea pe patul acoperit cu o pătură ieftină, cenuşie, ca de spital, şi îşi imputa cu ciudă:

„Poftim doamna cu căţelul… Poftim aventură… Poftim, stai aici“.

Încă de dimineaţă, la gară, îi sărise în ochi un afiş cu litere foarte mari: se joacă pentru prima dată *Gheişa*. Şi-a amintit şi s-a dus la teatru.

„Se prea poate ca ea să fie la primele reprezentaţii“, şi-a spus.

Teatrul era plin ochi. Şi aici, ca în general la toate teatrele de gubernie, era pâclă mai sus de candelabru, galeria se foia zgomotos; în rândul întîi, înainte de începerea reprezentaţiei, stăteau în picioare filfizonii locali, cu mâinile la spate; şi aici, în loja guvernatorială, pe locul din faţă şedea fiica guvernatorului, cu un boa, iar guvernatorul se ascunsese modest după portieră, şi i se vedeau numai mâinile; cortina se legăna, orchestra se acorda îndelung. Tot timpul cât publicul a intrat şi şi-a ocupat locurile, Gurov a cătat lacom cu privirea.

Intră şi Anna Sergheevna. S-a aşezat în rândul al treilea, şi când s-a uitat la ea, lui Gurov i s-a strâns inima, şi a înţeles limpede că pentru el, acum, nu există pe lume nici un om mai apropiat, mai drag şi mai important; ea, femeia asta micuţă, pierdută într-o mulţime provincială, prin nimic remarcabilă, cu un lornion vulgar, îi umplea acum toată viaţa, era durerea, bucuria lui, singura fericire pe care şi-o dorea acum; şi, în sunetele orchestrei proaste, ale viorilor burgheze, de două parale, se gândea ce frumoasă e ea. Se gândea şi visa. Împreună cu Anna Sergheevna intrase, şi se aşezase alături de ea, un tânăr cu favoriţi mici, foarte înalt, adus de spate; la fiecare pas clătina din cap şi părea că salută întruna. Probabil era soţul pe

care ea atunci, la Ialta, cuprinsă de un sentiment amar, îl numise lacheu. Şi într-adevăr, în silueta lui deşirată, în favoriţi, în chelia mică, era o modestie de lacheu, avea un zâmbet dulce, şi la butonieră strălucea o insignă universitară, exact ca numărul pe un lacheu.

În prima pauză, soţul a ieşit să fumeze, ea a rămas în fotoliu. Gurov, care îşi avea locul tot la parter, s-a apropiat de ea şi i-a spus cu voce tremurătoare, zâmbind silit:

— Bună seara.

Ea s-a uitat la el şi a pălit, pe urmă s-a mai uitat o dată cu groază, necrezându-şi ochilor, şi a strâns tare în mâini la un loc evantaiul şi lornionul, luptându-se vădit cu ea însăşi ca să nu leşine. Tăceau amândoi. Ea şedea, el stătea în picioare, speriat de emoţia ei, fără să se hotărască să se aşeze lângă ea. Au început să se acordeze viorile şi flauturile, a devenit brusc îngrozitor, părea că sunt priviţi din toate lojile. Dar iată că ea se ridică şi se duse repede spre ieşire; el – după ea, şi mergeau amândoi în tăcere, pe culoare, pe scări, ba urcând, ba coborând, şi le apăreau în faţa ochilor oameni în uniforme de judecători, profesori şi funcţionari de stat, şi toţi cu insigne; apăreau doamne, blănuri pe cuiere, era curent şi venea miros de mucuri de ţigări. Şi Gurov, cu inima bătându-i puternic, îşi spuse: „O, Doamne! La ce oamenii ăştia, orchestra asta…"

Şi în clipa aceea îşi aminti brusc: cum atunci, seara, la gară, conducându-o pe Anna Sergheevna, şi-a spus că totul se sfârşise şi că nu se vor mai vedea niciodată. Dar ce mult mai era până la sfârşit! Pe scara întunecoasă, îngustă, unde scria „intrarea în amfiteatru", ea s-a oprit.

— Ce rău m-ai speriat! spuse ea respirând greu, încă palidă şi perplexă. Oh, ce m-ai speriat! Sunt mai mult moartă. De ce-ai venit? De ce?

— Dar înţelege, Anna, înţelege… spuse el încet, zorindu-se. Te implor, înţelege…

Ea se uită la el cu frică, rugătoare, cu dragoste, se uită fără să-şi desprindă privirea, ca să-şi întipărească mai bine în memorie trăsăturile lui.

— Cât sufăr! mai spuse ea fără să-l asculte. M-am gândit tot timpul numai la dumneata, am trăit cu gândurile despre dumneata. Şi voiam să uit, să uit, dar de ce, de ce ai venit?

Mai sus, pe palier, doi gimnazişti fumau şi se uitau în jos, dar lui Gurov nu i-a păsat, a tras-o spre el pe Anna Sergheevna şi a început să-i sărute faţa, obrajii, mâinile.

— Ce faci, ce faci! spuse ea îngrozită, depărtându-l de ea. Ne-am pierdut minţile amândoi. Pleacă chiar azi, pleacă imediat… Te rog pe toţi sfinţii, te implor… Vine cineva!

Cineva urca pe scară.

— Trebuie să pleci… continuă Anna Sergheevna în şoaptă. Auzi, Dmitri Dmitrici. O să vin la dumneata la Moscova. N-am fost niciodată fericită, acum sunt nefericită, şi niciodată, niciodată n-o să fiu fericită, niciodată! Nu mă face să sufăr mai mult! Mă jur, am să vin la Moscova. Dar acum să ne despărţim! Dragul meu, bunul, dragul meu, să ne despărţim!

Ea îi strânse mâna şi începu să coboare repede, tot întorcând capul la el, şi se vedea după ochii ei că într-adevăr nu era fericită… Gurov rămase puţin locului, ascultând cu atenţie, apoi, când totul se linişti, îşi căută garderoba şi părăsi teatrul.

V

Şi Anna Sergheevna începu să vină la el la Moscova. O dată la două-trei luni pleca din S. şi îi spunea soţului ei că se duce să ceară sfatul profesorului pentru o boală femeiască – şi soţul credea şi nu credea. Sosind la Moscova, ea se oprea la „Slavianski bazar“ şi trimetea imediat la Gurov un om cu şapcă roşie. Gurov venea la ea, şi nimeni nu ştia la Moscova

despre asta. Aşa stând lucrurile, s-a dus odată la ea într-o dimineaţă de iarnă (trimisul fusese în ajun la el şi nu îl găsise). Era cu el fiica lui, pe care voia să o conducă la gimnaziu, era în drum. Ningea cu fulgi mari, uzi.

— Acum e cu trei grade mai cald, dar tot ninge, i-a spus Gurov fiicei lui. Fiindcă e cald numai la suprafaţa pământului, dar în straturile superioare ale atmosferei e cu totul altă temperatură.

— Tată, dar de ce iarna nu tună?

El i-a explicat şi asta. Vorbea şi se gândea că, uite, acum o să se ducă la întâlnire, şi nici un suflet viu nu ştie despre asta şi, probabil, nici nu o să ştie vreodată. Avea două vieţi: una la vedere, pe care o vedeau şi o ştiau toţi cei cărora le era necesar acest lucru, plină de un adevăr convenţional şi de o minciună convenţională, întru totul asemănătoare cu viaţa cunoscuţilor şi prietenilor săi, şi alta care se petrecea în secret. Şi prin cine ştie ce concurs de împrejurări, poate întâmplător, tot ce era pentru el important, interesant, necesar, tot ce era sincer, fără autoînşelare şi constituia esenţa vieţii lui, se petrecea pe ascuns de ceilalţi, în schimb tot ce era minciună, învelişul în care se ascundea ca să acopere adevărul, cum era de pildă slujba lui de la bancă, disputele de la club, „rasa inferioară“, mersul cu soţia pe la jubilee – toate astea erau la vedere. Iar pe ceilalţi îi judeca în felul lui, nu credea în ce vedea şi presupunea întotdeauna că adevărata viaţă a fiecărui om, cea mai interesantă, se desfăşoară sub acoperământul tainei, la fel ca sub acoperământul nopţii. Orice existenţă personală se ţine în secret şi, poate, tocmai din cauza asta se pronunţă cu atâta nervozitate omul cult pentru respectarea secretului personal.

După ce şi-a condus fiica la gimnaziu, Gurov s-a îndreptat spre „Slavianski bazar“. Şi-a scos haina de blană, a urcat şi a bătut încet în uşă. Anna Sergheevna, îmbrăcată în rochia gri care îi plăcea lui, obosită de drum şi de aşteptare, căci îl aştepta de seara trecută, s-a uitat la el şi nu a zâmbit, şi i-a căzut la piept de cum a intrat. Parcă nu se mai văzuseră de vreo doi ani. Şi sărutul le-a fost lung, fără sfârşit.

— Ei, cum o duci acolo? a întrebat el. Ce e nou?

— Stai, imediat îţi spun… Nu pot.

Nu putea vorbi pentru că plângea. Şi-a întors faţa şi şi-a apăsat batista pe ochi.

„E, las' să plângă puţin, iar eu până una-alta să stau niţel jos", şi-a spus el şi s-a aşezat în fotoliu. Pe urmă a sunat şi a cerut să i se aducă un ceai; şi pe urmă, în timp ce îşi bea ceaiul, ea a rămas în picioare, întoarsă spre fereastră… Plângea din pricina emoţiei, a dureroasei conştientizări a faptului că viaţa lor se complicase atât de trist; se vedeau numai pe furiş, se ascundeau de oameni, ca nişte hoţi! Nu le era oare distrusă viaţa?

— Hai, gata! zise el.

Pentru el era ceva evident că dragostea asta a lor avea să mai dureze mult, nu se ştie cât. Anna Sergheevna se ataşa tot mai mult de el, îl adora, şi ar fi fost de neconceput să îi spună că toate astea trebuiau să aibă odată şi-odată sfârşit; dar ea nici n-ar fi crezut.

Se apropie de ea şi o luă pe după umeri, să o mângâie, să glumească puţin, şi în timpul ăsta se văzu în oglindă.

Capul începuse să îi încărunţească. Şi i se păru ciudat că îmbătrânise aşa de mult în ultimii ani, că se urâţise aşa. Umerii pe care stăteau braţele lui erau calzi şi tresăltau. Simţi compasiune pentru viaţa aceea atât de caldă şi de frumoasă încă, dar probabil gata deja să înceapă să pălească şi să se vestejească, ca şi viaţa lui. De ce îl iubea aşa de mult? Femeile nu îl văzuseră niciodată pe el ca atare şi nu îl iubiseră pe el, ci un bărbat creat de imaginaţia lor şi pe care îl căutau avide în viaţa lui; şi chiar pe urmă, când îşi vedeau eroarea, tot îl iubeau. Şi nici una dintre ele nu a fost fericită cu el. Trecea timpul, mai făcea o cunoştinţă, se lega, se despărţea, dar de iubit – niciodată; era o povară, orice, numai dragoste nu.

Şi abia acum, când capul îi era deja cărunt, iubea ca lumea, cu adevărat – pentru prima oară în viaţă.

Anna Sergheevna şi el se iubeau unul pe altul ca nişte oameni înrudiţi, apropiaţi, ca doi soţi, ca nişte prieteni afectuoşi; li se părea că însăşi soarta îi menise unul altuia, şi era de neînţeles de ce era el însurat, iar ea măritată; iar ei erau ca două păsări călătoare, mascul şi femelă, care fuseseră prinse şi silite să trăiască în colivii separate. Îşi iertaseră unul altuia cele din trecutul lor de care le era ruşine, îşi iertau totul în prezent şi simţeau că iubirea asta îi schimbase pe amândoi. Înainte, în clipele de tristeţe, se liniştea singur cu tot felul de reflecţii care îi veneau în minte, acum nu-i mai era de reflecţii, simţea o milă adâncă, voia să fie sincer, delicat…

— Gata, spuse el, frumoasa mea a plâns puţin şi o să fie… Hai să vorbim acum, găsim noi o soluţie.

Pe urmă s-au sfătuit îndelung, au discutat cum să scape de necesitatea de a se ascunde, de a înşela, de a trăi în oraşe diferite, de a nu se vedea decât rar. Cum să se elibereze de aceste lanţuri insuportabile?

— Cum? Cum? întrebă el, luându-şi capul în mâini. Cum?

Şi părea că încă puţin – şi soluţia avea să fie găsită, şi atunci avea să înceapă o viaţă nouă, minunată; şi le era clar amândurora că sfârşitul era încă departe-departe şi că ce era mai greu şi mai complicat abia începea.

1892

1. Literă a alfabetului rus, numită *semnul tare*, care nu se pronunţă.

2. Varză călită cu peşte sau carne.

Roman cu contrabas

Muzicantul Smîcikov[1] ieşise din oraş, îndreptându-se spre vila prinţului Bibulov, unde, cu ocazia unei logodne, „avea loc“ o serată cu muzică şi dans. I se sprijinea pe spate un contrabas uriaş într-o cutie de piele. Smîcikov mergea pe malul unui râu care îşi purta apele răcoroase, nu cu măreţie, în schimb foarte poetic.

„Ce-ar fi să fac o baie?“ se gândi el.

Fără să stea mult pe gânduri, se dezbrăcă şi îşi cufundă trupul în undele răcoroase. Sufletul poetic al lui Smîcikov prinse să se acordeze la armonia ambientului. Dar ce dulce sentiment îl cuprinse când, după ce se depărtă înot, zări într-o parte, la vreo sută de paşi, o fată frumoasă care şedea pe malul abrupt şi pescuia. I se tăie răsuflarea şi încremeni sub o avalanşă de sentimente de tot felul: amintiri din copilărie, dor de trecut, iubire născândă… Doamne, doar credea că nu mai e în stare să iubească! După ce îşi pierduse încrederea în omenire (soţia pe care o iubea cu patimă fugise cu prietenul lui, fagotistul Sobakin[2]), nu mai avea în piept decât senzaţia de pustiu, şi devenise mizantrop.

„Ce este viaţa? şi-a pus nu o dată întrebarea. Pentru ce trăim? Viaţa e mit, vis… ventrilocvenţă…“

Dar stând în faţa frumoasei adormite (nu era greu să observi că dormea), deodată, fără voia lui, simţi în piept ceva care aducea a dragoste. Rămase mult acolo, în faţa ei, mâncând-o din ochi…

„Ei, gata…, îşi spuse scoţând un oftat adânc. Rămâi cu bine, minunată vedenie! E timpul să plec la bal, la luminăţia sa…“

Şi după ce se mai uită o dată la frumoasă, când era deja gata să o ia înot înapoi, îi trecu prin minte o idee.

„Trebuie să îi las o amintire! se gândi el. Să-i agăţ ceva de undiţă. O să fie ca o surpriză de la un necunoscut.“

Smîcikov o luă încet spre mal, rupse un buchet mare de flori de câmp şi de apă, îl legă cu un fir de lobodă şi îl agăţă de undiţă.

Buchetul o luă spre fund şi trase după el o frumoasă plută.

Prudenţa, legile firii şi statutul social al eroului meu cer ca romanul să ia sfârşit chiar aici, dar – vai! – destinul eroului este implacabil: circumstanţe care nu depind de autor au făcut ca romanul să nu se termine cu buchetul. Contrar judecăţii sănătoase şi naturii lucrurilor, contrabasistul, sărman şi nu nobil, are de jucat în viaţa frumoasei, nobile şi bogate, un rol important.

Înotând spre mal, Smîcikov rămase trăsnit: nu-şi văzu hainele. I se furaseră… Răufăcători necunoscuţi, în timp ce el îşi admira frumoasa, îi şterpeliseră tot în afară de contrabas şi de joben.

— Ce blestem! exclamă Smîcikov. O, oameni, rodiţi din năpârcă[3]! Nu mă revoltă lipsirea de haine (căci hainele sunt pieritoare), cât gândul că sunt nevoit să merg în pielea goală şi să contravin astfel moralei publice.

Se aşeză pe cutia cu contrabasul şi începu să caute o ieşire din îngrozitoarea sa situaţie.

„Doar n-o să mă duc gol la prinţul Bibulov! se gândea el. O să fie doamne acolo! Şi, pe deasupra, hoţii mi-au furat odată cu pantalonii şi sacâzul pe care îl aveam acolo!“

Chibzui o groază şi se frământă până simţi că îl dor tâmplele.

„A! îşi aminti în cele din urmă. Nu departe de mal, într-un tufăriş, e un podeţ… Până se întunecă pot să stau sub podeţul ăsta, iar seara, pe întuneric, mă strecor până la prima izbă…“

Rămânând la această idee, Smîcikov îşi puse jobenul, îşi luă contrabasul la spinare şi se furişă spre tufăriş. Gol, cu instrumentul muzical pe spinare, amintea de un semizeu din mitologie.

Acum, cititorule, cât stă eroul meu sub podeţ şi se lasă pradă tristeţii, să îl părăsim o vreme şi să ne întoarcem la fata cu undiţa. Ce s-a întâmplat cu ea? Frumoasa, trezindu-se şi nevăzând pe apă pluta, s-a grăbit să tragă de sfoară. Sfoara s-a întins, dar cârligul şi pluta n-au apărut din apă. Desigur, buchetul lui Smîcikov se înmuiase în apă şi se făcuse greu.

„Ori s-a prins un peşte mare, îşi spuse fata, ori s-a agăţat cârligul".

După ce mai trase puţin de sfoară, fata hotărî că se agăţase cârligul.

„Ce păcat! se gândi ea. Seara trage aşa de bine la nadă! Oare ce să fac?"

Şi fără să mai stea mult pe gânduri, excentrica fată aruncă de pe ea straiele diafane şi îşi cufundă minunatul trup în apă până la umerii marmoreeni. Nu a fost uşor de desprins cârligul de buchetul în care se încurcase sfoara, dar răbdarea şi efortul îşi spuseră cuvântul. După vreun sfert de oră, frumoasa, radioasă şi fericită, ieşi din apă ţinând în mână cârligul.

Dar haina soartă o pândea. Nemernicii care furaseră hainele lui Smîcikov i-au şterpelit şi ei rochia, lăsându-i doar borcanul cu viermi.

„Ce mă fac acum? începu ea să plângă. Să merg în halul ăsta? Nu, niciodată! Mai bine mor! O să aştept până se întunecă şi atunci, pe întuneric, o să reuşesc să ajung la tuşa Agafia şi să o trimit acasă după haine… Dar până una-alta, să mă ascund sub podeţ".

Alegând pe unde erau ierburi mai înalte şi gheboşându-se, eroina mea o luă la fugă spre podeţ. Strecurându-se sub el, văzu acolo un bărbat gol cu o coamă muzicală şi cu un piept păros, scoase un ţipăt şi îşi pierdu cunoştinţa.

Smîcikov se sperie şi el. Întîi luă fata drept o naiadă.

„N-o fi vreo sirenă de râu venită să mă ademenească? se gândi el, şi ipoteza asta îl măguli, căci avusese întotdeauna o părere excelentă despre

înfăţişarea lui. Dar dacă nu e sirenă, ci om, cum se explică această ciudată schimbare? De ce e aici, sub pod? Şi ce-i cu ea?“

Până să îşi răspundă el la aceste întrebări, frumoasa îşi veni în fire.

— Nu mă omorî! şopti ea. Sunt prinţesa Bibulova. Te implor! Ţi se vor da mulţi bani! Adineauri mi s-a agăţat cârligul în apă şi nişte hoţi mi-au furat rochia cea nouă, încălţările şi tot!

— Doamnă! spuse Smîcikov cu o voce rugătoare. Şi mie mi-au furat hainele. Şi pe deasupra, odată cu pantalonii mi-au şterpelit şi sacâzul care era în ei!

Toţi cei care cântă la contrabas şi la trombon sunt de regulă nedescurcăreţi; Smîcikov era însă o excepţie fericită.

— Doamnă! spuse el după puţin timp. Văd că vă tulbură felul cum arăt. Dar veţi fi de acord că nu pot pleca de aici din aceleaşi considerente ca şi dumneavoastră. Uitaţi ce m-am gândit: nu v-ar aranja să vă culcaţi în cutia contrabasului meu şi să vă acoperiţi cu capacul? Asta m-ar ascunde vederii dumneavoastră…

Spunând acest lucru, Smîcikov scoase contrabasul din cutie. Pentru o clipă i se păru că cedând cutia îşi profanează sfânta artă, dar şovăiala a fost de scurtă durată. Frumoasa se culcă în cutie şi se făcu ghem, iar el strânse curelele şi fu cuprins de bucurie că natura îl făcuse atât de deştept.

— Acum nu mă mai vedeţi, doamnă, spuse el. Staţi acolo şi fiţi liniştită. Cum se face întuneric, vă duc eu acasă la părinţi. După contrabas pot să mă întorc după aceea.

Când se lăsă întunericul, Smîcikov îşi luă la spinare cutia cu frumoasa şi se furişă spre vila lui Bibulov. Planul lui era următorul: mai întîi să ajungă până la prima izbă şi să-şi facă rost de haine, şi pe urmă să plece mai departe…

„Tot răul spre bine… îşi spunea el ridicând praful cu picioarele desculţe şi cocoşându-se sub povară. Pentru omenia cu care am înţeles să fiu alături de prinţesă, cu siguranţă că Bibulov mă va răsplăti cu generozitate“.

— Doamnă, vă este comod? o întrebă el pe un ton de *cavalier galant* care invită la cadril. Fiţi amabilă şi nu vă jenaţi, făceţi-vă comodă în cutia mea, ca la dumneavoastră acasă!

Deodată, galantului Smîcikov i se păru că în faţa lui, învăluite în întuneric, merg două siluete omeneşti. Încordându-şi vederea, se convinse că nu era o iluzie optică; într-adevăr, siluetele mergeau şi duceau în braţe nişte legături…

„Nu cumva sunt hoţii! îi trecu prin cap. Duc ceva. Probabil că hainele noastre!“

Smîcikov puse cutia pe marginea drumului şi dădu fuga după siluete.

— Stai! strigă el. Stai! Puneţi mâna pe ei!

Siluetele se uitară înapoi şi, văzând că sunt urmărite, o rupseră la fugă… Prinţesa auzi încă multă vreme paşi iuţi şi strigăte de „Stai!“. Într-un sfârşit, totul amuţi.

Smîcikov nu mai ştia decât de urmărire şi, probabil, frumoasa ar mai fi avut mult de stat în câmp, pe marginea drumului, dacă nu ar fi intervenit un fericit joc al hazardului. Întâmplarea a făcut ca, chiar atunci şi pe acelaşi drum, să vină la vila lui Bibulov tovarăşii lui Smîcikov, flautistul Jucikov[4] şi clarinetistul Razmahaikin[5]. Dând de cutie, se uitară uluiţi unul la altul şi îşi desfăcură braţele.

— Un contrabas! zise Jucikov. Ei, dar ăsta e contrabasul lui Smîcikov al nostru! Cum o fi nimerit aici?

— Trebuie să se fi întâmplat ceva cu Smîcikov, spuse categoric Razmahaikin. Ori s-a îmbătat, ori a fost jefuit… În orice caz, să lăsăm aici contrabasul nu se poate. Îl luăm cu noi.

Jucikov îşi puse în spinare cutia şi muzicanţii îşi văzură de drum.

— Dar greu mai e al dracului! a bombănit tot drumul flautistul. Pentru nimic în lume nu m-aş învoi să cânt la un totem ca ăsta… Uf…

Ajungând la vila prinţului Bibulov, muzicanţii puseră cutia în locul afectat orchestrei şi se duseră la bufet.

În timpul acesta, în vilă se aprindeau lustrele şi candelabrele. Logodnicul, consilierul de curte Lakeici[6], un frumos şi simpatic funcţionar de la departamentul căilor de comunicaţii, stătea în picioare în mijlocul salonului şi, cu mâinile în buzunare, stătea de vorbă cu contele Şkalikovîi[7]. Discutau despre muzică.

— Conte, spunea Lakeici, la Neapole am cunoscut personal un violonist care făcea literalmente minuni. Nu o să credeţi! Pe un contrabas… un contrabas obişnuit, scotea nişte triluri diavoleşti, ceva pur şi simplu teribil! Cânta valsuri de Strauss!

— Ei nu, nu se poate… se arătă neîncrezător contele.

— Vă asigur! Chiar şi o rapsodie de Liszt a interpretat! Am stat în aceeaşi cameră la hotel şi cum n-aveam ce face, am învăţat de la el să cânt rapsodia lui Liszt la contrabas.

— Rapsodia lui Liszt… Hm! Dumneata glumeşti…

— Nu credeţi? râse Lakeici. O să vă dovedesc imediat!

Logodnicul se îndreptă împreună cu contele spre orchestră. Apropiindu-se de contrabas, au început să desfacă repede curelele… şi – o, înspăimântător!

Dar acum, cât cititorul, lăsându-şi slobodă imaginaţia, conturează o ieşire din disputa muzicală, să ne întoarcem la Smîcikov… Bietul muzicant, neajungându-i pe hoţi şi întorcându-se la locul unde lăsase cutia, nu văzu preţioasa povară. Pierdut în supoziţii, se duse de câteva ori înainte şi înapoi pe drum şi, negăsind cutia, ajunse la convingerea că nu acela era drumul…

„Îngrozitor! îşi spuse el luându-se cu mâinile de păr şi îngheţând. O să se sufoce în cutie! Sunt un criminal!“

Pe Smîcikov îl apucă miezul nopţii umblând pe drumuri şi căutând cutia, dar până la urmă, sleit, se duse sub podeţ.

— O s-o caut când se crapă de ziuă, hotărî el.

Căutările din zori dădură acelaşi rezultat, şi Smîcikov hotărî să aştepte sub podeţ să se lase noaptea…

— O s-o găsesc! bâiguia el scoţându-şi jobenul şi apucându-se de păr. O caut şi-un an, dar o găsesc!

…………………………………………………………….

Şi în ziua de azi, ţăranii care trăiesc în locurile descrise povestesc că noaptea poate fi văzut pe lângă podeţ un bărbat gol, acoperit de păr şi purtând joben. De sub podeţ se aude uneori hârâind un contrabas.

1886

1. *Smâciok* – arcuş (rusă).
2. *Sobaka* – câine (rusă).
3. Citat inexact din tragedia *Hoţii* de F. Schiller (nota red. ruse).
4. *Jucika* – grivei (rusă).
5. *Razmahivatsea* – a o face lată (rusă).
6. *Lakei* – lacheu (rusă).
7. *Şkalik* – veche unitate de măsură rusească, egală cu 61,5 mililitri, care se folosea mai ales în cârciumi, pentru vodcă şi pentru vin.

Salonul nr. 6

I

În curtea unui spital se află un pavilion mic, cu o întreagă pădure de brusturi, urzici şi cânepă sălbatică în jur. Acoperişul i-a ruginit, coşul de fum e pe jumătate surpat, treptele de la intrare sunt putrezite şi acoperite de iarbă, iar din tencuială au rămas doar urmele. Faţada o are spre spital, iar spatele dă spre un câmp de care îl separă gardul cenuşiu, cu un rând de cuie sus, al spitalului. Cuiele astea, puse cu vârful în sus, gardul şi întreg pavilionul au aspectul acela mohorât, blestemat, pe care îl au la noi numai construcţiile spitaliceşti şi penitenciare.

Dacă nu vă temeţi de urzici, s-o luăm pe cărarea îngustă care duce la pavilion şi să ne uităm ce se petrece înăuntru. Deschidem prima uşă şi intrăm într-un hol. Aici, de-a lungul pereţilor şi lângă o sobiţă stau de-a valma munţi întregi de vechituri de spital. Saltele, halate vechi ajunse ferfeniţă, pantaloni, cămăşi cu dungi albastre, încălţăminte scâlciată care nu mai e bună de nimic – toate vechiturile astea stau în maldăre, mototolite şi amestecate, mucegăiesc şi degajă un miros înăbuşitor.

Pe vechiturile astea, întotdeauna cu luleaua între dinţi, stă tolănit paznicul Nikita, un bătrân soldat demobilizat, cu galoane decolorate. Are o faţă dură, uscată, sprâncene stufoase care îl fac să semene cu un câine ciobănesc de stepă şi nas roşu; e mic de statură, slăbănog şi vânos, dar are

un fel de a se ţine care impune, iar pumnii îi are zdraveni. Face parte din categoria acelor oameni simpli, serioşi, conştiincioşi şi mărginiţi, pentru care nimic nu e mai important pe lume decât ordinea şi, drept urmare, au convingerea că *ei* trebuie să fie bătuţi. Loveşte în plină faţă, în piept, în spinare, unde nimereşte, şi e încredinţat că, fără asta, aici n-ar fi ordine.

După hol intraţi într-o încăpere mare, spaţioasă, care ocupă tot pavilionul, dacă nu punem la socoteală holul. Aici pereţii sunt mânjiţi cu o vopsea albastru-murdar şi tavanul e afumat ca într-o casă fără horn – e limpede că iarna aici sobele fumegă şi aerul e viciat. Ferestrele sunt desfigurate pe dinăuntru cu gratii de fier. Podeaua e cenuşie şi numai aşchii. Pute a varză murată, a fitil ars, a ploşniţe şi a amoniac, şi duhoarea asta îţi dă în primul moment impresia că ai intrat într-o menajerie.

În încăpere sunt paturi prinse cu şuruburi de podea. Pe ele stau aşezaţi sau culcaţi oameni în halate albastre de spital şi cu scufii ca pe timpuri. Sunt nebuni.

Sunt, cu totul, cinci oameni aici. Numai unul face parte din nobilime, ceilalţi sunt toţi târgoveţi. Primul începând de la uşă, un târgoveţ uscăţiv, înalt, cu o mustaţă roşcată, lucioasă şi cu ochii roşii de plâns, şade cu capul sprijinit în mâini şi se uită într-un punct. Zi şi noapte lâncezeşte clătinând din cap, oftând şi zâmbind amar; ia rareori parte la discuţii şi de obicei nu răspunde la întrebări. Mănâncă şi bea ca un automat, când i se dă. Judecând după tusea sacadată, chinuitoare, după cât e de slab şi după roşeaţa din obraji, îl paşte ftizia.

Urmează un bătrân mărunt, vioi, care nu stă o clipă locului, cu o bărbuţă ascuţită şi cu un păr ca de negru, închis la culoare şi creţ. Ziua se plimbă prin salon de la o fereastră la alta sau stă turceşte pe patul lui şi, neobosit, ca un botroş, fluieră, cântă încetişor şi râde pe înfundate. Veselia copilărească şi firea vioaie şi le manifestă şi noaptea, când se scoală ca să se roage lui Dumnezeu, adică să se bată cu pumnii în piept şi să râcâie la uşă cu un

deget. E Moiseika, un ovrei sărac cu duhul, care şi-a pierdut minţile acum douăzeci de ani, când i-a ars atelierul de şepci.

Dintre toţi locatarii salonului nr. 6, numai lui i se dă voie să iasă din pavilion, şi chiar şi din curtea spitalului, pe stradă. Este un privilegiu de care se bucură de multă vreme, ca vechi locatar al spitalului şi ca nebun liniştit, inofensiv; e măscăriciul oraşului, pe care lumea s-a obişnuit deja demult să-l vadă pe străzi, înconjurat de copii şi de câini. Cu halatul de spital, prea mic pe el, cu o scufie caraghioasă şi în papuci, uneori desculţ şi chiar fără pantaloni, umblă pe străzi, se opreşte pe la porţi şi pe la dughene şi cere o copeică. Într-un loc i se dă cvas, în altul pâine, în altul o copeică, aşa că de obicei se întoarce la pavilion sătul şi bogat. Tot ce aduce îi este luat în folosinţă proprie de Nikita. Operaţiune pe care soldatul o face brutal, cu patos, întorcându-i buzunarele pe dos şi luându-şi-l martor pe Dumnezeu că n-o să-l mai lase pe jidov pe stradă şi că nimic nu e mai rău pe lume pentru el decât dezordinea.

Lui Moiseika îi place să fie serviabil. Le dă tovarăşilor lui să mănânce, îi înveleşte când dorm, promite fiecăruia să-i aducă o copeică de pe stradă şi să-i facă o şapcă nouă; şi-i dă să mănânce cu lingura vecinului lui din stânga, paraliticul. Nu o face din compasiune sau din vreun considerent umanitar, ci imitându-şi şi ascultând fără să vrea de vecinul său din dreapta, Gromov.

Ivan Dmitirici Gromov, un bărbat la vreo treizeci şi trei de ani, nobil de obârşie, fost portărel şi secretar gubernial, suferă de mania persecuţiei. Acesta fie că zace ghemuit în pat, fie că umblă dintr-un colţ în altul, chipurile se plimbă, dar să stea aşezat i se întâmplă foarte rar. E întotdeauna agitat, tulburat şi încordat, pradă unei aşteptări vagi, fără conţinut. La cel mai mic foşnet în hol ori strigăt în curte, îşi înalţă capul şi începe să asculte atent: n-or veni după el? Nu-l caută pe el? Şi atunci faţa lui exprimă o nelinişte şi o scârbă de nedescris.

Mie îmi place figura lui lată, cu pomeţii ieşiţi, veşnic palidă şi nefericită, care îi reflectă ca o oglindă sufletul chinuit de luptă şi de o îndelungată frică. Grimasele lui sunt stranii şi dureroase, dar trăsăturile fine, marcate de o suferinţă adâncă şi reală, exprimă raţiune şi inteligenţă, şi ochii au o strălucire caldă, sănătoasă. Îmi place şi ca persoană, e politicos, îndatoritor şi deosebit de delicat în felul de a se purta cu toţi, cu excepţia lui Nikita. Dacă îi cade cuiva un nasture ori cineva scapă lingura, sare repede din pat şi le ridică. În fiecare dimineaţă îşi salută tovarăşii cu „bună dimineaţa", iar când se culcă le urează „noapte bună".

În afară de starea de permanentă încordare şi de grimase, nebunia lui se mai exprimă prin următoarele. În unele seri, se înfăşoară în hălăţelul lui şi, tremurând din tot corpul, clănţănind din dinţi, începe să umble repede dintr-un colţ în altul şi printre paturi. Pare scuturat de friguri. După cum se opreşte brusc şi se uită la ceilalţi, se vede că vrea să spună ceva foarte important, dar, imaginându-şi probabil că nu-l vor asculta sau nu-l vor înţelege, scutură nerăbdător din cap şi îşi reia mersul. Dar dorinţa de a vorbi trece repede peste orice consideraţii, îşi dă drumul şi vorbeşte înfierbântat şi pătimaş. Ceea ce spune e dezlânat, convulsiv, ca un delir, e întretăiat şi nu întotdeauna inteligibil, în schimb, în cuvinte şi în glas se simte ceva de o mare bunătate. Când vorbeşte, recunoşti în el şi nebunul şi omul. E greu de redat pe hârtie discursul lui dement. Vorbeşte despre ticăloşia omenească, despre violenţa care calcă în picioare adevărul, despre viaţa minunată care va fi cu timpul pe pământ, despre gratiile de la ferestre, care îi amintesc în fiece clipă de stupiditatea şi cruzimea violatorilor. Rezultă un potpuriu fără cap şi fără coadă de cântece vechi, dar necântate încă până la capăt…

II

Cu doisprezece sau cincisprezece ani în urmă, pe strada mare a oraşului locuia în propria sa casă funcţionarul Gromov, un om serios şi cu stare. Avea doi fii: Serghei şi Ivan. Pe când era student în anul patru, Serghei s-a îmbolnăvit de tuberculoză galopantă şi a murit, iar această moarte a fost ca un început pentru întregul şir de nenorociri care avea să lovească familia Gromov. La o săptămână după înmormântarea lui Serghei, bătrânul a fost dat în judecată pentru falsuri şi delapidare şi, în scurt timp, a murit de tifos în spitalul închisorii. Casa şi toate bunurile au fost vândute la licitaţie, iar Ivan Dmitrici şi mama sa au rămas fără nimic.

Cu ani în urmă, cât trăise tatăl său, Ivan Dmitrici, student pe atunci la universitate, locuise la Petersburg şi, primind şaizeci-şaptezeci de ruble pe lună, nu avusese nici cea mai mică idee despre sărăcie; acum însă s-a văzut nevoit să îşi schimbe complet viaţa. Trebuia să dea de dimineaţă până seara meditaţii pe mai nimic şi să facă şi muncă de copist, şi cu toate astea suferea de foame, fiindcă tot ce câştiga îi trimetea mamei lui, ca să aibă ce mânca. Şi Ivan Dmitrici n-a rezistat unei asemenea vieţi: şi-a pierdut curajul, n-a mai făcut faţă, a lăsat universitatea şi s-a întors acasă, în orăşelul lui. Aici, graţie unei intervenţii, a primit un post de profesor la liceul districtual, dar nu s-a împăcat cu colegii, n-a fost pe placul elevilor şi, în scurt timp, a părăsit postul. I-a murit mama. O jumătate de an a umblat după o slujbă, având drept hrană doar pâine şi apă, apoi s-a angajat ca portărel. Şi a rămas în acest post până a fost concediat din pricina bolii.

Niciodată, nici tânăr fiind, nici chiar în anii studenţiei, nu dăduse impresia că se bucură de sănătate. Era veşnic palid, slab, răcea mereu, mânca puţin, dormea prost. Dintr-un păhărel de vin ameţea şi făcea crize de nervi. Ar fi vrut să se apropie de oameni, dar nu putea din pricina firii lui irascibile şi bănuitoare, şi nu avea prieteni. Despre oamenii din oraş vorbea

cu dispreţ, spunând că ignoranţa lor grosolană şi viaţa somnolentă, de animale, i se par odioase şi dezgustătoare. Vorbea cu o voce de tenor, tare, aprins, şi întotdeauna era indignat şi agitat sau entuziasmat şi uimit, dar întotdeauna sincer. Orice ai fi discutat cu el, ajungea la acelaşi lucru: că în oraş te sufoci şi e plictiseală, că societatea nu are ţeluri înalte şi duce o viaţă ştearsă, absurdă, variaţiile fiind violenţa, desfrâul ordinar şi ipocrizia; ticăloşii sunt sătui şi bine îmbrăcaţi, iar oamenii cinstiţi se hrănesc cu resturi; că sunt necesare şcoli, un ziar local cu o orientare cinstită, un teatru, lecturi publice, concentrarea forţelor intelighenţiei; că societatea trebuie să devină conştientă şi să se îngrozească. Judeca oamenii numai în tuşe groase, doar în alb şi negru, nu admitea nici un fel de nuanţe; omenirea se împărţea pentru el în cinstiţi şi ticăloşi; cale de mijloc nu exista. Despre femei şi dragoste vorbea întotdeauna pătimaş, entuziasmat, dar nu fusese niciodată îndrăgostit.

În oraş, în ciuda judecăţilor sale tăioase şi a nervozităţii, era iubit, iar în lipsă îl numeau, cu tandreţe, Vanea. Delicateţea lui înnăscută, serviabilitatea, corectitudinea, curăţenia lui morală şi hăinuţa ponosită, înfăţişarea bolnăvicioasă şi nenorocirile din familie trezeau un simţământ bun, cald şi trist; se mai adăuga şi faptul că era instruit şi citit şi că, după părerea concitadinilor, ştia tot, aşa încât în oraş era considerat un fel de dicţionar explicativ ambulant.

Citea foarte mult. Stătea câteodată ceasuri întregi la club, îşi hărţuia nervos bărbuţa şi răsfoia ziare şi cărţi; iar pe faţa lui se vedea că nu citea, ci înghiţea, abia reuşind să mestece. Era de presupus că cititul era una dintre deprinderile lui maladive, fiindcă se arunca cu aceeaşi aviditate pe tot ce îi cădea în mână, până şi pe revistele şi calendarele din anii trecuţi. Acasă citea întotdeauna culcat.

III

Într-un rând, într-o dimineaţă de toamnă, ridicându-şi gulerul la palton şi lipăind prin noroiul de pe ulicioare şi de prin spatele caselor, Ivan Dmitrici se ducea la un târgoveţ ca să pună în aplicare un titlu executoriu. Era într-o dispoziţie proastă, cum era întotdeauna dimineaţa. Pe o ulicioară i-au ieşit în cale doi deţinuţi în lanţuri, escortaţi de patru soldaţi cu puşti. Ivan Dmitrici întâlnise nu de puţine ori deţinuţi şi înainte, şi de fiecare dată simţise milă şi stânjeneală; de data asta însă, întâlnirea a avut asupra lui un efect deosebit, straniu. I s-a părut deodată, cine ştie de ce, că şi el poate fi pus în lanţuri şi, tot aşa, dus prin noroi la închisoare. După ce şi-a terminat treaba, întorcându-se acasă, a întâlnit lângă poştă un vardist pe care îl cunoştea şi care l-a salutat şi a făcut câţiva paşi împreună cu el, şi, cine ştie de ce, acest lucru l-a pus pe gânduri. Acasă fiind, nu i-au ieşit toată ziua din minte deţinuţii şi soldaţii cu puşti, şi o inexplicabilă nelinişte sufletească l-a împiedicat să citească şi să se concentreze. Seara nu şi-a aprins lumina, iar noaptea n-a dormit şi s-a gândit întruna că poate să fie arestat, pus în lanţuri şi dus la închisoare. Nu îşi ştia nici o vină şi putea pune mâna în foc că nici în viitor nu avea să omoare, să pună foc sau să fure vreodată; dar ce, e greu ca întâmplarea să facă să săvârşeşti o crimă fără voia ta, şi oare nu există calomnie, mai mult, eroare judiciară? Doar nu degeaba ne învaţă experienţa de veacuri a poporului să nu ne închipuim niciodată că suntem feriţi de sărăcie şi de închisoare. Iar o eroare judiciară e foarte posibilă cu procedura penală de-acum, nu e deloc complicat. Oamenii care au un raport profesional, un raport de serviciu cu suferinţa altuia, de pildă, judecătorii, poliţiştii, doctorii, odată cu trecerea timpului se călesc din pricina obişnuinţei până într-atât, încât nici să vrea nu pot să aibă faţă de clienţii lor decât o atitudine formală; în privinţa asta, ei nu se deosebesc cu nimic de un mujic care taie berbeci şi viţei în fundul curţii şi nici nu mai vede sângele.

Iar în cazul unei atitudini formale, lipsite de suflet faţă de individ, judecătorul are nevoie de un singur lucru pentru a lipsi un om nevinovat de toate drepturile civile şi pentru a-l condamna la ocnă: de timp. Numai de timpul necesar ca să îndeplinească tot soiul de formalităţi, lucru pentru care primeşte leafă. Iar pe urmă – gata, s-a isprăvit. Mai caută pe urmă dreptate şi apărare în orăşelul ăsta mic şi murdar, la două sute de verste de calea ferată! Dar e şi caraghios să te gândeşti la dreptate, când societatea priveşte orice abuz ca pe o necesitate rezonabilă şi binevenită, iar orice act de clemenţă, de pildă, o sentinţă de achitare, provoacă o adevărată dezlănţuire a sentimentului de insatisfacţie, vindicativ.

În dimineaţa următoare, Ivan Dmitrici se sculă din pat angoasat, cu fruntea acoperită de o sudoare rece şi deja absolut sigur că poate fi arestat în orice clipă. Dacă gândurile apăsătoare de ieri nu l-au părăsit atâta timp, s-a gândit el, înseamnă că e ceva adevărat în ele. Chiar fără nici un motiv nu-i puteau veni în minte.

Sergentul de stradă trecu agale prin faţa ferestrelor lui: nu degeaba trece el. Ia uite, doi indivizi s-au oprit lângă casă şi tac. Oare de ce tac?

Şi pentru Ivan Dmitrici începură zile şi nopţi de chin. I se părea că toţi cei care treceau prin faţa ferestrelor lui sau intrau în curte erau spioni ori detectivi. Pe la amiază, trecea de regulă pe stradă atelajul cu doi cai al ispravnicului care se ducea de la moşia lui aflată în afara oraşului la secţia de poliţie, dar Ivan Dmitrici avea de fiecare dată impresia că mergea prea repede şi că avea o anume expresie: cu siguranţă, se zorea să anunţe că în oraş a apărut un criminal foarte periculos. Ivan Dmitrici tresărea de câte ori se suna ori se bătea la poartă, se perpelea de câte ori vedea pe cineva necunoscut la gazda lui; când întâlnea poliţişti sau jandarmi zâmbea şi fluiera, ca să se arate indiferent. Nu dormea nopţi în şir aşteptând să fie arestat, dar sforăia şi ofta ca în somn, pentru ca gazda să creadă că doarme; căci dacă nu doarme, înseamnă că are mustrări de conştiinţă – o probă, sigur! Faptele şi logica sănătoasă îl încredinţau că toate spaimele astea erau

aiureli, psihoză, că arestarea şi închisoarea, dacă judeci mai pe larg lucrurile, nici nu trebuie de fapt să te sperie, de vreme ce eşti cu conştiinţa curată. Dar cu cât judeca mai raţional şi mai logic, cu atât era mai puternică şi mai chinuitoare neliniştea din suflet. Era ca în povestea cu pustnicul care, vrând să-şi facă un locşor într-o pădure seculară, a început să taie, şi cu cât dădea mai cu râvnă cu toporul, cu atât creştea pădurea mai deasă şi era mai greu de doborât. În cele din urmă, văzând că nu-i foloseşte la nimic, nici nu a mai stat să judece, ci s-a lăsat cu totul pradă disperării şi fricii.

A început să se izoleze şi să evite lumea. Slujba nu şi-o putuse suferi nici înainte, dar acum îi devenise de nesuportat. Se temea că i se va face într-un fel sau altul o înscenare, că i se va pune pe ascuns în buzunar o mită şi pe urmă îl vor demasca, sau că, din nebăgare de seamă, va face el singur în hârtiile oficiale o greşeală echivalentă cu o fraudă, sau că va pierde bani străini. Ciudat, dar nicicând nu îi fusese mintea atât de flexibilă şi de inventivă ca acum, când închipuia zilnic mii de motive de tot felul pentru a se teme serios că libertatea şi onoarea îi sunt în pericol. În schimb, îi scăzuse simţitor interesul pentru lumea exterioară, în special pentru cărţi, şi începuse să îl lase rău de tot memoria.

În primăvară, când s-a dus zăpada, în râpa de lângă cimitir au fost găsite două cadavre pe jumătate putrezite, al unei bătrâne şi al unui băiat, purtând semne de moarte violentă. În oraş nu se mai vorbea decât de aceste cadavre şi de ucigaşii necunoscuţi. Ivan Dmitrici, ca să nu se creadă că îi omorâse el, umbla pe străzi şi zâmbea, iar când întâlnea pe cineva cunoscut se făcea mai întîi galben, apoi roşu şi începea să îşi exprime convingerea că nu există crimă mai abjectă decât să omori oameni slabi şi fără apărare. Dar în scurt timp l-a obosit tot teatrul ăsta şi, după ce a mai chibzuit, a hotărât că cel mai bun lucru în situaţia lui era să se ascundă în pivniţa gazdei. A stat în pivniţă o zi, noaptea care i-a urmat şi încă o zi, dar nemaiputând răbda frigul, a aşteptat să se lase întunericul şi s-a furişat ca un hoţ în odaia lui. Până în zori a stat încremenit în mijlocul odăii, fără să se mişte şi trăgând cu

urechea. În zori, înainte de răsăritul soarelui, au venit la proprietăreasă nişte sobari. Ivan Dmitrici ştia bine că veniseră ca să repare soba din bucătărie, dar frica îi şoptea că erau poliţişti deghizaţi în sobari. A ieşit tiptil din casă şi, cuprins de groază, fără pălărie şi fără redingotă, a luat-o la fugă pe stradă. Câinii s-au luat după el lătrând, un mujic a strigat în urma lui, urechile îi vâjâiau, şi lui Ivan Dmitrici i s-a părut că toată violenţa lumii s-a strâns în spatele lui, gonind după el.

Au pus mâna pe el, l-au dus acasă şi a fost trimisă proprietăreasa după doctor. Doctorul Andrei Efimîci, despre care va fi vorba mai departe, i-a prescris comprese reci la cap şi picături de *prunus laurocerasus*, a clătinat trist din cap şi a plecat spunându-i proprietăresei că el n-o să mai vină, fiindcă oamenii nu trebuie împiedicaţi să-şi iasă din minţi. Cum acasă nu avea cu ce să trăiască şi să se trateze, Ivan Dmitrici a fost trimis în scurt timp la spital, unde l-au internat în salonul de boli venerice. Nu dormea noaptea, avea toane, îi deranja pe bolnavi, aşa încât, din dispoziţia lui Andrei Efimîci, a fost mutat în salonul nr. 6.

După un an, Ivan Dmitrici fusese uitat cu totul de concetăţeni, iar cărţile lui, îngrămădite de proprietăreasă într-o sanie sub şopron, au fost furate de nişte puştani.

IV

Vecinul din stânga al lui Ivan Dmitrici este, cum am mai spus, jidovul Moiseika, în dreapta are însă ca vecin un mujic înecat în grăsime, aproape rotund, cu o figură tâmpă, de cretin. E un animal care nu se mişcă, hulpav şi îngălat, care şi-a pierdut demult capacitatea de a gândi şi simţi. Răspândeşte fără contenire o duhoare înţepătoare, înăbuşitoare.

Nikita, care strânge după el, îl bate crunt, opintindu-se bine şi fără să-şi cruţe pumnii; dar nu faptul că e bătut e înspăimântător aici, cu asta te poţi obişnui, ci faptul că acest animal abrutizat nu are nici o reacţie, nu scoate un sunet, nu face un gest, ochii lui nu exprimă nimic, doar se clatină puţin, ca o butie grea.

Cel de al cincilea şi ultimul locatar al salonului nr. 6 e un târgoveţ fost cândva sortator la poştă, mărunt, uscăţiv, blond, cu o faţă bună, dar un pic şireată. Judecând după ochii calmi, inteligenţi, cu privirea clară şi veselă, pare că e în minţile lui şi că are o taină, pe cât de importantă, pe atât de plăcută. Ţine sub pernă şi sub saltea ceva ce nu arată nimănui, dar nu de teamă că i s-ar putea lua ori fura, ci de ruşine. Uneori se duce spre fereastră şi, întorcându-se spre ceilalţi cu spatele, îşi pune pe piept ceva şi se uită îndoind capul; dacă în timpul ăsta te apropii de el, se zăpăceşte şi smulge acel ceva de pe piept. Dar taina lui nu e greu de ghicit.

— Felicită-mă, îi spune el deseori lui Ivan Dmitrici, sunt propus pentru Stanislav clasa a doua, cu stea. Clasa a doua cu stea se dă numai străinilor, dar pentru mine vor să facă nu ştiu de ce o excepţie, zâmbeşte el ridicând nedumerit din umeri. Uite, chiar recunosc, nu mă aşteptam!

— Nu mă pricep deloc la aşa ceva, declară ursuz Ivan Dmitrici.

— Dar mai devreme sau mai târziu ştii ce am să obţin? continuă fostul sortator mijind şiret ochii. O să primesc negreşit „Steaua polară“ suedeză. Pentru o distincţie ca asta merită să-ţi dai osteneală. Cruce albă şi panglică neagră. E ceva foarte frumos.

Probabil că nu există loc în care viaţa să fie atât de variată ca în acest pavilion. Dimineaţa, bolnavii, cu excepţia paraliticului şi a mujicului gras, se spală în hol într-un hârdău mare şi se şterg cu poalele halatelor; pe urmă, în căni de cositor, beau ceaiul adus de Nikita din corpul central. Numai o cană de om. La prânz au ciorbă de varză murată şi caşă, iar seara primesc caşa rămasă de la prânz. Între aceste momente zac, dorm, privesc pe ferestre

şi merg dintr-un colţ în altul. Şi aşa în fiecare zi. Până şi fostul sortator vorbeşte întruna de aceleaşi decoraţii.

Rareori este văzută o figură nouă în salonul nr. 6. Doctorul nu mai primeşte deja demult nebuni noi, iar doritori de a vizita casele de nebuni nu sunt mulţi pe lumea asta. O dată la două luni se află în pavilion Semion Lazarici, frizerul. Despre felul cum îi tunde pe nebuni şi îl ajută Nikita să facă acest lucru, ca şi despre tulburarea care îi cuprinde pe bolnavi de fiecare dată la apariţia zâmbitorului frizer beat, nu vom vorbi.

În afară de frizer, nu aruncă nimeni nici o privire în pavilion. Bolnavii sunt osândiţi să-l vadă zi de zi doar pe Nikita.

De fapt însă, nu cu mult timp în urmă a început să circule prin spital un zvon destul de ciudat. S-a răspândit zvonul că salonul nr. 6 ar fi început să fie vizitat de doctor.

V

Ciudat zvon!

Doctorul Andrei Efimîci Raghin este în felul său un om remarcabil. Se spune că în prima tinereţe fusese foarte cucernic şi se pregătea pentru o carieră preoţească, şi că la terminarea liceului, în 1863, intenţiona să intre la academia teologică, dar se pare că tatăl său, medic chirurg, ar fi râs de el şi i-ar fi spus categoric că nu-l va mai considera fiul lui dacă se face popă. Cât e de adevărat acest lucru, nu ştiu, dar Andrei Efimîci însuşi a recunoscut nu o dată că nu a simţit niciodată chemare pentru medicină şi, în general, pentru ştiinţele speciale.

Oricum va fi fost, la terminarea facultăţii de medicină nu s-a preoţit. Nu îşi manifesta cucernicia, iar când şi-a început cariera medicală aducea la fel

de puţin a fiinţă religioasă ca şi acum.

Are o înfăţişare greoaie, grosolană, de mujic; faţa, barba, părul lins şi constituţia vânjoasă şi din topor îl fac să aducă a cârciumar la drumul mare, unul care pune pe el, nu are frâu şi e brutal. Are o faţă aspră, acoperită de vinişoare albastre, ochi mici, nas roşu. E înalt şi lat în umeri, şi are nişte braţe şi picioare enorme; ai impresia că dintr-un pumn te trimite pe lumea cealaltă. Dar are un aer calm şi un mers prudent, furişat; dacă întâlneşte pe cineva pe un coridor îngust, se opreşte întotdeauna cel dintîi, ca să facă loc şi, nu cu o voce de bas, cum te aştepţi, ci cu o voce subţire, moale, de tenor, spune: „Pardon!“. Are pe gât o mică umflătură care nu-i dă voie să poarte gulere tari, apretate, de-aceea umblă mereu cu o cămaşă moale de pânză ori de stambă. În general, nu se îmbracă ca un doctor. Poartă acelaşi costum câte zece ani, iar hainele noi, pe care le cumpără de obicei de la o dugheană ovreiască, arată pe el la fel de vechi şi de boţite ca şi cele vechi; cu acelaşi surtuc primeşte bolnavii, mănâncă şi face vizite; dar nu din zgârcenie, ci dintr-un total dezinteres faţă de felul cum arată.

Când a venit Andrei Efimîci în oraş pentru a-şi ocupa postul, „aşezământul de binefacere“ era într-un hal fără de hal. În saloane, pe culoare şi în curtea spitalului, aerul era aproape irespirabil de urât ce mirosea. Oamenii de serviciu, infirmierele şi copiii lor dormeau în saloane, la un loc cu bolnavii. Se plângeau că nu se poate trăi din pricina gândacilor, ploşniţelor şi şoarecilor. La secţia chirurgie nu se mai termina cu erizipelul. În tot spitalul erau doar două scalpele şi nu exista nici un termometru. În căzi se ţineau cartofii. Administratorul, femeia cu lenjeria şi felcerul îi furau pe bolnavi, iar despre bătrânul doctor care îl precedase pe Andrei Efimîci se spunea că s-ar fi îndeletnicit cu vânzarea pe şest a spirtului spitalului şi că îşi făcuse din infirmiere şi bolnave un întreg harem. În oraş se cunoşteau foarte bine aceste nereguli, se mai şi exagerau chiar, dar erau tratate cu calm; unii le justificau prin faptul că în spital sunt internaţi numai târgoveţi şi ţărani, care nu au cum să fie nemulţumiţi, de vreme ce acasă trăiesc mult

mai prost decât la spital: doar n-o să li se dea la masă ierunci! Alţii justificau prin faptul că numai oraşul, fără sprijinul zemstvei, nu poate întreţine un spital bun; slavă Domnului că e şi aşa, prost cum e. Iar zemstva cea tânără nu deschidea o clinică nici în oraş, nici lângă, motivând că oraşul are deja spitalul lui.

După ce a inspectat spitalul, Andrei Efimîci a ajuns la concluzia că este o instituţie imorală şi dăunătoare în cel mai înalt grad sănătăţii locuitorilor. Potrivit opiniei lui, cel mai înţelept lucru era să se dea drumul bolnavilor, iar spitalul să fie închis. Dar a apreciat că pentru aşa ceva nu era suficientă voinţa lui şi că ar fi şi inutil; dacă alungi murdăria fizică şi morală dintr-un loc, ea se mută în altul: trebuie aşteptat să dispară de la sine. În plus, dacă oamenii au deschis un spital şi îl îngăduie acolo unde trăiesc, înseamnă că le foloseşte; prejudecăţile şi toate mizeriile şi ticăloşiile vieţii de-acolo sunt necesare, fiindcă odată cu trecerea timpului se transformă în ceva bun, ca bălegarul în cernoziom. Pe pământ nu există nimic atât de bun, încât să nu fi avut la originea sa ceva scârbavnic.

După ce şi-a luat postul în primire, Andrei Efimîci s-a arătat, după cum s-a văzut, destul de nepăsător faţă de nereguli. Doar le-a cerut oamenilor de serviciu şi infirmierelor să nu doarmă noaptea în saloane şi a pus două dulapuri cu instrumente; dar administratorul, femeia cu lenjeria, felcerul şi erizipelul au rămas la locurile lor.

Andrei Efimîci ţine extrem de mult la inteligenţă şi la cinste, dar pentru a face ca viaţa să fie în jurul său inteligentă şi cinstită nu are suficientă voinţă şi încredere în dreptatea sa. Să poruncească, să interzică şi să insiste, categoric nu ştie. Parcă ar fi făcut legământ să nu ridice niciodată glasul şi să nu folosească modul imperativ. Îi este greu să spună „dă-mi“ sau „adu-mi“; când vrea să mănânce, tuşeşte nehotărât şi îi spune bucătăresei: „Un ceai, aş putea oare…“ ori „Prânzul, aş putea oare…“. Dar să îi spună administratorului să înceteze să fure, sau să îl dea afară, sau să desfiinţeze de tot funcţia asta parazitară, inutilă, asta îi este peste puteri. Când este

înşelat sau linguşit, sau i se aduce la semnat o factură vădit umflată, Andrei Efimîci se face roşu ca un rac şi se simte vinovat, dar factura o semnează; când bolnavii i se plâng de foame sau de infirmierele brutale, el se fâstâceşte şi bâiguie vinovat:

— Bine, bine, am să văd… Trebuie să fie o neînţelegere…

La început, Andrei Efimîci a lucrat cu zel. Primea de dimineaţă până la amiază, făcea operaţii şi făcea până şi pe mamoşul. Cucoanele spuneau despre el că e atent şi ghiceşte perfect boala, mai ales la copii şi femei. Dar cu timpul s-a plictisit vizibil de monotonia a ceea ce făcea şi de inutilitatea săritoare în ochi. Azi primeşti treizeci de bolnavi, iar mâine, poftim, sunt treizeci şi cinci, poimâine sunt patruzeci, şi tot aşa zi de zi, an de an, dar mortalitatea în oraş nu scade, iar bolnavii nu mai contenesc. Să ajuţi în chip serios patruzeci de bolnavi care vin de dimineaţă şi până la amiază nu e posibil fizic, deci, fără să vrei, trişezi. Au fost primiţi într-un an cele douăsprezece mii de bolnavi veniţi, ceea ce înseamnă, vorbind pe şleau, că au fost înşelaţi douăsprezece mii de oameni. Nici să-i internezi pe cei grav bolnavi în saloane şi să te ocupi de ei după regulile ştiinţei n-ai cum, pentru că reguli sunt, dar ştiinţă nu e; dar dacă laşi filozofia şi respecţi riguros regulile, ca ceilalţi doctori, ai nevoie în primul rând de curăţenie şi de aerisire, nu de murdărie, de o hrană sănătoasă, nu de ciorbă de varză murată care pute, şi de ajutoare bune, nu de hoţi.

Şi de ce să împiedici oamenii să moară, de vreme ce moartea e ceva firesc şi sfârşitul legitim al fiecăruia? Care e folosul dacă vreun negustor ori vreun funcţionar trăieşte cinci-zece ani în plus? Dar dacă vezi scopul medicinei în aceea că medicamentele uşurează suferinţele, îţi pui fără voie întrebarea: de ce să le uşurezi? În primul rând, se spune că suferinţele îl duc pe om la perfecţiune, şi în al doilea rând, dacă omenirea va învăţa într-adevăr să îşi uşureze suferinţele cu pilule şi cu picături, o să lase baltă religia şi filozofia, în care şi-a găsit până acum nu numai o apărare faţă de necazurile de tot felul, ci chiar fericirea. Puşkin a murit în chinuri

groaznice, sărmanul Heine a zăcut timp de câţiva ani paralizat; atunci de ce să nu bolească vreun Andrei Efimîci ori Matriona Savişna, a căror viaţă e lipsită de conţinut şi ar fi absolut goală şi asemănătoare cu viaţa unei amibe, dacă ar fi lipsită de suferinţă?

Covârşit de aceste gânduri, Andrei Efimîci şi-a lăsat braţele să cadă şi a început să nu se mai ducă la spital în fiecare zi.

VI

Viaţa lui decurge în felul următor. De obicei, se scoală pe la opt dimineaţa, se îmbracă şi îşi bea ceaiul. După aceea, stă şi citeşte în biroul lui sau se duce la spital. Aici, la spital, stau pe un coridoraş întunecos, aşteptând să fie primiţi, bolnavii ambulatorii. Pe lângă ei, bocănind cu cizmele pe pardoseala de cărămidă, trec în fugă oamenii de serviciu şi infirmierele, trec bolnavi scheletici în halate, sunt duşi morţii şi oalele de noapte, plâng copii, e curent. Andrei Efimîci ştie că pentru bolnavii febrili, tuberculoşi şi, în general, pentru bolnavii sensibili, e chinuitor să stea în atmosfera asta, dar ce poţi să faci? În sala de primire îl întâmpină felcerul Serghei Sergheici, mărunt, gras, cu faţa rotofeie bărbierită şi bine spălată, molatec şi tacticos, într-un costum nou, larg, aducând mai curând a senator decât a felcer. În oraş are o grămadă de lucru, umblă cu o cravată albă şi se consideră mai competent decât doctorul, care nici nu are clientelă. Într-un colţ, în sala de primire, stă o icoană mare în chivot, cu o candelă grea, iar lângă ea un sfeşnic cu o învelitoare albă; pe pereţi sunt atârnate portrete de arhierei, un peisaj cu mânăstirea Sviatogorsk şi coroniţe de albăstrele uscate. Serghei Sergheici e credincios şi iubitor de fast. Icoana a fost pusă pe cheltuiala lui; duminica, din ordinul lui, unul dintre bolnavi citeşte cu

voce tare un acatist, iar după aceea, Serghei Sergheici însuşi trece prin toate saloanele cu cădelniţa şi tămâiază.

Cum bolnavi sunt mulţi iar timp e puţin, treaba se mărgineşte la o chestionare scurtă şi la administrarea vreunui medicament de felul linimentului volatil ori uleiului de ricin. Andrei Efimîci şade cu obrazul sprijinit în pumn, dus pe gânduri, şi pune întrebările maşinal. Serghei Sergheici stă şi el jos, îşi freacă mânuţele şi, din când în când, intervine.

— Bolim şi n-avem ce ne trebuie, spune el, fiindcă nu ne rugăm cum se cuvine milostivului Dumnezeu. Da!

În timpul consultaţiilor, Andrei Efimîci nu face nici o operaţie; s-a dezobişnuit demult şi vederea sângelui îi face rău. Dacă trebuie să-i deschidă unui copil gura ca să i se uite în gât, iar copilul ţipă şi se apără cu mânuţele, lui Andrei Efimîci încep să îi ţiuie urechile, îl ia cu ameţeală şi i se umplu ochii de lacrimi. Prescrie degrabă un medicament şi dă din mâini la femeie, să-şi ia mai repede copilul de-acolo.

Cât consultă, i se urăşte repede de sfiala bolnavilor şi de nerozia lor, de apropierea pedantului Serghei Sergheici, de portretele de pe pereţi şi de propriile lui întrebări, pe care le pune invariabil de peste douăzeci de ani. Şi, după ce a primit cinci-şase bolnavi, pleacă. Pe cei care rămân îi primeşte felcerul.

Nutrind plăcutul gând că, slavă Domnului, nu mai profesează demult pe cont propriu şi că nu e deranjat de nimeni, odată sosit acasă, Andrei Efimîci se instalează imediat la biroul din cabinet şi se apucă de citit. Citeşte foarte mult şi, întotdeauna, cu mare plăcere. Jumătate din leafă se duce pe cumpăratul cărţilor şi, din cele şase odăi ale locuinţei lui, trei sunt înţesate cu cărţi şi cu reviste vechi. Cel mai mult îi plac lucrările de istorie şi filozofie; în materie de medicină e abonat doar la *Medicul*, pe care începe să îl citească întotdeauna de la sfârşit. Lectura se prelungeşte de fiecare dată câteva ceasuri în şir şi nu îl oboseşte. Nu citeşte aşa de repede şi de impetuos cum citea cândva Ivan Dmitrici, ci încet, pătrunzând cele citite,

oprindu-se des la pasajele care îi plac sau pe care nu le înţelege. Lângă cărţi stau întotdeauna o cărăfioară cu vodcă şi un castravete sau un măr murat, direct pe postav, fără farfurie. La fiecare jumătate de oră, fără să-şi ia ochii de pe carte, îşi toarnă un păhărel de vodcă şi îl dă peste cap, pe urmă dibuie castravetele şi muşcă o bucăţică.

La ora trei se apropie cu băgare de seamă de uşa bucătăriei, tuşeşte şi spune:

— Dariuşka, prânzul, aş putea oare…

După prânzul destul de prost, făcut cum dă Dumnezeu, Andrei Efimîci umblă prin odăi cu braţele încrucişate pe piept şi meditează. Din când în când scârţâie uşa de la bucătărie şi se arată în ea faţa roşie, adormită a Dariuşkăi.

— Andrei Efimîci, nu e timpul să vă beţi berea? întreabă ea îngrijorată

— Nu, nu e încă timpul…, răspunde el. Mai stau… mai stau…

Spre seară vine de obicei dirigintele poştei, Mihail Averianîci, singura persoană din tot oraşul a cărui societate nu îl agasează pe Andrei Efimîci. Mihail Averianîci fusese cândva un moşier bogat şi servise la cavalerie, dar scăpătase şi, în pragul bătrâneţii, fusese nevoit să-şi ia o slujbă la departamentul poştei. Arată sănătos şi vioi, are nişte favoriţi cărunţi de toată frumuseţea, maniere de om bine crescut şi o voce sonoră şi plăcută. E un şi sensibil, dar se aprinde uşor. La poştă, dacă vreun solicitant vociferează, îşi exprimă vreo nemulţumire sau pur şi simplu intră în discuţie, Mihail Averianîci se face stacojiu, tremură tot şi strigă cu o voce tunătoare: „Taci!“, aşa încât oficiul poştal a căpătat deja demult reputaţia unei instituţii de care oamenii au groază. Mihail Averianîci ţine la Andrei Efimiîci şi îl stimează pentru cultura şi sufletul lui nobil, dar pe ceilalţi îi tratează de sus, ca pe nişte subalterni.

— Ei, iată-mă şi pe mine! spune el intrând la Andrei Efimîci. Te salut, dragul meu! Te-oi fi săturat de mine, nu?

— Dimpotrivă, sunt foarte bucuros, îi răspunde doctorul, întotdeauna mă bucur când vii.

Cei doi prieteni se aşază pe divanul din cabinet şi, o vreme, fumează în tăcere.

— Dariuşka, am putea oare să primim şi noi nişte bere? spune Andrei Efimîci.

Prima sticlă o beau continuând să tacă: doctorul dus pe gânduri, iar Mihail Averianîci cu un aer însufleţit, vesel, ca omul care are de povestit ceva foarte interesant. Discuţia o începe întotdeauna doctorul.

— Ce păcat, spune el vorbind rar şi încet, clătinând din cap şi fără să se uite în ochii interlocutorului său (nu se uită niciodată în ochii cuiva), ce mare păcat, stimate Mihail Averianîci, că în oraşul nostru nu sunt deloc oameni care să fie în stare şi să aibă plăcerea să poarte o discuţie inteligentă şi interesantă. E o imensă lipsă pentru noi. Nici măcar intelectualitatea nu se ridică deasupra banalităţii; nivelul ei de dezvoltare, te asigur, nu e cu nimic mai presus decât al păturii de jos.

— Absolut adevărat. De acord.

— Ştii şi dumneata foarte bine, continuă doctorul încet şi cu pauze, că totul pe lumea asta este lipsit de importanţă şi neinteresant, cu excepţia manifestărilor spirituale superioare ale inteligenţei omeneşti. Inteligenţa face diferenţa netă între animal şi om, trimite la esenţa divină a celui din urmă şi într-o oarecare măsură îi suplineşte nemurirea, care nu există. Pornind de aici, inteligenţa serveşte drept unică sursă posibilă de delectare. Dar noi nu vedem şi nu auzim în preajma noastră inteligenţă – deci suntem văduviţi de delectare. E adevărat, avem cărţi, dar asta e cu totul altceva decât discuţia vie şi comunicarea. Dacă îmi îngădui o comparaţie nu întru totul reuşită, cărţile sunt notele, iar discuţia e cântatul.

— Absolut adevărat.

Se lasă tăcere. Din bucătărie iese Dariuşka şi, cu o tristeţe tâmpă pe chip, cu faţa sprijinită în pumn, se opreşte în uşă să asculte.

— Eh! oftează Mihail Averianîci. De unde inteligenţă la ăştia de-acum!

Şi povesteşte ce sănătos, ce vesel şi ce interesant se trăia înainte, ce intelighenţie deşteaptă era în Rusia şi cât de sus punea ea noţiunile de cinste şi de prietenie. Dădeau bani împrumut fără poliţă şi se considera o ruşine să nu întinzi o mână de ajutor unui coleg aflat în nevoie. Şi ce campanii, ce peripeţii, ce încăierări, ce camarazi, ce femei! Iar Caucazul – ce ţinut minunat! Iar soţia unui comandant de batalion, o femeie ciudată, se îmbrăca în haine ofiţereşti şi seara pleca singură în munţi, fără însoţitor. Se spunea că avea o idilă într-un aul[1], cu un cnezişor.

— Maică Precistă, măiculiţă…, oftează Dariuşka.

— Dar ce mai beam! Ce mâncam! Dar ce înverşunaţi erau liberalii!

Andrei Efimîci ascultă şi nu aude; se gândeşte la ceva şi îşi soarbe berea.

— Visez des oameni deştepţi şi discuţii cu ei, spune el pe neaşteptate, întrerupându-l pe Mihail Averianîci. Tatăl meu a făcut să fiu un om foarte instruit, dar sub influenţa ideilor din anii şaizeci m-a obligat să mă fac doctor. Mie mi se pare că dacă nu l-aş fi ascultat atunci, acum aş fi fost chiar în centrul mişcării intelectuale. Probabil că aş fi fost pe la vreo facultate. Fireşte, inteligenţa nu e nici ea veşnică, e trecătoare, dar dumneata ştii deja de ce am eu atracţie pentru ea. Viaţa e o capcană regretabilă. Când un om care gândeşte ajunge la maturitate şi are conştiinţa formată, se simte ca prins fără ieşire într-o capcană. Într-adevăr, împotriva voinţei lui, nişte întâmplări îl aduc din nefiinţă la viaţă… Pentru ce? Dacă vrea să afle sensul şi rostul existenţei sale, nu i se spun sau i se spun nişte absurdităţi; bate – nu i se deschide; îi vine moartea – e tot împotriva vrerii lui. Şi uite, aşa cum e la închisoare, unde oamenilor le vine mai uşor când se află laolaltă, fiindcă îi leagă nenorocirea lor comună, aşa e şi în viaţă, treci cu vederea capcana când ai parte de oameni înclinaţi spre analiză şi generalizare, care se adună şi îşi petrec timpul schimbând idei libere şi îndrăzneţe. În acest sens, inteligenţa e o delectare de neînlocuit.

— Absolut adevărat.

Fără să se uite în ochii interlocutorului său, încet şi cu pauze, Andrei Efimîci continuă să vorbească despre oamenii inteligenţi şi despre discuţiile lor, iar Mihail Averianîci ascultă atent şi e de acord: „Absolut adevărat“.

— Dar dumneata nu crezi în nemurirea sufletului? întreabă deodată dirigintele poştei.

— Nu, stimate Mihail Averianîci, nu cred şi nu am nici un temei să cred.

— Ca să-ţi mărturisesc, şi eu mă îndoiesc. Cu toate că, de fapt, eu am aşa un sentiment, că parcă n-am să mor niciodată. Ia, ghiuj bătrân, îmi zic, e timpul să mori! Dar în sufletul meu e un glăscior care-mi spune: nu crede, n-ai să mori!…

Când se face ora zece, Mihail Averianîci pleacă. Îmbrăcându-şi şuba în antreu, spune oftând:

— Dar în ce fundătură ne-a dus soarta! Mai rău e că aici o să şi murim. Eh!..

VII

După ce îşi conduce prietenul, Andrei Efimîci se aşază la masă şi îşi reia lectura. Liniştea serii, apoi a nopţii, nu îl deranjează cu nici un sunet, şi pare că timpul se opreşte şi încremeneşte împreună cu doctorul deasupra cărţii, şi pare că nu există nimic în afara acestei cărţi şi a lămpii cu abajur verde. Chipul aspru, de ţăran, al doctorului e luminat treptat de un zâmbet înduioşat şi entuziasmat în faţa voltelor minţii omeneşti. O, de ce nu e omul nemuritor? se gândeşte el. La ce bun centri cerebrali şi circumvoluţii, la ce bun văz, grai, stare de spirit, geniu, dacă la toate le e sortit să meargă în ţărână şi până la urmă să se răcească împreună cu scoarţa pământului, iar

după aceea milioane de ani, fără noimă şi fără rost, să se rotească cu pământul în jurul soarelui? Ca să se răcească şi pe urmă să se rotească nu era nici o nevoie să extragi din nefiinţă omul cu inteligenţa lui înaltă, aproape dumnezeiască şi pe urmă, parcă în bătaie de joc, să îl prefaci în ţărână.

Transformarea materiei! Dar ce laşitate, să te consolezi cu acest surogat de nemurire! Procesele inconştiente care au loc în natură sunt inferioare până şi prostiei omeneşti, căci în prostie mai există totuşi conştiinţă şi voinţă, dar în ele nu e absolut nimic. Numai un laş care are în faţa morţii mai mult frică decât demnitate se poate consola cu gândul că trupul lui va trăi cu timpul într-un fir de iarbă, într-o piatră, într-o broască râioasă… Să-ţi vezi nemurirea în transformarea materiei nu e mai puţin absurd decât să prevezi unei cutii, după ce vioara de preţ căreia îi aparţinea s-a spart şi n-a mai fost bună de nimic, un viitor strălucit.

La bătaia pendulei, Andrei Efimîci se lasă pe speteaza fotoliului şi închide ochii ca să cugete puţin. Şi pe neaşteptate, sub influenţa ideilor bune extrase din carte, aruncă o privire asupra trecutului şi prezentului său. Trecutul e respingător, mai bine să nu şi-l amintească. Iar în prezent e la fel ca în trecut. El ştie că în timp ce gândurile lui zboară odată cu pământul răcit în jurul soarelui, alături de locuinţa medicului, în corpul mare al spitalului, se află oameni chinuiţi de boală şi de murdărie fizică; poate că unul nu doarme şi se luptă cu insectele de tot felul, poate că unul a făcut erizipel sau geme din pricină că a fost pansat prea strâns; poate că bolnavii joacă cărţi cu infirmierele şi beau vodcă. În anul raportat au fost înşelaţi douăsprezece mii de oameni; toată activitatea spitalicească, ca şi acum douăzeci de ani, are la bază hoţia, ciorovăielile, nepotismul şi şarlatania grosolană, spitalul reprezentând ca şi înainte o instituţie imorală şi extrem de dăunătoare pentru sănătatea locuitorilor. El ştie că în salonul nr. 6, în spatele gratiilor, Nikita îi snopeşte în bătaie pe bolnavi şi că Moiseika umblă zilnic prin oraş după pomană.

Dar, pe de altă parte, ştie foarte bine că în ultimii douăzeci şi cinci de ani s-a petrecut cu medicina o schimbare formidabilă. Pe vremea când învăţa la universitate avea impresia că medicina o să aibă în curând soarta alchimiei şi a metafizicii, dar acum, când citeşte nopţi întregi, medicina îl impresionează şi îi trezeşte uimirea şi chiar entuziasmul. Într-adevăr, ce avânt neaşteptat, ce revoluţie! Datorită antisepsiei se fac operaţii pe care marele Pirogov le considera imposibile chiar *in spe*[2]. Doctori dintre cei mai obişnuiţi, de zemstvă, nu se dau înapoi să facă rezecţia articulaţiei genunchiului, la o sută de laparotomii se înregistrează un singur caz mortal, iar litiaza e considerată aşa un fleac, că nici măcar nu se mai scrie despre ea. Sifilisul se vindecă radical. Dar teoria eredităţii, hipnotismul, descoperirile lui Pasteur şi Koch, igiena pe bază de statistică, dar medicina noastră de zemstvă, rusească? Psihiatria, cu clasificarea actuală a afecţiunilor, cu metodele de diagnosticare şi tratament – toate astea, în comparaţie cu ce a fost, sunt un întreg Elbrus. Acum nebunilor nu li se mai toarnă apă rece în cap şi nu mai sunt puşi în cămaşă de forţă; sunt ţinuţi omeneşte şi chiar, după cum scriu ziarele, li se organizează spectacole şi baluri. Andrei Efimîci ştie că în contextul noilor opinii, o ticăloşie precum salonul nr. 6 e posibilă numai la două sute de verste de o cale ferată, într-un târguşor unde primarul şi toţi consilierii sunt nişte târgoveţi pe jumătate analfabeţi, care văd în doctor un sacerdot pe care trebuie să-l crezi fără să cârteşti, chiar dacă îţi toarnă pe gât cositor topit; să fi fost în altă parte, locuitorii şi ziarele ar fi făcut demult praf această mică Bastilie.

„Da, şi? se întreabă Andrei Efimîci deschizând ochii. Ce-i cu asta? Antisepsie, Koch, Pasteur, dar esenţa problemei nu s-a schimbat deloc. Morbiditatea şi mortalitatea au rămas la fel. Nebunilor li se organizează spectacole şi baluri, dar în libertate tot nu sunt lăsaţi. Înseamnă că e mult zgomot pentru nimic şi că între cel mai bun spital din Viena şi spitalul meu nu e de fapt nici o deosebire.“

Dar mâhnirea şi un simţământ asemănător invidiei îl împiedică să fie nepăsător. S-ar putea să fie din pricina oboselii. Capul greu se lasă pe carte, îşi pune mâinile sub obraz ca să-i fie mai moale şi se gândeşte:

„Slujesc unei cauze nocive şi primesc leafă de la oameni pe care îi înşel; sunt necinstit. Dar eu personal nu sunt nimic, sunt doar o părticică a unui rău social necesar: toţi funcţionarii din uiezd sunt nocivi şi primesc leafă degeaba… Înseamnă că de necinstea mea nu sunt vinovat eu, ci timpul… Să mă fi născut cu două sute de ani mai târziu, aş fi fost altul“.

Când bate de trei, stinge lampa şi se duce în dormitor. Fără să-i fie somn.

VIII

În urmă cu vreo doi ani, zemstva se arătase darnică şi, până să se deschidă un spital al zemstvei, dispusese acordarea unei subvenţii anuale de trei sute de ruble pentru suplimentarea personalului medical la spitalul orăşenesc, oraşul invitându-l în calitate de ajutor al lui Andrei Efimîci pe doctorul de uiezd Evgheni Fedorîci Hobotov. Este un om încă foarte tânăr – nu are nici treizeci de ani – înalt, brunet, cu pomeţi laţi şi ochi mici; probabil strămoşii lui se trăgeau dintr-un alt neam. Venise în oraş fără o leţcaie, cu o valijoară şi cu o femeie tânără şi urâtă, despre care spune că e bucătăreasa lui. Această femeie are un prunc. Evgheni Fedorîci umblă cu o şapcă cu cozoroc şi cu cizme înalte, iar iarna cu un cojoc scurt. A legat o strânsă prietenie cu felcerul Serghei Sergheici şi cu casierul, dar pe ceilalţi funcţionari îi numeşte nu se ştie de ce aristocraţi şi se ţine la distanţă. În toată locuinţa lui se află o singură carte: „Cele mai noi reţete ale clinicii

vieneze pe anul 1881“. Când merge la un bolnav, ia întotdeauna cu el această cărticică. Seara joacă la club biliard; jocul de cărţi nu-i place. Foloseşte cu mare plăcere în conversaţia lui expresii precum tândăleală, mantifolia cu oţet, o s-o încurci etc.

La spital vine de două ori pe săptămână, vizitează saloanele şi primeşte bolnavi. Absenţa totală a antisepsiei şi ventuzele scarificate îl scandalizează, dar nu introduce reguli noi de teamă să nu îl jignească pe Andrei Efimîci. Pe colegul său Andrei Efimîci îl consideră un escroc bătrân, îl bănuieşte că are venituri mari şi, în taină, îl invidiază. I-ar lua bucuros locul.

IX

Într-o seară de primăvară, la sfârşitul lui martie, când pe jos nu mai era deja zăpadă şi în grădina spitalului cântau grauri, doctorul a ieşit să îl conducă până la poartă pe prietenul său, dirigintele poştei. Tocmai atunci intra pe poartă ovreiul Moiseika, care se întorcea de la cerşit. Era fără căciulă şi cu picioarele goale în nişte galoşi ca vai de lume, şi ţinea în mână un săcotei cu ce primise de pomană.

— Dă o copeică, îi spuse Moiseika doctorului, tremurând de frig şi zâmbind.

Andrei Efimîci, care nu ştiuse niciodată să refuze, îi dădu zece copeici.

„Nu e bine deloc, îşi spuse el în gând, uitându-se la picioarele desculţe şi la gleznele roşii şi subţiri ale lui Moiseika. E umezeală.“

Şi, îmboldit de un simţământ asemănător milei şi silei, se duse în urma ovreiului în pavilion, uitându-se când la chelia, când la gleznele lui. La

intrarea doctorului, Nikita sări de pe grămada de vechituri şi luă poziţia de drepţi.

— Să trăieşti, Nikita, îi spuse moale Andrei Efimîci. N-am putea oare să-i dăm nişte cizme ovreiului ăsta, că altfel o să răcească.

— La ordin, înălţimea voastră. Raportez la administrator.

— Mulţumesc. Roagă-l în numele meu. Spune-i că am rugat eu.

Uşa care dădea din hol în salon era deschisă. Ivan Dmitrici, ridicându-se într-un cot în patul lui, ascultă atent şi neliniştit glasul străin şi, brusc, îl recunoscu pe doctor. Tremurând tot de furie, sări în sus şi, cu o faţă roşie şi rea şi cu ochii ieşiţi din orbite, se repezi în mijlocul salonului.

— A venit doctorul! strigă el şi începu să râdă în hohote. În sfârrşit! Domnilor, vă felicit, doctorul vă învredniceşte cu vizita lui! Canalie nenorocită! ţipă el şi, agitat la culme, cum nu mai fusese văzut niciodată în salon, bătu din picior. Canalia asta trebuie omorâtă! Nu, să-l omori e prea puţin! Înecat în privată trebuie!

Andrei Efimîci auzi, se uită din hol în salon şi întrebă blând:

— De ce?

— De ce? zbieră Ivan Dmitrici apropiindu-se de el cu o figură ameninţătoare şi petrecându-şi febril una peste alta poalele halatului. Hoţule! zise el cu scârbă, strângându-şi buzele ca pentru a scuipa. Şarlatanule! Călăule!

— Linişteşte-te, zise Andrei Efimîci cu un zâmbet vinovat. Te asigur că nu am furat niciodată nimic, iar în rest, probabil că exagerezi mult. Văd că eşti supărat pe mine. Te rog, linişteşte-te dacă poţi şi spune-mi calm: pentru ce eşti supărat?

— Pentru ce mă ţii dumneata aici?

— Pentru că eşti bolnav.

— Da, sunt bolnav. Dar zeci, sute de nebuni umblă în libertate, fiindcă ignoranţa voastră nu-i în stare să-i deosebească de oamenii sănătoşi. De ce eu şi, uite, nenorociţii ăştia, trebuie să stăm aici pentru toţi, ca nişte ţapi

ispăşitori? Dumneata, felcerul, administratorul şi toată adunătura voastră de spital sunteţi incomparabil mai jos sub raport moral decât fiecare dintre noi, atunci pentru ce noi stăm şi voi nu? Unde-i logica?

— Atitudinea morală şi logica nu au ce căuta aici. Totul depinde de întâmplare. Cine a fost adus aici stă, cine n-a fost adus umblă, iată, asta-i tot. În faptul că eu sunt doctor, iar dumneata alienat nu există nici morală, nici logică, e o pură întâmplare.

— O asemenea absurditate nu e pe înţelesul meu, spuse cu o voce surdă Ivan Dmitrici şi se aşeză pe patul lui.

Moiseika, pe care Nikita se jenase să îl perchiziţioneze în prezenţa doctorului, îşi înşiră pe pat bucăţelele de pâine, hârtiuţele şi oscioarele, şi continuând să tremure de frig, începu să spună la repezeală şi cântat ceva pe evreieşte. Probabil că îşi imagina că deschisese o dugheană.

— Dă-mi drumul, zise Ivan Dmitrici, şi vocea îi tremura.

— Nu pot.

— Dar de ce? De ce?

— Fiindcă nu stă în puterea mea. Judecă şi dumneata, la ce ţi-ar folosi să îţi dau drumul? Pleacă. O să te reţină concetăţenii sau poliţia şi o să te aducă înapoi.

— Da, da, asta aşa e…, zise Ivan Dmitrici şi îşi frecă fruntea. E ceva cumplit! Dar atunci ce să fac? Ce?

Glasul lui Ivan Dmitrici, chipul lui tânăr şi inteligent şi grimasele pe care le făcea îi plăcură lui Andrei Efimîci. Ar fi vrut să-l aline pe tânărul acela, să îl liniştească. Se aşeză alături de el pe pat, chibzui puţin şi spuse:

— Mă întrebi ce să faci? Cel mai bun lucru în situaţia dumitale e să fugi de-aici. Dar din păcate nu foloseşte la nimic. O să te prindă. Când societatea se pune la adăpost de criminali, de bolnavii psihic şi, în general, de oamenii incomozi, ea e de neînvins. Îţi rămâne un singur lucru: să te împaci cu gândul că e necesar să stai aici.

— Cui îi foloseşte asta?

— De vreme ce există închisori şi ospicii, cineva trebuie să stea în ele. Dacă nu dumneata, atunci eu, dacă nu eu, atunci altul. Aşteaptă, atunci când, în viitorul îndepărtat, îşi vor încheia existenţa închisorile şi ospiciile, nu vor mai fi nici gratii la ferestre, nici halate. Şi mai devreme sau mai târziu, vremea asta va veni cu siguranţă.

Ivan Dmitrici zâmbi ironic.

— Dumneata glumeşti, zise el mijind ochii. Domnii ca dumneata şi ca Nikita nu se sinchisesc de viitor, dar poţi fii sigur, stimate domn, că vor veni vremuri mai bune! N-ai decât să râzi că spun banalităţi, dar o să strălucească zorii unei vieţi noi, o să triumfe adevărul şi o să fie sărbătoare şi pe uliţa noastră! Eu n-o să mai apuc, o să crăp, în schimb strănepoţii cine ştie cui o să apuce. Îi salut din toată inima şi mă bucur, mă bucur pentru ei! Înainte! Să vă ajute Dumnezeu, prieteni!

Cu ochii strălucind, Ivan Dmitrici se ridică, întinse braţele spre fereastră şi continuă cu emoţie în glas:

— De după aceste gratii, vă binecuvântez! Trăiască adevărul! Da, mă bucur!

— Nu găsesc nici un motiv deosebit de bucurie, spuse Andrei Efimîci, căruia gestul lui Ivan Dmitrici, deşi i s-a părut teatral, i-a plăcut foarte mult. Închisori şi ospicii n-o să mai fie şi, adevărul, cum te-ai exprimat dumneata, va triumfa, dar esenţa lucrurilor nu se va schimba, legile naturii vor rămâne aceleaşi. Oamenii se vor îmbolnăvi, vor îmbătrâni şi vor muri la fel ca acum. Oricât de minunaţi vor fi zorii care îţi vor lumina viaţa, până la urmă tot o să ţi se pună capacul pe sicriu şi o să fii aruncat într-o groapă.

— Dar nemurirea?

— Ei, gata!

— Dumneata nu crezi, bun, dar eu cred. La Dostoievski ori Voltaire, cineva spune că dacă nu ar exista Dumnezeu, l-ar inventa oamenii. Iar eu cred cu tărie că dacă nemurirea nu există, marea minte omenească o va inventa mai devreme sau mai târziu.

— E bine spus, zise Andrei Efimîci zâmbind încântat. Asta e bine, că dumneata crezi. Cu o astfel de credinţă poţi să trăieşti fără nici o grijă chiar şi zidit într-un perete. Dumneata ai studii, nu-i aşa?

— Da, am fost la universitate, dar n-am terminat.

— Eşti un om care gândeşte profund. În orice situaţie, îţi poţi afla liniştea în dumneata însuţi. Gândirea liberă şi profundă, care aspiră la înţelegerea lumii, şi dispreţul total faţă de agitaţia prostească a lumii – iată cele două bunuri mai presus de orice cunoscute vreodată de om. Şi le poţi avea şi dumneata, deşi stai după trei gratii. Diogene stătea într-un butoi, dar era mai fericit decât toţi împăraţii lumii.

— Diogene al dumitale era un dobitoc, zise morocănos Ivan Dmitrici. Ce-mi spui dumneata mie de Diogene şi de nu ştiu ce înţelegere? se înfurie el deodată şi sări în sus. Eu iubesc viaţa, o iubesc cu patimă! Sufăr de mania persecuţiei, sunt chinuit tot timpul de frică, dar sunt clipe când mă apucă setea de viaţă, şi atunci mă tem că-mi ies din minţi. Teribil vreau să trăiesc, teribil!

Pradă emoţiei, umblând prin salon, spuse coborând glasul:

— Când visez, sunt bântuit de vedenii. Vin la mine nişte oameni, aud voci, muzică, mi se pare că mă plimb prin nişte păduri, pe malul mării, şi îmi doresc din suflet agitaţie, griji… Spune-mi şi mie, ce-i nou pe-acolo? întrebă Ivan Dmitrici. Ce mai e pe-acolo?

— Adică în oraş vrei să ştii, sau în general?

— Ei, întîi spune-mi de oraş, şi pe urmă în general.

— Păi, ce? În oraş te plictiseşti de moarte… N-ai cu cine schimba o vorbă, n-ai pe cine să asculţi. Nu sunt figuri noi. De fapt, a venit nu demult un doctor tânăr, Hobotov.

— A venit când mai eram şi eu. Un bădăran, nu?

— Da, un om incult. Ştii, ciudat lucru… Judecând după toate cele, în capitalele noastre nu e o stagnare din punct de vedere intelectual, e efervescenţă, înseamnă că trebuie să fie acolo şi oameni adevăraţi, dar cine

ştie de ce, de fiecare dată ne trimit de-acolo nişte inşi la care nici nu merită să te uiţi. Nenorocit oraş!

— Da, nenorocit oraş! oftă Ivan Dmitrici şi începu să râdă. Dar în general cum e? Ce scriu ziarele şi revistele?

În salon se făcuse deja întuneric. Doctorul se ridică şi, stând în picioare, începu să spună ce anume se scrie în străinătate şi în Rusia şi ce orientare ideatică se observă acum. Ivan Dmitrici asculta atent şi punea întrebări, dar brusc, ca şi cum şi-ar fi amintit ceva îngrozitor, se apucă de cap şi se întinse pe pat cu spatele la doctor.

— Ce-i cu dumneata? întrebă Andrei Efimîci.

— Dumneata n-ai să mai auzi de la mine nici o vorbă! zise cu grosolănie Ivan Dmitrici. Dă-mi pace.

— Dar de ce?

— Ţi-am spus: lasă-mă! Ei, drăcie!

Andrei Efimîci ridică din umeri, oftă şi ieşi. Trecând prin hol, zise:

— Am putea oare să strângem pe-aici, Nikita… E un miros teribil de greu!

— La ordin, înălţimea voastră.

„Ce tânăr plăcut! se gândea Andrei Efimîci îndreptându-se spre locuinţa sa. De când stau aici, pare-se că e primul om cu care se poate sta de vorbă. Ştie să judece şi e interesat de ce trebuie.“

Cât citi, şi pe urmă, când se culcă, se tot gândi la Ivan Dmitrici, iar când se trezi a doua zi de dimineaţă îşi aminti că în ajun cunoscuse un om inteligent şi interesant, şi hotărî să se ducă din nou la el cu prima ocazie.

X

Ivan Dmitrici stătea culcat la fel ca în ziua precedentă, cu capul în mâini şi cu picioarele adunate. Faţa nu i se vedea.

— Salut, prietene, spuse Andrei Efimîci. Nu dormi?

— În primul rând, nu sunt prietenul dumitale, zise Ivan Dmitrici în pernă, iar în al doilea, nu te mai osteni: n-o să obţii de la mine nici un cuvinţel.

— Ciudat…, îngăimă Andrei Efimîci tulburat. Ieri am stat de vorbă aşa de paşnic, şi deodată dumneata te-ai simţit nu ştiu de ce jignit şi brusc ai pus capăt… Probabil că am spus ceva cum nu trebuie sau poate am exprimat vreo idee care nu se potriveşte cu convingerile dumitale…

— Da, că te şi cred! zise Ivan Dmitrici ridicându-se puţin şi uitându-se la doctor batjocoritor şi agitat; ochii îi erau roşii. N-ai decât să te duci să spionezi şi să chestionezi în altă parte, aici n-ai ce să faci. Am priceput încă de ieri pentru ce ai venit.

— Ciudată fantezie! zâmbi doctorul. Adică dumneata crezi că sunt spion?

— Da, cred… Spion ori doctor pus să mă încerce, e totuna.

— Aoleu, să mă ierţi, zău, dar… ciudat mai eşti!

Doctorul se aşeză pe taburetul de lângă pat şi clătină din cap a dojană.

— Bun, să zicem că ai dreptate, zise el. Să zicem că eu te prind mişeleşte cu vreo vorbă ca să te dau pe mâna poliţiei. Că te arestează şi pe urmă te judecă. Dar în arest şi la închisoare o să-ţi fie mai rău decât aici? Iar dacă te deportează sau chiar te trimit la ocnă, oare e mai rău decât să stai în salonul ăsta? Bănuiesc că nu e mai rău… Atunci de ce să te temi?

Se vede că aceste cuvinte au avut efect asupra lui Ivan Dmitrici. S-a aşezat liniştit în capul oaselor.

Era ora cinci după amiază, oră la care Andrei Efimîci umblă de obicei prin camerele lui şi Dariuşka îl întreabă dacă nu e timpul să bea berea, iar afară era senin şi linişte.

— După prânz am ieşit să fac o plimbare, şi uite, am trecut pe-aici, după cum vezi, spuse doctorul. E primăvară de-a binelea.

— Ce lună e acum? Martie?

— Da, sfârşitul lui martie.

— E noroi afară?

— Nu, nu foarte. În grădină sunt deja cărări.

— Acum ar fi frumos să te plimbi cu trăsura undeva în afara oraşului, zise Ivan Dmitrici ştergând-şi ochii roşii, parcă buimac, şi pe urmă să te întorci acasă, într-un cabinet plăcut, cald şi… să-ţi tratezi la un doctor ca lumea durerile de cap… N-am mai trăit demult omeneşte. Iar aici e odios. Insuportabil de odios!

După agitaţia din ajun era obosit şi moale şi vorbea fără chef. Degetele îi tremurau şi se vedea pe faţa lui că îl durea rău capul.

— Între un cabinet cald şi plăcut şi salonul ăsta nu e nici o deosebire, spuse Andrei Efimîci. Liniştea şi mulţumirea unui om nu sunt în afara lui, ci în el.

— Cum adică?

— Omul obişnuit îşi aşteaptă binele şi răul din afară, adică de la trăsură şi cabinet, iar cel care gândeşte – de la el însuşi.

— Du-te şi propovăduieşte filozofia asta în Grecia, unde-i cald şi mireasmă de portocali, clima de-aici nu-i pentru ea. Cu cine am vorbit eu despre Diogene? Cu dumneata să fi fost?

— Da, ieri cu mine ai vorbit.

— Diogene n-avea nevoie de cabinet şi de odaie caldă; acolo şi-aşa e cald. Stai în butoiul tău şi mănânci portocale şi măsline. Dar ia să fi trăit în Rusia, păi nu în decembrie, ci şi în mai ar fi cerut să stea înăuntru. S-ar fi încovrigat de frig.

— Nu. Frigul, ca orice durere în general, poţi să nu-l simţi. Marc Aureliu a spus: „Durerea este reprezentarea vie a durerii: fă un efort de voinţă ca să schimbi această reprezentare, înlătur-o, încetează să te vaiţi, şi durerea va dispărea.“ E adevărat. Înţeleptul sau, pur şi simplu, omul care gândeşte profund se deosebeşte tocmai prin faptul că dispreţuieşte suferinţa; el e întotdeauna mulţumit şi nu se miră de nimic.

— Înseamnă că eu sunt idiot, fiindcă eu sufăr, sunt nemulţumit şi mă mir de ticăloşia omenească.

— Degeaba vorbeşti aşa. Dacă o să reflectezi mai des, ai să vezi ce lipsit de importanţă e tot acest exterior care ne perturbă. Trebuie să aspiri către înţelegerea profundă a vieţii, în asta e adevărata fericire.

— Înţelegere profundă…, se strâmbă Ivan Dmitrici. În afară, înăuntru… Iartă-mă, nu pricep. Eu atâta ştiu, zise el ridicându-se şi uitându-se furios la doctor, că Dumnezeu m-a făcut din sânge cald şi nervi, da! Iar ţesutul organic, dacă are vitalitate, trebuie să reacţioneze la orice excitaţie. Şi eu reacţionez! La durere răspund cu urlete şi lacrimi, la ticăloşie – cu mânie, la josnicie – cu scârbă. După părerea mea, tocmai asta se numeşte viaţă. Cu cât un organism e mai jos ca evoluţie, cu atât e mai puţin sensibil şi răspunde mai slab la excitaţie, şi cu cât e mai sus, cu atât e mai receptiv şi reacţionează mai energic la realitate. Cum să nu ştii asta? E doctor, dar nu ştie asemenea nimicuri! Ca să dispreţuieşti suferinţa, să fii întotdeauna mulţumit şi să nu te mire nimic, trebuie să ajungi la starea asta – şi Ivan Dmitrici arătă spre mujicul gras, înecat în osânză – sau să te căleşti în suferinţă până-ntr-atât, încât să pierzi orice sensibilitate faţă de ea, adică, cu alte cuvinte, să încetezi să trăieşti. Iartă-mă, dar eu nu sunt înţelept şi nici filozof, urmă Ivan Dmitrici iritat, şi nu înţeleg nimic din asta. Şi nu sunt în stare să judec.

— Dimpotrivă, judeci foarte bine.

— Stoicii pe care îi parodiezi dumneata au fost oameni remarcabili, dar învăţătura lor a încremenit încă acum două mii de ani şi nu a avansat nici o

iotă şi nici nu va avansa, fiindcă nu e nici practică, nici viabilă. Ea a avut succes numai la o minoritate care îşi petrecea viaţa studiind şi savurând tot felul de învăţături, dar majoritatea n-a înţeles-o. O învăţătură care propovăduieşte indiferenţa faţă de bogăţie şi de viaţa fără griji, şi dispreţul faţă de suferinţă şi de moarte este cu totul de neînţeles pentru marea majoritate, fiindcă majoritatea asta nu a cunoscut niciodată nici bogăţia, nici viaţa fără griji; iar a dispreţui suferinţa ar însemna pentru ea să dispreţuiască chiar viaţa, fiindcă fiinţa umană constă în totalitate din senzaţiile de foame şi de frig, din umilinţe, pierderi şi frică hamletiană în faţa morţii. Senzaţiile astea sunt viaţa însăşi. Ea poate să-ţi fie o povară, poţi să o urăşti, dar nu să o dispreţuieşti. Aşa că, repet, învăţătura stoicilor nu poate să aibă niciodată viitor, dar, după cum vezi, de la începutul secolului şi până în ziua de azi iau amploare lupta, vulnerabilitatea, capacitatea de a reacţiona la excitaţie…

Ivan Dmitrici pierdu brusc şirul ideilor, se opri şi îşi frecă înciudat fruntea.

— Voiam să spun ceva important, dar m-am învălmăşit, spuse el. Despre ce vorbeam? Da! Aşa că uite ce spun eu: unul dintre stoici s-a vândut ca sclav ca să-şi răscumpere aproapele. Iată, înseamnă că şi stoicul a reacţionat la excitaţie, pentru că pentru un act de o asemenea generozitate cum e propria sacrificare de dragul aproapelui e nevoie de un suflet care să rezoneze prin compasiune. În închisoarea asta am uitat mai tot ce am învăţat, dar ceva tot îmi mai amintesc. Să-l luăm pe Hristos? Hristos reacţiona în faţa realităţii plângând, zâmbind, întristându-se, mâniindu-se, chiar tânjind; el nu a mers zâmbind în întâmpinarea suferinţelor şi nu a dispreţuit moartea, ci s-a rugat în grădina Ghetsimani să treacă de la el paharul acela.

Ivan Dmitrici începu să râdă şi se aşeză.

— Să presupunem că liniştea şi mulţumirea omului nu sunt în afara sa, ci în el însuşi, spuse el. Să presupunem că trebuie să dispreţuim suferinţele

şi să nu ne mire nimic. Dar pe ce bază propovăduieşti dumneata acest lucru? Eşti un înţelept? Un filozof?

— Nu, nu sunt filozof, dar să propovăduiască asta e de datoria fiecăruia, pentru că aşa e înţelept.

— Nu, eu vreau să ştiu de ce te consideri dumneata competent în materie de înţelegere profundă, dispreţ faţă de suferinţă şi aşa mai departe? Ai suferit vreodată? Ai idee de suferinţă? Dacă-mi îngădui: ai fost bătut cu nuiaua când erai copil?

— Nu, părinţii mei aveau o aversiune faţă de pedepsele corporale.

— Ei, pe mine tata mă bătea de mă rupea. Taică-miu era un funcţionar sever, cu hemoroizi, nas lung şi gât gălbejit. Dar să vorbim despre dumneata. În toată viaţa dumitale nu te-a atins nimeni nici măcar cu un deget, n-a băgat nimeni spaima în dumneata, nu te-a bătut; iar sănătos eşti ca un taur. Ai crescut sub aripa tatălui şi ai învăţat pe socoteala lui, iar pe urmă ai înhăţat repede o sinecură. Mai bine de douăzeci de ani ai avut locuinţa gratis, cu încălzire, lumină şi servitoare, şi pe deasupra şi cu dreptul de a munci cum şi cât ai poftă, chiar de a nu face nimic. Dumneata eşti din fire un om leneş şi delăsător şi de-asta ai avut grijă să-ţi aranjezi viaţa în aşa fel încât să nu te deranjeze şi să nu te clintească din loc nimic. Ţi-ai lăsat treburile în seama felcerului şi a ticăloşilor ălorlalţi, iar dumneata stai la căldură, în tihnă, strângi bani, citeşti cărţi, te delectezi reflectând la tot soiul de fleacuri subtile şi (Ivan Dmitrici se uită la nasul roşu al doctorului) cu băutura. Pe scurt, n-ai dat piept cu viaţa, habar n-ai de ea, iar realitatea o cunoşti doar în teorie. Dar dispreţuieşti suferinţa şi nu te miră nimic dintr-un motiv foarte simplu: deşertăciunea deşertăciunilor, înăuntru şi în afară, dispreţ faţă de viaţă, suferinţe şi moarte, înţelegere profundă, adevărata fericire – toată filozofia asta i se potriveşte cum nu se poate mai bine rusului trândav. Vezi, de pildă, cum un mujic îşi bate nevasta. De ce să te bagi? Las' s-o bată, oricum, mai devreme sau mai târziu o să moară amândoi; şi pe deasupra, cel care bate nu-l înjoseşte prin bătaie pe cel pe

care-l bate, ci pe sine însuşi. Să bei e ceva prostesc şi lipsit de cuviinţă, dar ori că bei, ori că nu bei – tot mori. Îţi vine o muiere, o dor dinţii… Ei, şi? Durerea e o reprezentare a durerii şi oricum, pe lumea asta nu se trăieşte fără boli, toţi o să murim, aşa că, ia du-te femeie de-aici, nu mă deranja, că eu trebuie să cuget şi să beau vodcă. Vine un tânăr să-ţi ceară un sfat, ce să facă, cum să trăiască; altul, înainte să răspundă s-ar gândi puţin, dar la dumneata răspunsul e deja gata: să aspiri la înţelegerea profundă sau la adevărata fericire. Dar ce-i această fantastică „adevărată fericire"? Răspunsul, bineînţeles, nu există. Noi suntem ţinuţi aici după gratii, suntem lăsaţi să putrezim, suntem chinuiţi, dar asta e ceva minunat şi raţional, fiindcă între salonul ăsta şi un cabinet confortabil şi cald nu e nici o diferenţă. E o filozofie comodă: să nici nu faci nimic, să ai şi conştiinţa curată şi să te mai şi simţi un înţelept… Nu, domnule, asta nu e filozofie, nu e gândire, nu e deschidere, ci lene, scamatorie, buimăceală… Da! – se înfurie iarăşi Ivan Dmitrici. – Suferinţa o dispreţuieşti, dar ia să-ţi strivim un deget în uşă, să vezi ce mai urli!

— Dar poate că n-o să urlu, zise Andrei Efimîci cu un zâmbet blajin.

— Oho, ia să vezi! Dar ia să dea peste dumneata damblaua ori, să zicem că un cretin sau un neobrăzat, profitând de situaţia ori rangul lui, te jigneşte public şi dumneata ştii că va scăpa nepedepsit – ei, atunci ai înţelege cum e să-i trimiţi pe alţii la înţelegere profundă şi fericire adevărată.

— E original ce spui, zise Andrei Efimîci râzând de încântat ce era şi frecându-şi mâinile. Mă uimeşte în chip plăcut tendinţa dumitale de a generaliza, iar caracterizarea pe care tocmai ai binevoit să mi-o faci e de-a dreptul strălucită. Trebuie să recunosc că îmi face o plăcere enormă să stau de vorbă cu dumneata. Ei, eu te-am ascultat, acum ai bunăvoinţa să mă asculţi şi dumneata pe mine…

XI

Această discuţie a mai durat încă vreun ceas şi se pare că a produs o adâncă impresie asupra lui Andrei Efimîci, care a început să se ducă în acest salon în fiecare zi. Se ducea dimineaţa şi după-amiaza, şi deseori îl prindea seara discutând cu Ivan Dmitrici. La început, Ivan Dmitrici îl evita, bănuindu-l de gânduri rele şi exprimându-şi pe faţă ostilitatea, dar pe urmă s-a obişnuit cu el, iar atitudinii lui tăioase i-a luat locul una condescendent-ironică.

În scurt timp, prin spital s-a răspândit zvonul că Andrei Efimîci a început să viziteze salonul nr. 6. Nimeni – nici felcerul, nici Nikita, nici infirmierele nu puteau pricepe pentru ce se ducea el acolo, de ce stătea acolo cu ceasurile, despre ce discuta şi de ce nu prescria reţete. Purtarea lui a părut ciudată. De multe ori, Mihail Averianîci nu-l găsea acasă, ceea ce nu se întâmplase niciodată înainte, iar Dariuşka era descumpănită rău, fiindcă doctorul nu-şi mai bea berea la ora ştiută, iar uneori chiar întârzia la masă.

Odată, asta a fost pe la sfârşitul lui iunie, doctorul Hobotov a venit cu o treabă la Andrei Efimîci; negăsindu-l acasă, s-a dus să îl caute prin curtea spitalului, unde i s-a spus că doctorul cel bătrân e la nebuni. Intrând în pavilion şi oprindu-se în hol, Hobotov a auzit următoarea discuţie:

— Noi doi n-o să fim de acord niciodată, iar să mă converteşti la credinţa dumitale n-o să reuşeşti, spunea Ivan Dmitrici iritat. Dumneata nu ai habar de realitate şi nu ai suferit niciodată, ai trăit pe lângă suferinţele altora, în timp ce eu am suferit continuu din ziua când m-am născut şi până azi. De-asta ţi-o spun deschis: mă consider superior dumitale şi mai competent în toate privinţele. Nu dumneata mă înveţi pe mine.

— Nu am nici un fel de pretenţie să te convertesc la credinţa mea, spuse Andrei Efimîci încet şi cu regretul de a nu fi fost înţeles. Şi nu asta e

problema, prietene. Problema e că dumneata ai suferit, iar eu nu. Suferinţele şi bucuriile sunt trecătoare, lasă-le cu Dumnezeu. Problema e că dumneata şi cu mine gândim. Fiecare din noi vede în celălalt un om care e în stare să gândească şi să judece, şi asta ne face să fim solidari, oricât de diferite sunt părerile noastre. Dacă ai şti, prietene, cât m-am săturat de sminteala generală, de oamenii nedăruiţi şi mărginiţi, şi ce bucurie îmi face de fiecare dată discuţia cu dumneata! Eşti un om inteligent şi asta e pentru mine o delectare.

Hobotov deschise de-o palmă uşa şi se uită în salon; Ivan Dmitrici, cu scufia pe cap, şi doctorul Andrei Efimîci şedeau unul lângă altul pe pat. Nebunul se strâmba, tresărea şi strângea febril halatul pe el, iar doctorul şedea nemişcat, cu capul în jos, roşu la faţă, arătând neajutorat şi trist. Hobotov ridică din umeri, zâmbi ironic şi schimbă o privire cu Nikita. Nikita ridică şi el din umeri.

A doua zi, Hobotov veni la pavilion împreună cu felcerul. Rămaseră amândoi în hol şi traseră cu urechea.

— Dar pare-se că moşul nostru a luat-o razna de tot! zise Hobotov ieşind din pavilion.

— Doamne, iartă-ne pe păcătoşii de noi! oftă chipeşul Serghei Sergheici, ocolind cu mare grijă băltoacele ca să nu-şi murdărească cizmele făcute lună. Eu, drept să spun, stimate Evgheni Fedorîci, mă aştept deja demult la asta!

XII

Drept urmare, Andrei Efimîci a început să sesizeze în jur un fel de mister. Când îl întâlneau, oamenii de serviciu, infirmierele şi bolnavii se uitau întrebător la el şi pe urmă şuşoteau. Maşa, fiica administratorului, o fetiţă pe care îi făcea plăcere să o întâlnească prin grădina spitalului, acum, când se apropia zâmbind de ea ca să o mângâie pe căpşor, fugea, cine ştie de ce, de el. Dirigintele poştei, Mihail Averianîci, nu mai spunea după ce îl asculta „absolut adevărat“, ci, într-o stare de tulburare de neînţeles, bâiguia: „Da, da, da…“ şi se uita la el gânditor şi trist; cine ştie de ce, începu să îşi sfătuiască prietenul să lase vodca şi berea, dar ca un om fin, nu o făcea direct, ci prin aluzii, povestindu-i ba despre un comandant de batalion, un om excepţional, ba despre un preot de regiment, un om de toată isprava, care beau şi s-au îmbolnăvit, dar lăsându-se de băutură s-au însănătoşit. De două-trei ori a venit la Andrei Efimîci colegul Hobotov, care l-a sfătuit şi el să lase băuturile alcoolice şi, fără nici un motiv vizibil, i-a recomandat să ia bromură de potasiu.

În august, Andrei Efimîci a primit de la primar o scrisoare prin care îl ruga să poftească la el într-o chestiune foarte importantă. Ajungând la ora stabilită la primărie, Andrei Efimîci îi găsi acolo pe comandantul militar local, inspectorul şcolar, un membru al consiliului orăşenesc, pe Hobotov şi încă un domn gras şi blond, care i-a fost prezentat drept doctor. Acest doctor, cu un nume polonez greu de pronunţat, locuia la treizeci de verste de oraş, la o crescătorie de cai, iar acum era în trecere prin oraş.

— Avem aici o cerere care ţine de dumneavoastră, i se adresă membrul consiliului orăşenesc lui Andrei Efimîci după ce se salutară şi luară loc toţi. Iată, Evgheni Fedorîci susţine că farmacia e cam înghesuită în corpul

principal şi că ar trebui mutată într-un pavilion. Acuma, sigur, nu e mare lucru să o muţi, numai că pavilionul are nevoie de reparaţii.

— Da, fără reparaţii n-avem cum, spuse Andrei Efimîci după ce se gândi puţin. Dacă, să zicem, adaptăm pavilionul din colţ pentru farmacie, cred că pentru asta e nevoie de cel puţin vreo cinci sute de ruble. E o cheltuială care nu se justifică.

Se lăsă o scurtă tăcere.

— Eu am avut onoarea, continuă Andrei Efimîci cu o voce calmă, să vă raportez acum zece ani că acest spital, aşa cum se prezintă acum, este un lux pentru care oraşul nu are venituri. El a fost construit în anii ’40, dar pe atunci erau alte fonduri. Oraşul cheltuieşte prea mult pe construcţii inutile şi pe funcţii de prisos. Eu cred că, în condiţiile altor reguli, s-ar putea întreţine cu aceşti bani două spitale model.

— Păi atunci să facem alte reguli! zise însufleţit membrul în consiliu.

— Eu am avut deja onoarea să vă raportez: treceţi partea medicală sub conducerea zemstvei.

— Da, treceţi banii la zemstvă ca să-i fure, izbucni în râs doctorul cel blond.

— Cum se întâmplă, încuviinţă membrul în consiliu şi izbucni şi el în râs.

Andrei Efimîci se uită apatic, ca prin ceaţă la doctorul blond şi spuse:

— Trebuie să aveţi un temei.

Se lăsă din nou o scurtă tăcere. Se aduse ceai. Comandantul militar, care, cine ştie de ce, era foarte tulburat, se întinse peste masă până la braţul lui Andrei Efimîci şi spuse:

— Ne-ai uitat de tot, doctore. De altminteri, dumneata eşti un monah: cărţi nu joci, femeile nu-ţi plac. Te plictiseşti cu de-alde noi.

Începură să discute cu toţii despre cât e de plictisitor pentru un om ca lumea să trăiască în oraşul ăsta. Nici teatru, nici muzică, iar la ultima serată dansantă de la club au fost vreo douăzeci de doamne şi doar doi cavaleri.

Tineretul nu dansează, stă tot timpul ciopor în preajma bufetului şi joacă cărţi. Andrei Efimîci începu să spună, rar şi încet, fără să se uite la nimeni, ce păcat, ce mare păcat că orăşenii îşi cheltuiesc energia vitală, sufletul şi inteligenţa jucând cărţi şi bârfind, şi nu ştiu, şi nici nu vor, să îşi petreacă timpul cu o discuţie interesantă şi cu lectura, nu vor să se bucure de satisfacţiile pe care le oferă mintea. Numai mintea e interesantă şi importantă, tot restul este meschin şi trivial. Hobotov îşi ascultă atent colegul şi, deodată, întrebă:

— Andrei Efimîci, în ce dată suntem azi?

După ce primi răspunsul, el şi doctorul blond, cu tonul unor examinatori care îşi simt lipsa de experienţă, începură să îl întrebe pe Andrei Efimîci ce zi a săptămânii este, câte zile sunt într-un an şi dacă în salonul nr. 6 se află un mare profet.

Răspunzând la ultima întrebare, Andrei Efimîci se înroşi şi spuse:

— Da, e bolnav, dar e un tânăr interesant.

După aceea nu îi mai puseră nici un fel de întrebări. În hol, în timp ce îşi îmbrăca paltonul, comandantul militar îi puse mâna pe umăr şi îi spuse oftând:

— Nouă, bătrânilor, ne-a venit vremea să ne odihnim!

Ieşind de la primărie, Andrei Efimîci înţelese că aceea fusese o comisie numită pentru a-i evalua facultăţile mintale. Îşi aminti întrebările pe care i le puseseră, se înroşi şi, cine ştie de ce, încercă pentru prima oară în viaţa lui o mare jale pentru medicină.

„Dumnezeule, îşi spuse în gând, amintindu-şi cum tocmai îl examinaseră doctorii, păi ei nu demult au făcut psihiatrie, au susţinut un examen, cum e posibilă atâta ignoranţă? Habar n-au de psihiatrie!“

Şi pentru prima dată în viaţă se simţi jignit şi furios.

Iar în seara aceleiaşi zile veni la el Mihail Averianîci. Fără să dea bună seara, dirigintele poştei se apropie de el, îi luă amândouă mâinile şi îi spuse cu tulburare în glas:

— Dragul meu, prietene, dovedeşte-mi că ai încredere în sinceritatea mea şi că mă consideri prietenul dumitale… Prietene! – şi, nelăsându-l pe Andrei Efimîci să vorbească, continuă emoţionat. Eu ţin la dumneata pentru cultura şi nobleţea dumitale sufletească. Ascultă-mă, dragul meu. Regulile ştiinţei îi obligă pe doctori să-ţi ascundă adevărul, dar eu îţi spun verde-n faţă, milităreşte: dumneata eşti bolnav! Să mă ierţi, dragul meu, dar ăsta e adevărul, şi toţi cei din jur au observat deja demult. Chiar adineauri mi-a spus doctorul Evgheni Fedorîci că de dragul sănătăţii dumitale trebuie să te odihneşti şi să te distrezi. E absolut adevărat! Să vezi ce grozav! Zilele astea îmi iau concediu şi mă duc să respir alt aer. Dovedeşte-mi că-mi eşti prieten, hai să plecăm împreună! Să ne-amintim de tinereţe.

— Eu mă simt perfect sănătos, replică Andrei Efimîci după ce se gândi puţin. Iar de mers nu pot. Dă-mi voie să îţi dovedesc în vreun alt fel prietenia mea.

Să se ducă cine ştie unde, nu se ştie pentru ce, fără cărţi, fără Dariuşka, fără bere, să-şi strice deodată felul cum şi-a orânduit viaţa timp de douăzeci de ani – ideea asta i se păru în prima clipă absurdă şi fantastică. Dar îşi aminti discuţia de la primărie şi starea de spirit apăsătoare pe care o avusese când se întorsese acasă, şi ideea de a pleca pentru scurt timp din oraşul în care nişte proşti îl considerau nebun, îi surâse.

— Dar dumneata unde intenţionezi să mergi, de fapt? întrebă el.

— La Moscova, la Petersburg, la Varşovia… La Varşovia mi-am petrecut cinci ani, cei mai fericiţi din viaţa mea. Ce oraş minunat! Hai cu mine, dragul meu!

XIII

O săptămână mai târziu, lui Andrei Efimîci i se propuse să se odihnească, adică să iasă la pensie, lucru primit de el cu indiferenţă, iar după încă o săptămână, şedea deja împreună cu Mihail Averianîci într-o trăsură de poştă, îndreptându-se spre cea mai apropiată staţie de cale ferată. Vremea era răcoroasă, senină, cerul era albastru, iar zarea transparentă. Cele două sute de verste până la gară le-au făcut în două zile şi două nopţi, înnoptând pe drum de două ori. Când la staţiile de poştă li se dădea ceai în pahare prost spălate, Mihail Averianîci se făcea roşu ca focul, tremura tot şi striga: „Taci! Să n-aud!“. În trăsură însă nu tăcea o clipă, povestea despre călătoriile lui în Caucaz şi în Regatul Poloniei. Câte peripeţii, ce întâlniri! Vorbea tare şi făcea nişte ochi aşa de miraţi, încât puteai crede că minţea. Şi pe deasupra, povestind, îi sufla direct în faţă lui Andrei Efimîci şi îi hohotea în ureche. Ceea ce era supărător pentru doctor şi îl şi împiedica să mediteze şi să se concentreze.

Din economie, pe calea ferată au călătorit la clasa a treia, într-un vagon pentru nefumători. Pasagerii erau relativ curaţi. În scurt timp, Mihail Averianîci a făcut cunoştinţă cu toţi şi, mutându-se de pe o bancă pe alta şi vorbind tare, spunea că nu e de mers pe liniile astea revoltătoare. Că sunt o escrocherie! Că e altceva să mergi călare: faci într-o singură zi o sută de verste şi pe urmă te simţi în formă şi vioi. Iar recoltele sunt proaste pentru că au secat bălţile Pinskului. În general, sunt nişte nereguli teribile. Se aprinsese, vorbea cât îl ţinea gura şi nu se lăsa întrerupt de nimeni. Pălăvrăgeala asta necontenită, însoţită de hohote răsunătoare şi de gesturi sugestive, îl obosea pe Andrei Efimîci.

„Care dintre noi doi e nebun? se întreba el furios. Eu, care mă străduiesc să nu-i deranjez cu nimic pe ceilalţi, sau acest egoist care se crede cel mai deştept şi mai interesant de-aici şi de-asta îi bate la cap pe toţi?“

La Moscova, Mihail Averianîci îmbrăcă un veston militar fără epoleţi şi pantaloni cu vipuşcă roşie. Pe stradă mergea cu manta şi cu chipiu militar şi era salutat de soldaţi. Lui Andrei Efimîci i se părea acum că, din tot ce fusese cândva boieresc în el, omul acesta risipise tot ce era bun şi păstrase doar ce e rău. Îi plăcea să fie servit chiar şi când nu era absolut deloc nevoie. Avea chibriturile pe masă, în faţa lui, dar nu le vedea, striga după servitor să îi aducă chibrituri; nu se jena să meargă doar în lenjeria de corp de faţă cu camerista; lacheilor, fără deosebire, chiar şi celor bătrâni, le vorbea cu „tu“, iar dacă se supăra, îi gratula făcându-i dobitoci şi proşti. Asta, după cum i se părea lui Andrei Efimîci, era ceva boieresc, dar respingător.

Mai înainte de orice, Mihail Averianîci îşi duse prietenul la mânăstirea Iver, unde se rugă fierbinte, cu bătut de mătănii şi cu lacrimi, iar când sfârşi, oftă adânc şi spuse:

— Chiar dacă nu crezi, parcă eşti mai liniştit când te rogi. Sărută, dragule.

Andrei Efimîci se fâstâci şi sărută icoana, iar Mihail Averianîci, ţuguindu-şi buzele şi dând din cap, se rugă în şoaptă şi ochii i se umplură din nou de lacrimi. După aceea se duseră la Kremlin şi se uitară la Tunul-ţar şi la Clopotul-ţar, şi chiar le atinseră cu degetele, admirară vederea spre Zamoskvorecie, intrară în catedrala Hramul Mântuitorului şi vizitară muzeul Rumianţev.

Dejunul l-au luat la Testov. Mihail Averianîci s-a uitat îndelung în menu mângâindu-şi favoriţii şi a spus pe un ton de gurmand obişnuit să se simtă la restaurant ca acasă:

— Ia să vedem, iubitule, cu ce ne ospătezi astăzi!

XIV

Doctorul umbla, se uita, mânca, bea, dar îl stăpânea un singur sentiment: ciuda pe Mihail Averianîci. Ar fi vrut să scape de prietenul său, să se ascundă, dar prietenul socotea de datoria lui să nu-l lase să facă nici un pas singur şi să îi ofere cât mai multe distracţii. Când nu mai aveau ce să vadă, îl distra cu discuţii. Andrei Efimîci a rezistat două zile, dar în a treia i-a declarat prietenului său că e bolnav şi că vrea să rămână toată ziua în casă. Prietenul a spus că în cazul ăsta rămâne şi el. Chiar trebuie odihnă, altfel n-o să ne ţină picioarele. Andrei Efimîci se culcă pe divan cu faţa la spetează şi, strângând din dinţi, ascultă cum prietenul său îl asigura cu înflăcărare că mai devreme sau mai târziu Franţa o să facă negreşit praf Germania, că la Moscova sunt foarte mulţi escroci şi că nu după felul cum arată trebuie să apreciezi calităţile unui cal. Doctorului începură să îi ţiuie urechile şi să îi bată inima, dar delicateţea îl împiedică să îşi roage prietenul să plece ori să tacă. Din fericire, lui Mihail Averianîci i se urî să stea în cameră şi, după prânz, plecă să se plimbe.

Rămas singur, Andrei Efimîci se desfătă cu senzaţia de odihnă. Cât e de plăcut să stai întins pe divan, fără să te mişti, cu gândul că eşti singur în odaie! Adevărata fericire nu e posibilă fără singurătate. Probabil că îngerul căzut l-a trădat pe Dumnezeu fiindcă a vrut singurătate, ceva ce îngerii nu cunosc. Andrei Efimîci voia să se gândească la ce văzuse şi auzise în ultimele zile, dar Mihail Averianîci nu-i mai ieşea din minte.

„Totuşi, el şi-a luat concediu şi a mers cu mine din prietenie, din mărinimie, îşi spunea doctorul cu ciudă. Nimic nu e mai rău decât tutela asta prietenească. Pentru că, uite, el pare şi bun, şi mărinimos, şi vesel, dar e plicticos. Insuportabil de plicticos. Uite-aşa sunt oamenii care spun întotdeauna numai lucruri inteligente şi frumoase, dar pe care îi simţi mărginiţi“.

În zilele următoare, Andrei Efimîci s-a prefăcut bolnav şi nu a ieşit din cameră. Zăcea cu faţa la speteaza divanului, chinuindu-se când prietenul îl conversa ca să-l distreze sau odihnindu-se când prietenul nu era acolo. Îi era necaz şi pe el însuşi că plecase şi pe prieten, care devenea din zi în zi mai vorbăreţ şi mai la largul lui; nici vorbă nu putea fi să îşi îndrepte gândurile spre ceva serios, superior.

„Mă pătrunde realitatea de care vorbea Ivan Dmitrici, se gândea el supărat pe micimea lui. De fapt, e o prostie… O să mă duc acasă şi o să fie totul ca înainte…“

La Petersburg a fost la fel: n-a ieşit cu zilele din cameră, a zăcut pe divan şi s-a ridicat numai ca să bea bere.

Mihail Averianîci îi tot dădea zor să meargă la Varşovia.

— Dragul meu, pentru ce să mă duc acolo? spunea Andrei Efimîci cu o voce rugătoare. Du-te singur, iar mie dă-mi voie să mă duc acasă! Te rog!

— Nici vorbă nu poate fi! protesta Mihail Averianîci. E un oraş minunat. Am petrecut cinci ani în el, cei mai fericiţi din viaţa mea!

Andrei Efimîci nu a avut tăria să stăruie şi, călcându-şi pe inimă, se duse la Varşovia. Acolo nu ieşi din cameră, zăcu pe divan şi se înfurie pe sine, pe prietenul său şi pe lacheii care refuzau cu încăpăţânare să înţeleagă rusa, iar Mihail Averianîci, sănătos, vesel şi vioi ca de obicei, se plimbă de dimineaţă până seara prin oraş şi îşi căută vechii prieteni. De câteva ori nu dormi acasă. După o noapte petrecută nu se ştie unde, se întoarse acasă în zori foarte agitat, roşu şi cu părul vâlvoi. Umblă o groază dintr-un colţ în altul mormăind ceva pentru el, pe urmă se opri şi spuse:

— Onoarea înainte de orice!

Mai umblă ce mai umblă, se apucă de cap şi spuse pe un ton tragic:

— Da, onoarea înainte de orice! Blestemată să fie clipa când mi-a venit pentru prima oară în cap să merg în acest Babilon! Dragul meu, îi spuse apoi doctorului, dispreţuieşte-mă: am jucat şi m-am ruinat! Dă-mi cinci sute de ruble!

Andrei Efimîci numără cinci sute şi i le dădu în tăcere prietenului său care, roşu încă tot de ruşine şi de furie, îndrugă un jurământ fără cap şi coadă şi fără nici un folos, îşi puse şapca şi ieşi. Se întoarse după vreo două ore, se prăvăli în fotoliu, scoase un oftat răsunător şi zise:

— Onoarea a fost salvată! Haidem, prietene! Nu vreau să mai stau nici un minut în oraşul ăsta blestemat! Escroci! Spioni austrieci!

Era deja noiembrie când cei doi prieteni s-au întors acasă, şi pe străzi era un strat gros de zăpadă. Locul lui Andrei Efimîci îl luase Hobotov, care mai stătea încă în vechea sa locuinţă, aşteptând să se întoarcă Andrei Efimîci şi să-i elibereze locuinţa din spital. Femeia cea urâtă pe care o numea bucătăreasa lui era deja instalată în unul dintre pavilioane.

Prin oraş circulau noi bârfe legate de spital. Se zvonea că femeia cea urâtă se certase cu administratorul şi că acela s-ar fi târât în genunchi în faţa ei cerându-i iertare.

În prima zi de la sosire, Andrei Efimîci trebui să îşi caute o locuinţă.

— Prietene, îi spuse timid dirigintele poştei, iartă-mi o întrebare indiscretă: de ce venituri dispui?

Andrei Efimîci îşi socoti în tăcere banii şi răspunse:

— Optzeci şi şase de ruble.

— Nu asta te întreb eu, zise tulburat Mihail Averianîci neînţelegându-l pe doctor. Te întreb ce venituri ai în general?

— Iar eu îţi spun: optzeci şi şase de ruble. Atât şi nimic mai mult.

Mihail Averianîci îl considera pe doctor un om cinstit şi nobil, dar bănuia că el avea totuşi un capital, vreo douăzeci de mii cel puţin. Acum însă, aflând că Andrei Efimîci e sărac şi că nu are cu ce trăi, deodată, cine ştie de ce, îl podidi plânsul şi îşi îmbrăţişă prietenul.

XV

Andrei Efimîci locuia într-o căsuţă cu trei ferestre, la târgoveaţa Belova. Căsuţa avea numai trei odăi şi o bucătărie. Două dintre ele, cu ferestrele la stradă, le ocupa doctorul, iar în a treia şi în bucătărie stăteau Dariuşka şi târgoveaţa cu trei copii. Uneori, la proprietăreasă venea să doarmă ibovnicul ei, un mujic beţiv care făcea scandal noaptea, băgând groaza în Dariuşka şi în copii. Când venea şi, instalându-se în bucătărie, începea să ceară vodcă, nu mai avea nimeni loc de el, copiii plângeau şi, de milă, doctorul îi lua la el şi le aşternea să doarmă pe jos, şi asta îi făcea o mare plăcere.

Se scula ca şi înainte la ora opt şi, după ceai, stătea şi citea cărţile şi revistele lui vechi. Pentru altele, noi, nu mai avea deja bani. Fie pentru că erau vechi, fie din cauza schimbării de decor, lectura nu îl mai absorbea ca înainte şi îl obosea. Ca să nu îşi petreacă timpul trândăvind, îşi făcea un repertoar cu detalii al cărţilor sale, cărora le lipea câte o etichetă pe cotor, şi munca asta mecanică şi minuţioasă i se părea mai interesantă decât cititul. Activitatea asta monotonă şi migăloasă îi adormea într-un fel de neînţeles gândurile, nu se gândea la nimic şi timpul trecea repede. Până şi să stea la bucătărie şi să cureţe cartofi cu Dariuşka sau să aleagă hrişca i se părea interesant. Sâmbăta şi duminica se ducea la biserică. Stând în picioare lângă perete şi mijind ochii, asculta cântările şi se gândea la tatăl şi la mama lui, la universitate, la religii; se simţea liniştit şi trist, şi pe urmă, plecând de la biserică, îi părea rău că slujba se terminase aşa de repede.

De două ori s-a dus la spital, la Ivan Dmitrici, să mai stea de vorbă cu el. Dar şi prima şi a doua oară l-a găsit agitat şi răuvoitor; l-a rugat să-l lase în pace, fiindcă s-a săturat demult de pălăvrăgeală găunoasă şi a spus că nu cere decât o recompensă de la blestemata de lume ticăloasă – să stea închis

singur. Nu i s-o refuza şi asta? De ambele dăţi, când Andrei Efimîci şi-a luat rămas bun şi i-a urat noapte bună, el a spus răstit:

— La dracu'!

Şi acum Andrei Efimîci nu ştia dacă să se ducă şi a treia oară ori nu. Dar de dus voia să se ducă.

Înainte, după masa de prânz, Andrei Efimîci umbla prin camere şi cugeta, dar acum, de la prânz şi până la ceaiul de seară, zăcea pe divan cu faţa la perete şi se lăsa pradă unor gânduri meschine, pe care nu le putea birui nicicum. Îi era necaz că pentru serviciul său de peste douăzeci de ani nu îi dăduseră nici pensie, nici o compensaţie. E adevărat că nu se achitase cinstit de slujba sa, dar pensie primesc toţi slujbaşii, indiferent dacă sunt cinstiţi sau nu. Echitatea de astăzi constă tocmai în faptul că gradele, ordinele şi pensiile nu răsplătesc calităţi şi fapte morale, ci slujba în general, oricare ar fi ea. Atunci el de ce trebuie să facă excepţie? N-avea un ban. Îi era ruşine să treacă pe lângă prăvălie şi să se uite la femeia care o ţinea. Datora deja pentru bere treizeci şi două de ruble. Îi era dator şi târgoveţei Belova. Dariuşka vindea pe ascuns haine vechi şi cărţi şi o minţea că doctorul o să primească în curând o groază de bani.

Nu-şi ierta faptul că risipise cu călătoria mia de ruble pe care o strânsese. Ce bine i-ar fi prins acum mia aceea! Îi era necaz că nu e lăsat în pace. Hobotov considera că e de datoria lui să îşi viziteze când şi când colegul bolnav, iar lui Andrei Efimîci îi repugna totul la el: şi faţa de om sătul, şi tonul condescendent şi stupid, şi apelativul „colega", şi cizmele înalte. Dar cel mai dezgustător era faptul că Hobotov considera de datoria sa să îl trateze pe Andrei Efimîci şi chiar îşi închipuia că avea să-l vindece. Venea de fiecare dată cu o sticluţă cu bromură de potasiu şi cu pilule din revent.

Şi Mihail Averianîci considera de datoria sa să îşi viziteze prietenul şi să îl mai destindă. Intra de fiecare dată nefiresc de degajat, râdea în hohote, forţat şi se apuca să îl încredinţeze că astăzi arată splendid şi că treburile,

slavă Domnului, merg spre bine, de unde se putea trage concluzia că el considera fără speranţă starea prietenului său. Nu îşi plătise încă datoria de la Varşovia şi era copleşit de ruşine şi încordat, de-aceea se silea să hohotească şi mai tare şi să spună lucruri şi mai hazlii. Anecdotele şi istoriile lui păreau acum fără de sfârşit şi erau un chin şi pentru Andrei Efimîci şi pentru el însuşi.

În prezenţa lui, Andrei Efimîci se culca de obicei pe divan cu faţa la perete şi asculta strângând din dinţi; pe suflet i se depuneau straturi-straturi de sedimente şi, după fiecare vizită a prietenului său, simţea că sedimentele astea se înalţă tot mai mult şi avea impresia că îi ajung în gât.

Ca să îşi înăbuşe simţămintele meschine, se grăbea să îşi spună în gând că, mai devreme sau mai târziu, şi el, şi Hobotov, şi Mihail Averianîci trebuie să piară, fără să lase nici măcar o urmă în natură. Dacă e să ne închipuim că peste un milion de ani va trece în zbor prin spaţiu pe lângă globul pământesc vreun spirit, acela va vedea doar ţărână şi stânci goale. Totul, şi cultură, şi lege morală, o să piară, n-o să mai crească nici măcar un brustur. Ce mai înseamnă atunci ruşinea prin faţa prăvăliei, omul de nimic care e Hobotov, prietenia apăsătoare a lui Mihail Averianîci? Toate astea sunt nişte prostii şi nişte fleacuri.

Dar reflecţiile de felul acesta nu mai erau deja de folos. Abia ce îşi imagina globul pământesc peste un milion de ani, că de după o stâncă goală se ivea Hobotov în cizmele lui înalte ori Mihail Averianîci cu hohotele lui de râs forţat, şi se auzea şi o şoaptă ruşinată: „Iar datoria de la Varşovia ţi-o înapoiez, dragul meu, zilele astea… Negreşit“.

XVI

Într-un rând, Mihail Averianîci a venit după prânz, când Andrei Efimîci stătea culcat pe divan. S-a întâmplat că tocmai atunci a venit şi Hobotov cu bromura de potasiu. Andrei Efimîci s-a ridicat cu greu, s-a aşezat în capul oaselor şi s-a sprijinit cu amândouă mâinile de divan.

— Dar, dragul meu, începu Mihail Averianîci, azi ai o culoare mult mai bună decât ieri. Bravo! Zău aşa, bravo!

— E timpul, colega, e timpul să te pui pe picioare, zise Hobotov căscând. Că ţi-o ajunge şi dumitale tândăleala asta.

— Chiar o să ne punem pe picioare! zise vesel Mihail Averianîci. O să mai trăim încă o sută de ani! Chiar aşa!

— Chiar o sută nu, dar şi douăzeci sunt buni, îl consolă şi Hobotov. Nu-i nimic, nu-i nimic, colega, nu-ţi pierde curajul… Ca să nu intri la idei.

— Avem noi încă de arătat! izbucni în hohote de râs Mihail Averianîci bătându-şi prietenul peste genunchi. Mai avem de arătat! La vară, dacă dă Dumnezeu, o ştergem în Caucaz şi-l colindăm pe tot călare – trop! trop! trop! Şi când ne întoarcem din Caucaz, mai ştii, ne pregătim de nuntă. Mihail Averianîci făcu, şiret, cu ochiul. Te însurăm, drăguţul nostru prieten… te însurăm…

Andrei Efimîci simţi deodată că sedimentele i-au ajuns în gât şi că inima îi bate îngrozitor.

— Asta e o mizerie! zise el ridicându-se brusc şi ducându-se la fereastră. Ce, nu pricepeţi că spuneţi nişte mizerii?

Vru să continue blând şi politicos, dar, fără voia lui, strânse deodată pumnii şi îi ridică deasupra capului.

— Lăsa-ţi-mă! strigă cu un glas care nu era al său, făcându-se stacojiu şi tremurând din tot corpul. Afară! Afară amândoi, amândoi!

Mihail Averianîci şi Hobotov se ridicară şi rămaseră cu ochii la el, mai întîi cu nedumerire, apoi cu frică.

— Afară amândoi! continuă să strige Andrei Efimîci. Oameni mărginiţi! Oameni proşti! N-am nevoie nici de prietenia, nici de medicamentele tale, om mărginit! Mizerie! Mârşăvie!

Hobotov şi Mihail Averianîci, schimbând priviri buimăcite, se dădură înapoi către uşă şi ieşiră în tindă. Andrei Efimîci înhăţă sticluţa cu bromură şi o aruncă după ei; sticluţa se sparse cu zgomot de prag.

— Duceţi-vă la dracu'! strigă el cu o voce plângăreaţă, ieşind în fugă în tindă. La dracu'!

După ce oaspeţii plecară, Andrei Efimîci, tremurând ca de friguri, se culcă pe divan şi repetă încă mult timp:

— Oameni mărginiţi! Oameni proşti!

Când s-a liniştit, primul lucru care i-a venit în minte a fost acela că probabil acum bietului Mihail Averianîci îi e îngrozitor de ruşine şi că are sufletul greu şi că totul e îngrozitor. Nu se mai întâmplase niciodată ceva de felul acesta. Unde erau inteligenţa şi tactul? Unde sunt înţelegerea profundă a lucrurilor şi indiferenţa filozofică?

De ruşine şi de ciudă pe sine, doctorul n-a dormit toată noaptea, iar dimineaţa, pe la zece, s-a dus la biroul poştei şi i-a cerut scuze prietenului său.

— Să nu ne mai gândim la ce s-a întâmplat, spuse mişcat Mihail Averianîci şi oftă strângându-i cu putere mâna. Să-i sară ochii cui şi-o mai aminti ce-a fost. Liubavkin! strigă deodată aşa de tare, încât toţi poştaşii şi clienţii tresăriră. Adă un scaun! Şi tu aşteaptă! strigă apoi la o femeie care îi întindea prin grilaj o scrisoare recomandată. Ce, nu vezi că sunt ocupat? Să nu ne gândim la ce-a fost, urmă el cu duioşie adresându-i-se lui Andrei Efimîci. Ia loc, dragul meu, te rog din suflet.

Preţ de un minut îşi mângâie în tăcere genunchii, pe urmă spuse:

— Nici prin gând nu mi-a trecut să mă supăr pe dumneata. Boala e boală, eu înţeleg. Criza dumitale de ieri ne-a speriat şi pe mine şi pe doctor, şi după aceea am vorbit mult despre dumneata. Dragul meu, de ce nu vrei să te ocupi serios de boala dumitale? Nu se poate aşa! Să-mi ierţi sinceritatea prietenească, spuse în şoaptă Mihail Averianîci, dar dumneata trăieşti în cele mai neprielnice condiţii: îngrămădeală, murdărie, nu are cine să te îngrijească, nu ai cu ce să te tratezi… Dragul meu prieten, şi eu şi doctorul te rugăm din tot sufletul, ascultă sfatul nostru: internează-te în spital! Ai acolo şi hrană sănătoasă, şi îngrijire, şi tratament. Evgheni Feodorovici, deşi, între noi fie vorba, e de *mauvais ton*, e priceput; te poţi baza întru totul pe el. Mi-a dat cuvântul lui că se va ocupa de dumneata.

Andrei Efimîci a fost mişcat de interesul sincer şi de lacrimile care străluciră brusc pe obrajii dirigintelui poştei.

— Stimatul meu prieten, nu crede! spuse el în şoaptă ducându-şi mâna la inimă. Să nu-i crezi! E o înşelătorie! Nu am altă boală decât că după douăzeci de ani am găsit singurul om deştept din tot oraşul, şi acela e nebun. Nu e nici o boală, doar că am nimerit într-un cerc vicios din care nu am ieşire. Mie mi-e totuna, sunt gata pentru orice.

— Internează-te în spital, dragul meu.

— Mi-e totuna, poate să fie şi la groapă.

— Dă-mi cuvântul, drăguţule, că n-o să ieşi din ce-ţi spune Evgheni Fedorîci.

— Poftim, îţi dau cuvântul. Dar îţi repet, stimate prieten, am nimerit într-un cerc vicios. Acum totul, chiar interesul cel mai sincer din partea prietenilor mei, duce spre un singur lucru: pieirea mea. O să pier şi am curajul să o fac conştient.

— Drăguţule, o să te faci bine.

— N-are rost ce spui, replică Andrei Efimîci iritat. Rareori e om care să nu sufere spre sfârşitul vieţii ce sufăr eu acum. Când ţi se va spune că ai ceva la rinichi şi inima mărită ori ceva de felul ăsta şi o să începi să te

tratezi, sau o să ţi se spună că eşti nebun ori criminal, adică pe scurt, când o să ţi se dea atenţie, să ştii că ai intrat într-un cerc vicios din care n-ai să mai ieşi. Dacă încerci să ieşi, eşti şi mai pierdut. Predă-te fiindcă nici o sforţare omenească nu te mai salvează. Asta e părerea mea.

Între timp, la grilaj se adunase lume. Ca să nu ţină treaba în loc, Andrei Efimîci se ridică şi începu să îşi ia rămas bun. Mihail Averianîci îl mai puse o dată să îşi dea cuvântul de onoare şi îl conduse până la uşa de la intrare.

În aceeaşi zi, spre seară, la Andrei Efimîci apăru pe neaşteptate Hobotov cu cojocul lui scurt şi cizmele lui înalte şi, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic în ajun, spuse:

— Am venit la dumneata cu treabă, colega. Am venit să îţi fac o propunere: nu vrei să vii cu mine la un consult, î?

Gândindu-se că Hobotov vrea să îl destindă cu o plimbare sau chiar să îi dea prilejul unui câştig, Andrei Efimîci se îmbrăcă şi ieşi împreună cu el. Era bucuros să îşi repare greşeala din ajun şi să se împace, şi îi era recunoscător din suflet lui Hobotov, care nici nu pomenise de cele întâmplate şi, după cât se vedea, îl cruţa. De la un om atât de neinstruit ca el era surprinzătoare o asemenea delicateţe.

— Dar unde se află bolnavul dumitale? întrebă Andrei Efimîci.

— La mine, la spital. Demult voiam să-l vezi… E un caz interesant.

Au intrat în curtea spitalului şi, ocolind corpul principal, s-au îndreptat spre pavilionul unde erau nebunii. Tot timpul, cine ştie de ce, tăcând. Când au intrat în pavilion, Nikita, după cum îi era obiceiul, sări şi luă poziţia de drepţi.

— Cuiva de-aici i-a apărut o complicaţie la plămâni, zise cu jumătate de glas Hobotov intrând cu Andrei Efimîci în salon. Aşteaptă aici, mă întorc imediat. Doar să iau stetoscopul.

Şi a ieşit.

XVII

Se însera deja. Ivan Dmitrici stătea culcat în patul lui, cu faţa băgată în pernă; paraliticul şedea nemişcat, plângea încet şi mişca din buze. Mujicul cel gras şi fostul sortator dormeau. Era linişte.

Andrei Efimîci stătea aşezat pe patul lui Ivan Dmitrici şi aştepta. Trecuse deja o jumătate de oră când, în locul lui Hobotov, intră în salon Nikita ţinând în braţe un halat, nişte lenjerie şi papuci.

— Vă rog să vă îmbrăcaţi, înălţimea voastră, zise el încet. Uitaţi aşternutul dumneavoastră, poftiţi aici, adăugă el arătând spre un pat gol, adus se vede de curând. Nu-i nimic, cu ajutorul lui Dumnezeu o să vă faceţi bine.

Andrei Efimîci înţelese totul. Fără să spună o vorbă, se duse spre patul arătat de Nikita şi se aşeză; văzând că Nikită stă şi aşteaptă, se dezbrăcă la piele şi i se făcu ruşine. Pe urmă îşi puse hainele de spital; izmenele erau foarte scurte, cămaşa era lungă, iar halatul mirosea a peşte afumat.

— O să vă faceţi bine cu ajutorul lui Dumnezeu, repetă Nikita.

Luă în braţe hainele lui Andrei Efimîci, ieşi şi închise uşa după el.

„E totuna…, îşi spuse Andrei Efimîci înfăşurându-se jenat în halat şi simţind că în noul său costum arăta ca un deţinut. E totuna… E totuna, că e frac, că e tunică ori halatul ăsta…“ Dar, bine, ceasul? Şi carnetul din buzunarul dintr-o parte? Şi ţigările? Unde-a dus Nikita costumul? Acum, poate până o să mor, n-o să mai îmbrac pantaloni, vestă şi cizme. Toate astea par cumva ciudate şi chiar de neînţeles în primul moment. Andrei Efimîci era încredinţat şi acum că între casa târgoveţei Belova şi salonul nr. 6 nu era nici o deosebire, că pe lumea asta totul e o prostie, deşertăciunea deşertăciunilor, dar în timpul ăsta îi tremurau mâinile, i se răciseră picioarele şi era îngrozit la gândul că Ivan Dmitrici avea să se scoale acuşi şi îl va vedea în halat. Se ridică, făcu câţiva paşi şi se aşeză iar.

Iată că şedea deja de o jumătate de oră şi deja nu mai putea de urât; chiar poţi trăi aici o zi, o săptămână şi chiar ani, ca oamenii aceştia? Iată, el a stat aşezat, a făcut câţiva paşi şi s-a aşezat iar; poţi să te duci şi să te uiţi pe fereastră, şi pe urmă să umbli iar dintr-un colţ în altul. Dar pe urmă? Să stai aşa tot timpul, ca o momâie, şi să te gândeşti? Nu, nu prea e cu putinţă.

Andrei Efimîci se întinse, dar imediat se ridică, îşi şterse cu mâneca sudoarea rece de pe frunte şi simţi că toată faţa îi miroase a peşte afumat. Începu iar să umble.

— Asta e o neînţelegere…, zise el desfăcând braţele a nedumerire. Trebuie să am o explicaţie, aici e o neînţelegere…

În clipa aceea se trezi Ivan Dmitrici. Se aşeză în capul oaselor şi îşi sprijini obrajii în pumni. Scuipă. Pe urmă îşi îndreptă încet privirea spre doctor şi, după cât se vedea, în primul moment nu înţelese nimic, dar faţa îi deveni repede rea şi ironică.

— Aha, te-au băgat şi pe dumneata aici, drăguţule! zise el cu o voce răguşită, somnoroasă şi mijind un ochi. Sunt foarte bucuros. Ai băut sângele din oameni, acum o să bea ei din dumneata. Minunat!

— E o neînţelegere, repetă Andrei Efimîci speriat de cuvintele lui Ivan Dmitrici. Ridică din umeri şi repetă: O neînţelegere…

Ivan Dmitrici scuipă iar şi se întinse.

— Viaţă blestemată! bombănea el. Şi ce te doare şi te obideşte e că viaţa asta n-o să se termine cu o recompensă pentru suferinţă, cu o apoteoză, ca la operă, ci cu moartea; vin îngrijitorii, iau mortul de mâini şi de picioare, şi la subsol. Brr! Ei, nu-i nimic… În schimb, pe lumea cealaltă o s-o ducem într-o sărbătoare…Şi o să vin aici de pe lumea cealaltă ca o umbră, să bag spaima în ticăloşii ăştia. O să le scot peri albi.

Apăru Moiseika şi, văzându-l pe doctor, întinse mâna:

— Dă o copeică! zise el.

XVIII

Andrei Efimîci se duse la fereastră şi se uită pe câmp. Se făcuse deja întuneric, şi la orizont, în dreapta, răsărea o lună rece, roşie. Nu departe de gardul spitalului, la o sută de stânjeni, nu mai mult, era o casă albă, înaltă, înconjurată de un zid de piatră. Era închisoarea.

„Iată realitatea!“, îşi spuse în gând Andrei Efimîci, şi se îngrozi.

Erau de spaimă şi luna, şi închisoarea, şi cuiele cu care se termina gardul, şi flacăra îndepărtată de la fabrica unde se ardeau oase. Auzi în spate un oftat. Andrei Efimîci se întoarse şi văzu un om cu stele strălucitoare şi ordine pe piept, care zâmbea şi făcea şiret cu ochiul. I se păru îngrozitor şi acesta.

Andrei Efimîci se tot încredinţa că nici luna, nici închisoarea nu aveau nimic deosebit, că şi oamenii sănătoşi psihic poartă decoraţii şi că totul putrezeşte cu timpul şi se preface în ţărână, dar disperarea puse brusc stăpânire pe el: se apucă cu amândouă mâinile de gratii şi începu să tragă cu toată puterea de ele. Gratiile zdravene nu cedară.

Pe urmă, ca să-şi mai alunge groaza, se duse la patul lui Ivan Dmitrici şi se aşeză.

— M-au lăsat nervii, dragul meu, bâigui el tremurând şi ştergându-şi sudoarea rece. M-au lăsat nervii.

— Păi dumneata filozofezi, zise batjocoritor Ivan Dmitrici.

— Doamne, Dumnezeule… Da, da… Cum mi-ai spus dumneata, în Rusia nu există filozofie, dar filozofează toţi, până şi oamenii mărunţi. Că dacă filozofează cei mărunţi, nu dăunează nimănui, spuse Andrei Efimîci cu un glas de parcă îi venea să plângă şi să ceară milă. Dar de ce râsul ăsta răutăcios, dragul meu? Şi cum să nu filozofeze oamenii ăştia mărunţi când sunt nemulţumiţi? Omul doritor de libertate, mândru, cultivat, cel care e asemeni lui Dumnezeu, nu are altă ieşire decât să meargă ca doctor într-un

târguşor prost şi murdar, şi toată viaţa – ventuze, lipitori şi prişniţe cu muştar! O şarlatanie, o stupizenie, ticăloşie! O, Doamne!

— Dumneata spui tâmpenii. Dacă te dezgustă să fii doctor, să te fi făcut ministru.

— N-avem încotro, n-avem. Suntem slabi, dragul meu… Eu eram indiferent, judecam fără frică şi sănătos, dar a fost de-ajuns să primesc un brânci de la viaţă ca să-mi pierd curajul… prostraţie… Suntem slabi, răi… Şi dumneata la fel, dragul meu. Eşti inteligent, nobil, ai supt odată cu laptele mamei năzuinţa spre bine, dar abia ai intrat în viaţă şi ai şi obosit şi te-ai îmbolnăvit… Slabi, slabi!

Ceva şi mai chinuitor decât frica şi sentimentul de obidă puse stăpânire pe Andrei Efimîci odată cu lăsarea serii. În cele din urmă îşi dădu seama că voia o bere şi că voia să fumeze.

— Eu ies, dragul meu, zise el. Să spun să ne facă focul aici… Aşa nu pot… nu sunt în stare…

Andrei Efimîci se duse la uşă şi o deschise, dar Nikita sări într-o clipă şi îi bară drumul.

— Unde vă duceţi? Nu, nu, nu se poate! zise el. E ora de culcare!

— Dar ies doar o clipă, să umblu prin curte! spuse uimit Andrei Efimîci.

— Nu se poate, nu se poate, nu e voie. Ştiţi şi dumneavoastră.

Nikita trânti uşa şi se rezemă cu spatele de ea.

— Dar pe cine deranjează dacă ies? întrebă Andrei Efimîci înălţând umerii. Nu-nţeleg! Nikita, trebuie să ies! adăugă cu vocea tremurând. Am nevoie să ies!

— Nu faceţi dezordine, nu e bine! zise pe un ton grav Nikita.

— Da’ ce dracu’ e asta! strigă deodată Ivan Dmitrici şi sări din pat. Cu ce drept nu dă el voie? Cum de îndrăznesc să ne ţină aici? Parcă în lege spune limpede că nimeni nu poate fi lipsit de libertate fără a fi judecat! Asta e constrângere! Samavolnicie!

— Bineînţeles că samavolnicie! zise Andrei Efimîci încurajat de cele strigate de Ivan Dmitrici. Eu trebuie să ies, îmi trebuie ceva. Nu are dreptul! Dă-mi drumul, îţi spun!

— N-auzi, vită încălţată? răcni Ivan Dmitrici şi izbi cu pumnul în uşă. Deschide că altfel sparg uşa! Jecmănitor ce eşti!

— Deschide! strigă Andrei Efimîci tremurând din tot corpul. Îţi cer să deschizi!

— Nu mai spune! răspunse de după uşă Nikita. Nu mai spune!

— Du-te cel puţin şi cheamă-l aici pe Evgheni Fedorîci! Spune-i că îl rog să vină… un minut!

— Vine mâine şi singur.

— N-o să ne dea drumul niciodată! spunea în timpul ăsta Ivan Dmitrici. Ne lasă să putrezim aici! O, Doamne, chiar n-o fi iad pe lumea cealaltă şi ticăloşii ăştia o să scape nepedepsiţi? Unde e dreptatea? Deschide, ticălosule, că mă sufoc! strigă el cu o voce şuierată şi se năpusti în uşă. O să-mi zdrobesc capul! Ucigaşilor!

Nikita deschise repede uşa, îl împinse cu amândouă mâinile şi cu genunchiul pe Andrei Efimîci, apoi îşi luă avânt şi îi dădu un pumn în faţă. Lui Andrei Efimîci i se păru că l-a acoperit un uriaş val sărat până peste cap şi l-a luat spre pat; de fapt, îi era sărată gura – probabil o podidise sângele. Ca şi cum ar fi vrut să înoate, dădu din mâini şi se agăţă de patul cuiva, şi în timpul ăsta simţi cum Nikita îi mai arde două în spate.

Ivan Dmitrici scoase un ţipăt. Probabil că era şi el bătut.

După aceea se lăsă o linişte deplină. Lumina lunii, firavă, trecea printre gratii, şi pe jos era o umbră ca un grilaj. Era înspăimântător. Andrei Efimîci zăcea ţinându-şi respiraţia; aştepta cu groază să fie lovit iar. Parcă cineva luase o seceră, o înfipsese în el şi i-o răsucise de câteva ori în piept şi în măruntaie. De durere muşcă perna şi strânse dinţii, şi deodată, prin haosul din capul lui trecu limpede gândul fioros, insuportabil, că o durere ca aceea trebuie să fi îndurat cu anii, zi de zi, aceşti oameni care păreau în lumina

lunii nişte umbre negre. Cum s-a putut întâmpla că timp de mai bine de douăzeci de ani n-a ştiut sau n-a vrut să ştie? N-a ştiut, habar nu a avut de durere, deci nu e vinovat, dar conştiinţa, la fel de neînduplecată şi de brutală ca şi Nikita, l-a făcut să îngheţe din creştet până-n tălpi. Sări în sus, vru să strige din toate puterile şi să alerge cât poate de repede să-l omoare pe Nikita, după aceea pe Hobotov, pe administrator şi pe felcer, pe urmă să se omoare şi el, dar nu-i ieşi nici un sunet din piept şi picioarele nu i se supuseră; sufocându-se, îşi rupse cămaşa şi halatul la piept, le sfâşie şi se prăbuşi pe pat.

XIX

A doua zi dimineaţă îl durea capul, îi vâjâiau urechile şi n-avea pic de vlagă în trup. Nu-i era ruşine să-şi amintească de slăbiciunea lui din ajun. Fusese lipsit de curaj, îi fusese frică până şi de lună, îşi dăduse frâu liber unor simţăminte şi gânduri pe care nici nu şi le bănuia înainte. De pildă, gândurile despre filozofia oamenilor mărunţi şi nemulţumiţi. Dar acum îi era totuna.

Nu mânca, nu bea, zăcea nemişcat şi tăcea.

„Mi-e totuna, îşi spunea când i se puneau întrebări. Nu răspund… Mi-e totuna.“

După-amiază veni Mihail Averianîci şi îi aduse un pacheţel de ceai şi un funt de marmeladă. Veni şi Dariuşka şi rămase un ceas în picioare lângă pat cu o tristeţe tâmpă pe faţă. Îl vizită şi doctorul Hobotov. Îi aduse o sticluţă cu bromură de potasiu şi îi porunci lui Nikita să dea prin salon cu ceva.

Spre seară, Andrei Efimîci făcu un atac de apoplexie şi muri. Mai întîi simţise că e scuturat de friguri şi de greaţă; parcă îi pătrundea ceva respingător în tot corpul, până şi în degete, se întindea de la stomac spre cap şi i se revărsa în ochi şi în urechi. Îi îngheţa în ochi. Andrei Efimîci înţelese că îi venise sfârşitul şi îşi aminti că Ivan Dmitrici, Mihail Averianîci şi milioane de oameni cred în nemurire. Dar dacă chiar există? El însă nu dorea nemurirea, şi nu se gândi decât o clipă la ea. O turmă de cerbi, deosebit de frumoşi şi de graţioşi, despre care citise cu o zi înainte, trecu în goană pe lângă el; pe urmă o femeie întinse spre el o mână cu o scrisoare recomandată… Spuse ceva Mihail Averianîci. Pe urmă dispăru totul, şi Andrei Efimîci uită de toate pentru totdeauna.

Veniră îngrijitorii, îl luară de mâini şi de picioare şi îl duseră la capelă. Acolo zăcu pe masă cu ochii deschişi, şi noaptea îl lumină luna. Dimineaţă veni Serghei Sergheici, se rugă cu pioşenie la crucifix şi îi închise fostului său şef ochii.

A doua zi îl îngropară pe Andrei Efimîci. La înmormântare au fost doar Mihail Averianîci şi Dariuşka.

1892

1. Sat în Caucaz şi în Asia Mijlocie.

2. În viitor (în lat., în orig.).

Polinka

Ora două din zi. La magazinul de galanterie „Noutăţi pariziene“, aflat într-un pasaj, vânzarea merge strună. Se aude vuietul surd al glasurilor vânzătorilor, cum e la şcoală, când profesorul îi pune pe elevi să înveţe ceva pe dinafară cu voce tare. Şi vuietul acesta surd nu e întrerupt nici de râsetele doamnelor, nici de zgomotul uşii de sticlă de la intrare, nici de vânzoleala vânzătorilor.

În mijlocul magazinului stă Polinka, fiica Mariei Andreevna, patroana unui atelier de mode, o blonduţă micuţă şi slăbuţă, şi caută cu privirea pe cineva. De ea se apropie în fugă un băiat cu sprâncene negre şi întreabă uitându-se la ea foarte serios:

— Ce porunceşte doamna?

— De mine se ocupă întotdeauna Nikolai Timofeici, răspunde Polinka.

Iar vânzătorul Nikolai Timofeici, un brunet chipeş, frizat, îmbrăcat la modă, cu un ac mare la cravată, a eliberat deja tejgheaua, şi-a întins gâtul şi se uită zâmbind la Polinka.

— Pelagheia Sergheevna, respectele mele! strigă el cu o frumoasă şi sănătoasă voce de bariton. Poftiţi!

— A, bună! spune Polinka apropiindu-se de el. Vezi, iar am venit la dumneata… Dă-mi nişte aplicaţie cu mărgele.

— Pentru ce anume vă trebuieşte?

— Pentru corsaj, pentru spate, ce mai, o garnitură.

— O clipită.

Nikolai Timofeici pune în faţa Polinkăi câteva sorturi de aplicaţii; ea alege pe îndelete şi începe să se tocmească.

— Să avem iertare, o rublă nu e deloc mult! o asigură vânzătorul zâmbind condescendent. Sunt mărgele franţuzeşti, faţetate în opt… Dacă-mi daţi voie, avem şi din cele obişnuite, la cântar… Acelea sunt 45 de copeici arşinul, dar nu mai e aceeaşi calitate! Să avem iertare!

— Îmi mai trebuie şi o bordură din mărgele de sticlă cu nasturi fantezii, spune Polinka aplecându-se peste aplicaţii şi, cine ştie de ce, oftează. Dar aş putea găsi la dumneavoastră nişte bumbişori din mărgele de sticlă în nuanţa asta?

— Desigur.

Polinka se apleacă tot mai mult spre tejghea şi întreabă încet:

— Dar, Nikolai Tomofeici, de ce ai plecat joi aşa devreme de la noi?

— Hm!… Ciudat că aţi remarcat, spune vânzătorul cu un zâmbet ironic. Eraţi atât de captivată de domnul student, că… ciudat că aţi remarcat!

Polinka se aprinde la faţă şi tace. Vânzătorul închide cutiile cu un tremur nervos în degete şi, fără să fie vreo nevoie, le pune una peste alta. Trece un minut în tăcere.

— Şi nişte dantelă cu mărgele de sticlă îmi mai trebuie, spune Polinka ridicând spre el o privire vinovată.

— De care doriţi? Dantela cu mărgele de sticlă pe tul, neagră şi colorată, e cea mai la modă garnitură.

— Şi cu cât o daţi?

— Cea neagră de la optzeci de copeici, iar cea colorată la 2 ruble şi 50 copeici. Dar de venit nu mai vin niciodată la dumneavoastră, adaugă încet Nikolai Timofeici.

— De ce?

— De ce? Foarte simplu. Ar trebui să înţelegi şi singură. Ce nevoie am să mă chinuiesc? Asta-i bună! Că doar nu mi-o face plăcere să văd cum îşi face rolul studentul ăla pe lângă dumneata! Doar văd şi înţeleg tot. Păi din

toamnă îţi face curte în toată puterea cuvântului şi aproape în fiecare zi te plimbi cu el, iar când vă vine în vizită, stai cu ochii pironiţi la el de parc-ar fi vreun înger. Eşti îndrăgostită de el, pentru dumneata nu există om mai bun ca el, ei şi, foarte bine, ce să mai discutăm…

Polinka tace şi, încurcată, îşi trece un deget pe tejghea.

— Văd foarte bine totul, continuă vânzătorul. Ce rost are să vin la dumneavoastră? Am şi eu amorul meu propriu. Nu tuturor le place să fie a cincea roată la căruţă. Ce anume aţi întrebat?

— Mămica mi-a spus să cumpăr multe, tot felul, dar am uitat. Nişte aplicaţie cu pene mi-ar mai trebui.

— Ce fel porunciţi?

— Din cea mai bună şi mai la modă.

— Cea mai la modă este acum cea cu pene de păsări. Culoarea la modă, dacă doriţi, este acum heliotrop sau canac, adică bordo cu galben. Aveţi de unde să alegeţi. Dar spre ce se îndreaptă povestea asta, eu, hotărât lucru, nu înţeleg. Poftim, te-ai îndrăgostit, şi care o să fie sfârşitul?

Pe faţa lui Nikolai Timofeici, pe la ochi, se ivesc pete roşii. Frământă în mâini aplicaţia înfoiată şi mormăie mai departe:

— Îţi închipui că o să te măriţi cu el, sau ce? Ei, în privinţa asta, lasă fantezia de-o parte. Studenţii n-au voie să se însoare, dar oricum, de-asta o veni el la dumneata, de dragul unui final cinstit? Cum de nu! Păi ei, studenţii ăştia, pe noi nici nu ne socotesc oameni… Se duc pe la negustori şi pe la modiste numai ca să aibă de ce râde, că sunt neinstruiţi, şi ca să se îmbete. Acasă la ei şi prin casele bune le e ruşine să bea, ei, dar la oameni din ăştia simpli, neinstruiţi, cum suntem noi, nu are de cine să le fie ruşine, pot să umble şi cu picioarele-n sus. Ce mai! Atunci, din care anume aplicaţie luaţi? Iar dacă îţi face curte şi face pe îndrăgostitul, se ştie pentru ce… Când o ajunge doctor ori avocat, o să-şi amintească: „Ehei, o să zică, am avut cândva o blonduţă! Pe unde-o mai fi acum?“. Dacă nu cumva chiar

acum, acolo la el, printre studenţi, nu s-o lăuda că a pus ochii pe o mică modistă.

Polinka se aşază pe un scaun şi se uită la vraful de cutii albe.

— Nu, nu mai iau aplicaţie! oftează ea. Să-şi aleagă mămica singură de care vrea, eu pot să greşesc. Dă-mi şase arşini de franjuri pentru un diplomat, din cele de patruzeci de copeici arşinul. Şi tot pentru diplomat să-mi dai nişte nasturi de cocos, din cei cu găuri… să ţină mai bine…

Nikolai Timofeici îi împachetează şi franjurii şi nasturii. Ea se uită vinovată la faţa lui şi, vădit, aşteaptă ca el să continue să vorbească, dar el tace încăpăţânat şi aranjează aplicaţia cu pene.

— Să nu uit să iau şi nişte nasturi pentru capot…, spune ea după o tăcere, ştergându-şi buzele cu batista.

— Din care doriţi?

— Pentru o negustoreasă îl facem, aşa că dă-mi ceva mai bătător la ochi…

— Da, dacă sunt pentru o negustoreasă e de ales ceva mai pestriţ. Poftiţi nasturii. O combinaţie de culori, albastru, roşu şi auriul la modă. Cei mai ţipători. Cine e mai fin ia de la noi din cei de un negru mat cu bordură lucitoare. Eu unul nu pricep. Chiar nu poţi să judeci şi dumneata singură? Adică la ce duc aceste… plimbări?

— Nu ştiu nici eu…, şopteşte Polinka şi se apleacă peste nasturi. Nu ştiu nici eu, Nikolai Timofeici, ce se petrece cu mine.

Din spatele lui Nikolai Timofeici, lipindu-l de tejghea, îşi face apariţia un vânzător solid, cu favoriţi şi, radiind, numai galanterie şi rafinament tot, strigă:

— Fiţi amabilă, madam, poftiţi la acest raion! Sunt bluze de jerse de trei sorturi: simple, cu suitaş şi cu ştrasuri! Din care poruncniţi?

Tot atunci, pe lângă Polinka trece o doamnă grasă care vorbeşte cu o voce plină şi joasă, aproape de bas:

— Numai, te rog, să fie fără cusături, din ţesătură, şi să-i scoată marcajul de plumb.

— Prefă-te că eşti atentă la marfă, şopteşte Nikolai Timofeici aplecându-se spre Polinka şi zâmbind silit. Eşti, Dumnezeu să te aibă în pază, aşa de palidă şi de bolnavă, nici nu mai semeni cu dumneata. O să te lase, Pelagheia Sergheevna! Şi dacă s-o însura vreodată, nu din dragoste, ci de foame, banii dumitale o să-l ispitească. Cu zestrea o să-şi mobileze casa frumuşel şi pe urmă o să-i fie ruşine cu dumneata. O să te ascundă de musafiri şi de colegi, fiindcă eşti neinstruită, şi aşa o să şi spună: tolomaca mea. Păi poţi să faci faţă într-o societate de doctori ori de avocaţi? Pentru ei eşti o modistă, o fiinţă incultă!

— Nikolai Timofeici! strigă cineva din celălalt capăt al magazinului. Uite, madmoazel doreşte trei arşini de bentiţă ajurată! Avem?

Nikolai Timofeici se întoarce în partea aceea, îşi pune pe faţă un zâmbet larg şi strigă:

— Avem! Avem bentiţe ajurate, catifea cu atlaz şi atlaz cu moar!

— Apropo, să nu uit, Olea m-a rugat să-i iau un corset! spune Polinka.

— Ai… lacrimi în ochi! se sperie Nikolai Timofeici… Dar de ce? Haidem la corsete, îţi ţin paravan, că e penibil.

Zâmbind silit şi exagerat de degajat, vânzătorul o conduce iute pe Polinka la raionul de corsete şi o ascunde de lume după o piramidă înaltă de cutii…

— Ce fel de corset doriţi? întreabă tare şi, imediat, şopteşte: Şterge-ţi ochii!

— De… de patruzeci şi opt de centimetri! Numai, te rog, ea a cerut dublu, cu căptuşeală… cu balene… Trebuie să vorbesc cu dumneata, Nikolai Timofeici. Vino azi!

— Despre ce să vorbim? Nu avem ce să vorbim.

— Numai dumneata… mă iubeşti, şi eu, în afară de dumneata, nu am cu cine să vorbesc.

— Nu e trestie, nu oase, e os de balenă veritabil… Despre ce să vorbim? Nu avem despre ce să vorbim… Doar te duci să te plimbi cu el azi, nu?

— Mă… mă duc.

— Bun, atunci ce tot vorbim? Discuţiile nu ajută la nimic… Că eşti îndrăgostită, nu?

— Da…, şopteşte nehotărâtă Polinka, şi din ochii ei ţâşnesc lacrimi mari.

— Atunci ce mai putem să discutăm? murmură Nikolai Timofeici strângând nervos din umeri şi făcându-se palid. N-are rost nici o discuţie… Şterge-ţi ochii, şi cu asta basta. Eu… eu nu doresc nimic…

În acest moment, de piramida de cutii se apropie un vânzător înalt, numai piele şi os, şi îi spune clientei sale:

— Nu doriţi un minunat elastic pentru jartiere, care nu opreşte sângele, apreciat de medicină…

Nikolai Timofeici îi face paravan Polinkăi şi, străduindu-se ca odată cu ea să ascundă şi emoţia lui, îşi încreţeşte faţa într-un zâmbet şi spune tare:

— Avem două sorturi de dantelă, domnişoară! De bumbac şi de mătase! Orientală, britanică, *valencienne*, crochet, *torchon* – acestea sunt de bumbac, iar rococo, sutajet şi *cambré* sunt de mătase… Pentru Dumnezeu, şterge-ţi lacrimile! Vin încoace!

Şi, văzând că lacrimile tot curg, continuă mai tare:

— Spaniole, rococo, sutajet, *cambré*… Ciorapi *fil d'Écosse*, de bumbac, de mătase…

1887

Un *vanka*[1]

Era ora două noaptea.

Consilierul comercial Ivan Vasilievici Kotlov ieşi din restaurantul „Slavianski bazar“ şi o luă agale pe Nikolskaia, spre Kremlin. Era o noapte frumoasă, înstelată… Pe după petice şi crâmpeie de nori clipeau vesele stelele, parcă bucuroase să se uite la pământ. Aerul era calm şi transparent.

„Prin preajma restaurantului birjarii sunt scumpi, îşi spuse Kotlov, trebuie să mă depărtez puţin… Mai încolo e mai ieftin… Oricum trebuie să fac câţiva paşi: m-am îndopat şi sunt beat.“

Lângă Kremlin tocmi un *vanka* de noapte.

— La Iakimanka! porunci el.

Vanka, un flăcău la vreo douăzeci şi cinci de ani, plescăi din buze şi smuci leneş hăţurile. Căluţul se smulse din loc şi porni fără grabă într-un trap mărunt şi amărât… Kotlov dăduse peste cel mai veritabil, cel mai tipic *vanka*… Numai ce te uitai la faţa lui buimacă de somn, cu pielea groasă, plină de coşuri – şi vedeai pe dată în el birjarul.

Treceau prin Kremlin.

— Cât o fi ceasu' acu'? întrebă *vanka*.

— Două, răspunse consilierul comercial.

— Aşa… Dar se făcu mai cald! A fost ceva frig, dar acum se mai încălzi iară… Şchioapeţi, bicisnicule! E-e-e… viaţă de ocnaş!

Birjarul se ridică puţin şi-şi trecu biciul pe spinarea calului.

— Iarnă! urmă el potrivindu-se mai bine pe capră şi întorcându-se către client. Tare mai mi-e urâtă! Îs friguros de mor! Stau în ger şi înţepenesc tot, dârdâi… Numai ce dă frigul, că mi se şi umflă mutra… Aşa mi-i constâtuţia fizică! Nu-s deprins!

— Deprinde-te… Asta ţi-e meseria, frăţioare, trebuie să te deprinzi…

— Omul cu toate poate să se deprindă, asta aşa-i, jupâne… Da' până să te deprinzi, degeri de vreo douăj' de ori… Eu îs gingaş, îs răsfăţat, jupâne… Pe mine taică-miu şi maică-mea m-au răsfăţat. Nu se gândeau că o să fiu birjar. Mă făcură să fiu gingaş. Fie-le ţărâna uşoară! Pe cuptorul cald mă făcură şi nu mă mai luară de-acolo până la zece anişori. Stăteam tolănit pe cuptor şi înfulecam la plăcinte, ca un godac puturos… Tare mă mai iubeau… Mă-mbrăcau cum nu se poate mai frumos, m-au învăţat şi carte, ca să fiu fin. Ferească Dumnezeu s-alerg desculţ: „Răceşti, scumpule!“. Nu mujic, boier parcă eram. Mă atingea niţel taică-miu, bocea maică-mea… Mă atingea niţel maică-mea, taică-miu nu mai putea de mila mea. Mă duceam cu taică-miu la pădure după vreascuri, păi în trei şube mă înfăşura maică-mea, de ziceai că plec la Moscova ori la Kiev…

— Păi trăiaţi în bogăţie?

— Ca tot omu' trăiam, ca mujicii… Trecea o zi – şi slavă Domnului. Bogaţi nu eram, da' nici de foame, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu muream. Trăiam, boierule, la noi în familie, cu familia, adică… Bunică-miu trăia pe-atunci, şi pe lângă el trăiau ăi doi fii ai lui. Un fiu, adică taică-miu, era însurat, ăl'lalt era neînsurat. Şi alt flăcăiaş nu mai era, doar io. Moşu' mă răsfăţa şi el… Bunică-miu, ştii, avea bani puşi de-o parte, şi-n mintea lui era că io n-o s-o apuc pe partea mujicească… „Ţie, Petruha, zicea, îţi deschid prăvălie. Doar să creşti!“ Şi tot o gingăşie erau cu mine, ca-n palme mă ţineau, şi pe urmă aşa rămaseră cu gura căscată, că numai de gingăşie nu le-a mai… Unchi-miu, fecioru' lu' bunică-miu, fratele lu' taică-miu, a luat şi i-a furat banii lu' bunică-miu. Vro două mii erau… De când i-a furat, de-atunci începură să scapete… Au vândut caii, vacile… Taică-miu şi bunică-

miu s-au dus să se bage cu simbrie… E ştiut lucru cum e asta la noi la ţară… Şi pe mine, robu' lui Dumnezeu, cioban… Asta gingăşie!

— Aşa, şi unchiul? Cu el ce e?

— Cu el nimic… ce poa' să fie… A luat cu arendă o crâşmă la drumul mare şi a-nceput să huzurească… După vreo cinci ani s-a însurat cu o târgoveaţă de pe Serpuhovskaia. S-a ales cu vro opt mii… După nuntă crâşma a ars… Chiar aşa, de ce să nu ardă dacă era asigurată la socitate? Că aşa şi trebuie… Şi după ce-a ars, el a plecat la Moscova şi a luat în arendă o băcănie… Acuma, cică, s-a îmbogăţit şi nu mai ajungi la el… Îl văzură pe-aici mujici de-ai noştri din Habarov, şi spuseră… Io nu l-am văzut… Cică numele de familie ar fi Kotlov, iar de botez şi patronimicu', Ivan Vasiliev… N-aţi auzit de el?

— Nu… Ia hai, mână mai repede!

— Ne-o făcu Ivan Vasiliev, ce ne-o mai făcu! Ne-a prăduit şi ne-a adus în sapă de lemn… Dacă nu era el, mai degeram eu aci cu constituţia asta fizică a mea, cât îs de slab? Păi trăiam până la adânci bătrâneţi la mine-n sătuc… Ehh! Ia uite că bate de utrenie… Vreau să mă rog, să-l pedepsească bunu' Dumnezeu pentru cât mă chinuiesc io… Ei, da' Dumnezeu cu el! Las' să-l ierte! Om îndura cât o fi să fie!

— În dreapta, la peron!

— La ordin… E, iacă ajunserăm… Da' pentru istorioară s-ar cuveni un pitac…

Kotlov scoase din buzunar o monedă de cincisprezece copeici şi i-o dădu birjarului.

— S-ar mai cuveni ceva! Pentru cum v-am dus! Şi de saftea…

— Ia mai vezi-ţi de treabă!

Boierul sună şi după un minut dispăru în spatele uşii sculptate de stejar.

Iar birjarul sări pe capră şi o luă agale înapoi… Bătea un vânticel rece… *Vanka* se încruntă şi prinse să îşi vâre mâinile înfrigurate în mânecile zdrenţuite. Nu era deprins cu frigul… Răsfăţat…

1884

1. *Vanka* – în Petersburg şi Moscova, birjar pe timpul iernii, cu o birjă uşoară la care era înhămat un căluţ de ţară, cu harnaşament sărac. Aceşti birjari îşi aşteptau clienţii stând în picioare pe stradă.

Vanka

Vanka Jukov, un băiat de nouă ani, dat în urmă cu trei luni ucenic la cizmarul Aleahin, nu s-a culcat în noaptea de ajun al Crăciunului. A aşteptat ca stăpânii şi calfele să plece la utrenie, pe urmă a scos din dulapul stăpânului o sticluţă cu cerneală şi un toc cu peniţa mâncată de rugină şi, punându-şi în faţă o foaie mototolită de hârtie, s-a apucat să scrie. Înainte de a scrie prima literă, s-a uitat de câteva ori speriat înspre uşi şi ferestre, a aruncat o privire spre icoana înnegrită, flancată de rafturi cu calapoade, şi a oftat întretăiat. Hârtia stătea pe laviţă, iar el stătea pe genunchi în faţa laviţei.

„Dragă bunicuţule Konstantin Makarîci! scrise el. Îţi şi scriu o scrisoare. Vă felicit de Crăciun şi îţi doresc să-ţi dea Domnul Dumnezeu tot binele. Nu am nici tată, nici mămucă, numai tu mi-ai rămas.“

Vanka îşi mută privirea la fereastra întunecată în care se reflecta licărind capătul lui de lumânare şi îl văzu ca aievea pe bunicul lui, Konstantin Makarîci, care slujea ca paznic de noapte la domnii Jivariov. Un bătrânel pe la vreo şaizeci şi cinci de ani, mărunţel, firav, dar foc de sprinten şi vioi, cu o faţă veşnic zâmbitoare şi cu o privire cherchelită. Ziua doarme în bucătăria slugilor ori le spune ghiduşii bucătăreselor, dar noaptea, înfăşurat într-un cojoc larg, umblă în jurul conacului şi bate în toaca lui de paznic. După el, cu capetele lăsate în jos, merg bătrâna Kaştanka şi dulăul Viun[1], botezat aşa din pricina culorii sale negre şi a trupului său lung, ca de nevăstuică. Viun ăsta este deosebit de respectuos şi de blând, se uită la fel

de duios şi la ai lui şi la străini, dar nu se bucură de încredere. Sub respectul şi smerenia lui se ascunde cea mai iezuită perfidie. Nimeni nu ştie mai bine decât el să se furişeze la ţanc şi să înhaţe de picior, să se fofileze în gheţărie ori să fure găina vreunui mujic. Nu o dată i-au fost rupte picioarele din spate, de vreo două ori l-au spânzurat şi în fiece săptămână capătă o bătaie soră cu moartea, dar întotdeauna învie.

Acum, pesemne, bunicul stă la poartă, mijeşte ochii la geamurile roşii-roşii ale bisericii din sat şi, bătând din pâslari, sporovăieşte cu argaţii. Toaca o are legată la brâu. Îşi pocneşte mâinile, se chirceşte tot de frig şi, chicotind bătrâneşte, ciupeşte ba o servitoare, ba o bucătăreasă.

— Niscai tabacioc tragem şi noi? zice, întinzându-le muierilor tabachera lui.

Muierile trag şi strănută. Bunicul e cuprins de un entuziasm de nedescris, îl podideşte un râs vesel şi strigă:

— Ia-o de la nas că-ngheaţă locului!

Li se dă şi câinilor să tragă tabac. Kaştanka strănută, îşi întoarce botul şi, ofensată, se duce de-acolo. Viun însă, din politeţe, nu strănută şi dă din coadă. Dar e o vreme minunată. E calm, aerul e transparent şi proaspăt. Noaptea e întunecoasă, dar se vede tot, satul cu acoperişurile lui albe şi cu fuioarele de fum care ies din coşuri, copacii strânşi în chiciură, nămeţii. Cerul e presărat tot cu stele care clipesc vesel, şi Calea Lactee se desenează aşa de clar, de parcă a fost spălată şi frecată cu zăpadă înaintea sărbătorii…

Vanka oftează, moaie peniţa şi scrie mai departe:

„Dar seara ce trecu am luat o chelfăneală. Stăpânul m-a târât de păr în curte şi m-a scărmănat cu şpandâru'[2] că îl legănam pe copilul dânşilor în leagăn şi fără să vreau am adormit. Şi acu o săptămână stăpâna mi-a poruncit să curăţ o scrumbie, şi eu am început de la coadă, şi ea a luat scrumbia şi a început să mi-o bage cu botul în mutră. Calfele râd de mine, mă trimit la cârciumă după vodcă şi mă pun să fur castraveţi de la stăpâni, şi stăpânul mă bate cu ce nimereşte. Şi de mâncare nimic. Dimineaţa îmi

dau pâine, la prânz caşă şi seara tot pâine, că ceaiu şi ciorba le hăpăie ei. Şi de dormit mă pun să dorm în tindă, dar când copilu dânşilor plânge nu dorm deloc, îl legăn. Dragă bunicuţule, fă-ţi milă dumnezeiască şi ia-mă de-aici acasă, în sat, că eu n-am deloc cum să fac… Îţi cad la picioare şi o să mă rog în veci la Dumnezeu, ia-mă de-aici, că altminteri o să mor…“

Vanka îşi strâmbă gura, îşi şterge ochii cu pumnul lui negru şi suspină.

„O să-ţi toc tutunul – scrie el mai departe –, o să mă rog la Dumnezeu, şi dac-o fi, rupe-mă în bătaie. Şi dacă te gândeşti că nu mai am funcţie, ca de bunul Dumnezeu o să mă rog de vechil să-i lustruiesc cizmele ori să mă duc cioban în locul lui Fedka. Bunicuţule dragă, nu am nici o posibilitate, doar moartea. Am vrut să fug pe jos până în sat, dar n-am cizme şi mi-e frică de ger. Dar când o să mă fac mare, eu pentru asta o să-ţi dau de mâncare şi n-o să las pe nimeni să te obidească, şi când o să mori, o să mă rog pentru odihna sufletului tău la fel ca pentru mămuca Pelagheia.

Dar Moscova e oraş mare. Casele toate sunt de domni şi cai sunt mulţi, dar oi nu sunt şi câinii nu-s răi. Cu steaua nu umblă pe-aici copiii şi în strană nu lasă pe nimeni să cânte, dar odată am văzut pe geam într-o prăvălie cârlige care se vând cu sfoară cu tot şi pentru orice peşte, şi ţin bine, chiar e un cârlig care ţine un somn de un pud. Şi am văzut nişte prăvălii unde sunt tot felul de puşti de-alea boiereşti, aşa că o fi vreo sută de ruble una… Şi la măcelării au şi cocoşi sălbatici, şi ierunci, şi iepuri, dar pe unde i-or împuşca, asta vânzătorii nu spun.

Dragă bunicuţule, dar când o fi la boieri brad cu dulciuri, să-mi iei şi mie o nucă aurită şi s-o ascunzi în cufăraşul verde. Cere la domnişoara Olga Ignatievna, spune, pentru Vanka“.

Vanka oftă suspinând şi rămase din nou cu privirea pironită pe fereastră. Îşi aminti că după bradul pentru stăpâni se ducea întotdeauna în pădure bunicul, şi îl lua cu el şi pe nepot. Ce timpuri vesele erau! Şi bunicul gâfâia, şi gerul gâfâia, şi uitându-se la ei, gâfâia şi Vanka. Câteodată, înainte să taie bradul, bunicul îşi isprăvea luleaua, trăgea pe îndelete tabac pe nas, râdea că

Vaniuşka nu mai putea de frig… Brazii tineri, înveliţi în chiciură, stau nemişcaţi şi aşteaptă, care dintre ei avea să moară? Şi de unde-o fi apărut, că peste troiene zboară ca săgeata un iepure… Bunicul nu poate să nu strige:

— Ţine, ţine… ţine! Ah, drac berc!

Bradul tăiat, bunicul îl căra acasă la boieri, şi acolo se apucau să îl împodobească… Cea mai mare osteneală şi-o dădea domnişoara Olga Ignatievna, pe care Vanka o iubea cel mai mult. Când mai trăia încă Pelagheia, mama lui Vanka, şi slujea ca fată în casă la boieri, Olga Ignatievna îi dădea lui Vanka să mănânce acadele şi, cum nu avea ce face, l-a învăţat să citească, să scrie, să numere până la o sută şi chiar să danseze cadril. Dar când Pelagheia a murit, orfanul Vanka a fost trimis la bucătăria slugilor, la bunicu-său, iar de la bucătărie la Moscova, la cizmarul Aleahin…

„Vino, dragă bunicuţule – scrise mai departe Vanka – te rog în numele bunului Dumnezeu, ia-mă de aici. Fie-ţi milă de mine, orfan nefericit ce sunt, că toţi mă bat şi tare aş vrea să mănânc, şi mi-e aşa de urât că nici să spun nu pot, plâng întruna. Şi mai deunăzi stăpânul mi-a dat cu un calapod în cap, de-am căzut şi abia mi-am venit în simţiri. Vai de viaţa mea, e mai rea decât a unui câine… Şi fac o plecăciune şi Alionei, şi lui Egorka strâmbul şi vizitiului, dar armonica mea să n-o dai la nimeni. Rămân al tău nepot Ivan Jukov, dragă bunicuţule vino“.

Vanka împături în patru foaia scrisă dintr-un capăt în altul şi o puse în plicul cumpărat în ajun cu o copeică… După ce se gândi puţin, muie peniţa şi scrise adresa:

În sat pentru bunicul.

Pe urmă se scărpină, se gândi puţin şi adăugă: „Konstantin Makarîci“. Mulţumit că nu a fost împiedicat să scrie, îşi puse şapca şi, fără să-şi mai ia cojocelul, dădu fuga în stradă numai în cămaşă…

Vânzătorii de la măcelărie, pe care îi întrebase în ajun, îi spuseseră că scrisorile se pun la cutiile poştale, iar din cutii sunt duse pe tot pământul cu troicile poştale cu vizitii beţi şi cu zurgălăi care sună tare. Vanka a alergat până la prima cutie poştală şi a vârât nepreţuita scrisoare pe gura cutiei…

Legănat de dulci speranţe, peste un ceas dormea dus… Visă cuptorul. Pe cuptor şedea bunicul, cu picioarele goale atârnate, şi le citea scrisoarea bucătăreselor… Pe lângă cuptor umbla Viun şi dădea din coadă…

1886

1. Sfârlează (rusă).

2. Curea de cizmărie (rusă).

Grasul şi slabul

Într-o gară a căii ferate Nikolaevski s-au întâlnit doi prieteni: unul gras, celălalt slab. Grasul abia prânzise la gară, şi buzele, numai grăsime, îi luceau ca vişinele coapte. Mirosea a vin de Xeres şi a *fleur d'orange*. Slabul abia coborâse din vagon şi era covârşit de valize, sarsanale şi cutii de carton. Mirosea a şuncă şi a zaţ de cafea. În urma lui se vedeau o femeie slăbuţă cu o bărbie lungă – soţia lui, şi un gimnazist înalt cu un ochi mijit – fiul lui.

— Porfiri! strigă cel gras văzându-l pe cel slab. Tu eşti? Drăguţule! De când nu ne-am văzut!

— Doamne-Dumnezeule! exclamă uimit slabul. Mişa! Prietenul meu din copilărie. De unde-ai apărut?

Prietenii se sărutară de trei ori şi rămaseră pironiţi uitându-se unul la altul cu ochii plini de lacrimi. Amândoi căzuseră pradă unei uimiri pline de bucurie.

— Dragul meu! începu slabul după ce s-au sărutat. Uite, la asta nu m-aş fi aşteptat! Ca să vezi, ce surpriză! Ei, dar stai să te văd bine! La fel de frumos cum ai fost! Tot parfumat şi elegant! Ah, Doamne! E, şi cum eşti? Bogat? Însurat? Eu sunt deja însurat după cum vezi… Uite, soţia mea, Luiza, născută Wanzenbach, luterană. Şi uite-l şi pe fiul meu, Nafanail, elev în clasa a treia. Uite, Nafanea, e prietenul meu din copilărie! Am fost colegi la liceu!

Nafanail se gândi puţin şi îşi scoase şapca.

— Am fost colegi la liceu! continuă slabul. Ţii minte cum te necăjeau? Te porecliseră Erostrat[1], fiindcă arseseşi cu ţigara o cărţulie de-a şcolii, şi pe mine Efialt[2], fiindcă îmi plăcea să pârăsc. Ho-ho… Eram copii! Nu te teme, Nafanea! Du-te mai lângă el… Şi uite-o pe soţia mea, născută Wanzenbach… luterană.

Nafanail se gândi puţin şi se ascunse în spatele tatălui.

— Ei, cum o duci, prietene? întrebă grasul privindu-şi entuziasmat prietenul. Unde ai slujba? Ai obţinut vreun post?

— Am slujbă, dragul meu! Sunt asesor de colegiu[3] de doi ani deja şi am şi Stanislavul[4]. Leafa e mică… Ei, Doamne-ajută! Soţia dă lecţii de muzică, eu fac portţigarete din lemn, ca privat. Excelente portţigarete! Le vând cu o rublă bucata. Dacă cineva ia zece bucăţi sau mai mult, îi fac, înţelegi, rabat. Cum-necum, facem faţă. Am avut slujbă, ştii, la departament, dar acum am fost mutat aici ca şef de birou, dar ţin tot de ei… Aici o să am postul. Ei, dar tu? Nu cumva eşti deja consilier de stat? A?

— Nu, dragul meu, mai urcă puţin, zise grasul. Am ajuns deja consilier de taină… Două stele am.

Slabul a pălit deodată, a încremenit, dar n-a trecut mult şi faţa i-a fost strâmbată în toate părţile de cel mai larg zâmbet cu putinţă; părea că din faţă şi din ochi îi ţâşnesc scântei. El însă s-a chircit, s-a cocoşat, s-a îngustat… Valizele, sarsanalele şi cutiile de carton s-au chircit, s-au încreţit… Bărbia lungă a soţiei a devenit şi mai lungă; Nafanail luă poziţia de drepţi şi se încheie la toţi nasturii de la tunică….

— Eu, Excelenţa Voastră… Sunt foarte-foarte bucuros! Un prieten, se poate spune, din copilărie şi deodată să ajungă la un asemenea rang! Hi-hi.

— Hai, gata! se încruntă grasul. Ce ton mai e şi ăsta? Noi suntem prieteni din copilărie, ce e cu servilismul ăsta!

— Vă rog… Ce spuneţi… continuă slabul să râdă ascuţit, chircindu-se şi mai tare. Milostiva atenţie a Excelenţei Voastre… e precum umezeala,

înviorează… Uitaţi, acesta, Excelenţa Voastră, e fiul meu Nafanail… soţia Luiza, luterană, într-un fel…

Grasul vru să obiecteze ceva, dar pe chipul slabului era întipărită o asemenea evlavie, dulceaţă şi respectuoasă acreală, încât consilierului de taină i se făcu silă. Întorcând capul, îi întinse slabului mâna de rămas bun.

Slabul îi strânse trei degete, îşi înclină tot trunchiul şi începu să hihiie ca un chinez: hi-hi-hi. Soţia lui zâmbi. Nafanail târşi un picior şi îşi mototoli chipiul. Toţi trei erau într-o stare de bucuroasă năuceală.

1883

1. Erostrat – grec din antichitate, care, pentru a deveni celebru, a dat foc templului lui Artemis din Efes, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice.

2. Ephialtes – soldat care a trădat armata spartană în lupta cu perşii la Termopile.

3. Al optulea grad din cele paisprezece ale ierarhiei civile din Rusia ţaristă.

4. Ordin al Imperiului rus între anii 1831 şi 1917, acordat în special funcţionarilor.

Gusev

Se întuneca deja, în scurt timp avea să fie noapte.

Gusev, un soldat lăsat fără termen la vatră, se săltă puţin în pat şi spuse cu voce scăzută:

— Auzi, Pavel Ivanîci? Mi-a spus mie un soldat la Sâciuan: vasul lor, când veniră, dădu peste un peşte mare şi-i găuri fundul.

Omul cu nu se ştie ce grad, căruia i se adresase şi căruia la infirmeria vasului îi spuneau toţi Pavel Ivanîci, tăcea ca şi cum nu auzise.

Şi din nou se lăsă tăcere…. Vântul se preumblă printre parâme, elicea bate, valurile izbesc, paturile scârţâie, dar urechea s-a obişnuit demult cu toate astea, şi în jur parcă doarme totul şi e cufundat în tăcere. Te apucă urâtul. Cei trei bolnavi – doi soldaţi şi un matroz –, care au jucat toată ziua cărţi, dorm deja şi aiurează.

Pare că începe să se clatine. Patul se ridică şi se lasă încet sub Gusev, parcă respiră – aşa, o dată, de două ori, de trei ori… Ceva s-a izbit de podea şi a început să zdrăngăne: trebuie că a căzut o cană.

— Vântul s-a rupt din lanţ…, spune Gusev, ascultând atent.

De data asta, Pavel Ivanîci tuşeşte şi răspunde iritat:

— La tine, ba a dat vasul peste un peşte mare, ba a scăpat vântul din lanţ… Ce e vântul, fiară, să scape din lanţ?

— Aşa zic creştinii.

— Păi creştinii sunt la fel de inculţi ca tine… Spun ce vrei şi ce nu vrei. Trebuie să ai capul pe umeri şi să judeci. Om fără minte.

Pavel Ivanîci are rău de mare. Când se clatină vaporul, are obiceiul să se supere şi se enerveze din nimic. Dar să se supere, după părerea lui Gusev, chiar n-are de ce. Ce e ciudat ori greu de înţeles, bunăoară, fie cu peştele, fie cu vântul care s-a rupt din lanţ? Să zicem că e un peşte cât un munte de mare şi că are spinarea tare, ca la nisetru; să mai zicem că acolo unde e capătul lumii, stau nişte ziduri groase de piatră, şi de ziduri stau înlănţuite vânturile rele… Dacă nu s-au rupt din lanţ, atunci de ce se zvârcolesc pe toată marea ca nebunele, şi urlă precum câinii? Păi dacă nu sunt înlănţuite, unde dispar ele când e vreme bună?

Gusev se gândeşte îndelung la peştii mari cât un munte şi la lanţurile groase şi mâncate de rugină, pe urmă îl apucă urâtul şi începe să se gândească la locurile lui, unde se întoarce acum, după ce a slujit cinci ani în Extremul Orient. Vede în minte iazul mare de tot, acoperit cu zăpadă… Pe-o parte a iazului, fabrica de porţelan, cărămizie, cu coşul înalt şi cu norii de fum negru; pe partea cealaltă – satul… Din ogradă, a cincea cum vine, iese în sanie fratele Alexei; în spate şed fecioraşul Vanka, cu nişte pâslari mari, şi fetiţa, Akulka, şi ea tot cu pâslari. Alexei e cherchelit, Vanka râde, iar faţa Akulkăi nu se vede, e înfofolită.

„Să nu-ngheţe, Doamne-fereşte, copiii“, se gândeşte Gusev. Dă-le, Doamne, minte, şopteşte el, să-şi cinstească părinţii şi mai deştepţi ca taica şi maica lor să nu fie…

— Acum trebuie pingele noi, aiurează cu voce de bas matrozul bolnav. Da, da!

Gândurile lui Gusev îşi pierd şirul, şi în locul iazului apare, hodoronc-tronc, un ditamai capul de bou fără ochi, iar calul şi sania nu mai merg, ci se învârtesc într-un fum negru. Dar el tot se bucură, fiindcă i-a văzut pe-ai lui. De bucurie i se taie răsuflarea, îi trec fiori prin tot trupul, îi tremură degetele.

— A dat Dumnezeu să ne vedem! delirează el, dar în aceeaşi clipă deschide ochii şi bâjbâie în întuneric după apă.

Bea şi se culcă, şi iarăşi trece sania, pe urmă iarăşi capul de bou fără ochi, fumul, norii… Şi aşa până în zori.

II

Mai întâi, în întuneric se face văzut un cerculeţ albastru – e o ferestruică rotundă; apoi, încet-încet, Gusev începe să-l desluşească pe vecinul lui de pat, pe Pavel Ivanîci. Omul acesta doarme stând în capul oaselor, fiindcă în poziţia culcat se sufocă. Faţa o are cenuşie, nasul lung, ascuţit, ochii – din pricină că a slăbit cumplit – sunt imenşi; tâmplele sunt supte, barba rară, părul lung… Privindu-i faţa, nu te dumireşti nicicum din ce pătură face parte: e boier, negustor ori ţăran? Judecând după expresia feţei şi după părul lung, parcă ar fi postitor ori frate la o mânăstire, dar dacă asculţi la ce vorbeşte, parcă n-ar fi monah. Din pricina balansului, a zădufului şi a bolii, e epuizat, respiră greu şi îşi mişcă buzele uscate. Băgând de seamă că Gusev îl priveşte, se întoarce cu faţa spre el şi spune:

— Încep să ghicesc… Da… Acum înţeleg perfect totul.

— Ce înţelegi, Pavel Ivanîci?

— Păi uite ce… Mi s-a tot părut curios, cum de voi, grav bolnavi, în loc să fiţi în repaus, vă aflaţi pe un vapor, unde e şi aer stătut, şi cald, şi tangaj, într-un cuvânt, tot ce înseamnă pericol de moarte pentru voi, dar acum mi-e totul limpede… Da… Doctorii voştri v-au pus pe vapor ca să se debaraseze de voi. S-au săturat să aibă de furcă cu voi, cu nişte dobitoace… Bani de la voi nu văd, de lucru le daţi, şi le mai stricaţi şi rapoartele cu moartea voastră – ce mai, nişte dobitoace! Iar ca să se debaraseze de voi nu e greu… Pentru asta trebuie numai, în primul rând, să nu ai conştiinţă şi omenie, şi, în al doilea rând, să păcăleşti şefimea vaporului. Prima condiţie se poate ignora,

în privinţa asta noi suntem artişti, iar a doua reuşeşte întotdeauna când ai ceva practică. Într-o mulţime de patru sute de soldaţi şi marinari sănătoşi, cinci bolnavi nu sar în ochi; bun, v-au mânat pe vapor, v-au amestecat cu cei sănătoşi, s-a făcut repede numărătoarea şi, la grămadă, n-au observat nimic nelalocul lui, şi abia după ce a plecat vaporul au văzut că le zac pe punte nişte paralitici şi nişte ofticoşi în pragul morţii…

Gusev nu-l înţelege pe Pavel Ivanîci; luând vorbele lui drept o imputare, spune spre a se dezvinovăţi:

— Eu zăceam pe punte că n-aveam putere; când ne descărcară de pe şlep pe vapor îngheţai rău de tot.

— Revoltător! continuă Pavel Ivanîci. Mai ales că ei ştiu perfect că n-o să rezistaţi la traversarea asta de lungă durată, şi cu toate astea v-au îmbarcat aici! Ei, să spunem că până la Oceanul Indian o s-ajungeţi, dar pe urmă? Ţi-e şi groază să te gândeşti… Şi asta e recunoştinţa pentru că aţi slujit cu credinţă şi ireproşabil!

Pavel Ivanîci se uită urât, se încruntă scârbit şi, sufocându-se, spune:

— Uite pe cine ar trebui să trosnească ziarele, de să le meargă fulgii!

Matrozul şi cei doi soldaţi bolnavi s-au sculat şi joacă deja cărţi. Marinarul stă pe jumătate culcat pe pat, soldaţii stau pe jos lângă el în cele mai incomode poziţii. Unul dintre soldaţi are braţul drept bandajat, iar pumnul e înfăşurat, parcă e o căciulă, aşa că ţine cărţile la subraţul drept sau în îndoitura cotului şi se serveşte de mâna stângă. E balans puternic. Nu poţi nici să te scoli în picioare, nici să bei ceai, nici să iei medicamentele.

— Tu ce-ai fost, ordonanţă? îl întreabă Pavel Ivanîci pe Gusev.

— Chiar aşa, ordonanţă.

— Doamne Dumnezeule! spune Pavel Ivanîci şi clatină trist din cap. Să smulgi omul din cuibul lui, să-l târăşti cincisprezece mii de verste, pe urmă să faci să dea în oftică şi… şi pentru ce toate astea, te întrebi. Ca să-l faci ordonanţă la vreun căpitan Kopeikin ori miciman Dârka. Halal logică!

— Treaba nu-i grea, Pavel Ivanîci. Te scoli de dimineaţă, faci cizmele, pui samovarul, deretici odăile, şi p'ormă nu mai ai ce să faci. Locotenentul desenează cât e ziua de lungă, şi tu vrei – te rogi la Dumnezeu, vrei – citeşti cărţi, vrei – te duci pe stradă. Deie Domnul la fiecare aşa o viaţă.

— Da, straşnic! Locotenentul desenează plante, iar tu stai toată ziua la bucătărie şi tânjeşti după locul de unde eşti… Plante… Nu de plante-i vorba, ci de o viaţă de om! Viaţa nu se repetă, ea trebuie cruţată.

— Asta da, Pavel Ivanîci, omul rău nu ştie de milă nicăieri, nici acasă, nici la slujbă, dar dacă trăieşti cum se cuvine şi eşti supus, cine are nevoie să te obidească? Domnii cu carte înţeleg… În cinci ani io n-am stat nici o dată la carceră, şi bătut am fost, martor mi-e Dumnezeu, doar o dată…

— Pentru ce?

— Că m-am luat la bătaie. Eu am mână grea, Pavel Ivanîci. Intraseră la noi în curte patru chinezi; cărau lemne parcă – nu mai ţiu minte. Ei, şi m-a apucat urâtul, de-aia le-am rupt coastele, şi unuia, blestematu' de el, i-a dat sângele pe nas… Porucicul[1] văzu pe geam, se mânie şi mă pocni peste cap.

— Eşti un om prost, de plâns…, zise abia auzit Pavel Ivanîci. Nu pricepi nimic.

Balansul îl terminase: a închis ochii, iar capul ba îi cădea pe spate, ba se lăsa în piept. Dădu să se întindă de câteva ori, dar nu izbuti: se înăbuşea.

— Dar tu de ce i-ai bătut pe ăia patru chinezi? întrebă el după ce mai stătu puţin.

— Aşa. Au intrat în curte şi i-am bătut.

Şi se lăsă tăcere… Jucătorii de cărţi jucară vreo două ceasuri, cu patimă şi înjurături, dar balansul îi istovi şi pe ei; aruncară cărţile şi se întinseră. Lui Gusev îi apărură iarăşi iazul cel mare, fabrica, satul… Iarăşi trece sania, iarăşi râde Vanka, iar proasta de Akulka şi-a desfăcut larg cojocul şi şi-a întins picioarele: ia uitaţi, oameni buni, pâslarii mei nu-s ca ai lui Vanka, ai mei sunt noi.

— Mergi pe şase anişori, da’ minte tot n-ai! aiurează Gusev. Decât să-ţi ţii picioarele pe sus, mai bine du-te de adă-i de băut lu’ oşteanu’ de unchitău. Că ţi-oi dărui ceva.

Iacă-l pe Andron cu puşca cu cremene, duce pe umăr iepurele omorât, şi în urma lui merge prăpăditul de ovrei Isaicik şi îi zice să dea iepurele pe o bucată de săpun; iacă viţica a neagră în sanie, uite-o pe Domna, coase la o cămaşă şi plânge de ceva, dar, iacă, iarăşi capul de bou fără ochi, fumul negru…

Sus cineva strigă deodată tare, aleargă câţiva matrozi; parcă trag pe punte ceva mătăhălos ori trosneşte ceva. Iară trec în fugă. Nu s-o fi întâmplat vreo nenorocire? Gusev ridică capul, ciuleşte urechile şi vede: cei doi soldaţi şi marinarul joacă iar cărţi; Pavel Ivanîci şade şi mişcă din buze. E înăbuşitor, nu mai poţi să respiri, vrei să bei, dar apa e caldă, scârboasă… Balansul nu se potoleşte.

Deodată, cu unul dintre soldaţii cartofori se petrece ceva ciudat… Spune la tobă cupă, se încurcă la numărat, scapă cărţile, pe urmă zâmbeşte speriat, prosteşte, şi-şi plimbă ochii de la unul la altul.

— Acuma, fraţilor…, spune şi se întinde pe jos.

Nimeni nu ştie ce să creadă. Îl strigă, el nu răspunde.

— Stepan, ţi-o fi rău, ai? întreabă celălalt soldat, cel cu braţul bandajat. Să chemăm popa, ai?

— Bea nişte apă, Stepane…, spune matrozul. Na, frăţioare, bea.

— Ce-i înfigi cana aia-n dinţi! se înfurie Gusev. Păi nu vezi, cap sec?

— Ce?

— Ce! îl îngână Gusev. Nu mai are suflare, a murit! Uite la el – ce? Oameni fără pic de minte, Dumnezeule mare!…

III

Nu e balans, şi Pavel Ivanîci s-a mai înveselit. Nu se mai supără. Are o expresie fudulă, înflăcărată şi zeflemitoare. Parcă ar vrea să spună: „Da, o să vă spun acum ceva de-o să vă prăpădiţi de râs“. Ferestruica rotundă e deschisă şi un vânticel uşor îl suflă pe Pavel Ivanîci. Se aud voci, plescăit de vâsle în apă… Chiar sub ferestruică, cineva urlă cu un glăscior subţiratic, respingător: o cânta vreun chinez.

— Da, iată-ne şi în radă, spune Pavel Ivanîci zâmbind a zeflemea. Încă vreo lună şi suntem în Rusia. M-da, preastimaţi domni soldăţoi. Ajung la Odesa, şi de-acolo plec direct la Harkov. La Harkov am un prieten literat. Mă duc la el şi îi spun: hai, frate, lasă pentru o vreme subiectele tale nenorocite cu amoruri muiereşti şi frumuseţi ale naturii şi înfierează ticăloşia cu două picioare… Ia uite tu nişte teme…

Se gândeşte o clipă la ceva, apoi spune:

— Gusev, dar tu ştii cum i-am dus de nas?

— Pe cine, Pavel Ivanîci?

— Cum pe cine, pe ăştia… Pe vaporul ăsta nu au decât clasa întîi şi a treia, înţelegi, iar la clasa a treia sunt îngăduiţi numai mujicii, adică mocârţanii. Dacă porţi surtuc şi, fie şi de departe, arăţi a boier ori a burghez, fă bine şi du-te la clasa întîi. Poţi să şi crăpi, trebuie să pui jos cinci sute de ruble. De unde şi până unde, am întrebat, regula asta? Că n-oţi vrea să ridicaţi în felul ăsta prestigiul intelectualităţii ruse, nu? „Nicidecum. Nu vă lăsăm, pur şi simplu, pentru că la clasa a treia nu poate să meargă un om ca lumea: e mizerie şi dezgustător acolo“. A, da? Mulţumesc că aveţi aşa o grijă de oamenii ca lumea. Oricum ar fi însă acolo, mizerie ori frumos, eu cinci sute de ruble n-am. N-am jefuit vistieria, n-am exploatat străini, nu m-am ocupat cu contrabanda, n-am făcut felul nimănui, judecaţi dară şi dumneavoastră: pot eu să mă coţopenesc la clasa întîi, şi cu atât mai mult,

să socot că fac parte din intelectualitatea rusă? Dar cu logica nu răzbeşti cu ei… A trebuit să recurg la înşelătorie. Am pus pe mine un suman şi nişte ditamai cizmele, mi-am luat o mutră de mitocan beat şi m-am dus la agenţie: „Înălţimea voastră, zic, dă şi mie un belet…“

— Da’ dumneata de ce stare ţii? întrebă marinarul.

— De a preoţească. Taică-miu a fost un popă cinstit. Le-a spus întotdeauna mai marilor lumii ăsteia adevărul în faţă şi pentru asta a avut mult de pătimit.

Pe Pavel Ivanîci l-a obosit vorbitul, se sufocă, cu toate astea continuă:

— Da, eu spun întotdeauna adevărul în faţă… Mie nu mi-e frică de nimeni şi de nimic. În privinţa asta, între mine şi voi e o deosebire uriaşă. Voi sunteţi oameni întunecaţi la minte, orbi, îndobitociţi, nu vedeţi nimic, şi ce vedeţi nu înţelegeţi… Vi se spune că vântul s-a rupt din lanţ, că sunteţi nişte vite, că sunteţi pecenegi, gata, credeţi; vă dau în cap, voi le sărutaţi mâna; vă jefuieşte vreun animal în blană de raton şi pe urmă vă aruncă cin’şpe copeici bacşiş, şi voi: „Mânuţa să v-o sărut, boierule“. Nişte paria sunteţi, oameni de plâns… Alta e treaba cu mine. Eu trăiesc conştient, eu văd tot, cum văd vulturul sau uliul când zboară deasupra pământului, şi înţeleg tot. Sunt o întruchipare a protestului. Văd o samavolnicie – protestez, văd vreun bigot făţarnic – protestez, văd un porc care triumfă – protestez. Şi sunt de neînvins, nici o inchiziţie spaniolă nu poate să-mi închidă gura. Da… Taie-mi limba – o să protestez cu mimica, bagă-mă în mormânt cu o lespede peste mine – o să strig de-acolo de-o să se audă cale de-o verstă, o să mă las să mor de foame ca să le fie conştiinţa lor neagră mai grea cu un pud, omoară-mă – îţi apar ca o umbră. Cunoscuţii îmi spun toţi: „Eşti cel mai insuportabil om, Pavel Ivanîci!“. Sunt mândru de această reputaţie. Am servit trei ani în Extremul Orient, dar amintirea pe care am lăsat-o după mine e pentru o sută de ani: cu toţi m-am certat. Prietenii îmi scriu din Rusia: „Nu veni“. Ei, uite, de-aia şi vin… Da… Uite-aşa înţeleg eu viaţa. Asta se poate numi viaţă.

Gusev nu ascultă şi se uită pe ferestruică. Pe apa transparentă, cu o diafană nuanţă de peruzea, scăldată toată de un soare fierbinte, orbitor, se leagănă o barcă. În ea stau în picioare nişte chinezi goi care trag în sus colivii cu canari şi strigă:

— Cântă! Cântă!

Barca se ciocneşte cu altă barcă, trece în goană o şalupă cu aburi. Dar uite încă o barcă: în ea şade un chinez gras şi mănâncă orez cu beţişoarele. Apa unduieşte leneş, pescăruşi albi plutesc leneş deasupra ei.

„Uite grăsanu' ăsta, i-aş trage una după ceafă…", se gândeşte Gusev uitându-se la chinezul cel gras şi căscând.

Piroteşte, şi i se pare că întreaga natură e cuprinsă de piroteală. Timpul aleargă iute. Nici nu ştii când trece ziua, nici nu ştii când se lasă seara… Dar vaporul nu mai stă pe loc, se duce undeva, mai departe.

IV

Trec două zile. Pavel Ivanîci nu mai stă în capul oaselor, deja zace; are ochii închişi, iar nasul i s-a făcut parcă şi mai ascuţit.

— Pavel Ivanîci! îl strigă Gusev. Hei, Pavel Ivanîci!

Pavel Ivanîci deschide ochii şi mişcă buzele.

— Ţi-e rău?

— Nu mi-e…, răspunde Pavel Ivanîci sufocându-se. Nu mi-e, chiar, din contră, mi-e mai bine… Vezi, pot deja să stau şi culcat… Mi-e mai uşor…

— Ei, slavă Domnului, Pavel Ivanîci.

— Când mă compar cu bieţii de voi, mă apucă mila… Plămânii îi am sănătoşi, dar tusea asta de la stomac… Iadul să fie, şi tot îl suport, dar Marea Roşie! Şi peste toate, atitudinea mea e critică, şi faţă de boala mea, şi

faţă de medicamente. Dar voi… mintea voastră e întunecată… E greu pentru voi, greu de tot, de tot!

Nu e balans, e calm, în schimb e zăpuşeală şi cald ca într-o baie; nu doar să vorbeşti, dar chiar şi să asculţi îţi vine greu. Gusev şi-a cuprins genunchii, şi-a lăsat capul pe ei şi se gândeşte la locul de unde-i el. Doamne, ce desfătare să te gândeşti la zăpadă şi la frig pe o zăpuşeală ca asta! Mergi cu sania; deodată caii se sperie de ceva şi-o iau la goană… Nu mai ştiu nici de drumuri, nici de şanţuri, nici de râpe, gonesc ca turbaţii, prin tot satul, prin iaz, pe lângă fabrică, pe urmă pe câmp… „Ţine-i!“ strigă cât îi ţine gura muncitorii de la fabrică şi oamenii din cale. „Ţine-i!“ Da’ de ce să-i ţii! Lasă vântul rece, tăios, să-ţi bată-n faţă şi să-ţi pişte mâinile, tăios, las’ să-ţi nimerească pe căciulă, pe guler, pe grumaz, pe piept cocoloaşele de zăpadă zvârlite de copite, las’ să schelălăie tălpile saniei şi să se rupă şleaurile şi orcicurile, ducă-se dracului toate! Dar ce desfătare când se răstoarnă sania şi zbori cu cel mai mare avânt într-un nămete, direct cu faţa-n zăpadă, şi pe urmă te ridici alb tot, cu mustăţile făcute ţurţuri; nici tu căciulă, nici tu mănuşi, cu brâul desfăcut… Oamenii râd în hohote, câinii latră…

Pavel Ivanîci deschide pe jumătate un ochi, se uită cu el la Gusev şi întreabă încet:

— Gusev, comandantul tău fura?

— Da’ cine să-l ştie, Pavel Ivanîci! Noi nu ştim, n-ajunge pân’ la noi.

Şi pe urmă se lasă tăcere pentru mult timp. Gusev se gândeşte, aiurează şi bea întruna apă; îi e greu să vorbească, îi e greu să asculte şi îi e frică să nu înceapă ceilalţi să vorbească cu el. Trece o oră, încă una, încă una; vine seara, pe urmă noaptea, dar el nu bagă de seamă, tot stă şi se gândeşte la ger.

Se aude un zgomot, parcă a intrat cineva în infirmerie, se aud voci, dar trec vreo cinci minute şi totul amuţeşte.

— Fie primit în împărăţia cerească, odihnească-se în pace, spune soldatul cu mâna bandajată. N-a ştiut de linişte omul ăsta!

— Ce? întreabă Gusev. Cine?

— A murit. L-au dus chiar acum sus.

— Ei, asta e, bolmojeşte Gusev căscând. Fie primit în împărăţia cerească.

— Tu ce crezi, Gusev? întreabă după o oarecare tăcere soldatul cu mâna bandajată. O să fie primit în împărăţia cerească?

— De cine vorbeşti?

— De Pavel Ivanîci.

— O să fie… că s-a chinuit o groază. Mai pune la socoteală şi că e din neam preoţesc, şi popii au rude multe. O să se roage.

Soldatul cu bandajul se aşază pe pat lângă Gusev şi spune cu voce scăzută:

— Şi tu, Gusev, nu mai ai zile pe lumea asta. Nu mai ajungi tu în Rusia.

— A zis ceva doctorul ori felcerul? întreabă Gusev.

— Nu e c-a zis careva, da' se vede… Omul care trage să moară îl vezi îndată. Nu mănânci, nu bei, te-ai jigărit – mi-e frică să mă şi uit. Oftica, ce mai. Eu nu-ţi spun ca să te sperii, da' că, poate, oi vrea să te spovedeşti şi să te împărtăşeşti. Şi dacă ai ceva bani, să-i dai secundului.

— N-am scris acasă, oftează Gusev. Mor şi n-o să afle.

— Află, spune cu voce de bas marinarul bolnav. Când mori, scriu aici în jurnalul de bord şi la Odesa îi dau un extras comandantului militar, şi el trimite la plasă ori undeva pe-acolo…

Pe Gusev îl apucă groaza după discuţia asta şi începe să îl chinuie o dorinţă, nu ştie nici el care. Bea apă – nu-i asta; se întinde spre ferestruica rotundă şi trage în piept aerul umed şi fierbinte – nu-i asta; încearcă să se gândească la locurile lui, la ger – nu-i asta… În sfârşit, i se pare că dacă mai stă o clipă la infirmerie, îşi dă negreşit duhul.

— Mi-e greu, fraţilor…, spune el. Mă duc sus. Ajutaţi-mă, pentru numele lui Dumnezeu, să mă duc sus!

— Hai, se învoieşte soldatul cu bandajul. N-ai să poţi, te duc eu. Ţine-te de grumazul meu.

Gusev îl ia pe soldat pe după gât, acela îl apucă cu braţul sănătos şi îl duce sus. Pe punte dorm de-a valma soldaţii şi matrozii lăsaţi la vatră fără termen; sunt aşa de mulţi, că abia se poate trece.

— Ţine-te pe picioare, spune încet soldatul cu bandajul. Vino după mine încetişor, ţine-mă de cămaşă…

E întuneric. Nu sunt lumini nici pe punte, nici pe catarge, nici în jur pe mare. Chiar la proră stă nemişcat, ca o statuie, santinela, dar pare că doarme şi ea. Pare că vaporul e lăsat în voia lui şi se duce unde vrea.

— Acuma îl aruncă în mare pe Pavel Ivanîci…, zice soldatul cu bandajul. În sac şi-n apă.

— Da. Asta-i rânduiala.

— Da’ acasă-i mai bine, zaci în pământ. Barem mama şi tot vine la mormânt şi te boceşte.

— Păi da.

Vine miros de balegă şi de fân. Cu capetele în jos, stau lângă bord nişte boi. Unu, doi, trei… opt bucăţi! Dar ia uite şi-un căluţ. Gusev întinde mâna să-l mângâie, dar el dă din cap, îşi arată dinţii şi vrea să îl muşte de mânecă.

— Affurisitu’… se supără Gusev.

Amândoi, el şi soldatul, se strecoară încet spre proră, pe urmă se opresc lângă bord, privesc ba în sus, ba în jos. Sus, cerul adânc, stele luminoase, pace şi linişte – întocmai ca acasă în sat, dar jos – întuneric şi haos. Cine ştie de ce, valurile înalte mugesc. La oricare val te-ai uita, încearcă să se înalţe mai sus ca toate, şi-l împinge, îl goneşte pe celălalt; asupra lui, cu zgomot, luminând cu coama lui albă, se năpusteşte un altul, la fel de feroce şi de neruşinat.

Marea nu are nici noimă, nici milă. Dacă ar fi mai mic şi nu din fier gros, valurile ar sfărâma vaporul fără să le pese şi ar înghiţi toţi oamenii, n-ar alege între sfinţi şi păcătoşi. Vaporul are şi el o expresie absurdă şi cruntă. Monstrul ăsta năsos se aruncă înainte şi taie în drumul lui milioane de valuri; nu se teme nici de întuneric, nici de vânt, nici de întinderi, nici de singurătate, nu îi pasă de nimic, şi dacă oceanul ar avea oamenii lui, atunci el, monstrul, i-ar strivi, tot fără să aleagă între sfinţi şi păcătoşi.

— Unde suntem noi acum? întreabă Gusev.

— Nu ştiu. Trebuie că pe ocean.

— Nu se vede pământul…

— Nici vorbă! Cică doar peste şapte zile o să-l vedem.

Amândoi soldaţii privesc spuma albă, care luminează ca fosforul, tac şi se gândesc. Primul rupe tăcerea Gusev.

— Da’ nu-i nimic de speriat, spune el. Doar că-i groaznic, parcă stai într-o pădure întunecată, şi dacă, să zicem aşa, ar lăsa acuma la apă o barcă şi ofiţerul mi-ar ordona să mă duc o sută de verste pe mare şi să prind peşte, m-aş duce. Ori, să zicem că un creştin ar cădea acuma-n apă – m-aş duce după el. Pe un neamţ ori un chinez nu m-aş apuca să-i salvez, dar după un creştin mi-aş da drumul.

— Dar să mori ţi-e frică?

— Mi-e frică. Îmi pare rău de gospodărie. Am un frate acasă, ştii, care n-are măsură: e beţiv, îşi bate muierea degeaba, pe părinţi nu-i cinsteşte. Fără mine se duce de râpă totu’, şi taică-miu cu bătrâna lui să vezi dacă nu iau drumu’ pribegiei. Da’, frate, picioarele nu mai mă ţin, şi te înăbuşi aci… Hai să ne culcăm.

V

Gusev se întoarce la infirmerie şi se întinde pe pat. Îl chinuie ca şi mai înainte o dorinţă nelămurită şi nu-şi poate da seama nicicum ce vrea. Are o apăsare în piept, o ciocăneală în cap, gura o are aşa de uscată, că îi e şi greu să îşi mişte limba. Moţăie şi aiurează şi, chinuit de coşmaruri, de tuse şi de zăpuşeală, spre dimineaţă se cufundă într-un somn profund. Visează că la cazarmă tocmai au scos pâinea din cuptor, iar el se vâră în cuptor cu o măturică de mesteacăn şi face o baie de aburi. Doarme două zile, iar în cea de a treia, la amiază, vin de sus doi matrozi şi îl scot din infirmerie.

Îl cos într-o pânză şi, ca să fie mai greu, pun acolo şi doi drugi de fier. Cusut în pânza aceea, ajunge să semene cu un morcov ori cu o ridiche: la cap lat, la picioare îngust… Înainte de apusul soarelui îl scot pe punte şi îl pun pe o scândură; un capăt al scândurii stă pe bord, celălalt pe o ladă pusă pe un taburet. În jur stau în picioare soldaţii lăsaţi la vatră temporar şi oamenii din echipaj, cu capul descoperit.

— Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul nostru, începe preotul, întotdeauna, acum şi pururea şi-n vecii vecilor!

— Amin! cântă trei matrozi.

Soldaţii lăsaţi la vatră şi echipajul se închină şi se uită într-o parte, la valuri. E ciudat că un om a fost cusut într-un sac şi că într-o clipă o să zboare în mare. I s-ar putea întâmpla asta şi fiecăruia dintre ei?

Preotul presară pământ pe Gusev şi se înclină. Cântă cu toţii „Veşnica pomenire“.

Matrozul de cart ridică puţin capătul scândurii, Gusev alunecă de pe ea, zboară cu capul în jos, apoi se răsuceşte în aer şi – bâlbâdâc! Spuma îl acoperă şi, pentru o clipă, pare învelit în dantelă, dar clipa a şi trecut – şi el piere în valuri.

Se duce cu iuţeală spre fund. O să ajungă oare? Până la fund, din câte se spune, sunt patru verste. După opt-zece stânjeni, începe să se ducă tot mai încet şi mai încet, se leagănă ritmic, parcă se răzgândeşte şi, atras de un curent, e dus mai degrabă într-o parte decât în jos.

Dar iată că întâlneşte în cale un banc de peşti, din cei numiţi piloţi. Văzând un corp întunecat, peştii se opresc, parcă încremenesc, şi brusc, toţi odată, se întorc şi dispar. Nu trece nici o clipă şi, iute, ca nişte săgeţi, zboară din nou spre Gusev şi încep să străpungă în zig-zag apa în jurul lui…

După aceea se arată un alt corp întunecat. E un rechin. Important, în silă, ca şi cum nu l-ar observa pe Gusev, înoată pe sub el, şi el se lasă pe spinarea lui, pe urmă rechinul se întoarce cu burta în sus, se desfată în apa caldă, transparentă şi deschide leneş botul cu două rânduri de dinţi. Piloţii sunt în extaz; stau în loc să privească ce are să urmeze. După ce se joacă puţin cu corpul, rechinul, în silă, îşi pune botul sub el, îl încearcă prudent cu dinţii, şi pânza se rupe pe toată lungimea corpului, de la cap până la picioare; un drug cade şi, speriind piloţii, lovind rechinul într-o rână, se duce rapid spre fund.

Iar în timpul ăsta, sus, în partea unde apune soarele, norii se plictisesc; un nor seamănă cu un arc de triumf, altul cu un leu, al treilea cu o foarfecă… De după nori iese o rază verde, lătăreaţă, şi se întinde chiar până la mijlocul cerului; nu trece mult şi i se alătură una violetă, alături una aurie, apoi una roz… Cerul prinde o delicată nuanţă liliachie. Privind cerul acesta splendid, fermecător, oceanul se posomorăşte mai întîi, dar repede capătă şi el nuanţe dulci, bucuroase, pasionate, care sunt şi greu de numit pe limba oamenilor.

1890

1. Locotenent (rusă).

Într-o noapte de Crăciun

O femeie tânără, în jur de douăzeci şi trei de ani, cu faţa îngrozitor de palidă, stătea în picioare pe ţărmul mării şi se uita în zare. Picioarele ei mici, în cizmuliţe de catifea, stăteau în capul unei scăriţe care cobora până la mare, o scăriţă veche, îngustă, cu o balustradă deloc sigură.

Femeia se uita în depărtare, unde se căsca necuprinsul invadat de o ceaţă densă, de nepătruns. Nu se vedeau nici stele, nici marea acoperită de zăpadă, nici lumini. Şi ploua, tare…

„Ce-o fi acolo?“, se gândea femeia uitându-se în zare şi strângând pe ea, ca să se apere de vânt şi de ploaie, şubuliţa şi şalul.

Acolo, în bezna de nepătruns, la vremea asta trebuia să fie pe undeva, la vreo cinci-zece verste depărtare, dacă nu mai mult, soţul ei, moşierul Litvinov, cu artelul lui pescăresc. Dacă viscolul care fusese în ultimele două zile pe mare nu-i troienise pe Litvinov cu pescarii lui, acum se zoresc să ajungă la ţărm. Marea s-a umflat şi, din cât se spune, curând o să înceapă să spargă gheaţa. Gheaţa nu poate rezista la aşa un vânt. O să izbutească oare săniile lor, cu tălpile lor diforme, grele şi greoaie, să ajungă la ţărm înainte ca femeia cea palidă să audă urletul mării trezite din somn?

Femeia voia cu orice preţ să ajungă jos. Balustrada se clătina şi, udă, lipicioasă, aluneca sub mâna ei ca un ţipar. Se lăsă jos pe o treaptă şi începu să coboare stând jos, ţinându-se bine cu mâinile de treptele reci şi murdare. Vântul se repezea şi îi desfăcea şuba care mirosea pe piept a umed.

— Sfinte făcător de minuni Nicolae, scara asta nu se mai sfârşeşte! şoptea tânăra femeie pipăind treptele.

Scara avea nouăzeci de trepte în cap. Nu făcea nici o cotitură, ci cobora în linie dreaptă, în unghi ascuţit faţă de verticală. Clătinată puternic de vânt dintr-o parte în alta, scârţâia ca o scândură gata să crape.

Peste zece minute, femeia era deja jos, chiar lângă mare. Şi aici, jos, era acelaşi întuneric. Iar vântul era şi mai rău decât sus. Ploaia şiroia şi părea că e fără de sfârşit.

— Cine e? se auzi o voce bărbătească.

— Eu sunt, Denis…

Denis, un bătrân înalt şi solid, cu o barbă mare, căruntă, stătea în picioare pe mal cu un băţ mare, uitându-se şi el în depărtarea de nepătruns. Îşi căuta prin haine un loc uscat să-şi aprindă un chibrit ca să fumeze o lulea.

— Matale eşti, coniţă Natalia Sergheevna? întrebă el cu nedumerire în glas. Pe vremea asta năprasnică? Ce să faci mata aici? În starea matale, după naştere, asta e moarte curată. Du-te acasă, măiculiţă!

Se auzi un plâns de femeie bătrână. Era mama pescarului Evsei, plecat şi el cu Litvinov pe mare. Denis oftă şi dădu din mână.

— Eşti femeie bătrână, zise el fără să se adreseze nimănui, şaptej' de ani trăişi pe lumea asta, da' parc-ai fi un ţânc fără minte. Păi toate, toantă ce eşti, sunt în vrerea lui Dumnezeu! Du-te de te culcă pe cuptor, că eşti bătrână şi uscată, nu în umezeala asta! Du-te cu Dumnezeu de-aici!

— Da-i şi Evsei al meu, Evsei! Doar pe el îl am, Denisuşka!

— Vrerea lui Dumnezeu! Dacă lui, punem aşa, nu-i e dat să moară pe mare, apăi poate marea să sfarme de-o sută de ori, că el tot viu rămâne. Şi de i-o fi dat, maică, ca de data asta să-l ia moartea, n-avem a judeca noi. Nu plânge, maică! Nu-i doar Evsei pe mare! Îi acolo şi boieru' Andrei Petrovici. Îs şi Fedka, şi Kuzma, şi Tarasenkov Alioşa.

— Dar or fi vii, Denisuşka? întrebă Natalia Sergheevna cu voce tremurătoare.

— Da’ cine să ştie, cuconiţă! Păi dacă ziua ce trecu şi a dinainte nu-i aduse viforu’, trebuie că-s vii. Dacă nu s-o rupe marea, rămân vii. Da’ iaca ce vânt e. Zici că e tocmit, lua-l-ar Dumnezeu!

— Vine cineva pe gheaţă! zise deodată femeia cea tânără cu un glas nefiresc de răguşit, parcă îngrozită şi dându-se un pas înapoi.

Denis miji ochii şi îşi încordă auzul.

— Nu e, cuconiţă, nu vine niminea, zise el. E Petruşka-prostălău’, şade-n barcă şi mişcă din vâsle. Petruşka! strigă Denis. Ce faci, şezi?

— Şed, moşule! se auzi o voce slabă, bolnavă.

— Boleşti?

— Bolesc, moşule! N-am vlagă!

Pe mal, chiar lângă apă, era o barcă. În ea, direct pe fund, şedea un flăcău înalt, cu nişte mâini şi picioare diforme de lungi ce erau. Era Petruşka-prostălăul. Cu dinţii încleştaţi şi tremurând ca varga, se uita în întunericul depărtării şi se căznea şi el să zărească ceva. Şi el aştepta ceva de la mare. Braţele lui lungi se ţineau de vâsle, iar piciorul stâng îl ţinea îndoit sub el.

— Boleşte prostălău’ nostru! zise Denis apropiindu-se de barcă. Îl doare picioru’ şi suferă şi cu inima. Nici nu mai are judecată băiatu’ din pricina bolii. Mai bine te-ai duce la căldură, Petruşka! Aci răceşti şi mai rău…

Petruşka tăcea. Tremura şi se strâmba de durere. Îl durea şoldul stâng, la spate, chiar pe unde trece nervul.

— Du-te, Petruşka! zise Denis cu voce blândă, părintească. Întinde-te pe cuptor şi-o da Dumnezeu să te lase picioru’ până dimineaţă!

— Simt! murmură Petruşka descleştând fălcile.

— Ce simţi, Petruşka?

— Gheaţa s-a rupt.

— Da’ cum simţi?

— Aud aşa un zgomot. Unu-i zgomotul de la vânt, altu-i de la apă. Şi vântu’ e altfel acu’: e mai moale. La vreo zece verste de-aci se rupe deja.

Bătrânul îşi încordă auzul. Ascultă o groază, dar în vuietul a toate nu desluşi nimic în afară de urletul vântului şi de răpăitul egal al ploii.

Trecu o jumătate de ceas de aşteptare şi tăcere. Vântul îşi făcea mendrele. Era din ce în ce mai rău şi părea că hotărâse să rupă cu orice preţ gheaţa şi să-i ia bătrânii fiul, pe Evsei, iar femeii celei palide – bărbatul. Între timp, ploaia se domolea din ce în ce. În curând se făcu aşa de rară, că deja se puteau desluşi în întuneric siluetele, conturul bărcii şi albeaţa zăpezii. Prin urletul vântului se putea auzi un dangăt. Era de sus, din sătuleţul de pescari, din clopotniţa cea veche. Oamenii prinşi pe mare de viscol, şi pe urmă de ploaie, trebuiau să se ia după dangătul acela – firul de pai de care se agaţă cel ce se îneacă.

— Moşule, apa-i deja aproape! Auzi?

Moşul îşi încordă auzul. De astă dată auzi un vuiet care nu semăna cu urletul vântului ori cu zgomotul copacilor. Petruşka avusese dreptate. Nu mai era deja nici urmă de îndoială că Litvinov şi pescarii lui n-aveau să sărbătorească Crăciunul pe uscat.

— Gata! zise Denis. Se rupe!

Bătrâna scoase un ţipăt şi se lăsă jos, pe pământ. Nevasta boierului, udă şi tremurând de frig, se apropie de barcă şi începu să asculte. Auzi şi ea vuietul funest.

— Poate-i vântul! zise ea. Eşti sigur că se rupe gheaţa, Denis?

— Vrerea lui Dumnezeu!… Pentru păcatele noastre, cucoană…

Denis oftă şi adăugă cu o voce blândă:

— Duceţi-vă sus, cuconiţă! Şi-aşa vă udarăţi!

Şi oamenii care stăteau pe mal auziră un râs domol, un râs copilăresc, fericit… Râdea femeia cea palidă. Denis icni. Icnea întotdeauna când îl podidea plânsul.

— S-a smintit! zise şoptit către o siluetă întunecată de bărbat.

Văzduhul se mai lumină. Se ivise luna. Acum se vedea totul: şi marea cu troienele pe jumătate topite, şi cuconiţa, şi Denis, şi Petruşka-prostălăul care se strâmba de durerea lui de neîndurat. Într-o parte stăteau mujicii, ţinând în mâini, cine ştie de ce, frânghii.

Se auzi primul pârâit clar nu departe de ţărm. Curând răsună altul, apoi altul, şi un troznet înspăimântător făcu să răsune aerul. Masa albă, fără de sfârşit, începu să se agite şi se întunecă. Monstrul se trezise şi îşi începuse viaţa vijelioasă. Urletul vântului, vuietul copacilor, gemetele lui Petruşka şi dangătul – totul pieri în mugetul mării.

— Trebuie să urcăm degrabă! strigă Denis. Acu' dă peste mal şi aduce sloiuri. Şi stă să-nceapă şi utrenia, haideţi, copii! Haide, cuconiţă, haide, maică! Aşa vru Dumnezeu!

Denis se apropie de Natalia Sergheevna şi o apucă uşor pe sub cot…

— Hai, maică! zise el duios, cu un glas plin de milă.

Cuconiţa îl îndepărtă cu mâna pe Denis şi, înălţând cu curaj capul, se apropie de scară. Nu mai avea deja paloarea aceea de mort; pe obraji îi juca o rumeneală sănătoasă, ca şi cum i s-ar fi turnat în vine sânge proaspăt; ochii nu mai priveau jalnic, şi mâinile, care ţineau la piept şalul, nu mai tremurau ca înainte… Simţea că acum poate, fără ajutorul nimănui, să biruie scara cea înaltă…

După ce puse piciorul pe a treia treaptă, se opri ca lovită de trăsnet. În faţa ei stătea un bărbat înalt, voinic, cu cizme înalte şi într-un cojoc scurt…

— Eu sunt, Nataşa… Nu te teme! zise bărbatul.

Natalia Sergheevna se clătină. În căciula înaltă din pielicele, în mustăţile negre şi în ochii negri îl recunoscu pe soţul ei, moşierul Litvinov. Bărbatul o ridică în braţe şi o sărută pe obraz, şi atunci o izbi un damf de vin şi de coniac. Era uşor beat.

— Bucură-te, Nataşa, n-am nimerit sub zăpadă şi nu m-am înecat. Am răzbit cu băieţii prin viscol până la Taganrog, şi de-acolo, uite, am venit la tine şi… am venit…

Bolborosea, şi ea, din nou palidă şi tremurând, se uita le el cu nişte ochi speriaţi, care nu înţelegeau. Nu credea…

— Ce udă eşti, ce tremuri! şoptea el strângând-o la pieptul lui…

Şi pe faţa lui, beată de fericire şi de vin, se revărsă un zâmbet bun, copilăresc, blând… Îl aşteptase pe frigul ăsta, noaptea! Nu e asta dragoste? Şi începu să râdă de fericire…

Un urlet ascuţit, sfâşietor răspunse acestui râs molcom, fericit. Nici mugetul mării, nici vântul, nimic nu a putut să-l acopere. Cu chipul desfigurat de disperare, femeia cea tânără nu fusese în stare să-şi oprească urletul care izbucnise. În el se auzea tot: şi măritişul cu de-a sila, şi repulsia de neînfrânt faţă de soţ, şi dorul de singurătate şi, în sfârşit, speranţa năruită în libertatea văduviei. Toată viaţa ei, cu amărăciunea, cu lacrimile şi durerea ei, se revărsase în urletul acela pe care nu-l înăbuşiseră nici trosniturile gheţii. Soţul îl înţelese, dar nici n-ar fi putut să nu-l înţeleagă…

— E de durere că nu m-am înzăpezit şi că nu m-a strivit gheaţa! bâigui el.

Buza de jos îi tremura, şi pe faţă i se întinse un zâmbet amar. Coborî treptele şi îşi lăsă soţia jos.

— Fie cum vrei tu! zise el.

Şi întorcându-se cu spatele la ea, se duse spre barca pe care Petruşka-prostălăul, cu buzele strânse, tremurând şi sărind într-un picior, o trăgea în apă.

— Încotro? îl întrebă Litvinov.

— Mă doare, înălţimea voastră! Vreau să mă înec… Pe morţi nu-i doare…

Litvinov sări în barcă. Petruşka se aburcă după el.

— Adio, Nataşa! strigă moşierul. Fie cum vrei tu! Primeşte ce-ai aşteptat stând aici în frig! Dumnezeu să te aibă în pază!

Prostălăul dădu din vâsle şi barca, lovindu-se de un sloi mare, pluti spre valurile înalte.

— Vâsleşte, Petruşka, vâsleşte! zise Litvinov. Mai departe, mai departe!

Litvinov, ţinându-se de marginea bărcii, se clătina şi se uita înapoi. Dispăru Nataşa lui, dispărură luminiţele pipelor, dispăru în cele din urmă ţărmul…

— Întoarce-te! auzi glasul răguşit al femeii.

Şi în acest „întoarce-te“ i se păru că aude disperare.

Inima lui Litvinov începu să se zbată… Îl chema soţia lui. Şi chiar atunci, pe mal, la biserică începu să bată pentru utrenia de Crăciun.

— Întoarce-te! se auzi iarăşi, rugător, acelaşi glas.

Ecoul repetă cuvântul. Sloiurile îl spuseră pârâind, vântul îl şuieră, şi dangătul de Crăciun îl spuse şi el: „Întoarce-te“.

— Haide-napoi! zise Litvinov apucându-l pe prostălău de mânecă.

Dar prostălăul nu auzea. Încleştându-şi dinţii de durere şi uitându-se plin de speranţă în depărtare, lucra cu braţele lui lungi… Lui nu-i striga nimeni „întoarce-te“, iar durerea pe nerv care începuse încă din copilărie era tot mai ascuţită şi mai arzătoare… Litvinov îl apucă de braţe şi i le trase înapoi. Dar braţele erau tari ca piatra şi nu era uşor să le desprinzi de vâsle. Dar era şi târziu deja. Spe barcă se îndrepta un sloi mare. Sloiul acela trebuia să îl izbăvească pentru totdeauna pe Petruşka de durere.

Până în zori rămase femeia cea palidă pe ţărm. Când, pe jumătate îngheţată şi chinuită de remuşcări, o duseră acasă şi o culcară pe pat, buzele ei şopteau încă: „Întoarce-te!“.

Şi, în noaptea de Ajun, ea îşi iubi soţul…

1883

Zvăpăiata

La nunta Olgăi Ivanovna au fost toţi prietenii şi cunoscuţii ei apropiaţi.

— Priviţi-l: nu-i aşa că are în el ceva deosebit? le spunea ea prietenilor arătând spre soţ şi vrând parcă să explice de ce se măritase cu un om cât se poate de obişnuit, de simplu, care nu se remarca prin nimic.

Soţul ei, Osip Stepanîci, era doctor şi avea gradul de consilier titular. Lucra la două spitale: la unul ca intern extrabugetar, iar la celălalt ca prosector. În fiecare zi, de la nouă dimineaţa până la douăsprezece, primea bolnavi şi se ocupa de salonul lui, iar după aceea lua tramvaiul cu cai şi se ducea la celălalt spital, unde făcea autopsii. Activitatea privată era infimă, vreo cinci sute de ruble pe an. Şi asta era tot. Ce puteai să mai spui despre el? În timp ce Olga Ivanovna şi prietenii şi cunoscuţii ei apropiaţi nu erau câtuşi de puţin oameni obişnuiţi. Fiecare dintre ei se remarca prin ceva şi era oarecum cunoscut, avea deja un nume şi se considera o celebritate sau, chiar dacă nu era încă celebru, speranţele legate de el erau strălucite. Un actor de la teatrul dramatic – un mare şi demult recunoscut talent, un bărbat elegant, inteligent şi modest şi un excelent declamator, care o învăţase pe Olga Ivanovna să declame; un cântăreţ de la operă – un grăsan blajin care o încredinţa pe Olga Ivanovna că se pierde singură: dacă nu s-ar lăsa pe tânjală şi şi-ar lua soarta în mâini, ar ieşi din ea o cântăreaţă remarcabilă; apoi câţiva pictori în frunte cu janristul, animalistul şi peisagistul Riabovski, un tânăr blond şi frumos, la vreo douăzeci şi cinci de ani, cu succes pe la expoziţii şi care îşi vânduse ultimul tablou cu cinci sute de

ruble; el îi retuşa Olgăi Ivanovna studiile şi spunea că, poate, o să iasă ceva din ea; apoi un violoncelist în mâinile căruia instrumentul plângea şi care mărturisea sincer că, dintre toate femeile pe care le cunoaşte, numai Olga Ivanovna ştie să acompanieze; apoi un literat tânăr dar deja cunoscut, care scria nuvele, piese şi povestiri. Mai cine? Ei, mai e şi Vasili Vasilici, boier, moşier, ilustrator şi vinietist diletant, deosebit de sensibil la stilul, bâlina[1] şi eposul rus: pe hârtie, porţelan şi farfurii afumate făcea literalmente minuni. În mijlocul acestei societăţi artistice, libere şi răsfăţate de soartă, de oameni cu adevărat fini şi modeşti, dar care îşi aduceau aminte că există doctori numai când se îmbolnăveau, şi cărora numele lui Dâmov le suna la fel de indiferent ca Sidorov sau Tarasov, în mijlocul acestei societăţi, Dâmov părea să nu aibă ce căuta, părea de prisos şi mic, deşi era înalt şi lat în umeri. Părea să aibă pe el fracul altcuiva, iar bărbuţa lui părea de funcţionar comercial. De altfel, dacă ar fi fost scriitor sau pictor, s-ar fi spus că aminteşte de Zola cu bărbuţa lui.

Artistul i-a spus Olgăi Ivanovna că ea, cu părul ei ca inul şi în rochia de mireasă, aduce foarte mult cu un vişin tânăr şi mlădios primăvara, când e acoperit tot cu flori gingaşe şi albe.

— Nu, ascultă-mă! a spus Olga Ivanovna apucându-i mâna. Cum s-a putut întâmpla aşa deodată? Stai, ascultă-mă… Trebuie să-ţi spun că tatăl meu lucra la acelaşi spital cu Dâmov. Când sărăcuţul de tata s-a îmbolnăvit, Dâmov a stat zile şi nopţi întregi la patul lui. Cât spirit de sacrificiu! Ascultă, Riabovski… Ascultă şi dumneata, scriitorule, e foarte interesant. Veniţi mai aproape. Cât spirit de sacrificiu, ce compasiune sinceră! Nici eu nu dormeam noaptea şi stăteam lângă tata, şi deodată – tronc, l-am cucerit pe acest om bun şi de ispravă! Dâmov al meu s-a îndrăgostit până peste urechi. Ciudată mai e uneori soarta, zău. Ei, şi după ce a murit tata, mai venea pe la mine, ne mai întâlneam pe stradă şi, într-o bună seară, hop! mi-a cerut mâna… din senin… Am plâns toată noaptea şi m-am îndrăgostit şi eu îngrozitor. Şi uite, după cum vedeţi, i-am devenit soţie. Nu-i aşa că are în el

ceva puternic, viguros, de urs? Acum stă cu faţa trei sferturi spre noi şi nu e luminată bine, dar când o să se întoarcă, uitaţi-vă la fruntea lui. Riabovski, ce spui de fruntea asta? Dâmov, despre tine vorbim! strigă ea către soţ. Vino aici. Dă mâna ta cinstită cu Riabovski. Aşa. Fiţi prieteni.

Dâmov, zâmbind blajin şi naiv, i-a întins mâna lui Riabovski şi a spus:

— Mă bucur foarte mult. Odată cu mine a terminat facultatea cineva care se numea Riabovski. Vă e cumva rudă?

II

Olga Ivanovna avea douăzeci şi doi de ani, iar Dâmov treizeci şi unu. După ce se căsătoriseră începuseră o viaţă minunată. Olga Ivanovna decorase toţi pereţii salonului, înţesându-i cu studiile ei şi ale altora, cu ramă şi fără ramă, iar între pian şi mobilă îşi amenajase un frumos colţişor plin ochi cu umbreluţe chinezeşti, şevalete, cârpe de toate culorile, pumnale, mici busturi, fotografii… În sufragerie tapetase pereţii cu litografii, atârnase opinci din coajă de tei şi secere, pusese într-un colţ o coasă şi o greblă şi obţinuse o sufragerie în stil rusesc. În dormitor, ca să semene mai bine cu o peşteră, drapase tavanul şi pereţii cu o pânză închisă la culoare, atârnase deasupra patului un felinar veneţian, iar la uşa de la intrare pusese o figură cu o halebardă. Şi toată lumea găsise că tinerii căsătoriţi au un colţişor foarte drăguţ.

În fiecare zi, după ce se dădea jos din pat la ora unsprezece, Olga Ivanovna cânta la pian sau, dacă era soare, picta în ulei. Pe urmă, la ora unu, se ducea la croitoreasă. Cum ea şi Dâmov aveau foarte puţini bani, doar strictul necesar, ca să poată apărea mai des în rochii noi şi să poată uimi cu toaletele ei, trebuia să recurgă împreună cu croitoreasa la şiretlicuri.

De foarte multe ori, dintr-o rochie veche şi revopsită, din nişte bucăţele de tul care nu fac doi bani, din ceva dantelă, catifea şi mătase ieşeau adevărate minuni, ceva încântător, un vis nu o rochie. De la croitoreasă, Olga Ivanovna se ducea la vreo actriţă cunoscută să afle noutăţile teatrale şi, fiindcă tot era acolo, să-şi aranjeze pentru un bilet la premiera vreunei piese noi sau la vreun spectacol de caritate. De la actriţă trebuia să se ducă la atelierul vreunui pictor sau la o expoziţie de tablouri, după aceea pe la vreo celebritate, ca să invite sau să întoarcă vizita, sau pur şi simplu să mai stea de vorbă. Şi peste tot era întâmpinată cu plăcere şi prietenie şi era asigurată că e bună, drăgălaşă, că e o persoană rară… Cei care erau pentru ea celebrităţi şi personalităţi o primeau ca pe una de-a lor, ca pe o egală a lor şi îi profeţeau într-un glas că, dacă nu se va risipi, cu talentele, gustul şi inteligenţa ei va ajunge cineva. Avea voce, cânta şi la pian, picta, sculpta, juca în spectacole de amatori, dar nu oricum, ci cu talent; că făcea lampioane, că se dichisea, că îi lega cuiva cravata – totul îi ieşea deosebit de artistic, de graţios şi drăguţ. Dar în nimic nu se manifesta cu mai multă strălucire talentul ei decât în ştiinţa de a face repede cunoştinţă şi a lega prietenie cu oameni celebri. Era de-ajuns ca cineva să dobândească puţină faimă şi să facă să se vorbească despre el, că ea se şi prezenta imediat şi, în aceeaşi zi, se împrietenea cu persoana aceea şi o invita acasă. Orice nouă cunoştinţă era pentru ea o adevărată sărbătoare. Diviniza oamenii celebri, se mândrea cu ei şi îi visa în fiecare noapte. Era însetată de ei şi nu îşi putea potoli nicicum această sete. Cei bătrâni se duceau şi erau uitaţi, veneau alţii în locul lor, noi, dar se obişnuia cu ei sau o dezamăgeau la fel de repede, şi începea să caute cu aviditate noi şi noi oameni mari, găsea şi iar căuta. De ce?

La ora cinci lua masa acasă împreună cu soţul ei. Simplitatea, bunul simţ şi bunătatea lui o înduioşau şi îi stârneau entuziasmul. Una-două, sărea, îi îmbrăţişa năvalnic capul şi îl acoperea cu sărutări.

— Tu, Dâmov, eşti un om inteligent şi nobil, spunea ea, dar ai un foarte mare defect. Nu te interesează deloc arta. Tu negi şi muzica şi pictura.

— Nu le înţeleg, spunea el blând. Eu m-am ocupat toată viaţa de ştiinţele naturale şi de medicină, şi n-am avut timp să mă interesez de arte.

— Dar asta e îngrozitor, Dâmov!

— De ce? Cunoscuţii tăi nu au idee de ştiinţele exacte şi de medicină, şi tu nu le imputi lucrul ăsta. Fiecare cu ce e al lui. Eu nu înţeleg peisajele şi operele, dar mă gândesc aşa: dacă nişte oameni deştepţi le dedică toată viaţa lor, iar alţi oameni deştepţi plătesc pentru ele bani grei, înseamnă că sunt necesare. Eu nu le înţeleg, dar a nu înţelege nu înseamnă a nega.

— Dă-mi mâna ta cinstită să ţi-o strâng!

După masă, Olga Ivanovna se ducea pe la cunoscuţi, pe urmă la teatru sau la concert şi se întorcea acasă la miezul nopţii. Zi de zi.

Joia erau la ea serate. La aceste serate, gazda şi musafirii nu jucau cărţi şi nu dansau, ci se distrau făcând artă. Actorul de la teatrul dramatic declama, cântăreţul cânta, pictorii desenau în albume, Olga Ivanovna având o grămadă, violoncelistul cânta la instrumentul său şi însăşi gazda picta, sculpta, cânta şi acompania. În pauzele dintre declamat, muzică vocală şi muzică instrumentală, se discuta şi se purtau controverse legate de literatură, teatru şi pictură. Doamne nu erau, pentru că Olga Ivanovna considera toate doamnele, cu excepţia actriţelor şi a croitoresei sale, plicticoase şi banale. Nu era serată la care gazda să nu tresară la fiecare sonerie şi să nu spună cu un aer triumfător: „E el!“, înţelegând prin cuvântul „el“ vreo nouă celebritate invitată. Dâmov nu era în salon şi nimeni nu-şi amintea de existenţa lui. Dar la unsprezece jumătate fix se deschidea uşa care dădea în sufragerie, apărea Dâmov cu zâmbetul lui blând şi bun şi spunea, frecându-şi mâinile:

— Poftiţi la o gustare, domnilor.

Treceau cu toţii în sufragerie şi de fiecare dată vedeau aceleaşi lucruri: o farfurie mare cu stridii, o bucată de şuncă sau de friptură de viţel, sardele,

brânză, icre, ciuperci, vodcă şi două carafe cu vin.

— Scumpul meu *maître d'hôtel*! spunea Olga Ivanovna lovindu-şi entuziasmată palmele una de alta. Eşti de-a dreptul încântător! Domnilor, priviţi-i fruntea! Dâmov, întoarce-te în profil. Domnilor, priviţi: chip de tigru bengalez, dar o expresie bună şi blândă, ca de cerb. O, dragul de tine!

Oaspeţii mâncau şi, uitându-se la Dâmov, se gândeau: „Într-adevăr, bun băiat", dar uitau repede de el şi continuau să vorbească despre teatru, muzică şi pictură.

Tinerii soţi erau fericiţi şi viaţa lor mergea ca unsă. De fapt, a treia săptămână a lunii lor de miere nu au petrecut-o într-o fericire desăvârşită, fusese chiar tristă. Dâmov s-a molipsit de la spital de erizipel, a stat în pat şase zile şi a trebuit să îşi tundă la piele frumosul lui păr negru. Olga Ivanovna stătea lângă el şi plângea amar, dar, cum i-a fost ceva mai bine, i-a pus pe capul ras o băsmăluţă albă şi a început să deseneze după el un beduin. Şi amândoi s-au înveselit. După vreo trei zile, când, restabilit, a început să se ducă din nou la spital, Dâmov a păţit un alt necaz.

— Nu-mi merge bine, mamă! a spus el într-un rând după dejun. Azi am avut patru autopsii şi m-am tăiat la două degete. Şi abia acasă am observat.

Olga Ivanovna s-a speriat. El a zâmbit şi a spus că astea sunt fleacuri şi că i se întâmplă des să se taie la mâini când face autopsii.

— Sunt absorbit, mamă, şi pierd din vedere.

Olga Ivanovna se aştepta panicată la o septicemie şi noaptea se ruga la Dumnezeu să se termine totul cu bine. Şi din nou viaţa a curs paşnic, fericită, fără necazuri şi spaime. Prezentul era minunat şi se mai apropia şi primăvara care zâmbea deja din depărtare şi promitea mii de bucurii. O fericire fără de sfârşit! În aprilie, mai şi iunie – vila aflată la mare distanţă de oraş, plimbări, studii, pescuit, privighetori, iar pe urmă, din iulie şi până în toamnă – călătoria pictorilor pe Volga, călătorie la care, ca membru permanent al societăţii, avea să ia parte şi Olga Ivanovna. Îşi făcuse deja două ţinute de călătorie din pânză de casă, îşi cumpărase culori, pensule,

pânze şi o paletă nouă. Aproape în fiecare zi venea la ea Riabovski, ca să vadă cum merge cu pictura. Când ea îi arăta ce făcuse, el îşi înfunda mâinile adânc în buzunare, îşi strângea tare buzele, sforăia şi spunea:

— Aşşa… Norul ăsta al dumitale ţipă: nu are lumină vesperală. Planul din faţă e cam morfolit, şi, pricepi, ceva nu merge… Iar căscioara ţi s-a înecat cu ceva şi chiţcăie jalnic… colţul ăsta trebuie tratat mai obscur. Dar în general e destul de bine… Bravo.

Şi cu cât era mai neclar ce spunea, cu atât era mai lesne de înţeles pentru Olga Ivanovna.

III

A doua zi de Rusalii, după prânz, Dâmov a cumpărat gustări şi bomboane şi s-a dus la soţia lui, la vilă. Erau deja două săptămâni de când nu o văzuse şi îi era tare dor de ea. Şi în tren, şi în timp ce, chinuit de foame şi de oboseală, îşi căuta vila prin păduricea întinsă, visase la cina pe care aveau să o ia ei doi, în toată tihna, şi pe urmă la somnul pe săturate care îl aştepta. Şi se uita vesel la pachetul în care avea icre, brânză şi somon alb.

Când şi-a găsit şi recunoscut vila, era deja asfinţitul. Bătrâna care era servitoare i-a spus că boierii nu sunt acasă şi că trebuie că o să vină curând. Vila, care nu arăta deloc atrăgător, cu tavane joase pe care era lipită hârtie de scris şi cu podele crăpate, avea numai trei camere. În una era patul, în alta zăceau pe scaune şi pervazuri pânze, pensule, hârtie murdară de grăsime şi paltoane şi pălării bărbăteşti, iar în a treia, Dâmov dădu de trei bărbaţi necunoscuţi. Doi erau bruneţi şi cu barbişon, şi al treilea era ras complet şi gras, pe cât se părea, actor. Pa masă fierbea un samovar.

— Ce doriţi? întrebă actorul cu o voce de bas, uitându-se ursuz la Dâmov. Pe Olga Ivanovna o căutaţi? Aşteptaţi, trebuie să vină.

Dâmov se aşeză şi se puse pe aşteptat. Unul dintre bruneţi, uitându-se somnoros şi apatic la el, îşi turnă ceai şi întrebă:

— Un ceai, nu doriţi un ceai?

Lui Dâmov îi era şi foame şi sete, dar ca să nu-şi strice pofta de mâncare, refuză ceaiul. Nu peste mult timp se auziră paşi şi râsul cunoscut; se trânti uşa şi în cameră intră alergând Olga Ivanovna cu o pălărie cu boruri mari şi cu o cutie în mână, iar după ea, cu o umbrelă mare şi un scaun pliant, intră vesel, roşu în obraji, Riabovski.

— Dâmov! strigă Olga Ivanovna şi se aprinse de bucurie. Dâmov! mai spuse o dată punându-şi capul şi amândouă mâinile pe pieptul lui. Tu eşti! De ce n-ai venit atâta timp? De ce? De ce?

— Păi când să vin, mamă? Sunt tot timpul ocupat, iar când sunt liber se tot întâmplă să nu se potrivească mersul trenurilor.

— Dar cât de bucuroasă sunt că te văd! Toată noaptea, toată noaptea te-am visat şi mi-a fost frică să nu te fi îmbolnăvit. Ah, dacă ai şti ce drăguţ eşti, cum ai venit tu la ţanc! Tu o să mă salvezi. Numai tu poţi să mă salvezi! Mâine o să fie aici o nuntă mai mult decât originală, urmă ea râzând şi înnodându-i soţului ei cravata. Se însoară telegrafistul cel tânăr de la gară, un anume Cikeldeev. Un tânăr frumos, da, şi deloc prost, şi are ceva puternic, de urs în înfăţişare…Poţi să faci după el un tânăr variag. Noi, toţi vilegiaturiştii, suntem alături de el şi ne-am dat cuvântul de onoare că ne ducem la nuntă… Omul e sărac, singur, timid şi, sigur, ar fi o greşeală să nu luăm parte. Închipuieşte-ţi, după liturghie cununia, pe urmă de la biserică toţi pe jos până la locuinţa miresei… ştii, crâng, cântec de păsărele, pete de soare pe iarbă şi noi toţi ca nişte pete de toate culorile pe fondul verde strălucitor – mai mult decât original, în stilul expresioniştilor francezi. Dar, Dâmov, în ce o să mă duc eu la biserică? zise Olga Ivanovna făcând o figură plângăreaţă. N-am nimic aici, literalmente nimic! Nici rochii, nici flori, nici

mănuşi… Trebuie să mă salvezi. Dacă ai venit înseamnă că însăşi soarta îţi porunceşte să mă salvezi. Ia cheile, dragule, du-te acasă şi ia de-acolo din şifonier rochia mea roz. Ţii minte, e atârnată prima… Pe urmă, în debara, în partea dreaptă, ai să vezi pe jos două cutii. Deschide-o pe cea de deasupra, o să vezi tul, tul, tul şi tot felul de peticuţe, şi sub ele nişte flori. Florile să le scoţi cu grijă, fii atent, sufleţel, să nu le mototoleşti, le aleg eu pe urmă… Şi cumpără-mi nişte mănuşi.

— Bine, zise Dâmov. Mâine plec şi ţi le aduc.

— Cum adică mâine? întrebă Olga Ivanovna şi se uită mirată la el. Când să mai reuşeşti mâine? Mâine primul tren pleacă la nouă, iar cununia e la unsprezece. Nu, puiule, astăzi trebuie, neapărat astăzi! Dacă mâine n-ai să poţi să vii, trimite-le cu un curier. Hai, du-te odată… Trebuie să sosească un personal acuşi. Nu întârzia, sufleţel.

— Bine.

— Ah, ce rău îmi pare că te trimit, spuse Olga Ivanovna, şi ochii i se umplură de lacrimi. De ce, proasta de mine, i-oi fi dat cuvântul telegrafistului?

Dâmov bău la repezeală un pahar de ceai, luă un covrig şi, zâmbind timid, plecă la gară. Iar icrele, brânza şi somonul alb le mâncară cei doi bruneţi şi actorul cel gras.

IV

Într-o noapte liniştită de iulie, Olga Ivnovna stătea pe puntea unui vapor, pe Volga, şi se uita când la apă, când la malurile ei frumoase. Lângă ea stătea Riabovski şi îi spunea că umbrele negre de pe apă nu sunt umbre, ci un vis, că uitându-te la apa asta vrăjită cu luciul ei fantastic şi la malurile

gânditoare, triste, care vorbesc despre deşertăciunea vieţii noastre şi despre existenţa a ceva superior, veşnic, fericit, ar fi bine să uiţi de tine, să mori, să devii amintire. Trecutul s-a dus şi nu e interesant, viitorul e de nimic, iar această noapte minunată, unică în viaţă se va sfârşi curând, se va contopi cu veşnicia – atunci pentru ce să trăieşti?

Iar Olga Ivanovna asculta ba vocea lui Riabovski, ba liniştea nopţii, şi se gândea că e nemuritoare, că nu o să moară niciodată. Nuanţa de peruzea a apei, pe care nu o văzuse niciodată înainte, cerul, malurile, umbrele negre şi bucuria inconştientă care îi umplea sufletul îi spuneau că din ea va ieşi o mare pictoriţă şi că acolo, undeva dincolo de zare, de noaptea cu lună, în spaţiul infinit o aşteaptă succesul, gloria, dragostea poporului… Când, fără să clipească, se uita îndelung în depărtare, i se părea că vede mulţimi de oameni, lumini, iar în sunetele unei muzici solemne şi în strigăte de entuziasm, ea, în rochie albă, e năpădită din toate părţile de flori. Se mai gândea că lângă ea, rezemat cu coatele de balustradă, stă un om cu adevărat mare, un geniu, un ales al lui Dumnezeu… Tot ce crease el până atunci era minunat, nou şi aparte, dar ce va crea cu timpul, când odată cu maturizarea va deveni mai puternic talentul lui rar, va fi ceva formidabil, ceva sus de tot, şi asta se vede pe chipul lui, în felul cum se exprimă şi în felul cum percepe natura. Despre umbre, tonuri vesperale, strălucirea lunii vorbeşte cumva altfel, are un limbaj al lui, şi simţi fără să vrei farmecul forţei cu care stăpâneşte natura. Şi el, frumos, original, şi viaţa lui, independentă, liberă, străină de tot ce înseamnă traiul obişnuit, ca zborul unei păsări.

— Se răcoreşte, spuse Olga Ivanovna cuprinsă de un fior.

Riabovski o înfăşură în pelerina lui şi spuse trist:

— Simt că sunt în puterea dumitale. Sclav. Oare de ce eşti azi atât de fascinantă?

O privea tot timpul, nu-şi lua ochii de la ea, şi ochii lui erau teribili, îi era şi frică să se uite la el.

— Te iubesc nebuneşte…, şopti el respirându-i în obraz. Spune-mi un cuvânt, şi termin cu viaţa, cu pictura… bâiguia el pradă unei puternice emoţii. Iubeşte-mă, iubeşte-mă…

— Nu vorbi aşa, spuse Olga Ivanovna închizând ochii. E îngrozitor. Şi Dâmov?

— Ce Dâmov? Ce-i cu Dâmov? Ce-mi pasă mie de Dâmov? Volga, lună, frumuseţe, dragostea mea, extazul meu, nu e nici un Dâmov… Ah, nu ştiu nimic altceva… Nu ştiu de trecut, dă-mi o clipă… o clipă!

Inima Olgăi Ivanovna începu să bată cu putere. Voia să se gândească la soţ, dar tot trecutul ei, cu nunta, cu Dâmov şi cu seratele i se părea mărunt, de nimic, pâclos, inutil şi departe de tot… Într-adevăr: ce Dâmov? ce-i cu Dâmov? ce-i pasă ei de Dâmov? Chiar există cu adevărat, n-o fi doar un vis?

„Pentru el, un om simplu şi banal, e suficientă şi fericirea pe care a primit-o deja, îşi spuse ea acoperindu-şi faţa cu mâinile. Să fiu osândită *acolo,* blestemată, n-au decât să mă ţină de rău toţi, o să fiu pierdută, n-au decât, pierdută… Trebuie trăit totul în viaţă. Doamne, ce îngrozitor şi ce bine!“

— Ce e? Ce? murmura pictorul îmbrăţişând-o şi sărutându-i lacom mâinile cu care, fără putere, încerca să-l îndepărteze. Mă iubeşti? Da? Da? O, ce noapte! Minunată noapte!

— Da, ce noapte! şopti ea uitându-se în ochii lui strălucitori de lacrimi, apoi, uitându-se iute în jur, îl îmbrăţişă şi îl sărută aprins pe gură.

— Ne apropiem de Kineşma! spuse cineva din cealaltă parte a punţii.

Se auziră nişte paşi grei. Trecu pe lângă ei bufetierul.

— Ascultă, i se adresă Olga Ivanovna râzând şi plângând de fericire, adu-ne nişte vin.

Pictorul, palid de emoţie, se aşeză pe o bancă, se uită la Olga Ivanovna cu o privire plină de adoraţie şi recunoştinţă, apoi închise ochii şi spuse zâmbind galeş:

— Am obosit.

Şi îşi sprijini capul de balustradă.

V

Pe 2 septembrie a fost o zi caldă şi calmă, dar mohorâtă. În zori rătăcise pe Volga o ceaţă uşoară, iar după ce a trecut de nouă a început să bureze. Şi nu era nici o speranţă că o să se însenineze. După ceai, Riabovski îi spuse Olgăi Ivanovna că pictura e cea mai nedemnă şi mai plictisitoare artă, că el nu e pictor, că numai proştii cred că el are talent, şi brusc, nitam-nisam, a înhăţat un cuţit şi şi-a sfârtecat cel mai bun studiu. După ceai a stat posomorât la fereastră şi a privit Volga. Iar Volga era deja lipsită de strălucire, stinsă, mată şi arăta rece. Totul, totul amintea apropierea tristei şi mohorâtei toamne. Şi parcă fastuoasele covoare verzi de pe ţărmuri, reflexele diamantine ale razelor, străvezia depărtare albastră şi tot ce era fastuos, sărbătoresc, fusese strâns de natură de pe Volga şi pus în cufere până la primăvara următoare, şi nişte ciori zburau pe lângă Volga şi o aţâţau: „Goală! Goală!“. Riabovski le asculta cârâiala şi se gândea că deja s-a zis cu el şi că şi-a pierdut talentul, că pe lumea asta totul e convenţional, relativ şi stupid şi că nu ar trebui să se lege la cap cu femeia asta… Pe scurt, era în toane rele şi îl apucase ipohondria.

Olga Ivanovna şedea pe pat în spatele paravanului şi, răsfirându-şi cu degetele părul splendid, de culoarea inului, se închipuia ba în salon, ba în dormitor, ba în cabinetul soţului ei; imaginaţia o purta la teatru, la croitoreasă şi la prietenii ei iluştri. Ce-or face acum? Îşi amintesc oare de ea? Sezonul a început deja, ar fi timpul să se gândească la serate. Dar Dâmov? Dragul de Dâmov! Ce blând şi copilăreşte de plângăreţ o roagă în

scrisori să vină mai repede acasă! În fiecare lună i-a trimis câte şaptezeci şi cinci de ruble, iar când ea i-a scris că a luat cu împrumut de la pictori o sută de ruble, i-a trimis şi suta aceea. Ce om bun, ce suflet mare! Călătoria o obosise pe Olga Ivanovna, se plictisea şi ar fi vrut mai degrabă să scape de mujicii aceia, de izul de umezeală al fluviului şi de senzaţia de murdărie fizică pe care o avea tot timpul stând prin izbe ţărăneşti şi pribegind dintr-un sat în altul. Dacă Riabovski nu şi-ar fi dat cuvântul de onoare pictorilor că o să stea până pe 20 septembrie, ar putea să plece şi astăzi. Şi ce bine ar fi!

— Doamne Dumezeule, gemea Riabovski, când o ieşi în sfârşit soarele? Cum să lucrez la un peisaj însorit fără soare?…

— Dar ai un studiu cu cer înnorat, zise Olga Ivanovna ieşind de după paravan. Ţii minte, în planul din dreapta pădure, iar în cel stâng – cireadă de vaci şi nişte gâşte. Ai putea să îl termini acum.

— E! se încruntă pictorul. Să-l termin! Îţi închipui probabil că sunt aşa de prost, încât nu ştiu singur ce am de făcut!

— Cum te-ai schimbat faţă de mine! oftă Olga Ivanovna.

— Ei, bravo!

Olgăi Ivanovna prinse să îi tremure faţa; se duse lângă sobiţă şi începu să plângă.

— Da, numai lacrimile mai lipseau. Încetează! Eu am o mie de motive să plâng, dar nu plâng.

— O mie de motive! suspină Olga Ivanovna. Motivul principal e că deja îţi sunt o povară. Da! zise ea şi izbucni în hohote. Dacă e să spunem adevărul, ţi-e ruşine de dragostea noastră. Faci tot ce poţi să nu-şi dea seama pictorii, deşi n-ai cum să ascunzi asta, iar ei ştiu deja demult tot.

— Olga, o singură rugăminte am la tine, zise pictorul rugător şi punându-şi o mână pe inimă, una singură: nu mă chinui! Nimic altceva nu-mi trebuie de la tine.

— Dar jură că mă mai iubeşti!

— Ce chin! strecură printre dinţi pictorul şi sări în picioare. Sfârşitul va fi că o să mă arunc în Volga ori o să înnebunesc! Lasă-mă!

— Bun, omoară-mă, hai! strigă Olga Ivanovna. Omoară-mă!

Izbucni iar în hohote de plâns şi se duse după paravan. Pe acoperişul de paie al izbei începu să răpăie ploaia. Reabovski se apucă de cap şi începu să umble dintr-un colţ în altul, apoi, cu o mină hotărâtă, ca şi cum ar fi vrut să dovedească ceva, îşi puse şapca, îşi trecu puşca pe după umăr şi ieşi din izbă.

După ce plecă, Olga Ivanovna rămase mult în pat şi plânse. Mai întâi s-a gândit că ar fi bine să se otrăvească, iar Riabovski să o găsească la întoarcere moartă, pe urmă, gândul o duse la salonul de-acasă, la cabinetul soţului ei, şi îşi imagină că şade nemişcată lângă Dâmov, bucurându-se de liniştea şi curăţenia ei fizică, şi că seara e la teatru şi ascultă Masini. Şi dorul de civilizaţie, de zgomotul oraşului şi de oamenii cunoscuţi făcu să i se strângă inima. Intră în izbă o muiere şi, fără grabă, se apucă să facă focul în cuptor ca să gătească prânzul. Începu să miroasă a funingine şi aerul se făcu albastru de fum. Veniră pictorii cu cizmele lor înalte murdare şi cu feţele ude de ploaie, îşi priviră studiile şi îşi spuseră drept consolare că Volga îşi are farmecul ei chiar şi când vremea e proastă. Iar ceasul ieftin de pe perete: tic-tic-tic… Rebegite, muştele se grămădiseră în faţă, în colţul cu icoanele, şi bâzâiau, şi se auzea cum sub laviţe foşgăiau prin mapele groase gândacii…

Riabovski se întoarse acasă la asfinţit. Îşi aruncă şapca pe masă şi, palid, chinuit, cu cizmele murdare, se lăsă pe o laviţă şi închise ochii.

— Am obosit…, zise el şi înălţă sprâncenele silindu-se să-şi ridice pleoapele.

Ca să se alinte pe lângă el şi să îi arate că nu e supărată, Olga Ivanovna se apropie de el, îl sărută în tăcere şi îi trecu un pieptene mic prin părul bălai.

— Ce e asta? întrebă el tresărind ca la o atingere rece şi deschise ochii. Ce e asta? Te rog, lasă-mă-n pace.

O înlătură cu mâinile şi se depărtă, şi ei i se păru că pe faţa lui se citeau scârbă şi ciudă. Chiar atunci, muierea îi aduse, ţinând-o cu amândouă mâinile, o farfurie cu ciorbă, şi Olga Ivanovna văzu cum îi intrau în ciorbă degetele mari. Şi muierea murdară, cu pântecul lăbărţat, şi borşul de care s-a apucat lacom Riabovski, şi izba, şi toată viaţa asta care îi plăcuse aşa de mult la început pentru simplitatea şi dezordinea ei artistică i se părură acum îngrozitoare. Brusc, se simţi umilită şi spuse rece:

— Trebuie să ne despărţim o vreme, altfel putem să ne certăm rău din cauza plictiselii. Mie mi-ajunge. Plec azi.

— Cu ce? Călare pe băţ?

— Azi e joi, deci la 9.30 vine vaporul.

— A, da, da… Bun, pleacă…, zise moale Riabovski ştergându-se cu prosopul, nu cu şerveţelul. Pentru tine e plicticos aici şi nu ai ce să faci, şi ar trebui să fiu un mare egoist ca să te reţin. Du-te, iar după douăzeci ne vedem.

Olga Ivanovna îşi făcu veselă bagajul şi chiar se îmbujoră de bucurie. Chiar să fie adevărat, se gândea ea, că nu peste mult timp va desena în salon şi va dormi în dormitor şi va mânca pe faţă de masă? I se uşură sufletul şi deja îi trecu supărarea pe pictor.

— Vopselele şi pensulele ţi le las, Riabuşa, zise ea. Mi-aduci tu ce rămâne… Şi vezi, nu te lăsa pe tânjală fără mine, nu da în ipohondrie, lucrează. Eu ştiu ce poţi, Riabuşa.

La ora 9, Riabovski a sărutat-o de rămas bun, ca să nu o sărute pe vapor, de faţă cu pictorii, se gândi ea, şi o conduse la debarcader. Vaporul veni repede şi o duse de-acolo.

A ajuns acasă după două zile şi jumătate. Fără să-şi scoată pălăria şi fulgarinul, respirând greu de emoţie, se duse în salon şi de acolo în sufragerie. Dâmov, fără haină, cu vesta descheiată, stătea la masă şi ascuţea

un cuţit de furculiţă; avea în faţă o farfurie cu o ieruncă. Când intrase în casă, Olga Ivanovna fusese convinsă că trebuie să ascundă totul de soţ şi că are suficientă pricepere şi putere pentru asta, dar acum, văzându-i zâmbetul larg, blând, fericit şi ochii strălucind de bucurie, simţi că a se ascunde de acest om e la fel de mârşav şi odios, la fel de imposibil şi peste puterile ei, ca a calomnia, fura sau omorî, şi într-o clipă se hotărî să îi spună tot ce fusese. După ce se lăsă îmbrăţişată şi sărutată, îngenunche în faţa lui şi îşi acoperi faţa.

— Ce e? Ce e, mamă? întrebă el cu duioşie. Ţi-a fost dor?

Ea îşi ridică faţa roşie de ruşine şi se uită la el vinovată şi rugătoare, dar frica şi ruşinea o împiedicară să spună adevărul.

— Nimic…, zise ea. Mi-a venit aşa…

— Hai să stăm jos, spuse el ridicând-o şi aşezând-o pe un scaun. Uite-aşa… Ia nişte friptură. Eşti înfometată, sărăcuţa.

Ea trăgea lacom în piept aerul casei şi mânca ieruncă, iar el se uita înduioşat la ea şi râdea de bucurie.

VI

Probabil că pe la mijlocul iernii a început Dâmov să îşi dea seama că îl înşela. Ca şi cum el era cel care nu avea conştiinţa curată, nu-şi mai putea privi soţia în ochi, nu mai zâmbea bucuros când o vedea şi, ca să rămână mai puţin singur cu ea, îşi aducea des la masă un coleg, pe Korosteliov, un omuleţ tuns chilug, cu faţa boţită, care, când vorbea cu Olga Ivanovna, îşi descheia de emoţie toţi nasturii de la haină şi pe urmă îi încheia la loc, iar pe urmă începea să tragă cu mâna dreaptă de mustaţa stângă. La masă, cei doi doctori vorbeau despre faptul că atunci când diafragma e poziţionată

prea sus apar uneori bătăi neregulate ale inimii, sau că în ultimul timp se constată foarte des polinevrite, sau că ieri, făcând autopsia unui cadavru diagnosticat cu „anemie pernicioasă“, Dâmov a descoperit un cancer la pancreas. Şi părea că purtau discuţii medicale numai că să îi dea Olgăi Ivanovna posibilitatea să tacă, adică să nu mintă. După masă, Korosteliov se aşeza la pian, iar Dâmov ofta şi îi spunea:

— Eh, frate! Asta e! Cântă şi tu ceva trist.

Ridicând umerii şi răşchirându-şi cât putea degetele, Korosteliov lua câteva acorduri şi începea să cânte cu voce de tenor „Arată-mi şi mie de e vreun loc unde mujicul rus să nu geamă“[2], iar Dâmov mai ofta o dată, îşi sprijinea capul în pumn şi cădea pe gânduri.

În ultima vreme, Olga Ivanovna se purta extrem de imprudent. Se scula în fiecare dimineaţă în cea mai proastă dispoziţie şi cu gândul că Riabovski nu o mai iubeşte şi că, slavă Domnului, s-a sfârşit deja totul. Dar, după ce îşi bea cafeaua, se gândea că Riabovski i-a luat soţul şi că acum a rămas şi fără soţ şi fără Riabovski; pe urmă îşi amintea din discuţiile cunoscuţilor ei că Riabovski pregăteşte pentru o expoziţie ceva formidabil, un amestec de peisaj cu pictură de gen, în stilul lui Polenov, şi că toţi care se duc la el la atelier sunt entuziasmaţi; dar el a creat asta sub influenţa ei şi, în general, graţie influenţei ei a progresat el aşa de mult. Influenţa ei e atât de benefică şi de substanţială, încât, dacă ea îl va părăsi, el poate chiar, mă rog, să dispară. Şi şi-a mai amintit că ultima dată venise la ea într-o hăinuţă gri cu steluţe şi cu o cravată nouă, şi întrebase galeş: „Sunt frumos?“. Şi, într-adevăr, elegant, cu pletele lui ondulate şi cu ochii lui albaştri, era foarte frumos (sau poate i s-a părut ei) şi fusese tandru cu ea.

După ce şi-a amintit mai multe şi a cumpănit, Olga Ivanovna s-a îmbrăcat şi, sub imperiul unei mari emoţii, s-a dus la atelierul lui Riabovski. L-a găsit vesel şi încântat de tabloul lui, într-adevăr, minunat; sărea, se prostea, iar la întrebări serioase răspundea cu glume. Olga Ivanovna era geloasă şi ura tabloul lui Riabovski, dar, din politeţe, a stat vreo cinci

minute în faţa tabloului în tăcere şi, oftând cum oftezi în faţa unui lucru sfânt, a spus încet:

— Da, n-ai mai pictat niciodată aşa. Ştii, chiar te trec fiorii.

Apoi începu să îl implore să o iubească, să nu o părăsească, să-i fie milă de sărmana şi nefericita de ea. Plângea, îi săruta mâinile, cerea să îi jure că o iubeşte, îi demonstra că fără influenţa ei bună o să se abată din drum şi o să piară. Şi după ce îi strica buna dispoziţie şi se simţea umilită, pleca la croitoreasă sau la vreo actriţă cunoscută să facă rost de un bilet.

Dacă nu îl găsea la atelier, îi lăsa o scrisoare în care se jura că dacă nu vine astăzi la ea, ea, fără discuţie, se otrăveşte. El, de teamă, se ducea la ea şi rămânea la masă. Fără să se jeneze de prezenţa soţului, vorbea cu ea obraznic şi ea îi răspundea la fel. Amândoi simţeau că se încătuşează unul pe altul, că sunt nişte tirani şi duşmani, şi se înfuriau, şi de furie nu-şi mai dădeau seama că erau amândoi lipsiţi de cuviinţă şi că până şi chilugul Korosteliov înţelegea totul. Odată masa terminată, Riabovski se grăbea să îşi ia rămas bun şi să plece.

— Unde te duci? îl întreba Olga Ivanovna în antreu, uitându-se la el cu ură.

El, încruntându-se şi mijind ochii, numea vreo doamnă, vreo cunoştinţă comună, şi era vădit că îşi bate joc de gelozia ei şi că vrea să îi facă în ciudă. Ea se ducea la ea în dormitor şi, culcată în pat, de gelozie, ciudă, umilinţă şi ruşine, muşca perna şi plângea în hohote, fără să se stăpânească. Dâmov îl lăsa pe Korosteliov în salon, se ducea în dormitor şi, confuz, pierdut, spunea încet:

— Nu plânge tare, mamă… De ce? Trebuie trecut sub tăcere… Nu trebuie lăsat să se vadă… Ştii, ce s-a întâmplat tot nu mai îndrepţi.

Neştiind cum să îşi potolească gelozia atât de apăsătoare că o dureau tâmplele şi crezând că încă se mai poate îndrepta ceva, se spăla, îşi pudra faţa plânsă şi zbura la doamna numită de el. Negăsindu-l acolo pe Riabovski, pleca la alta, pe urmă la alta… La început îi era ruşine să se ducă

aşa, dar pe urmă s-a obişnuit, şi se întâmpla ca în câte o seară să treacă pe la toate femeile cunoscute căutându-l pe Riabovski, şi toată lumea înţelegea.

Odată, ea i-a spus lui Riabovski despre soţul ei:

— Acest om mă subjugă cu mărinimia lui!

Spuse care îi plăcură atât de mult încât, întâlnindu-se cu pictorii care ştiau de idila ei cu Riabovski, spunea de fiecare dată despre soţul ei, dând energic din mână:

— Acest om mă subjugă cu mărinimia lui!

Felul de viaţă era acelaşi ca în anul care trecuse. Joia erau seratele. Artistul declama, pictorii desenau, violoncelistul interpreta ceva, cântăreţul cânta şi, ca întotdeauna, la unsprezece şi jumătate se deschidea uşa care dădea la sufragerie şi Dâmov, zâmbind, spunea:

— Poftiţi la o gustare, domnilor.

Ca şi înainte, Olga Ivanovna era în căutare de oameni iluştri, găsea şi, nemulţumită, căuta iarăşi. Ca şi înainte, se întorcea acasă noaptea târziu, dar Dâmov nu mai dormea, ca anul trecut, ci şedea la el în cabinet şi lucra. Se culca la trei şi se scula la opt.

Într-o seară, când ea, pregătindu-se să meargă la teatru, stătea în faţa oglinzii, intră în dormitor Dâmov, în frac şi cu cravată albă. Zâmbea blând şi, ca înainte, se uita drept în ochii soţiei lui. Faţa îi strălucea.

— Adineauri mi-am susţinut disertaţia, spuse el aşezându-se şi netezindu-şi genunchii.

— Ai susţinut-o? întrebă Olga Ivanovna.

— Oho! începu el să râdă şi întinse gâtul ca să vadă în oglindă faţa soţiei care continua să stea cu spatele la el şi să-şi aranjeze pieptănătura. Oho! făcu el încă o dată. Ştii, se prea poate să mi se propună catedra de patologie generală. Cam aşa miroase.

Se vedea după faţa lui fericită, strălucitoare, că dacă Olga Ivanovna i-ar fi împărtăşit bucuria şi succesul, el i-ar fi iertat tot, şi prezentul şi viitorul, şi

ar fi uitat tot, dar ea nu a înţeles ce însemnau catedra şi patologia generală şi, cum se şi temea să nu întârzie la teatru, n-a spus nimic.

El a mai stat două minute, a zâmbit vinovat şi a ieşit.

VII

Ziua aceea a fost cea mai agitată.

Pe Dâmov îl durea rău capul; dimineaţă n-a băut ceaiul, nu s-a dus la spital şi a stat toată ziua la el în cabinet, culcat pe divan. Olga Ivanovna, ca de obicei, la ora unu a plecat la Riabovski ca să-i arate un studiu de-al ei, o *nature morte*, şi să-l întrebe de ce nu venise ieri. Studiul era de nimic, îl făcuse doar ca să aibă un pretext să se ducă la el.

A intrat fără să sune şi, în timp ce îşi scotea galoşii în antreu, i s-a părut că aude pe cineva fugind tiptil prin atelier, un foşnet femeiesc de rochie şi, grăbindu-se să vadă ce-i acolo, a zărit doar un capăt de fustă cafenie care a şi dispărut după o clipă în spatele unui tablou mare, acoperit până jos cu un percal împreună cu şevaletul. Nu încăpea nici o îndoială, se ascunsese o femeie. Doar şi ea, Olga Ivanovna, se refugiase de atâtea ori după tabloul acela! Riabovski, foarte agitat după cum se vedea, se arătă mirat de sosirea ei, îi întinse amândouă mâinile şi spuse zâmbind forţat:

— A-a-a-a! Sunt foarte bucuros să te văd. Ce mai spui tu drăguţ?

Ochii Olgăi Ivanovna se umplură de lacrimi. O cuprinse ruşinea, amărăciunea, şi pentru nimic în lume n-ar fi acceptat să vorbească în prezenţa unei femei străine, unei rivale, unei mincinoase care stătea acum după tablou şi, probabil, chicotea maliţios.

— V-am adus un studiu…, zise ea timorată, cu un glăscior subţire, şi buzele îi tremurau, o *nature morte*.

— A-a-a… un studiu?

Pictorul luă studiul în mână şi, uitându-se la el, trecu parcă absent în odaia de-alături. Olga Ivanovna îl urmă supusă.

— *Nature morte… pervîi sort*[3], mormăi el căutând o rimă, sport… cort…port…

Din atelier se auziră paşi zoriţi şi foşnet de rochie. Deci *ea* a plecat. Olgăi Ivanovna îi venea să ţipe, să-i dea în cap pictorului cu ceva greu şi să plece, dar nu vedea nimic printre lacrimi, era strivită de ruşine şi avea sentimentul că nu mai e Olga Ivanovna şi pictoriţă, ci o râmă.

— Sunt obosit…, zise galeş pictorul uitându-se la studiu şi scuturând capul ca să-şi alunge moţăiala. E drăguţ, sigur, dar studiu şi azi, studiu şi anul trecut, studiu şi peste o lună… Nu te-ai plictisit? În locul dumitale, eu m-aş lăsa de pictură şi m-aş ocupa serios de muzică sau de ceva. Doar dumneata nu eşti pictoriţă, eşti muzicantă. Dar, ştii, sunt aşa de obosit! Spun imediat să ne aducă un ceai… Î?

Ieşi din cameră, şi Olga Ivanovna auzi cum îi poruncea ceva valetului. Ca să nu-şi mai ia rămas bun, să nu se mai explice şi, mai ales, să nu-şi dea drumul hohotelor de plâns, se repezi în antreu înainte să se întoarcă Riabovski, îşi puse galoşii şi ieşi în stradă. Aici respiră uşurată şi se simţi liberă pentru totdeauna, şi de Riabovski, şi de pictură, şi de ruşinea copleşitoare pe care o simţise în atelier. S-a sfârşit, tot!

Se duse la croitoreasă, pe urmă la Barnai care tocmai venise ieri, de la Barnai la un magazin de note muzicale, şi tot timpul se gândea cum o să-i scrie lui Riabovski o scrisoare rece, dură, plină de demnitate personală şi cum la primăvară sau la vară o să se ducă cu Dâmov în Crimeea, şi acolo o să se elibereze definitiv de trecut şi o să înceapă o viaţă nouă.

Se întoarse acasă seara târziu şi, fără să se schimbe, se aşeză în salon să compună scrisoarea. Riabovski îi spusese că nu e pictoriţă, şi ea o să se răzbune scriindu-i acum că el pictează an de an unul şi acelaşi lucru şi că spune în fiecare zi unul şi acelaşi lucru, că s-a plafonat şi că n-o să iasă din

el nimic mai mult decât ce-a ieşit. Voia să-i mai scrie şi că datorează mult influenţei ei bune, iar dacă procedează prost, asta e numai pentru că influenţa ei e paralizată de tot soiul de făpturi dubioase de felul celei care se ascunsese azi după tablou.

— Mamă! strigă din cabinet Dâmov, fără să deschidă uşa. Mamă!

— Ce e?

— Mamă, nu intra la mine, doar vino la uşă. Uite ce e… Am difterie, am luat-o alaltăieri, la spital, şi acum… mi-e rău. Trimite cât poţi de repede după Korosteliov.

Olga Ivanovna îi spunea soţului ei, ca tuturor bărbaţilor cunoscuţi, nu pe numele mic, ci pe cel de familie; numele lui, Osip, nu-i plăcea fiindcă îi amintea de Osip al lui Gogol şi de calamburul: „*Osip ahrip, a Arhip osip*“[4]. Dar, de data asta, ţipă:

— Osip, nu se poate!

— Trimite! Mi-e rău…, spuse din spatele uşii Dâmov, şi se auzi cum se duce spre divan şi se lasă pe el. Trimite! i se auzi surd glasul.

„Cum se poate? îşi spuse Olga Ivanovna îngheţând de spaimă. Dar asta e periculos!“

Fără să fie nevoie, luă o lumânare şi se duse la ea în dormitor, şi acolo, gândindu-se ce avea de făcut, se privi fără să vrea în oglindă. Cu faţa palidă, speriată, în jacheta cu umeri înalţi şi cu volane pe piept, cu dungile fustei stând strâmb, arăta groaznic şi respingător. I se făcu brusc o milă sfâşietoare de Dâmov, de dragostea lui nemărginită pentru ea, de anii lui tineri şi chiar de patul lui părăsit, în care nu mai dormea demult, şi îşi aminti zâmbetul lui obişnuit, blând, supus. Începu să plângă amar şi îi scrise lui Korosteliov o scrisoare imploratoare. Era două noaptea.

VIII

Dimineaţă, la opt, când Olga Ivanovna, cu capul greu de nesomn, nepieptănată, urâtă şi cu o expresie vinovată ieşi din dormitor, în hol trecu pe lângă ea un domn cu barbă neagră, părând a fi doctor. Mirosea a medicamente. Lângă uşa care dădea în cabinet stătea Korosteliov şi îşi sucea cu mâna dreaptă mustaţa stângă.

— Iertaţi-mă, nu vă las la el, îi spuse el ursuz Olgăi Ivanovna. Vă puteţi molipsi. De fapt, e şi degeaba. El delirează deja.

— Chiar are difterie? întrebă în şoaptă Olga Ivanovna.

— Cine caută să dea de dracu' trebuie pus sub acuzare, pur şi simplu, bombăni Korosteliov fără să răspundă la întrebarea Olgăi Ivanovna. Ştiţi de ce s-a molipsit? Marţi a aspirat printr-un tub peliculele difterice ale unui băiat. Şi ce-a făcut? Prosteşte… Aşa, aiurea…

— E în pericol? E rău? întrebă Olga Ivanovna.

— Da, se pare că e formă grea. De fapt, ar fi de trimis după Şrek.

Veni un ins mărunt, roşcovan, cu nas lung şi accent evreiesc, pe urmă unul înalt, adus de spate, zburlit, aducând a protodiacon, pe urmă unul tânăr, gras, cu faţa roşie şi cu ochelari. Erau doctori veniţi să facă de gardă lângă colegul lor. Korosteliov, când îşi termina rândul, nu pleca acasă, ci rămânea şi umbla ca o umbră prin toate camerele. Servitoarea le aducea doctorilor ceai şi fugea des la farmacie, aşa că nu avea cine să deretice prin casă. Era linişte şi trist.

Olga Ivanovna şedea la ea în dormitor şi se gândea că asta era pedeapsa pe care o primea de la Dumnezeu pentru că îşi înşelase soţul. Fiinţa tăcută, resemnată, neînţeleasă, blândă până la depersonalizare, firea aceea slabă de bună ce era, suferea singură acolo, pe divan, fără să se plângă. Dar dacă s-ar plânge, chiar şi aiurând, doctorii de gardă ar afla că aici nu era de vină numai difteria. L-ar întreba pe Korosteliov: el ştie tot şi nu degeaba se uită

la soţia prietenului său cu nişte ochi de parcă ea ar fi principalul, adevăratul răufăcător, iar difteria ar fi doar complicele ei. Nu-şi mai amintea deja nici serile cu lună pe Volga, nici declaraţiile de dragoste, nici poezia vieţii în izbă, nu-şi amintea decât că ea, din nişte capricii de nimic, din răsfăţ, se mânjise toată, din cap până-n picioare, cu ceva murdar, lipicios, de care nu te mai cureţi niciodată…

„Ah, ce îngrozitor am minţit! se gândea ea amintindu-şi de amorul ei agitat cu Riabovski. Blestemate fie toate astea!…“

La patru se duse la masă împreună cu Korosteliov. El nu mâncă nimic, doar bău vin roşu şi stătu posomorât. Nici ea n-a mâncat. Ba se ruga în gând şi îi făgăduia lui Dumnezeu că dacă Dâmov se face bine o să-l iubească din nou şi o să fie o soţie fidelă, ba, uitând totul pentru o clipă, se uita la Korosteliov şi se gândea: „Oare nu-i plictisitor să fii un om fără nume, care nu se remarcă prin nimic, simplu, ba să mai ai şi aşa o faţă boţită şi maniere proaste?“. Ba i se părea că în chiar clipa aceea o s-o bată Dumnezeu fiindcă, de frică să nu se molipsească, nu se dusese nici măcar o dată la soţul ei, în cabinet. Dar, în general, avea senzaţia de impas şi simţea tristeţe, şi era sigură că viaţa s-a stricat deja şi că nu mai poate fi îndreptată nicicum…

Pe urmă se lăsă seara. Când Olga Ivanovna trecu în salon, Korosteliov dormea pe sofa, cu capul pe o pernuţă de mătase lucrată cu fir. Chi-pua… – i se auzea sforăitul – chi-pua.

Iar doctorii care veniseră să facă de gardă şi plecaseră nu observaseră nici dezordinea, nici că un om străin dormea în salon şi sforăia, nici studiile de pe pereţi şi aranjamentul ciudat, nici faptul că gazda era nepieptănată şi că ţinuta ei lăsa de dorit – toate astea nu aveau acum nici cea mai mică importanţă. Unul dintre doctori râsese fără voie de ceva, şi râsul acela sunase atât de straniu şi de timid, că te şi îngrozea.

Când Olga Ivanovna intră iar în salon, Korosteliov nu mai dormea, ci era aşezat şi fuma.

— Difteria i-a prins cavitatea nazală, spuse el cu voce scăzută. Deja nu-i mai funcţionează bine inima. De fapt, lucrurile stau prost.

— Dar trimiteţi după Şrek, spuse Olga Ivanovna.

— A fost deja. El a şi văzut că difteria a trecut la nas. E, şi dacă-i Şrek, ce? De fapt nu contează că-i Şrek. El e Şrek, eu sunt Korosteliov – atât şi nimic mai mult.

Timpul trecea îngrozitor de încet. Olga Ivanovna zăcea îmbrăcată pe patul rămas nefăcut de dimineaţă şi moţăia. I se nălucea că toată casa, de la podea până la tavan, o umplea o bucată masivă de fier şi că era de-ajuns să fie scos fierul afară ca să le fie tuturor uşor şi vesel. Trezindu-se, îşi aminti că nu fier era, ci boala lui Dâmov.

„*Nature morte*, port…, se gândea căzând iar în uitare, sport… cort… Dar cu Şrek? Şrek, grec, vrec…crec. Dar unde-or fi acum prietenii mei? Oare ştiu de necazul nostru? Doamne, ajută… izbăveşte. Şrek, grec…“

Şi iarăşi fierul… Timpul se întindea la nesfârşit, iar pendula de jos bătea des. Şi se auzea tot timpul sunând: veneau doctori… Intră servitoarea cu o tavă cu un pahar gol şi întrebă:

— Coniţă, doriţi să vă fac patul?

Şi neprimind răspuns ieşi. Jos bătu pendula, visă ploaie pe Volga, şi iar intră cineva în dormitor, un străin. Olga Ivanovna sări şi îl recunoscu pe Korosteliov.

— Cât e ceasul? întrebă ea.

— Aproape trei.

— Ei, cum e?

— Cum să fie! Am venit să spun: moare…

Izbucni în plâns, se aşeză pe pat lângă ea şi îşi şterse lacrimile cu mâneca. Ea nu înţelese imediat, dar i se duse toată căldura din corp şi începu să se închine încet.

— Moare…, repetă el cu un glăscior subţire şi suspină printre lacrimi. Moare pentru că s-a sacrificat… Ce pierdere pentru ştiinţă! zise cu

amărăciune. Dac-ar fi să fie comparat cu noi toţi, el a fost un om deosebit, un mare om! Ce înzestrare! Ce speranţe ne-a dat tuturor! urmă Korosteliov frângându-şi mâinile. Doamne-Dumnezeule, a fost un savant cum nu mai găseşti acum să-l cauţi cu lumânarea. Oska Dâmov, Oska Dâmov, ce-ai făcut! Ai-ai, Doamne-Dumnezeule!

Korosteliov, pradă disperării, îşi acoperi faţa cu amândouă mâinile şi îşi clătină capul.

— Şi ce forţă morală! continuă apoi înfuriindu-se tot mai mult pe cineva. Un suflet iubitor, curat, bun – nu om, ci cristal! A slujit ştiinţei şi a murit din pricina ştiinţei. Dar a muncit ca un taur, zi şi noapte, nimeni nu l-a cruţat, şi tânăr savant, viitor profesor, trebuia să-şi caute clientelă şi noaptea făcea traduceri ca să plătească, poftim… cârpele astea mizerabile.

Korosteliov îi aruncă o privire plină de ură Olgăi Ivanovna, apucă cearşaful cu amândouă mâinile şi îl smulse furios, ca şi cum acolo era vina.

— Şi nu s-a cruţat, şi n-a fost cruţat. E, asta e, de fapt!

— Da, un om rar! zise cineva cu voce de bas în salon.

Olga Ivanovna îşi aminti toată viaţa ei cu el, de la început până la sfârşit, în cele mai mici amănunte, şi brusc înţelese că el fusese într-adevăr un om deosebit, rar şi, prin comparaţie cu cei pe care îi cunoştea ea, mare. Şi amintindu-şi cum îl priveau răposatul ei tată şi toţi colegii doctori, înţelese că toţi văzuseră în el o viitoare celebritate. Pereţii, tavanul, lampa şi covorul de pe jos clipeau la ea batjocoritor, vrând parcă să spună: „Ţi-a scăpat! Ţi-a scăpat!“. Se repezi din dormitor plângând, ţâşni în salon pe lângă un bărbat necunoscut şi alergă în cabinet, la soţul ei. El zăcea nemişcat pe divan, acoperit până la mijloc cu un pled. Faţa îi era îngrozitor de trasă, de slabă, şi era galben-cenuşie, cum nu au niciodată oamenii vii; şi doar după frunte, după sprâncenele negre şi după zâmbetul ştiut puteai să-ţi dai seama că e Dâmov. Olga Ivanovna îi pipăi repede pieptul, fruntea, mâinile. Pieptul era cald încă, dar fruntea şi mâinile erau neplăcut de reci. Şi ochii pe jumătate deschişi se uitau nu la Olga Ivanovna, ci la pled.

— Dâmov! strigă ea. Dâmov!

Voia să-i explice că a fost o greşeală, că încă nu e totul pierdut, că viaţa mai poate fi încă frumoasă şi fericită, că e un om mare, deosebit, rar, că ea o să-l venereze toată viaţa, o să se roage şi va avea în ea o teamă sfântă…

— Dâmov! chemă ea scuturându-l de umăr şi necrezând că el n-avea să se mai trezească niciodată. Dâmov, hai, Dâmov!

Iar în salon, Korosteliov îi spuse servitoarei:

— Ce mai e de întrebat aici? Du-te le paznicul de la biserică şi întreabă unde stau îngrijitoarele de la azilul de bătrâni. Să-l spele, să-l îmbrace, fac ele tot ce trebuie.

1892

1. Epopee populară rusă.
2. Cântec pe versuri de N. Nekrasov.
3. Calitatea întîi (rusă).
4. Joc de cuvinte; ambele verbe înseamnă „a răguşi“.